MANAS DESTANI

(Türkiye Türkçesi İle)

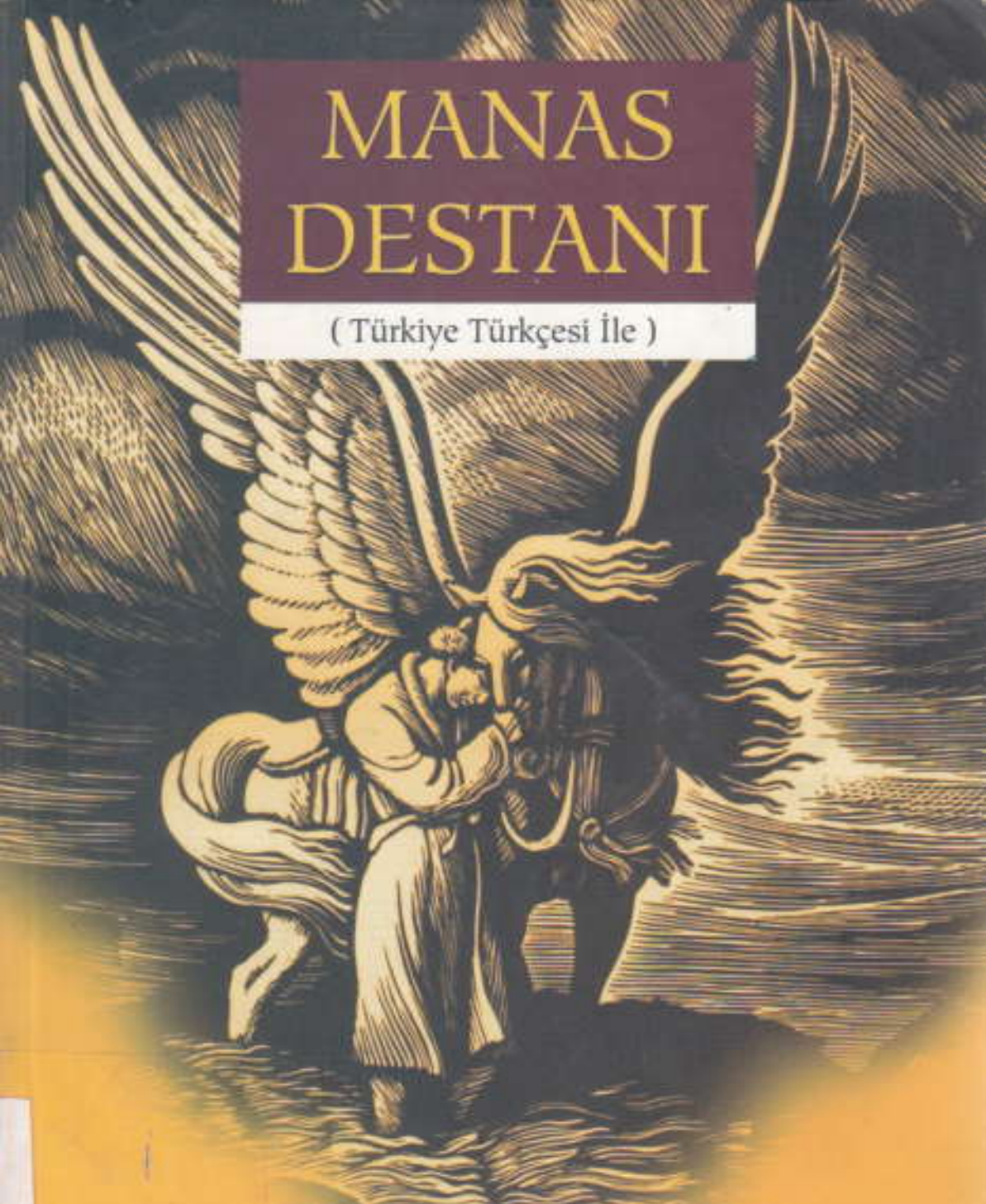

Prof. Dr. Tuncer GÜLENSOY

AKÇAĞ

Manas Destanı
Prof. Dr. Tuncer Gülensoy

Akçağ Yayınları / 419
Destan / *1*

ISBN 975-338-404-1

© Bu kitabın bütün hakları Akçağ A.Ş.'ne aittir.

Sayfa Düzeni / Akçağ Dizgi Ünitesi
Kapak / Emin Bebek
Baskı / Başer Matbaası 356 88 88
2002-Ankara

Genel Yönetmen / Hüseyin Hüsnü Yazıcı
Yayın Yönetmeni / Ahmet Tülek

Akçağ Basım Yayım Pazarlama A.Ş.
Tuna Cad. 8/1 06420 Kızılay – Ankara
Tel: (312) 432 17 98 – 433 86 51
Faks: 432 28 52

www.akcag.com.tr
akcag@akcag.com.tr

MANAS
DESTANI

(Türkiye Türkçesiyle)

Prof. Dr. Tuncer Gülensoy

AKÇAĞ

Prof. Dr. Tuncer Gülensoy

1939 tarihinde Uşak'ta doğdu. Babasının memuriyeti sebebiyle ilkokulu Uşak, Ankara ve İstanbul'da; ortaokulu İstanbul, Zonguldak ve Eskişehir'de; liseyi ise Eskişehir ve Uşak'ta tamamladı. 1960-1961 öğretim yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türkoloji Bölümüne girdi ve 1962-1963 öğretim yılında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi [DTFC] Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden mezun oldu. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsünde "İlmi Uzman" olarak çalıştı (1963-1970; 1972-1974). 1967 yılında Prof. Dr. Ahmet TEMİR'İn yanında doktora çalışmasına başladı ve *"Moğolların Gizli Tarihinde Hal Ekleri ve Cümlede Kullanış Şekilleri"* adlı tezi ile "Edebiyat Doktoru" oldu. (1970)

Ankara Üniversitesi DTFC Türk Dili ve Edebiyatı Kürsüsüne Dr. Asistan olarak atandı (Nisan 1974). ABD'deki Texas Tech University (Lubbock-Texas)'ne misafir öğretim üyesi olarak gitti ve Archive for Turkish Oral Narrative'de Prof. Dr. Warren S. Walker ve Barbara K. Walker ile çalıştı (1976-1977). Türkiye'ye döndükten sonra DTFC'de Eski Yazı ve Osmanlıca ile Moğolca Dersleri verdi. Kütühya Yöresi Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük) isimli teziyle doçent oldu (1980). Fırat Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde önceleri misafir öğretim üyesi (1980-1986), daha sonra ise kadrolu doçent olarak çalıştı (1987-1989). Fırat Üniversitesinde bulunduğu yıllarda (1980-1989) Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Başkanlığı, Rektörlük Türkçe Bölüm Başkanlığı ve Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü (1989-1998) rektör yardımcılığı ve vekilliği görevlerinde bulundu (1990-1992). 1998'den beri Kırgızistan-Türkiye Manas Ünivesitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümüne yönetici misafir öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

Prof. Dr. Tuncer Gülensoy, Folklor Araştırma Kurumu (İhsan Hınçer Türk Folkloruna Hizmet Ödülü, 1986), Türkiye Yazarlar Birliği (Türk diline hizmet ödülü, 1986) gibi çeşitli kurum ve kuruluşlardan çok sayıda ödül almıştır. Ayrıca, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesinde görevli bulunduğu 1998 (Kasım)-2000 (Ağustos) yılları arasında yazdığı;

1. Kırgız Türkçesinin Grameri-I (Fonetik-Morfoloji)
2. Kırgız Türkçesi Kavramlar Sözlüğü,
3. Türkçe-Kırgızca/Kırgızca-Türkçe Sözlük,
4. Türkçe-Kırgızca/Kırgızca-Türkçe Gramer Terimleri Sözlüğü,
5. Kırgız Kişi Adları (kadın-erkek) Sözlüğü (Etimolojik),
6. Kırgız Türkçesinin Latin Harfli İmlâ Kılavuzu (22 bin kelime) adlı eserlerinden dolayı;

I. Türk Halklarına Hizmet Ödülü (Almatı-Kazakistan)

II. Şeref Ödülü ("Kırgız Tili" Koomu, Bişkek-Kırgızistan)

III. Şeref Ödülü (Uluslararası Ruhaniyet Derneği) ile ödüllendirilmiştir.

Prof. Gülensoy; 76 Yüksek Lisans, 43 Doktora öğrencisinin tezlerini yönetmiş olup, çeşitli üniversitelerde pek çok öğrencisi/öğretim üyesi bulunmaktadır. Yurt dışı-yurt içi kongre ve sempozyumlarda sunulmuş çok sayıda bilimsel bildiri yanında, çeşitli dergi ve gazetelerde yayınlanmış makalelerinin sayısı 1000'in üstündedir.

Yayınlanmış 26 kitabı bulanan Prof. Gülensoy'un *Altan Topçi, Ötemiş Hacı/Çingizname (Çağatay Türkçesinden), Türkiye Ağızları Bibliyografyası ve Kırgız Türkçesi Grameri-II* isimli eserleri de basım aşamasındadır.

Prof. Gülensoy, çalışkanlığı ve üretkenliği kadar, gezmeye ve görmeye olan merakı ile de dikkati çeken bir insandır. Bu bağlamda dünyanın birçok ülkesini ve önemli merkezleri gezip gördüğünü belirtmek gerekecektir. Bu ülkelerden bazıları şunlardır: ABD, Rusya, Almanya, Yugoslavya, Bulgaristan, Romanya, Belçika, Hollanda, Danimarka, Norveç, Gagoğuzistan, Moldovya, Azerbaycan, Kazakistan, Pakistan, Afganistan, Kırgızistan, Özebekistan, Kırım, Abu Dabi, Dubai, Moğolistan...

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ 7

G İ R İ Ş

MANAS / 9

Manasçılar 13

Manas Destanının Özeti ve Kolları 14

"MANAS" Adı Üzerine 16

Manas Destanında Medeniyet Unsurları 20

MANAS (Türkiye Türkçesiyle Metin) 27

I. BÖLÜM
MANAS'IN DOĞUŞU / 29

II. BÖLÜM
ALMAMBET'IN MÜSLÜMAN OLUP ER KÖKÇÖ'YÜ TERK ETMESİ VE MANAS'A KATILMASI / 35

III. BÖLÜM
MANAS İLE ER KÖKÇÖ'NÜN DÖVÜŞÜ; MANAS İLE KANIKEY'İN EVLENMESİ, ÖLÜMÜ VE YENİDEN DİRİLİŞİ / 89

IV. BÖLÜM
BOK MURUN / 163

V. BÖLÜM
KÖS KAMAN / 221

VII. BÖLÜM
SEMETEY'İN DOĞUŞU / 287

VII. BÖLÜM
SEMETEY / 317

ÖN SÖZ

"**Manas**" adını kırk yıl önce Türkoloji öğrenimine başlayınca, bir ansiklopedi maddesi olarak görmüştüm. O zamanlar Türkiye'de yayımlanmış tam bir Manas neşri yoktu. W. Radloff'un derlediği Kırgızca metnin Almanca tercümesi dikkate alınarak, bir mezuniyet tezi yapıldığını biliyordum. Fakat, bu metin yayımlanmamıştı. Rahmetli Abdülkadir İNAN'ın neşri de serbest tercüme ve özet bir metindi.

Aradan yıllar geçti. Manas destanının yazılışının bininci yılı dolayısıyla **TÜRKSOY** tarafından yayımlanan Emine GÜRSOY-Naskali ve **TDK** tarafından yayımlanan Naciye YILDIZ neşirleriyle Türkologlar için yeni bir kapı aralandı. Genç Türkologlar, halkiyatçılar, etnologlar ve amatör araştırıcılar bu iki yeni neşri kaynak alarak sayısız makale ve bildiri ürettiler. Fakat, o zamanlar, Türkiye'de Kırgız Türkçesini çok iyi bilen Türkologlar bulunmadığı için bu iki neşir de tam anlamıyla tenkit edilmemiş, aktarmalarda görülen yanlış ya da farklı anlamalar üzerinde durulmamıştı.

Bu neşirlerden sonra Manas'la ilgilenmeye, K. K. Yudahin'in iki ciltlik "***Kırgız Sözlüğü***"nün Rusça ve Türkçe baskılarını esas alarak, metni yeni bir yorumla aktarmaya başlamıştım. Çalışma çok dikkat istediği için yavaş gidiyordu. Çünkü, bu destan, bir milletin duygusunu, felsefesini, töresini, gelenek ve göreneklerini; en önemlisi dilini ruhunda yaşatıyordu. Onun için kelimelerin belirli sözlük anlamlarının yanında nüanslarını da yakalamak gerekiyordu.

Destan, bütünüyle manzummuş gibi görünüyorsa da pek çok bölümünde nesir özelliği de taşıyordu. Nitekim, bunu iki sene kaldığım Kırgızistan'da dinlediğim Manasçıların ağzından da duyunca, aktarmama bu özelliği de taşıdım.

Kırgız Türkçesinden aktarmada sözlüklerin yanında, Manas Üniversitesindeki meslektaşlarım Prof. Dr. Salican Cigitov, Prof. Dr. Kadirali Konkobayev gibi Kırgız Türkologlarının yorumlarından da yararlandım. Hatta Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesinde hocalığını yaptığım (Ekim 1998, Temmuz 2000) Türkoloji bölümünün sevgili ve unutamadığım Kırgız öğrencileri de yardımcı oldular. Pek çok kelimenin yorumunda onların olurunu aldım.

Metni aktarırken kafiyelere dikkat etmek gerekiyordu. Bunun için şu yöntemi uyguladım:

1- Kırgız Türkçesi – Kırgız Türkçesi kafiye,

2- Kırgız Türkçesi – Türkiye Türkçesi kafiye,

3- Türkiye Türkçesi – Kırgız Türkçesi kafiye,

4- Türkiye Türkçesi – Türkiye Türkçesi kafiye.

Böylece destanın şiir ruhu kaybolmayacaktı. Gereken yerlerde kafiye oluşturan kelimeler dip notları hâlinde açıklandığı için okuyucu ve araştırıcı hemen bilgilendirildi. Ayrıca, kafiye kelimeleri göze de hitap etsin diye **siyah** dizildi.

Deyim, terim, kişi ve yer adları ile bazı madde adları *italik*, ***siyah-italik***, ve **siyah** fontlarla gösterildi.

Manas'ın dizgisi de sabır istiyordu. Kayseri'de edebiyat öğretmenlerinin oluşturduğu Laçin dizgi evi operatörleri bu zor işi de başardılar. Kendilerine teşekkür ediyorum.

W. Radloff varyantı esas alınarak kurulan bu metin, Naskali ve Yıldız aktarmalarından pek çok yerde farklılıklar göstermektedir. Ama yine de benim yorumladığımdan farklı aktarımların yapılabileceğini belirtmek isterim. Manas, kelime kelime araştırıldıkça doğru metinler ve daha doğru aktarmalar ortaya çıkacak, bundan da Türk kültürü kazanacaktır.

Prof. Dr. Tuncer GÜLENSOY

Aralık 2001, Girne

GİRİŞ

MANAS

Kırgızların millî destanı MANAS, beş yüz elli üç bin mısra olup, büyük bir bölümü manzumdur. Destan;

1. MANAS,
2. oğlu SEMETEY,
3. torunu SEYTEK

hakkındaki bölümlerden ve yine MANAS dairesi içinde olduğu kabul edilen ER TÖŞTÜK ile COLAY HAN destanlarından ibarettir.

Radloff'un tespit ettiği MANAS varyantında ise destan:

1. Manas'ın doğuşu,
2. Almambet'in Müslüman olup Er-Kökçö'yü terk etmesi ve Manas'a katılması,
3. Manas ile Er-Kökçö'nün dövüşü, Manas ile Kanıkey'in evlenmesi, ölümü ve yeniden dirilişi,
4. Bok Murun,
5. Kös Kaman,
6. Semetey'in doğuşu,
7. Semetey

bölümlerinden oluşmaktadır. SEYTEK ile ilgili olaylar SEMETEY bölümünde anlatılmaktadır.

En eski Türk destanlarından, mitolojisinden ve bozkır kültüründen derin izler taşımakla birlikte MANAS, öteki destanlardan bağımsız ve mısra sayısı itibariyle dünyanın en büyük destanıdır. Günümüzde de bu Manas'tan, manzum bazı bölümler anlatılmaktadır. Bu özelliğinden dolayı MANAS, yaşayan ve Kırgızlarca yaşatılan tek destandır.

MANAS'ta hayatları anlatılan göçebe Kırgızlar, henüz bir devlet kurma, dünyayı zapt etme, halklara, ülkelere hükmetme gibi ülkülere sahip olmayıp, kabile hayatı yaşamaktaydılar. Fakat destan, Kırgızların iç ve dış düşmanları, Budist Kalmuk-Moğollar, Çinliler, kısmen de Uygurlar ve Orta

Asya'da yaşayan öteki Türk boylarıyla yaptıkları mücâdeleler, derin vatan ve millet sevgisinin şiirsel söylenişiyle dikkati çeker. MANAS, millî özellikleri itibâriyle çok renkli, kendisine has deyişlerle yoğrulmuş orijinal bir destandır. Kırgızların folkloruna, gelenek ve göreneklerine, inançlarına, törelerine, bozkır hayatına, etnografyasına (*giyim-kuşam, çadır hayatı, hayvancılık, deve ve at koşumları, mutfak kültürü* vb. gibi), deyimler, terimler, ata sözleri gibi bilgilerin yanında, Türk Dili Tarihi için çok değerli olan dil, edebiyat ve tarih malzemelerini de bünyesinde yaşatmaktadır. **Kişi, boy, soy, oymak, cemaat adları** ile (Ak-tulpar, Kara-ker, Kıl-ciren, Korcong-boz, Koyon-boz, Kök-ala, Kök-borçuk... vb. gibi **at**; Ak-şumkar gibi **kuş**; Ak-taygan, Bay-töböt gibi **köpek** adları) özel **hayvan adlarını** taşıması açısından da bir **ONOMASTİK** hazinesidir. Ayrıca: Abılay, Abeke, Açık, Acıbay, Ak-saykal, Albay vb. gibi pek çok kadın ve erkek kahramanların adlarını da belirtmesinden dolayı önemlidir.

Bu arada, Ak-albars ve Süt-bolot adlı **kılıç**, Ak-otpok ve Kök-kübö adlı **zırh**, Ak-tinke adlı **hançer** özel adlarını da görerek, Kırgızların ***ad verme geleneğ***ine verdikleri önemin izlerini tespit edebiliyoruz.

MANAS destanında adı geçen Abeke, Abılay, Açık, Ağış, Acıbay, Ak-erkeç (kadın), Akılay/Nakılay (kadın), Ak-nakış (kadın), Ak-kıyaz, Akpay-mamet... vb. gibi bazı **kahraman-alplerin** hayatı ve özellikleri ***Oğuz Kağan, Dede Korkut, Alpamış, Köroğlu*** gibi Türk destanlarındaki *kahraman-alplerin* hayatı ve özellikleriyle yakından benzerlik gösterir.

MANAS'ta adı geçen Aç-maral, Agır-min, Ak-bulung, Ak-ermen, Ak-cermen,.....Balakşan (Bedehşen), Balk/Balık (Belh), Bar-köl, Becin, Boy-barak...vb. gibi **coğrafi** adlar; Erkeç (keçi halkı), İndi (Hintli), İt (Köpek halkı), Kazak, Kırım, Kıtay, Kızıl-Baş, Nayman, Nogoy, Noygut, Oyrot, Oogan (Afgan), Orus (Rus), Özübek (Özbek), Şürşüt (Mançu), Tecik (Tacik) **kavim adları** ile yukarıda belirttiğimiz **kişi adları** Genel Türk Tarihi içinde yer alan tarihî ve coğrafî gerçeklere uygundur. Bu bakımdan, bu destan, yakın tarihe kadar yazılı eserlere sahip olmayan göçebe Kırgızların hayatını bütün yönleriyle aksettiren bir ansiklopedi niteliğindedir. Bu özelliklerinden dolayı Kırgızlar, bir ***''Manas Ansiklopedisi''*** hazırlamışlardır.

MANAS ve etrafındaki yiğitlerin mücadele ettiği "kâfir"ler, Moğol asıllı Budist Kalmuklar ve Çinlilerdir. Fakat, destanda, Kırgızlar arasında yapılan kardeş kavgalarının kanlı sahneleri de sık ve geniş şekilde yer alır. Bütün bu savaş sahneleri anlatılırken *sihir* ve *büyü*ye bağlı masalımsı hayalî sahnelere yer verilirse de destanın gerçekçi bir üslûpla anlatıldığı görülür. Öyle ki, bazı *tabiat, eşya, hayvan ve insan tasvirleri, kahramanların bazı duyguları; ümid, korku ve heyecanları* çağdaş roman anlatışına benzer bir

şekilde ve büyük bir ustalıkla anlatılmıştır. Baba ile oğulun, kardeşle kardeşin, gelinle kaynananın, yeğenle amcanın, karı ile kocanın biribirleriyle mücadelesi çok açık olarak, hatta bazan dramatik bir şekilde ifâde edilmiştir. MANASÇI, bu destanda, o devirde görülen sosyal hayatın bazı aksayan yönlerini, âdetlerin, gelenek-görenek ve törelerin, ahlâksızlığın ve zalimliğin tenkidini de sert bir ifâde ile yapabilmiştir.

*

* *

Manas Destanı'ndan bahseden en eski kaynak Seyfeddin Molla'nın ***Mecmu'u't-Tevârih*** adlı XVI. yüzyılda yazılmış olan eseridir. Bu eserde **Manas** tarihî bir kişi ve kahraman (alp) olarak gösterilir.

Manas üzerine çalışan bazı bilim adamlarına göre MANAS destanı, Kırgızların Yenisey ırmağı ile Minusinsk bozkırlarındaki hayatları sırasında, 840 yılı civarında, büyük bir devlet kurdukları yıllarda, Uygur Türkleri ve Çinlilerle yaptıkları savaşlarda oluşmaya başlamış; daha sonra, XVI-XVII. yüzyıllardaki Kırgızlar ile Kalmukların veya Budist Kalmuk Moğolları ve Çinlilerin Orta Asya'daki Müslüman Türk kavimleriyle yaptıkları savaşlar sırasında bünyesine yeni unsurları da alarak zenginleşmiş, 1917 Sovyet devriminden önce ve sonra da yönetime yapılan övgülerle, yeniden teşekkül etmiştir.

Daha çok XIX. Yüzyılda destana İslâmî unsurlar girmiştir. Böylece bu büyük destan, **alplerle** (Müslüman kahramanlarla) **kâfirler** (Budist Kalmuk Moğollar) arasındaki savaşlar ve kardeş kavgaları şeklinde görünen yeni bir şekil kazanmıştır. Destanın bünyesine sonradan giren İslâmî unsurlar Manas'ın orijinal yapısını ve bütünlüğünü bozmadığı gibi, Kırgızlar arasındaki milliyet duygusunu da olumlu yönde etkilemiştir. Destan, bu heyecanlı duygularla yaşatılarak bugüne kadar getirilmiştir.

Destanın millî ve dinî duyguları beslemesi, canlı tutması, devrin Sovyet hükümetini rahatsız etmiş, 1951-1954 yılları arasında, (***Dede Korkut, Alpamış, Oğuz Kağan*** vb. gibi) öteki Türk destanlarıyla birlikte okunması, anlatılması ve basılması yasaklanmıştır. 1952 yılında Bişkek (eski adı: Frunze)'de toplanan sözde bir sempozyumla da destandaki gayri insanî (!), şovenist (!), feodal cemiyetin duygularını aksettiren zararlı kısımlar (!) tespit edilerek kötülenmiştir. Fakat, halktan ve münevverlerden gelen baskılar sonucunda Manas hakkında bilimsel araştırmalar yapılarak, destandan parçalar

yayımlanmış; daha sonra ***Bok Murun, Semetey*** ve ***Seytek*** bölümlerinin pek çok varyantı derlenmiştir.

Kırgızların bu ölümsüz destanını bilim dünyasına ilk duyuran Kazak bilgini **Çokan VELİHANOĞLU** (1835-1865)'dur. Çinggis Kağan'ın soyundan gelen bu Kazak prensi, 1856'da Kırgızistan'da yaptığı seyahatte MANAS DESTANI'nı derlemiş, 1861 yılında "***Rus Coğrafya Cemiyetinin Yazıları***" dergisinin I. ve II. Kitaplarında "***Kökütey Han'ın Aşı***" (yoğ töreni) adlı kısmını, Rusça'ya çevirerek yayımlamıştır.

Türk dili ve kültürüne büyük hizmetleri bulunan, Orhun yazıtlarının ilk okuyucularından ve "Türk Lehçeleri Sözlüğü" (4 cilt), "Türk Halk Edebiyatı Numûneleri" (10 cilt), "Sibirya'dan", "Tşastvustuk" gibi büyük eserlerin yazarı Alman asıllı Rus Türkoloğu W. Radloff, 1862, 1864 ve 1869 yıllarındaki Kırgızistan gezilerinde Manas'tan parçaları derleyerek yazıya geçirmiş ve bunları "Türk Halk Edebiyatı Numûneleri, C.V" (St. Petersburg 1885) içinde Kırgızca-Rusça-Almanca olarak yayımlamıştır.

Manas üzerine pek çok yayın ve derleme yapılmıştır. Bugün Kırgızistan'da yaşayan Manasçılardan pek çoğu bu destanı ezbere okuyabilmektedir. Kırgızistan'da yapılan derleme çalışmaları sonucunda, Manasçılardan derlenmiş ONÜÇ ayrı varyant, yazma olarak bulunmaktadır.

MANAS destanı üzerine yapılan en önemli çalışmalardan birisi de Kazak yazarı ve bilim adamı Muhtar AVEZOV'undur. AVEZOV, 1930 yılından beri yaptığı çalışmaları otuz yıl devam ettirmiş ve destanın halk arasında yaşayan pek çok varyantını ortaya çıkarmıştır.

MANAS üzerine çalışan pek çok Kazak ve Kırgız bilim adamı bulunmaktadır. Bunların yapmış oldukları çalışmalardan bazıları Kazakça, Özbekçe ve Türkiye Türkçesine de aktarılmıştır.

Türkiye'de MANAS üzerine çalışan bilim adamlarının başında Başkurt Türkü asıllı türkolog Abdülkadir İNAN gelir. Onun Kültür Bakanlığı yayınları arasında çıkan ***"Manas'tan Seçmeler"*** (Ankara 1973; İstanbul 1992) adlı eseri ilk önemli neşirdir.

Bu neşirden yıllar sonra, 1995 yılında, Emine GÜRSOY-NASKALİ tarafından yayına hazırlanan RADLOFF varyantı "***Manas Destanı***", TÜRKSOY tarafından büyük boy ebatta, Kiril harfleriyle Kırgızca-Lâtin harfleriyle Kırgızca-Lâtin harfleriyle Türkiye Türkçesi olmak üzere üç sütun halinde neşredilmiştir. (Ankara 1995, 279 s.)

Naciye Yıldız tarafından doktora tezi olarak hazırlanan Radloff varyantı da TDK tarafından ***"Manas Destanı (W. Radloff) ve Kırgız Kültürü ile İlgili Tespit ve Tahliller"*** (Ankara 1995, 956 s.) adı ile yayımlanmıştır.

1995 yılı Manas'ın yazılışının 1000. yılı olması dolayısiyle Türkiye'de yapılan çeşitli bilimsel toplantıların bildirileri de farklı adlar altında yayımlanmıştır.

*

* *

MANASÇILAR

Manasçılar, Manas destanın obuz çalıp, türküler söyleyerek anlatan; el-kol ve baş hareketleriyle MANAS, SEMETEY, SEYTEK, ER TÖŞTÜK ve COLAY HAN gibi destan kahramanlarının konuşmalarını yer ve olaya uygun olarak ses tonlarında canlandıran, "OZAN-ÂŞIK-MEDDAH-AKTÖR" karışımı meziyetleri bünyesinde toplayan sanatçılardır.

Manasçılar, ustalarının yanında, iyi bir hikâyeci; iyi bir aktör; iyi bir türkücü, iyi bir bestekâr ve çok başarılı bir kompozitör olarak yetişmişlerdir. Bu meziyetleri taşımayan kimselere "manasçı" denilmez.

Manas Destanını çok iyi bilen Manasçılara "**NAGIZ** (gerçek) **MANASÇI**"; yarım bilenlere "**ŞALA** (yarı) **MANASÇI**" adı verilir. "**Nagız Manasçı**"lar destanın tamamını âdabı ve erkânı ile anlatırlar ve ÜÇ BÜYÜK KOLU da bütün epizotlarıyla, kesintisiz olarak, fakat ancak ALTI ayda söyleyip tamamlayabilirler.

Bilinen en eski Manasçı KELDİBEK (1750- ?)'tir. Öteki tanınmış Manasçılardan bazıları da şunlardır:

"Balık" lâkaplı BEKMURAT (?-1868), NAYMANBAY, AL ÇONBAŞ, TINIBEK, ÇÜYÜK, SAĞIMBAY ORAKBAKOĞLU (1867-1930), SAYAKBAY KARALAYOĞLU (1894-?), TOGOLOK MOLDO, Ş. RISMENDEYEV, C. KOCEKOV, B. SAZANOV.

Kazak Manasçıları arasında Cambil Cabayoğlu (1846-1945), Mayköt, Kulmambet, Süyimbay, S. Mürsekoy ünlülerdendir.

Günümüzde, Kırgızistan ve Kazakistan'da MANAS'ı yarım veya tam olarak söyleyebilen genç Manasçılar bulunmaktadır.

*

* *

MANAS DESTANININ ÖZETİ VE KOLLARI

Üç büyük "KOL"dan ibaret olan destanın, **MANAS** adını taşıyan birinci bölümü: Manas'ın doğumu, güç sahibi olarak kendisini tanıtması, Kırgızlar arasındaki savaşlarda şöhret kazanması, Kalmuklara karşı elde ettiği başarılar, Kırgızları bir bayrak altında toplaması, ilini düşman istilâsından kurtarması gibi olaylardan oluşmaktadır.

"Kara Han'ın oğlu YAKUP (Cakıp) Han ile Haydar Han'ın kızı, karısı ÇIYRICI'nın çocukları olmaz. Baba Yakup bir çocuk vermesi için Tanrıya yalvarır ve bir erkek çocukları olur. Yeni doğan çocuğa *"dört ulu peygamber"* tarafından **MANAS** adı verilir ve çocuğun geleceği hakkında kehanetler yapılır. Beşikte iken konuşmaya başlayan Manas'ı Hızır aleyhisselam korur; kâfirleri (Kalmuk ve Çinliler) yeneceğini bildirir. Baba Yakup oğlunun yetişmesi için BAKAY'ı görevlendirir, ilerisi için tasarlanan iki gâzanın mâhiyeti anlatılır; Manas çabucak büyür ve yiğit bir delikanlı olur; Kaşgar'da bulunan Çinlileri haraca bağlayıp doğuya sürer.

Bu bölümün en güzel kısımları, **Kökütey Han Aşı** (Kökütey Han'ın yoğ "matem" töreni), Manas'ın yaralanması ve ölümünün anlatıldığı parçalardır.

Manas, KÖKÇÖKÖZ ve KÖZ-KAMAN tarafından zehirlenerek öldürülür. (Bu ölüm olayı, Radloff'un derlediği varyantta, beşinci bölümde etraflı şekilde yeniden ele alınıp anlatılır.) Manas, destanda üç defa ölür:

İlk defa, KÖKÇÖ ile savaşırken, aldığı yara onu öldürür;

İkinci defa, zehirlenme neticesinde ölür;

Üçüncü defa, geri dönemeyecek şekilde ölür.

Manas'ın öldürülmesinden sonra, Kırgızlar arasındaki iç çekişmeler artar, iktidar mücâdelesi yeniden başlar. Bu bölümlerde hürriyet savaşları motifinin daha zayıf olduğu görülür.

SEMETEY ve SEYTEK kollarında ise Kırgızlar arasındaki kardeş kavgasının derin izleri görülür. Millî mücâdeleden çok şahsî kavgalar, hanlar ve beyler arasındaki anlamsız iç savaş anlatılır.

SEMETEY'in adını alan yedinci bölümde Manas'ın karısı **KANIKEY** ve annesi **ÇIYRIÇI** (veya ÇIYIRDI), küçük Semetey'i yanlarına alarak Buhara'ya, Manas'ın kayınatası olan **TEMİR HAN**'a sığınırlar. Semetey, Buhara'da dayısı İsmail'in yanında kim olduğunu bilmeden büyür. Ondört yaşına geldiğinde kim olduğunu öğrenir. Babası Manas'ın da vasiyeti üzerine **TALAS**'a geri döner. Uzun mücâdelelerden sonra, iktidarı dedesi Temir Han ile amcalarının elinden alır. Buna rağmen Kırgızlar arasındaki beylik ve benlik

mücadeleleri bitmez, sürer gider. Bu mücâdeleler sonunda, akrabalarından birisi olan **İLYAS HAN,** SEMETEY'i öldürür ve karısı **AY-ÇÖRÖK**'i de kendisine alır.

Bu bölümün asıl baş karakteri MANAS'ın karısı, SEMETEY'in annesi KANIKEY ile SEYTEK'in annesi AY-ÇÖRÖK'tür. Her iki bölümde de baş roldeki kadının intikam alması incelenir.

SEYTEK kolu, Manas destanının üçüncü bölümü olup, Seytek'in hayat hikâyesinden ibarettir. Seytek de babası SEMETEY gibi gençlik yaşına gelince, babasının kâtillerinden intikamını alır, iktidarı eline geçirir, uzun zamandır esir olan dedesi Manas'ın karısı, büyük nenesi KANIKEY'i de esaretten kurtarır.

Üç nesle uzanan destanda MANAS kurucu görevini görür, oğlu SEMETEY iktidarı tehlikeye sokar. SEMETEY'in oğlu SEYTEK ise işleri yeniden düzene koyar. KANIKEY, oğlu SEMETEY'i YAKUP'tan ve onun oğulları ABEKE ili KÖBÖŞ'ün elinden kurtarır, büyük zorluklar sonucu selâmete çıkarır.

Ancak, SEMETEY başa geçtikten sonra işleri doğru düzgün götüremez: önce, âdab, erkân bilmediği için Manas'ın yiğitlerini gücendirir ve uzaklaşmalarına sebep olur. Sonra, akrabası ÜMÜTÖY'ün nişanlısını kaçırır... Töreleri yerine getirmez. Rüyasında uyarılıncaya kadar ölmüş babasının anısına saygıda kusur eder.

Semetey'in sonu kötü olacaktır. Semetey ile birlikte soyunun da sonu tehlikeye girmiştir.

Semetey'i yenen ER-KIYAZ, Semetey'in yeni doğan oğlu SEYTEK'i öldürmek üzeredir. Tıpkı KANIKEY'in Semetey'i alıp kaçırarak kurtardığı gibi bu sefer de AY-ÇÖRÖK, "*KUĞU*" şekline gireceğini ve babası AKIN-HAN ile yiğitlerini çağıracağını söyleyerek ER-KIYAZ'ı tehdit eder ve SEYTEK'i kurtarır.

*

* *

Bu üç büyük kol dışında, Manas dairesi içinde kabul edilen **ER TÖŞTÜK** ve **COLAY HAN** destanları da vardır ki, bu son iki kol bazı bilim adamları tarafından "müstakil birer destan" olarak kabul edilirler. Bazı bilim adamlarına göre bu iki destan da **MANAS**'ın birer epizotu olup, onun etrafında oluşmuşlardır.

*

* *

MANAS ADI ÜZERİNE

Dünyanın en uzun destanlarından olan "MANAS", Kırgız Türklerinin zengin bir dil hazinesi ve zengin bir dil hazinesi ve folklor-etnografya ansiklopedisidir. Manas, Türkiye Türkçesine dört kez aktarılmışsa da henüz geniş halk kitlelerine yayılmış değildir. Türkiye'deki Manasla ilgili yayınlar şunlardır:

1) Abdulkadir İNAN, *Manas Destanı*, Kültür Bakanlığı yayını.

2) Emine GÜRSOY - NASKALİ, W. Radloff, *Manas*, Ankara 1995, Türk soy Yay.

3) Naciye YILDIZ, *Manas*, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 1996.

Manas Destanı henüz dil özellikleri bakımından (fonetik, morfoloji, sentaks ve leksikoloji) araştırılmamıştır. Naciye YILDIZ tarafından yapılan doktora çalışması folklor ve halk edebiyatı ağırlıklıdır.

Manas'ın Naskali ve Yıldız tarafından Türkiye Türkçesine aktarılmış olan metinleri, ne yazık ki tam aktarma değildir. Naskali'nin neşrindeki Türkiye Türkçesi karşılıkların büyük bir bölümü Kırgızca Manas'ın tam anlamını vermekten çok uzak olup, "serbest tercüme" niteliğindedir. Bu aktarmada eserin şiir özelliğini sağlayan "aliterasyonlar" ve "kafiye" dikkate alınmadığı için destâni duygu ve müzikal hava kaybolmuştur.

Yıldız'ın kurduğu Türkiye Türkçesiyle metin de Naskali'nin yayını gibi hatalıdır. Kırgızca metnin pek çok kelimesi özellikle "deyimler" Türkiye Türkçesine aktarılırken asıl anlamları ikinci plana itilmiş ya da Kırgızcaları üzerinde hiçbir açıklama yapılmadan ve not düşülmeden olduğu gibi verilmiştir. Bu yüzden metnin bütünündeki birlik kopmuştur. Hele "Manas destanının yazılışının bininci yılı dolayısıyla Naskali neşrine dayanılarak yazılan makale ve bildiriler, bu neşirdeki serbest "aktarma ve yorumlar" yüzünden mesajlarından uzaklaşmışlardır. Bu konu ayrı bir bildiri ile gündeme getirilmiş ve tespit edilen aksaklıklar ayrıca sunulmuştur.

Burada işaret etmek istediğimiz husus, "MANAS" adının taşıdığı anlam ve kökeni ile ilgilidir. "Manas" adının ne anlama geldiğine dair yeterli sözlük bilgisine sahip değiliz.

Türkçe sözlüklerde bu adla ilgili bilimsel kayıt yoktur. TDK tarafından yayınlanan "Türkçe Sözlük"te de kelimenin bambaşka anlamı verilmektedir (bk. C.II, s. 985a) Finli Türkolog Martti Räsänen'in ***"Versuch eines***

Etymologishcen Wörterbuch der Türksprachen" (Helsinki 1969) adlı etimolojik sözlüğünde de bir bilgi yoktur.

"Manas" adının Sanskritçe'de **"gönül"** anlamına geldiği; Budizm'de *"eski bir ilâh adı"* olduğu; Doğu Türkistan'da *"bir savaş tanrısının adı"* (turgan ulmas, Uygurlar) olduğu hakkında bazı şifâhi bilgilerimiz varsa da kaynak gösteremediğimiz için yeterli değildir.

Manas adı ile ilgili ciddi bilgi E. J. Eitel'in ***"Hand-Book four the student of CHINESE BUDHISM"*** (Honkong-Shang hai: Lane, Crawford and co.,1870, s 71) adlı eserinde bulunmaktadır. Bu eserde:

"MANAS. Lit The mind. The last of the 6 vidjgana or sensations also callet the 6 âyatana of organs. The mental faculties which constitute man as a moral and intelligent being. The Mongols explain the term "will or desire" açıklanması bulunmaktadır.

Aynı sayfada verilen "Mânasa" adı ile ilgili bilgi de ilgi çekicidir:

"MANASA or manasvin. Explained by lit. Produced by the mind (sc. Of Brahma), or by lit. A large body. 1. The modern name (manasasarovâra) of the like anciently called anavatapta. 2. a naga king, the guardian deiti of that lake."

Yukarıda yazılanları "ansiklopedik bilgiler" de desteklemektedir. Manas adı ile ilgili olarak ***"Ana Britannica"*** da (C.XXI, s. 401) yazılan madde şöyledir:

"MANAS. (Sanskrit dilinde "düşünce"), Hint felsefesinde, bilinç düzeyinde önce duygusal izlenimler arasında eşgüdüm sağlayan insan "zihni."

İnsan bir şeyi gördüğü, duyduğu ve kokladığı zaman manas, birbiriyle zorunlu ilişkisi bulunmayan bu üç farklı izlenimi bir ve aynı nesneyle ilgili olduğunun bilincine varılmasını sağlar.

"Büyük Larousse" (C. XV, s.7742) ansiklopedisindeki madde de şöyledir:

"MANAS. Düşünce anlamına gelen ve duyu verilerini, daha onları birleştirerek bilince sunmadan önce düzenleme yetisini adlandıran Sanskritçe sözcük. Bütün biçimleriyle Hindu çilesi, çok değişken olarak kabul edilen bu yetiyi egemenlik altına alma çabasıyla başlar."

MANAS adı, yukarıda künyesini verdiğimiz "CHINESE BUDHISM" sözlüğünde "mind" anlamına verilmektedir. Bu kelimeyi Türkçe'ye çevirecek olursak, *"akıl, zihin, dimağ, fikir, kafa; zekâ, idrak; şuur; kafalı adam"* anlamlarıyla karşılandığını görürüz. Bunlar da ansiklopedilerde verilen "düşünce" sözcüğünün eşanlamlısıdır.

Manas adı, "Manasse" şeklinde kabile adı olarak tarihte yaşamıştır. "Maverai Ürdün''de yerleşmiş bir Yahudi kabile olup İsrailoğullarını oluşturan 12 kabileden birisidir. Adını Yakub'un oğlu Yusuf'un küçük oğulları Manasse'den alan bu kabile Hz. Süleyman zamanında ortadan kaybolmuştur." (bkz "Büyük Larousse", C.XV, s.7743; "Ana Britinnica", C.XXI. s. 402)

1604-1657 yılları arasında yaşamış olan "Manasse ben Israel" adlı kişinin adı ile Bizanslı tarihçi ve şair "Konstantions Manasses"in adındaki "MANAS" kelimeleri bu adla ilgili olmalıdır. (a.g. yerler)

MANAS adının Bhutan ve Hindistan'da (Assam) ırmak adı olarak yaşadığı bilinmektedir. "Büyük Larousse", C.XV. s. 7743)

Manas adı ile ilgili önemli yer adları şunlardır:

1) Manas sanctuary: Hindistan'ın Assam bölgesinde Gahuati'nin batısında 272 km^2lik doğa koruma alanı.

2) Manassarovar gölü: Himalayalardaki yüksek bir vadide 5600 m. yükseklikte 560 km^2lik bir göl. Hindular ve Budistler tarafından kutsal sayılmış Sanskritçe eserlere konu olmuştur.

3) Manasıja manastırı: Sırbistan'da Dostopovaç yakınlarında eski kale manastır. Duvarlarında dikkat çekici resimler bulunan kilise XV. yüzyılda kurulmuş olup, önemli bir kültür merkezi idi.

4) Manaslı: Himalayaların Nepal'deki kesiminde, 8156 m.lik doruk. (bkz "Büyük Larousse", C.XV, s.7743)

MANAS adı Niğde'nin Bor ilçesinde "mayıs böceğinin tırtıl durumu" (bkz. Derleme Sözlüğü, C.IX s. 3116 b) kullanılmakta; bu sözcük TDK yayını Türkçe Sözlük'te "Kın kanatlarından ergin evrede yaprakları kurtçuk öğesinde kökleri kemirerek tarım bitkilerine ve orman ağaçlarına büyük zarar veren bir böcek" (C.II, s. 985a) şeklinde tanımlanmaktadır.

Bu sözcüğün:

a) Bok böceğinin eşanlamlısı,

b) Genellikle kızıl sarı renkli ve beyaz hareli iri Mayıs böceği (Polyphylla fullo) adı ile ansiklopedilere girdiği görülmektedir. (bkz "Büyük Larousse", C. V, s.7743)

Manas adı, destanda açıklıkla anlatılmaktadır. Destanın I. bölümündeki "Manasın doğuşu"; kahramanın nasıl doğduğunu ve kendisine nasıl ad verildiğini hikâye etmektedir. Aşağıda görüleceği üzere, Manas doğduğunda "beyaz eti pamuk gibi, kemikleri bakır gibi"dir. Onun doğumu şerefine bir ak kısrak kesilir; Cakıp (Yakup) Han oğlunun adını DÖRT ULU PEYGAMBERe "MANAS" koydurur.

Manas uçurumun kenarında kundaklanır; (erken) gülmeye başlar ve beşikte yatarken konuşur.

Yukarıdaki bilgilerin ışığında destandaki MANAS adının Sanskritçeden Kırgız Türkçesine geçmiş ödünç bir kelime olduğu ve "*kafalı/akıllı/zeki adam*" (İng. mind) anlamında kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bu anlamda Türklerdeki ad verme geleneğine uymaktadır.

Manas adının Anadolu'nun Bor İlçesinde kullanılan "*zararlı böcek*" ve ansiklopedide belirtilen "*mayıs böceği/bokböceği*" anlamıyla hiçbir ilişkisi bulunmadığı anlaşılmaktadır.

MANAS DESTANI'NDA MEDENİYET UNSURLARI

"Manas Destanı", 553 bin mısra ile dünyanın en uzun destanları arasında yer almasının yanında, büyük bir **"bozkır kültürü"**nün izlerini de içinde yaşatmaktadır. Bin yıllık bir tarihî süreç içerisinde, destanın katmanları arasında görülen medeniyet unsurları gözleri kamaştıracak niteliktedir. Bu destanda görülen **medeniyet unsurları** ile Türkolojiyi çok yakından ilgilendiren **"adbilim"**, **"etnografya"**, **"folklor"** ve **"halk edebiyatı"** konularının basit bir tasnifini şöyle yapabiliriz:

I. KİŞİ ADLARI:

II. ÇOĞRAFÎ ADLAR:

1. Yer adları (dağ, tepe, ova adları)
2. Su adları (deniz, göl, akarsu adları)

III. ETNOGRAFİK UNSURLAR:

1. Toplum hayatının izleri - Töre - Gelenek ve Görenekler,
2. Kadın ve erkek giyim kuşamları,
3. At koşumları,
4. Yiyecek ve içecekler,
5. Çeşitli ev âlet ve edavatları,
6. Savaş âletleri,
7. vb.

IV. FOLKLORİK UNSURLAR

1. Halk oyunları,
2. Halk musikisi,
3. vb.

V. HAK EDEBİYATI UNSURLARI:

1. Türküler,
2. Deyimler, terimler, tekerlemeler,
3. Atasözleri,
4. Mâniler,
5. vb.

Türkolog meslektaşımız Emine Gürsoy-Naskali tarafından yayına hazırlanan **"MANAS DESTANI"** (Ankara 1995, Türksoy yayını) adlı eserin 269-274. sayfalarında ***"özel isimler indeksi"*** bölümünde "kişi, özel ad taşıyan /tüfek: **Ak-kelte,** zırh: **Ak-olpok**, hançer: **Ak-tinke**, kılıç: **Süt-bolot"** gibi madde adları verilmiştir.

Kişi adları verildikten sonra, genellikle, kadın ve erkek için **"kahraman", "kadın kahraman";** bazı özel durumlarda **"derviş:** ***Ay-koco"*** **"evliya:** ***Baabedin"***, **"hoca:** ***Cangır"***, **"hazret:** ***Er Nazar"***, **"kırk yardımcı ruh:** ***Kırk Çilten"***, **"cadı karısı:** ***Kuu-kempir"***, **"kötü niyetli danışman:** ***Mengdibay"***, **"falcı:** ***Targıl-tay"***, **"çoban:** ***Taşşa-bek"***, **"silah yapan usta:** ***Tökör usta"***, **"huri:** ***Altınay"*** açıklamaları yapılmıştır.

At, kısrak, köpek ve **kuş** adları da **"*Özel İsimler İndeksi"*** içinde verilmiştir.

AT: Ak-bangkıl, Ak-borçuk, Ak-bunçung, Ak-kula, Ak-tulpar, Carmo-yon, Coor-ker, Çal-kuyruk, Çong-kara, Kambar-boz, Kara-ker, Kara-aygır, Kart-kürönğ, Korcong-boz, Koyon-boz, Kök-ala, Kök-çolok, Kök-teke, Köröngçü, Kuu-çabdar, Manıker, Merdiyen, Sur-kula, Tay-buural, Too-toru;

KISRAK: Boz-bee

KÖPEK: Ak-taygan, Bay-töböt "bekçi köpeği"

KUŞ (SUNGUR): Ak-şumkar

TABİAT ÜSTÜ YARATIK: Cerin-sekirtpes

adları "Manas" içinde yer alan özel isimlerdir.

Bu adların 553 bin mısralık MANAS Destanı içindeki sayısı oldukça kabarık olmalıdır. Elimizde bulunan **DÖRT** ciltlik **SAGIMBAY OROZ-BAK UULU'**nun varyantı **Boyonça'**nın açıklamalı bir indeksi olmadığı için bu konuda yeterli bilgiye sahip değiliz. Ancak, IV. cildin 354-366. sayfaları arasında verilen **"Kiteptegi Ayrım Sözdördin Tüşündürmösi", "Kiteptegi Adam Attarının Tizmesi", "Kiteptegi Etnonimderdin Tizmesi"** ve **"Kiteptegi Toponimderdin Tizmesi"** başlıklı bölümlerde verilen adların genel Türk tarihi içindeki yeri önemlidir.

Bunun yanında, Manas'ın 1000 yıllık süre içerisinde kaç katmandan oluştuğu, bu katmanların neler olduğu ve Kırgızların devlet oldukları, Çarlık Rusyası hâkimiyetine girdikleri ve Rus komünizminin esâreti altında bulun-dukları dönemlerde destana hangi mısraların girdiği araştırılmalıdır. Gerçi,

Radloff varyantında komünizm dönemine ait mısralar açıkça görülebilmektedir; ama bu gibi **"sahte"** söylentilerin gerçek MANAS'ın yapısından çıkarılması gerekmektedir. Mesela:

"Rus milleti pek cömerttir, (II/1780-1786)
Rus iline giderseniz
Ak Han ile yemek yiyin,
Çıkarıp elbisesini size verir.
Rus ilinde yaşayın.
Rakı için, buğu çıkar
Erce (Kırg.:bulka) için su çıkar"

mısraları destana eklenmiş bir "yama" gibi durmaktadır.

"MANAS"ın Radloff varyantında geçen **"Coğrafya isimleri"** Emine GÜRSOY-NASKALİ yayınının 275-277. sayfalarında açıklamalı olarak verildiği için, burada tekrarlamaya gerek görülmemiştir. Ancak, bu adların öteki Türk yurtlarındaki, özellikle Anadolu'da yaşayan benzerleri üzerinde durulması gerektiğini vurgulamak isterim. Meselâ: **MANAS** adının Anadolu'da kom, mezra, yayla, ova vb. adı olarak verilip verilmediği araştırılmalıdır. Bu arada, Niğde İli Bor kazasında "Mayıs böceğinin tırtıl durumuna **"manas"** adını nverildiğini de hatırlamak isterim (bkz. *Derleme Sözlüğü, IX, s. 3116 b)*

MANAS, hareketli bir destan olduğu için bozkır kültürünün yerleşik unsurlarını pek fazla işlememektedir. Bu varyantın içinde zaman zaman görülen etnografik ve folklorik unsurlar da oldukça önemlidir. Meselâ, **"Manas'ın Doğuşu"** bölümünün 12-22. mısralarında geçen şu sözler **"doğumla ilgili inanışlar"** açısından dikkat çekicidir:

"Çıyrıçı'yı alalı/ ben bir çocuk öpmedim,
Çıyrıçı çözdüğü saçını taramadı,
Allah'a tövbe deyip hiç işime bakmadı!
belini sıkı boğmadı, Çıyrıçı bana oğul doğurmadı.
Çıyrıçı'yı alalı,
yazı kışı oldu tam ondört yıl,
evliya mezarlarına gitmedi,
elmalıkta yuvarlanmadı,
kaplıcalarda gece yatmadı!"

mısraları Kırgız Türklerinin doğumla ilgili gelenek-görenek ve töreleri hakkında ip uçları vermektedir.

Doğumdan sonra çocuğa ad verme geleneği de Orta Asya Türk kavimleri arasında oldukça önemlidir. Müslüman Türk boylarının hemen hepsinde **"AD TOYU"** adı altında yemekli bir şölen düzenlenmekte, çocuğa verilecek ad, yemeği takiben sağ kulağına ezan okunduktan sonra **"Besmele"** ile söylemektedir. Bu töre, Kayseri'ye 40 sene önce yerleşmiş olan **Uygur (Doğu Türkistan) Türkleri** tarafından hâlâ sürdürülmektedir. Manas'ta da bu geleneğe benzer izler bulunmaktadır:

"Yakup Han, karısı Çıyrıçı'dan/ şimdi bir oğlan doğurttu./ Oğlunun yüzüne baktı,/ beyaz eti pamuk gibi,/ kemikleri bakır gibi./ Bir ak kısrak kestirdi,/ Yakup Han, doğan oğlunun adını/ dört ulu peygambere/ "Manas" koydurdu./ Dört peygamber onu kucakladı,/ peygamber çocuğu sınadı./ Yarkent'ten gelen yedi elçi/ yemeği övüp yiyip gitti,/ "Manas" obur olacak!" deyip gitti./ Çin'den gelen kırk elçi/ yemeklerden bol yiyip gitti,/ "Manas Çinlileri kıracak!" deyip gitti./N ogay'dan gelen on elçi/ oturup eti yiyip gitti,/ "Manas korkunç olacak!" deyip gitti." (45-59)

Yukarıdaki mısraların **Uygur Türkleri**nin yaşayan **"Ad toyu"**na çok benzediği açıkça görülmektedir. Bunun için de Kırgız kültür tarihinin iyi bilinmesi gerekir.

Manas'ta zaman zaman mısralara gizlenmiş olarak geçen şu sözler, Türk **kültür** ve **medeniyet tarihi** için önemlidir:

beşikte yat-; eyer vur-; (yakası altın, yeni bakır,/ delikleri kuş gözü kadar küçük ak zırhını/ altından nakışlı yaptırdığı/ gümüşten nakışlar döktürdüğü) **zırhını giy-**; kazan asıp ateş yak-; ipekli (kumaş); ince yaka; altın ölgülü, saçaklı kuşak; kara kalpak; düğme; makas; ustura; kitap; ak çadır; ipekten kalın yaygı, kadifeden kalın yaygı; semâver; çanak; kıl zırh; (yakası altın yeni bakır, hiç ok işlemez, hiçbir tüfek kurşunu geçmez) zırh (II/1762-1765); altın taht; nakış; altın başlık; bayrak; Kalmuk hırkası; bohça; kımız tulumu; süt kovaları; sahtiyan; Çin ipeği; tokmak; som demir; altın örgülü saçaklı kuşak; pirinç kaplı ibrik; şıkırtılı tulum; çini çanak; yatak; çuvaldız; yular; heybe; pabuç; kamçı, "ince, ince kesilmiş/ iki karış örülmüş/ altın saplı kamçı; baş örtüsü; süngü; tüfek saçması; kara çelik kılıç; kın; demir tabanlı üzengi; çizme; "perçinli, boz renkli" kese; "siyah samur" kalpak;

"uzun ökçeli" çizme; **beline nişan kemeri bağla-; başı sorguçlu** (kız); "ak direkli" kızıl tuğ; "ak" bayrak; "ipekten tay" yuları; eyer; (maden çivili alaca) eyer (II/1580); kemer; deri elbise; gümüş küpe; kenarlı çini kâse; kalın döşek; el leğeni; altınlı kürk; kundak; (on iki kızın elleriyle eğirip ördüğü ipekli yular (II/1519-1521)...vb. bunlardan bazılarıdır. Bu konuda, eserin tamamına dayanan örnekli ve karşılaştırmalı bir araştırma yapılması gerekmektedir.

Konuk (misafir), Kırgız Türklerinde de "ağırlanması gereken kişi" olup, en mükemmel şekilde itibar görür. Bakın, bir "çay ikramı" dahi nasıl anlatılmaktadır:

Kökçö ordusunu topladı, (II/125)
ak çadırını kurdurdu,
ipek ve kadifeden
altına kalın yaygılar serdirdi,
semaveri ateşe koydu,
(suya) ak kuyruk çaydan saldı,
(onun üzerine) kaymak alıp kattı,
(sonra) şeker alıp attı,
(ayrıca) elma da koyup,
kaymak ekledi,
cömertçe çayı kaynatıp,
şimdi Almambet'e sundu.

*

* *

Anneye olan sevgi ve saygı Manas'ın mısralarından şöyle taşmaktadır:

On iki ay beni taşıdın,(II/324)
omurganı sızlattım,
dar karnını genişlettim,
taş (gibi sert) memeni gevşettim,
sen oğlunu dışlama!

Böylesine sevgi yakın arkadaşlar için de duyulur:

"Tendeki canım, biricik dostum,(II/409)

ağzımdaki dilim, biricik dostum

mısraları Almambet'in ağzından Kökçö için dökülmektedir.

Ayrıca, Kökçö'nün:

"Tende canım gibi dostumsun, (II/480)

Bohçada elbisem gibi dostumsun,

sözleri de Kırgızların dostlarına verdikleri değerin izlerini taşımaktadır.

Saygı ve sevgi Manas'ın satırlarında yaşamaktadır:

Uzaktan gelen misafire hazırlık yapmak (II/510-511); ***el bağlayıp durmak*** (II/540); ***kocakarılara kuyruk çiğnetmek*** (II/709); ***elçiye zeval olmaz, kız isteyene hakaret olmaz*** (II/834-835);....***sofralar kurulsun, el leğeni hazırlansın*** (II/984-985); ***dizinin altına bir yastık dayadılar*** (II/1697); ***akrabana yumuşak ol*** (II/1837)...vb. gibi sözler destanın satırları arasında yaşamaktadır ki bu sözler Kırgız töresinin işaretleridir.

Etnografik bilgiler bakımından MANAS oldukça zengindir. Bozkır hayatının pek çok unsurunu destanın satırlarının arasından seçebilirsiniz.

Saç örgülerinin altın süsü bir kucak

Kuyruğuna ay toka taktı,

Saç örgülerinin gümüş süsü bir kucak

Kuyruğuna gümüş toka taktı.(II/1030-1033)

sözleri bir geleneğin izlerini yansıtmaktadır.

Rüya görmek (II/1132) ve ***falcı kara Tölek*** (II/1159) sözleri ilgi çekicidir. ***Altın örgülü, saçak kuşaklı/Aziz hanın oğlu*** (II/1679-1680) olmak bir imtiyaz işaretidir. ***Göbeğinin kesildiği yer neresi*** (II/1802) sorusu doğum âdeti ile ilgili güzel bir ip ucudur.

Görüldüğü üzere, kısa bir araştırma dahi bize MANAS hakkında oldukça zengin bilgiler aktarmaktadır. Yazımızın başında değindiğimiz gibi, MANAS'ın 553 bin mısralık tamamına dayalı geniş bir araştırma, Kırgız Türklerinin zengin bozkır kültürü hakkında yukarıda girişte verdiğimiz sınıflamadan da çok fazla malzeme verecektir. Bu araştırma en kısa zamanda yapılarak Türk kültürünün zenginliği ortaya konulmalıdır.

MANAS DESTANI

-Türkiye Türkçesiyle-

(METİN)

I. BÖLÜM
MANAS'IN DOĞUŞU

(1) **Böyön Han** *Yedi-Tör'*ün başında doğmuştu.
Böyön Han'ın oğlu
gayretli doğan **Kara Han**,
...
(5) Kara Han'ın oğlu
gayretli doğan **Yakup Han**[1] idi.
Yakup Han, ***Çungar-uya***'nın üstünde
Almatı'nın ağzında oturuyordu.
Yakup Han,
(10) **Haydar Han**'ın kızı **Çıyrıçı**'yı
(eş olarak) almış idi.
Yakup Han (şöyle söyledi):
"Çıyrıçı'yı (eş olarak) alalı
Ben bir çocuk öpmedim,
Çıyrıçı çözdüğü saçını (bir daha hiç) **taramadı**,
(15) Allah'a tövbe edip hiç (bir) işime **yaramadı**!
Belini sıkıca **germedi**,
Çıyrıçı bana (bir) oğul **vermedi**.
(Ben) Çıyrıçı'yı alalı (mevsimler **doldu**),
yaz-kış (gelip geçti) tam on dört yıl **oldu**,
(20) (Çıyrıçı) *evliya mezarı*na gitmedi,
*elmalık*ta (yerlerde) belenmedi,
*kaplıca*larda (yıkanıp), gecelemedi!
Ey Ulu Tanrım, O bana **yâr** olsun!
Çıyrıçı'nın karnında
(25) bir oğlan **var** olsun!
(Çıyrıçı'nın) belini bir sıkabilsem!
Çıyrıçı'ya bir erkek çocuk doğurtabilsem!
O da ***yamşlı etik, gök kaloş***'lu
Noygut'u yerle bir edip yok etse,

---

1. **Yakup Han:** Kırgız Türkçesiyle Cakıp Kan. Aktarmamızda **Yakup** söylenişi kullanılmıştır.

kuş başı eyerli, gök çapanlı
Hokand'ı yerle bir edip yok etse,
yaralı eşekli, deşilmiş damlı
Sartları yerle bir edip yok etse,
çürük bellemeli, kuru kargılı
Kazak'ı yerle bir edip yok etse,
hep açgözlü,
yiyip-içip doymayan **Kırgız**'ı yerle bir edip yok etse!"
...
Yakup Han, Çıyrıçı'nın beline bir ***sadak*** bağlattı
ve O'ndan şimdi bir oğlan doğurttu.
(Yakup Han) oğlunun yüzüne baktı,
beyaz eti pamuk gibi,
kemikleri bakır gibi (idi)
(O'nun doğumunun şerefine) Bir ***ak kısrak*** kestirdi;
Yakup Han, doğan oğlunun adını
DÖRT ULU PEYGAMBER'e "**MANAS**" koydurdu..
Dört Peygamber O'nu kucakladı
...
ve küçük **Manas**'ı sınadılar.
Yarkent'ten gelen YEDİ ELÇİ
(ad toyu) yemeği(ni) yiyip överek
"***Manas obur çıkacak***!" deyip gitti(ler)
Çin'den gelen KIRK ELÇİ
(ad toyu yemeğini) bolca yiyip,
"***Manas Çinlileri kıracak***!" deyip gitti(ler).
Nogay'dan gelen ON ELÇİ
oturup (toy) eti yediler
(ve) "***Manas korkunç olacak***!" deyip gittiler.
Bu **Baybiçe Çıyrıçı**
Manas'ı ***alaca beşiğe beledi***
Manas'ı **Hızır** korudu.
Manas uçurum kenarında kundaklandı.
Kâfir ile Müslüman arasında,
Manas'ın haberi duyuldu,
Manas kükredi (ve daha)
Beşikte yatarken konuştu:
"***Ak sakal ateke*** Yakup Han,
Müslüman yolunu **açacağım**,

Kâfirin malını **saçacağım**,
Kâfiri sürgün **kılacağım**,
Müslüman (için) kurtuluş **olacağım**!" (dedi)
Yakup Han bu sözü duyunca
alaca başlı ***yorga*** atı,
getirip eyer vurdurdu; ***yakası altın, yeni bakır***,
(örgüleri), ***turgay (kuşu) gözü*** gibi küçük ak zırhını;
altından nakışlar yaptırdığı,
gümüşten nakışlar döktürdüğü
...
zırhını giyince,
Yakup Han (şöyle) seslendi:
"Bay'ın oğlu Bakay Han!
Beri gel (şöyle dur) **karşıma**!
(Birşeyler) söyleyeyim dikil **başıma**,
Benim er Manas oğlum Ata **bineceğim**!
Uzağa sefer **edeceğim**, dedi.
Medine'den **yol alıp**,
Ulu Buhara'dan dolanıp
İt-keçüü'den geçeceğim! dedi.
Beş-tehek'ten aşarak
Beycin'deki **Konur-bay**'a varıp **vuruşacağım**!
dedi.
"***Ak tenge*** dolu hazinesini **açacağım**!
Kalmuk'un malını **saçacağım**!
Uzun-bulak'ı **aşacağım**!
Kebes-bulak'a **ulaşacağım**!" dedi.
"**Şemey** ile **Kızıl-car**
ortasındaki **Kır-keçüü**'yü.
yüzerek geçeceğim!
Beş-terek'ten dolanıp,
Kum-bulun'a geleceğim!
Almatı'yı aşacağım!
Bana kapıyı kaldırdığında,
eğilerek geçip çıkacağım!
Kopoluu'yu geçeceğim,
Tor-aygır'ı **aşacağım**!
Sarı-kaykan'ı **basacağım**!
Temirlik'i **aşacağım**!" dedi.

Medine çölünden dolaşıp
Geniş İli'den geçerek
Çong Buura nehri boyunca
Altı gün yatacağım!" dedi.
Atları dinlendirip,
geniş İli'yi
gemi ile geçeceğim
Geniş **Kulca**'yı dolanıp **aşacağım**!
Koco şehrini basacağım!
Korguş'tan dolanacağım!" dedi.
Şu Manas (adlı) çocuğuma
kazan aşıp, ateş yakıp;
yanına yoldaş ol (ey) Bakay
görmediğini gösterip;
yanında birlikte yürü (ey) Bakay,
bilmediğini öğretip;
birlikte olup "haydi yürü!" de (ey) Bakay!
Âdem[2] atanın, Havva[3] ananın
doğduğu yeri bildir ona,
Sağ yanına **Oysul-ata**'yı **boğa et**,[4] Bakay!
Sol yanını **Koca Hızır** kollasın, Bakay!
Bahaeddin başında (olsun), Bakay!
Koca Hızır dibinde (olsun), Bakay!
Benim oğlum Manas,
Atı yelesinden tutup **binince**, Bakay!
Büyüyüp adam (yerine) **girince**, Bakay!
Çenesinde sakal **bitince**, Bakay!
O'na **binecek** (at) bul, Bakay!
O'na **giyecek** ton[5] bul, Bakay!
At başı kadar (büyük)[6] **Kur'ân**'ın var, Bakay!

---

2. Âdem: Kırg. **Adam.**
3. Havva: Kırg. **Ooba.**
4. boğa et-: Kırg. **Buka etken.**
5. **ton**: Elbise, kürk.
6. at başı kadar (büyük): Kırg. **At başında**y.

(140) **Koyun sayısı kadar**[7] **kitab**ın var, Bakay!
Kıyâmet alâmetlerini[8] ona öğret, Bakay!
Yılkımın içinde **boz (at)** ol, Bakay!
Manas ile kıyamete kadar dost kal, Bakay!"
Bay'ın oğlu bu Bakay dedi ki:

(145) "Makuldür, baş üstüne, Yakup!
Atlanalım, uzaklaşalım, Yakup!
Müslüman yolunu açalım, Yakup!
Beycin[9] yolunu tutalım, Yakup
Tanrı[10] izin verirse (onları) yeneriz Yakup!

(150-165) On yaşında ok atan, on dördüne girince şehirler fethedip han olan Yakup'un oğlu **genç Manas**, genç kahraman **er Manas**, **Hokand**'dan altmış aygır yüz tay getirdi. **Buhara**'dan seksen ***baytal***[11] bin (top) ***kınkap***[12] getirdi. **Kaşgar**'daki **Çinli**'yi çıkardı, **Turfan**'a sürdü; Turfan'daki Çinli'yi **Aksu**'ya doğru püskürttü.

(BİRİNCİ BÖLÜMÜN SONU)

7. koyun sayısı kadar: Kırg. **Koy başınday.**
8. kıyâmet alâmetleri: Kırg. **Kıyamet colun.**
9. Beycin: Pekin.
10. Tanrı: Kırg. Kuday (< Fars. Hudâ).
11. baytal: Genç kısrak.
12. kunkap: İpekli kumaş.

II. BÖLÜM
ALMAMBET'İN MÜSLÜMAN OLUP ER KÖKÇÖ'YÜ TERK ETMESİ VE MANAS'A KATILMASI

Yer yer iken,
su su iken,
altı atanın oğulları kâfir,
üç atanın oğulları Müslüman imiş.
...
Dört arışlı Oyrot'un[13],
kıl yakalı Oyrot'un,[14]
Altın örgülü püsküllü kuşaklı
Kara Han'ın oğlu,
kaplan[15] (gibi) doğan Almambet
bütün evliyânın toplanıp,
bir ağızdan okumasıyla;
bütün evliyânın toplanıp,
Fâtiha duasıyla,
Arçaluu Mazar Hazret'in
Allah'ından olmuştu.
Almambet dünyaya geldiğinde
Ala-dağ korkudan eğildi,
akan su(lar) korkudan kurudu.
Üç atanın Müslüman (olan) oğulları
suyun başından göçüp kaçtı.
Kara Nogay Camgırçı,
Sarı Nogay Er Manas,
arka atası **Kambar-Han,**
kendi atası **Haydar Han,**

13. dört arışlı Oyrot: Dünyanın dört bir yanı.
14. kıl yakalı Oyrot: Dünyanın tek hâkimi.
15. kaplan: Kırg. **kablan.**

tek[16] doğan **Er Kökçö**,
"Biz, üç Müslümanın ortasında durup
il tutalım!" dedi.
Kökçö bu sözü söyleyince
...
Ona "Kara Nogay Camgırçı
Kürmöntü-Şatuu'yu geçti!" diye bir haber geldi.
"Şimdi bu yerden göçüp gitti.
İli vadisine doğru indi.
Yakup Han'ın oğlu genç Manas,
tam etli, yatık yeleli,
hörgücü büyük,
yüksek ve üstün doğan
Ak-kula ile su ayağından geçti geliyor.!"
Kökçö dedi ki:
"Sağında durduğum **Manas Han**,
Solunda durduğum **Camgırçı**,
Atımın başını **buramam**,
Şimdi bu yerde **duramam**."
Tan ağarmadan,[17]
güneş kızarıp doğmadan[18]
yurdunun insanlarını bir araya topladı:
"Atılmış ok gibi **vınlayarak**,
ordu kükreyip yürüsün!
Gürz sallar gibi **çınlayarak**,
halk gürleyip yürüsün!
Kızıl ateş (gibi) yanan **Oyrot**'un,
İl sınırına **varalım**,
Haberciyi yakalayalım,
sözden manâ çıkaralım!"
Kökçö bu sözleri söyledikten sonra
kara yağız (atı) Bulan'a[19] bindi;
gölde kuş kovaladı,
ayakları perdeli kaz[20] kovaladı,
gök ala boyunlu suna[21] kovaladı.

---

16. tek: Kırg. **aylangas.**
17. tan ağarmadan: Kıg. **tan ağarıp atkan.**
18. güneş kızarıp doğmadan: Kırg. **kün kararıp çıkkan.**
19. kara yağız (atı) Bulan'a: Kırg. **kara töböl Bulandı.**
20. ayakları perdeli kaz: Kırg. **cargak taman kas.**
21. gök ala boyunlu suna: Kırg. **kök ala moyun sono.**

Kanı ateş gibi kızgın iken
Isık köl'ün kıyısına vardı.
Arkadaki dağlardan,
kaplan (gibi) doğan Almambet,
başında kara börkle[22]
ansızın çıkıp geldi.
Kökçö onu görünce korktu.
Almambet Kökçö'yü görünce:
"***Altay Altay***!" diye bağırdı,
"***Yabı Yabı***!" diye haykırdı.
"***Möndü Möndü***!" diye çığırdı,
"***Kalakay kaşka***!" diye,
"***Biçik solon***!" diye seslendi
Kökçö durup şöyle cevap verdi:
"***Altay*** nedir bilmiyorum,
Yabı nedir bilmiyorum,
Kalakay nedir bilmiyorum."
Kaplan (gibi) doğan Almambet,
Isık-köl'ün başından
atlanıp koşmaya başladı.
"Atının başını **burdur**, Kökçö
gel karşımda **durdur**, Kökçö!" (dedi).
Kaplan (gibi) doğan Almambet,
Kökçö'nün yanına varıp,
"***Altay Altay***!" diye,
"***Yabı Yabı***!" diye,
"***Kalakay kaşka***!" diye,
"***Biçik solon***!" diye, bağırdı.
Kökçö şöyle cevap verdi:
"Bu sözlerin (anlamını) bilmiyorum!"
Bu cevap üzerine Almambet:
"***Altay Altay***, deyince
hâlin nasıldır? demiştim.
Yabı yabı, deyince,
iyi misin? demiştim.

---

22. başında kara börkle: Kırg. **kaldaygan kara börük.**

(95) ***Kalakay kaşka***, deyince
kağanın var mı? demiştim.
Biçik solon, deyince
törün[23] **var mı**? demiştim.
Bu dünyadan göçüp de
(100) öteki dünyaya gitmek için
başka yol var mıdır?"
Kökçö durup şunları söyledi:
"Bıyığını[24] **oydursan**
sakalını **koydursan**
(105) Kâkülünü[25] kırptırsan
başından kalpak düğmesini çıkarırsan;
o cuma ile bu cumaya,
eder hepsi yedi gün,
kendisiyle[26] sekiz gün,
(110) Cennet'e girilir dediler.
Hz. Allahu Teala
ay'ı gökyüzünde **ışıldatır**,
Güneşi gökyüzünde **ışılatır**,
ışığıyla yeryüzünü ısıtır!"
(115) Sonra, dedin ki Almambet:
"Ben bıyığımı **oydursam**,
sakalımı **koydursam**,
Hilâli altın tuğ[27] gelir,
Altı bölük kara kol gelir,
(120) Makasın[28] vardır yanında,
Usturan vardır cebinde,[29]
Kitabın vardır **koynunda**,
Kur'ân'ın vardır **boynunda**,
Getir Kur'ân'ını göreyim!
(125) Aç kitabını okuyayım!"
Kökçö ordusunu topladı,
Kökçö ***ak çadırı***nı kurdurdu;
ipek ile kadifeden,
altına yaygılar döşetti.

---

23. Kırg. **törü**: Bey.
24. bıyık: Kırg. **moyloon.**
25. **kâkül**: Kırg. **kökül** < Moğolca.
26. kendisiyle: Kırg. **özü minen.**
27. hilâli altın tuğ gelir: Kırg. **ayçığı altın tuu kelet.**
28. makas: Kırg. **dükört.**
29. cep: Kırg. **aldı.**

Semâveri[30] ateşe koydu,
ak kuyruk (adlı) ***çay***dan (suya) saldı,
kaymaktan alıp doldurdu,
yanına şeker koydu;
içine elma,
(üstüne) şeker kattı,
böylece çayı kaynattı.
Sonra Almambet'e sundu.
Almambet çayı almadı:
"Benim bıyığım **oyuk** değil,
sakalım **koyuk** değil.
Getir **Kur'ân**'ını göreyim!
Aç kitabını okuyayım!
(manâsını) anlarsam (çayını) içerim,
Anlamazsan nasıl içerim!?"
Er Kökçö kalkıp dedi ki:
"Kara-Han'ın balası
kaplan (gibi) doğan Almambet,
bıyığını **oyuver**
sakalını **koyuver**
kâkülünü kırptırıp,
kalpağın süsünü aldırıver,
(o zaman) kitabımı okursun,
Kur'ân'ımı tanırsın!"
Kaplan (gibi) doğan Almambet,
bıyığını **oydu**, sakalını **koydu**,
saçlarını kırptırdı,
kutsal kitabı açarak,
önüne koydu (ve)
...
Kur'ân'ı yardım görmeden okudu,
aralıksız kitap okudu.
Kara Han'ın er oğlu
kaplan (gibi) doğan Almambet:
"Ben Müslüman olayım!" dedi.

30. semâver: Kırg. **mamoor** < Rusça.

(165) Almambet'e ***taş çini***ye[31] (çay) koydu,
Almambet çayı (yine) almadı.
"Göğsüme can koyayım,
ağzıma dil koyayım,
ay ışığı[32] gibi **solayım**,
(170) senin ile dost **olayım**
ondan sonra (çayını) içerim!" dedi.
O zaman Kökçö şöyle cevap verdi:
"gelen bir ***ayak***[33] benim olsun,
giden bir ayak senin olsun!"
(175) Ay ışığı gibi **soldu**,
Haydar Han oğlu Er Kökçö
kucaklaşıp dost **oldu**.
O zaman Almambet çayı içti.
Almambet çayı içtikten sonra,
(180) durup Kökçö'ye şöyle söyledi:
"Göğsümde[34] canım bir,
Söylemek istediğim dilim bir, dedi.
Şimdi ben ilime döneyim,
kendi yurduma varayım,
(185) halkımla konuşayım:
yurduma anlatayım,
halkım sözümü dinlemezse,
ak tenge pulumu **saçayım**,
kızıl ateş gibi yanan Oyrot'un
(190) hakanını öldürüp **kaçayım**!
Halkın sözümü dinlerse,
altı oğullu Oyrot'u,
korkudan su boyunca kaçan
üç ata oğullu Müslüman
(195) içine girip varayım!
Malı sayıp yazayım,
malı helâl kılayım
Parayı kağıda kaydettirip,
parayı helâllaşıp alalım!

---

31. taş çini: Kırg. **taş çını** (=kâse).
32. ay ışığı: Kırg. **ay carığı.**
33. ayak: Kadeh, çanak.
34. göğsümde: Kırg. **köküröktö.**

Müslüman kavim ile geçinip gidelim!"
Almambet atına bindi,
babasının yurduna döndü
Babasının evine
girince Almambet
"Selâmünaleyküm, babam!" dedi.
Selâm verince Almambet,
elini veren adam yok(tu),
ayağa kalkan adam yok(tu).
Almambet ateşin başına
geçip şöyle söyledi.
"Doğmaz olup kalsaydın!
başaramadan kurusaydın!
yalan dünya burada,
gerçek dünya orada!
O dünya için bu dünyada
iyiliği doğruluğu öğrenelim!
'Kul hüvallahü Ehad'
Kur'ân dilini bilelim.
Mekke ile **cennet**in
ortasını **alalım**!
biz Müslüman olalım!
aranızda görüşün,
yarın gelin anlarım,
atımın başını **buramam** ben,
Bu yerlerde **duramam** ben,"
Kaplan (gibi) doğan Almambet
evden dışarı çıktı,
Kıl-ciren (adlı atına) bindi.
kıl zırhını giyindi,
halkının yanına,
düşmanının karşısına gelip çattı.
Tahtında (oturan) **Kara Han**
ilini yurdunu topladı
tahtından kalkıp şöyle söyledi:
"***Arkar***[35] ayrılmaz **kayadan,**
ne atadan ne **yuvadan**,
keçiler[36] ayrılmaz kayadan,
ne anadan[37] ne yuvadan,
yumurtadan **ak** idi o,

35. Kırg. **arkar**: Dağ koyunu.
36. keçi: Kırg. **eçki.**
37. ana: Kırg. **ene.**

Ana rahminde **tek** idi o!
Kan Almambet biricik oğlum,
bana nasıl böyle dedin?
sık ormanlı bütün yurdum,
bu Almambet (adlı) oğlumu
Bir (daha) gözüme gösterme,
erken yaşlandır öldür (beni)
çekip fırlattığım **okumdu** o,
katı s..tığım **b.kumdu** o."
Yurdun halkı Kağan'a şöyle söyledi.
"Okumuzu sessizce salarız.
Bürkütü bağırtmadan **alırız**,
suyun başına **koyarız**!"
Han o zaman (şöyle) cevap verdi:
"(Ey) sık orman gibi çok halkım,
ben sizden ayrılamam,
altından yapılmış taht(ım)dan,
ben yerlere inemem,
kapıyı kendim açamam.
Han başım kara mı olsun?"
Hilâlli altın tuğ göründü;
altı kol(dan) **ordu**[38] göründü.
Kıtay'ın kırk bölük ordusu, göründü,
Rus'un on bölük ordusu göründü.
(Bu ordular) Almambet'in yolunu
kollamaya başladılar.
Tan ağarıp atınca
güneş doğup çıkınca
kaplan (gibi) doğan Almambet,
(atı) ***Kıl-ciren***'e bindi,
kıl zırhını giydi,
(baba) evine doğru (at) sürdü.
Kıtay'ın ordusu kırk bölük asker,
Rus'un ordusu on bölük asker
(içinden) geçip gitti Almambet.
Altın tahtının üstünde oturan
babasının huzuruna vardı.
"Selâmünaleyküm!" dedi.
Selâm verince Almambet,
eli yok oldu atasının.

38. ordu: Kırg. **kara kol.**

Altından yapılmış altın tahttan
(yere) indi atası,
kapıyı kendi açarken,
kaplan (gibi) doğan Almambet
atasını tutup (şöyle) dedi:
"Doğurttuğun evlâttan yoksun **olasın**!
(Onu) uçuramadan kuruyup **kalasın**!
O dünya ile bu dünya (için)
İyilik yapıp gidelim!
*Kıl gibi ince kızıl can*lara
"Kul hüvallahü Ehad"
Kur'ân dilini bilelim,
Biz Müslüman olalım!
Kâfirin kağanı olacağına,
Müslümanın kulu olalım!"
Atası durup şöyle dedi:
"O dünya ile bu dünyaya
(nasıl) iyilik yapılacağını bilemem,
Mekke ile **Cennet**'in[39]
ortasını alamam,
Ben Müslüman olamam,
Keseceksen işte baş!
Dökeceksen işte kan!"
Kara Han bu sözleri söyleyip,
evden çıkıp uzaklaştı;
kara bedevî (atına) binip,
göle doğru at sürdü.
Kaplan (gibi) doğan Almambet,
anasına doğru saldırdı,
kılıcını kınından sıyırıp,
anasına yetişerek (şöyle) dedi:
"Atam ile söyleştim,
çok söz söyleyip yalvardım:
O dünya ile bu dünya (için)
İyilik yapılacağını bilelim,
Biz Müslüman olalım! dedim.
Söylesem de **olmadı**,
atekem sözümü **almadı**:
'O dünya ile bu dünyaya
iyilik (nasıl) yapılır bilemem

39. Cennet: Kırg. **Beyşt** (<Fars. Behişt).

Mekke ile cennetin
ortasını **alamaŋ**,
ben Müslüman **olamam**!" dedi.
Atekemin sözü bu idi.
On iki ay beni (karnında) taşıdın
omurganı sızlattım,
*dar kursağını genişlet*tim,
*taş (gibi) memeni yumuşat*tım!
Sen oğlunu dışlama!
Anası oğluna (şöyle) söyledi:
"**Kara-han** giderse, ben de giderim,
atekemden ayrılmam!
Önünde adam **olmasın**!
Ardına kimseyi **koymasın**!
Benden önce sen varırsan,
Gözden ırak tutup, unutma bizi!"
O zaman Almambet (şöyle) söyledi:
"***Ak tenge*** paramı **saçarım**,
kızıl kor (gibi) yanan Oyrot'un
kağanını öldürüp **kaçarım**!
Kâfire kağan olmaktansa,
Müslümana köle olur (yaşarım)!"
Almambet anasından ayrılıp
Kıl-Ciren (adlı atına) bindi,
kıl zırhını kuşandı,
Almambet şimdi (atını sürüp) gitti.
Kır (bir) tepede Kıtay'ın[40]
kırk kol askeri duruyordu,
aşağısında Orus'un[41]
on kol askeri yer almıştı.
Kaplan (gibi) doğan Almambet
kara polat[42] ***kılıc***ını
bir hamlede kınından çıkarıp,
bir vurarak geri koydu.
Kızıl kor (gibi) yanan çok sayıda Oyrot'u

40. Kıtay: Çin.
41. Orus: Rus.
42. **polat** (<Fars): Çelik.

ortasından yararak
geçip gitti Almambet
Kolordunun çoğunu geçip gidince,
bir saf duran Kalmuk'a
Kılıcını tuttu **sapından**,
Savurup vurdu **kabından**,
Bir yaman darbe indirdi.
Kızıl kor gibi yanan çok sayıda Oyrot (askeri),
üstü örtülmüş köz gibi
(etrafa) savrulup yatıp kaldılar.
(Almambet) bir bölüğün başında durmuştu.
Altın (gibi) kâkülü dalgalanan,
sözleriyle halkı darmadağın eden
Kağanın oğlu **Karaça** (adlı birisi) vardı.
Kara dişi deve çökse **görmeyen**,
Başına değnek **deymeyen**
Çöl yerinin ***kırsa***sı[43]
Bir çok cinin ***mirza***sı,
Orus'tan çıkmış idi!
Almambet batır dedi ki:
Öteki dünya için bu dünyada
İyilik yapıp varayım,
Kılça[44] ***kızıl can***ıma
Kıyâmeti dileyip varayım!
Kızıl korlu[45] Oyrot'un
Alaca (atlarını) alıp kaçmadım,
Kula atlarını kovalayıp kaçmadım...!
Medine'nin sararmış sahrasına
Bir defa indirip **almasam**,
Seni bir (tek) Tanrı'dan bir dileyip **salmasam**..."
Almambet batır böyle söyleyip
Oyrot'a doğru (atını) sürdü,
kızıl kor (gibi yanan) bütün Oyrot
(halkı) grup grup[46] oldu.
Uzun bacaklı[47] Almambet,

---

43. Kırg. **kırsa**: Tilki.
44. Kırg. **kılça**: Azacık.
45. kızıl korlu: Kırg. **çoktuu.**
46. grup grup: Kırg. **dürkün dürkün.**
47. uzun bacaklı: Kırg. **arışın uzun.**

(390) ***bayrak gönderi***ni yerden kapıp,
peşi sıra takip etti.
Kızıl bir kor (gibi yanan) Oyrot'u doğuya[48] doğru sürdü!
"kapatılmış kalan cennetin
(395) kapısını açan Er Koşoy,
bağlanıp kalan pazarın
yolunu açan Er Koşoy!
Namusun duruyor **başında**,
ruhun duruyor **karşında**!
(400) (seni) ruhların korusun!
Meleklerin yardımcı olsun!
Çağıran sesin ***ezan*** gibi, Hocam
başında *sarık*[49] ***kazan*** gibi, Hocam!
Melekler yardımcı olsun,
(405) Ruhlar (seni) desteklesin!"
Almambet ***bayrak gönderi***ni[50] yerden kapıp,
kızıl bir kor (gibi yanan) Oyrot'u
doğuya doğru sürdü.
"Göğsümdeki[51] canım, tek dostum,
(410) dilciğimdeki[52] sözüm, tek dostum,
Melekler yardımcı olsun!
Kızıl bir kor (gibi yanan) Oyrot'un
alaca atlarını alıp kaçmadım,
kula atlarını kovalayıp kaçmadım...!
(415) (Ey) Yaradanım! Sana ne yaptım?
(Ey) kudretlim! Sana ne ettim?"
Almambet bu eteğini bu tarafa
fırlatarak[53] kıstırdı,
sol eteğini sol tarafa
(420) *fırlatıp atıp kıstır*dı,
sol elindeki kargıyı[54]
sol elinden bırakıp
sağ eline aldı (ve)
"**Kökçö, Kökçö**!" diye bağırdı.

---

48. doğu: Kırg. **kün çıgış.**
49. sarık: Kırg. **selde.**
50. bayrak gönderi: Kırg. **celek.**
51. göğüs: Kırg. **kökürök.**
52. dilcik: Kırg. **kömököy.**
53. fırlatarak: Kırg. **bolkup alıp.**
54. kargı: Kırg. **nayza.**

Kökçö'nün meleği baskın yaptı.
Manas'ın rûhu ağzına girdi,
Manas'ın ***savaş narası***[55] ile haykırdı,
sayısız askerin bağırışını[56]
Almambet batır haykırdı,
sayısız atın tepinmesini
Kıl-ciren (adlı) ***yürük***[57] ***atı*** çıkarttı.
Kalpakları dağ gibi yığdı,
kolsuz hırkasını[58] ev gibi kıldı,
ak tenge akçasını saçtı,
kızıl bir kor (gibi yanan) Oyrot'un
kağanını öldürüp kaçtı!
Ay ışığı boz oldu,
Haydar-han oğlu Han Kökçö ile
kucaklaşıp dost oldu-
"Ben Müslüman oldum!" dedi.
Akşam olup gün **batınca**,
sular bulanıp halk **yatınca**,
kızıl kor (gibi yanan) Oyrot'un
ölüleri (üzerinden) at koşturup geçti.
Yer ortasındaki gök tepeye
ulu atası[59] Kambar Han,
öz babası Haydar Han;
Haydar Han'ın balası
biricik doğan Er Kökçö,
Er Kökçö de geldi.
Bugünlerde[60] karşılaştığı yerinde
Er Kökçö'yü gördüğünde,
Almambet batır (şöyle) dedi:
"-Selâmünaleyküm, Er kökçö, dostum!
-Aleykümselâm, Almambet, dostum!
-Sağ selâmet döndün mü, dostum?
-Sağ selâmet döndüm, dostum!
-Özlem dolu, sâlimen geldim, dostum!
Halkım sözümü dinlemedi, dostum,

---

55. savaş narası: Kırg. **uraan.**
56. bağırış: Kırg. **kıykırağ/kıykırık.**
57. yürük: Kırg. **buudan.**
58. kolsuz hırka: Kırg. **künmön ün.**
59. ulu ata: Kırg. **arğ'ata.**
60. bugünlerde: Kırg. **baya.**

annem sözümü dinlemedi, dostum,
yurdum sözümü dinlemedi
kağanım sözümü dinlemedi, dostum,
kölelerim sözümü dinlemedi, dostum!
Ak tenge paramı (bu uğurda) saçtım, dostum!

Kızıl bir kor (gibi yanan) Oyrot'un, dostum,
Hanını öldürüp kaçacağım, dostum!
Zayıfını **may**[61] kılayım dostum,
bütün yurdunu **bay**[62] kılayım, dostum,
çadırın baca deliğine kadar may basayım, dostum,

tamamiyle bir yurdunu bay kılayım! Dostum,
işlerimi yoluna koyup geri döneyim, dostum,
züğürtleri baylaştırıp, dostum!
Kocakarıya[63] ***kuyruk yağı çiğne***teyim, dostum,
geline[64] ***güzel elbise***[65] giydireyim, dostum!

Er öldürsen, ***kan bahası***[66] vermeyeyim,
tek hörgüçlü deve[67] öldürsem, para vermeyeyim,
yaptığım görevi yapmayayım, dostum!
(Beni) iyi ağırlayıp, (bana) itina et, dostum!"
Kökçö kalkıp şöyle cevap verdi:

"Göğsümde(ki) canım (gibi) dostumsun,
bohçadaki ***don***um[68] (gibi) dostumsun,
Ak-kıyaz ile **Kök-kıyaz**, yiğidim[69]
nehirde[70] (hiç) *gemi* yok, yiğidim
bizden bir şey yok, yiğit!

Kara-Han'ın balası, yiğidim,
Kaplan (gibi) doğan Almambet, yiğidim,
özü geldi evime, yiğidim!
Çok kalabalık bir Nayman yurdundan, yiğidim,
"Değerini bilir!" deyip alan, yiğidim,

---

61. Kırg. **may**: Yağ.
62. Kırg. **bay**: Zengin.
63. kocakarı: Kırg. **kempir.**
64. gelin: Kırg. **kelin.**
65. güzel elbise: Kırg. **kete.**
66. kan bahâsı: Kırg. **kun** (<Fars. Hûn).
67. tek hörgüçlü deve: Kırg. **nar.**
68. Kırg. **ton** ~ TT. **don:** Elbise, kürk.
69. yiğit: Kırg. **çoro.**
70. nehir: Kırg. **kara suu.**

pek çok[71] büyük bir Nayman yurdundan yiğidim,
"Pek güzel!"[72] deyip alan, yiğidim,
kar üstüne kar yağsa,
kardan ap-ak eti var,
kar üstüne kan damlasa,

kandan kızıl *bet*i[73] var,
güderi[74] gibi titreyen,
kurt yavrusu gibi uluyan[75]
sülün[76] gibi **gerilip**,
söylenen söze **erinip**[77]

gülünce *kürek gibi dişler*i parlıyor,
bir yandan öbür yana dönerek yatsa[78] güzel kokan,
*sepilenmiş deri gibi koka*n **Buuday-bek**'e,
güzel koku saçan[79] **Ak-erkeç**'e
ikisine de haber verin, yiğidim,

bu yerden[80] göçsün, de!
uzaktan konuk[81] geldi, de!
Atekem Haydar-han'a söyleyin,
oradan kalkıp buraya göçsün de,
ilerleyip (bir yere) konsun, de!

Uzaktan konuk geldi, de!
Konuğu rahat ettirsin, de!"
Haydar Han'ın oğlu Er-kökçö,
kırk yiğidini yanına alıp,
Kırğınçal'ı başçı yaptı,

konakladıkları yere hareket etti.
İki yiğit eve giderek,
konuğun geldiğini haber verdiler.
Tan ağarıp **atınca**,
gün kızarıp **çıkınca**,

---

71. pek çok: Kırg. **oorçın.**
72. pek güzel: Kırg. **oğo'o suluu.**
73. Kırg. **bet**: Yüz.
74. güderi: Kırg. **küdörü** (: tilkiden bir parça büyük olan yabanî hayvan.).
75. kurt yavrusu gibi uluyan: Kırg. **küçüküttöy çınkıldayan.**
76. sülün: Kırg. **süülösün.**
77. Kırg. **erin**-: tembellik et-.
78. bir yandan öbür yana dönerek yatsa: Kırg. **küymönsö.**
79. güzel koku saç-: Kırg. **buruksu-.**
80. bu yerden: Kırg. **uşu(l) cerden.**
81. konuk: Kırg. **beyman/meyman** (<Fars. Milhmân).

(520) iki yiğit çadırı **çözdü**,
göçü burdan yola **düzdü**,
ovada (bir yere) kondu.
Bin kulunu[82] altmış iple,
sıra ile bağladı.
(525) Seksen iple pek çok tayı
sıra sıra bağladı.
Çadırın ***üzük***ü[83] salınınca
sepilenmiş deri gibi kokan Buuday-bek (ile)
güzel kokan Ak-erkeç
(530) kadınları topladı.
"***Saba***'mın[84] süsleri güzel olsun!" deyip,
sahtiyandan yaptırdı,
"***Könökö***'mün[85] süsleri güzel olsun!" deyip,
tabaklanmış meşinden diktirdi,
(535) "***Tay yularının alt kısmı***[86] güzel olsun deyip;
Çin ipeğinden[87] ördürdü,
"***Kama***lar güzel olsun!" diye,
kalaylatıp koydurdu,
*çadır kubbesinin direkleri*ni[88] görsün, **uştuu**[89]
(540) sabasın görsün, **ıştuu**[90]
"*Tokmağı* güzel olsun!" deyip,
*büyük demir parçası*ndan[91] döktürdü,
*Koyunun semizi*ni kestirdi.
Kol kavuşturup durdular,
(545) "Almambet ne zaman gelecek?" diye,
gözlerini dört açıp[92]
böylece bakıp durdular.[93]
Sepilenmiş deri gibi kokan
Buuday-bek,

---

82. Kırg. **kulun**: Tay.
83. Kırg. **üzük**: Tuurduk'un bir parça yukarısından geçen iki keçe (çadırda).
84. Kırg. **saba**: Büyük kımız tulumu.
85. Kırg. **könökö**: Süt kovası.
86. tay yularının alt kısmı: Kırg. **çıkta.**
87. Çin ipeği: Kırg. **çın cibek.**
88. çadır kubbesinin direkleri: Kırg. **uuğ/ uuk.**
89. Kırg. **uştuu**: Sivri uçlu.
90. Kırg. **ıştuu**: İslenmiş.
91. büyük demir parçası: Kırg. **som temir.**
92. gözlerini dört aç-: Kırg. **eki közi tört kel-.**
93. bakıp dur-: Kırg. **karap tur-.**

(550) Ak-erkeç'in çadırında oturuyorken,
o sırada[94] "Almambet geldi!" deyince,
ikisi birlikte[95] iki taraftan gizlice baktılar.[96]
Ak-erkeç'in kadını dedi ki:
"Çadırımızın dibine düşman[97] gelse,
(555) (onunla) yalnız savaşacak er kişidir,
Başımıza bir iş gelse[98]
yalnız başına halledecek er kişidir!"
Kırk çoro geliyordu.
Kırk çoronun önünde,
(560) Kökçö ile Almambet,
ikisi geliyordu.
Kırk kişinin içinden
uzun bacaklı[99] Almambet
kol boyu[100] yükseliyordu.
(565) Eve yaklaşınca,
sepilenmiş deri kokan Buuday-bek ile
güzel kokan Ak-erkeç,
kapı eşiğine çıkıp beklediler.
Ak-erkeç'in kadını (şöyle) söyledi:
(570) "*Dört uzun adımlı* Oyrot'un
efendisinin oğlu,
kıl yakalı Oyrot'un
kıymetli oğlu,
altı uzun adımlı Oyrot'un
(575) aziz kağanının oğlu,
altın perçemli[101], *püsküllü kuşaklı*[102]
Kara-han'ın (sevgili) balası[103]
kaplan (gibi) doğan Almambet!
(580) selâm vermek bizde yok,
selâm almak sizde yok:
selâm size buyurulmuş,
"***tatay***!" feryadı bize buyurulmuş,
Atının başını ***burdur***
tam karşıma ***durdur***!"

---

94. o sırada: Kırg. **oşondo.**
95. ikisi birlikte: Kırg. **ököö / eköö.**
96. gizlice bak-: Kırg. **sıkalap kara-.**
97. düşman: Kırg. **coo.**
98. başımıza bir iş gelse: Kırg. **üy kötünö doo kelse.**
99. uzun bacaklı: Kırg. **arışın uzun.**
100. kol boyu: Kırg. **karı boyu.**
101. altın pençemli: Kırg. **altın aydar.**
102. püsküllü kuşaklı: Kırg. **çok belboo.**
103. (sevgili) bala: Kırg. **bota.**

Kıl-ciren gibi yürük atın[104]
yularını[105] Ak-erkeç yakaladı[106]
atın başını burdu.[107]
Uzun bacaklı Almambet
burada[108] durdu;

attan indi,[109]
dağ gibi (yapılı) olan Kökçö-han
"Benim atımı almadı!" diye
kızı, atından inmedi.
Ak-erkeç'in kadını şöyle dedi:

"Kızıl-su çukurunda[110] beyim,
Kıtaylardan **Er-Agış**, beyim,
Bir yılkıyı almıştı, beyim,
Peşinden çıkıp kovaladın, beyim,
(onu) kaçmaya zorladın, beyim!

Orada bir atını tutmuştum, beyim!
nerede bir boynuz çıktı, beyim?
İli-suyu'nun (kenarında) gezinen, beyim,
dizinin iç yanını[111] kuş pençesi[112] tırmıklayan,[113] beyim,
orada bir atını tutmuştum, beyim!

Nerede bir boynuz çıktı, beyim?
günde (bir) it salıp, (bir) kuş salıp, beyim,
günde bir sefer yaparsın, beyim!
günde bir atını yakalarım, beyim!
nerede bir boynuz çıktı, beyim?

Zarafetin[114] neden yok oldu beyim?
Uzaktan gelen konuğum, beyim,
atını bir durup ben alsam, beyim,
içinde bir sıkıntı mı olur, beyim!

O zaman dedin ki Kökçö-han:
"Değer bilen Ak-erkeç,
kıymet bilen olmaz mı?"
"Soy-sopunu bilen Ak-erkeç,
ne olduğunu bilmez mi?"

---

104. yürük at: Kırg. **buudan.**
105. yular: Kırg. **çılbır** (Manas,ta: çolbır).
106. yakala-: Kırg. **karma-.**
107. burdu: Çevirdi.
108. burada: Kırg. **uşul cerde.**
109. attan indi: Kırg. **attan tüşö kaldı.**
110. Kızıl-su çukurunda: Kırg. **kızıl suudun oyunda.**
111. ***dizinin içi yanı:*** Kırg. **takım.**
112. kuş pençesi: Kırg. **çengel.**
113. tırmıkla-: Kırg. **sıdır –.**
114. zerâfet: Kırg. **bey(i)l.**

(620) Dağ gibi (ulu) olan Kökçö-han,
eyerinin üzerinde doğrulup attan indi,[115]
çadırın kapısını açıverdi,
evin içine girdi gitti.
Güzel kokan Ak-erkeç,

(625) (ona) bir tulum ***arak*** verdi;
çındırmalı[116] ***tulum***(la), ***çini fincanı***[117]
yük burcundan çıkarıp verdi.
Kökçö ile Almambet-batır'ın
önüne koyup bıraktı.

(630) Birisi (arak) koyup verdi,
Birisi (arakı) sunup verdi,
güzel kokan Ak-erkeç
ateşi alevlendirip,[118]
semaveri ocağa koydu;

(635) (içine) ak-kuyruk (adlı) çayı saldı;
kaymaktan (da) alıp koydu.
kanttan alıp (içine) kattı;
elmadan aldı,
şekerden koydu,

(640) cömert davranıp[119] çayı kaynattı.
"Kökçö ile Almambet,
bu ikisi, sarhoş olacaklar!" diye,
çaydan verip içirdi.
"Sarhoş etmeyen çayları,

(645) sarhoşluğu giderir!" diye sundu.
O zaman Kökçö şöyle dedi:
"Sepilenmiş deri kokan Buuday-bek,
güzel kokan Ak-erkeç,
tunç ibriği[120] alıp

(650) elinizi yıkayın
nakışlı ibriği[121] alıp,
yüzünüzü yıkayın!
Koyunun semizini kessinler!
Uzaktan gelen Almambet'e

---

115. eyerinin üzerinde doğrulup attan indi: Kırg. **tonkoyup attan düştü.**
116. Kırg. **çındırma**: Şarap tulumlarında tıngırdayan küçük demir çubuklar.
117. çini fincan: Kırg. **çını çöçök.**
118. ateşi alevlendirip: Kırg. **ottu cagıp ciberip.**
119. cömert davranıp: Kırg. **martuulap.**
120. tunç ibrik: Kırg. **kololuu kumgan.**
121. nakışlı ibrik: Kırg. **bedürlüü kumgan.**

(655) *kol bağlayıp durunuz*!
Konuk kağanı büyük çadıra,
alıp varın içeri sokun!"
Sepilenmiş deri kokan Buuday-bek ile
güzel kokan Ak-erkeç,
(660) (konuğu götürdüler), birisi kapıyı açtı[122]
diğeri ***döşek***[123] serdi,
(onu) alıp içeri koydular
Tunç ibrik alıp
eline su döktüler,
(665) ***nakışlı ibrik*** alıp
yüzüne su döktüler.
Koyunun semizini kesip soydular,
(karşısında) el bağlayıp (divan) durdular.
(Yatmadan) yatağını ısıttılar,
(670) ondan sonra[124] kapıdan çıktılar.
Tan ağarıp atınca,
gün kızarıp çıkınca
Almambet döşekten kalktı.
Almambet'in karşısında
(675) Kökçö duruyordu.
Kürönçü (adlı) ata binmişti;
uzun ayaklı Kürönçü,
toprak saçıp koşturdu.
Bahadır doğan büyük Kökçö,
(680) altmış kazığa bin kulunu bağladı.
Seksen kazığa sayısız kulunu
sıraya koyup bağladı.
Hangi *kısır kısrağı*[125]
keseceğini bilmiyor(du);
(685) hangi iş atının[126]
kalabalık yılkının arasında
öteye beriye dolaştı(ğını bilmiyordu);
koyu yeleli[127]
tor aygırların alaca beygir kümeleri içinde

122. kapıyı aç - : Kırg. **eşik aş-.**
123. döşek: Kırg. **töşök.**
124. ondan sonra: Kırg. **em.**
125. kısır kısrak: Kırg. **tuu bee.**
126. iş atı: Kırg. **tokur at.**
127. koyu yeleli: Kırg. **tokmak calduu.**

gayet küçük iki kısrak[128] vardı.
Kökçö (bu kısraklara) yakınlaşıp geldiği zaman,
(bu kısraklar) çaprazvari[129] durdular,
karşılıklı tepiştiler,
birinin takırtısı diğerinden ayrılınca[130]
Han Kökçö bu iki kısrağı kestirdi.
Han Almambet-batır'ın
başını onunla selâmladı.
Sebatlı[131] Almambet-batır böyle yaptı.
Gün berbat mı olacak, sormadan
gece[132] iyi mi olacak, sormadan.
Kızıl kor (gibi yanan) Oyrot'u
alıp buraya getirdi.
Kökçö'nün zayıf (halkını) yağlandırdı,
bütün yurdu zenginleştirdi;
çadırın ***tündüğ***üne[133] kadar yağ doldurdu.
Bütün yurdu bay kıldı.
Bürküt kuşunun tepeliğini düzeltti,
züğürtleri
Geline serpuş giydirdi,
kocakarıya kuyruk yağı çiynetti.
Han Almambet-batır'ın
gece yatacağı yeri zenginleştirdi
Haydar-han'ın altın tahtının önünde oldu;
gündüz onun yürüdüğü yer,
Kökçö'nün üstünde oldu.
Her şeyi uygun kıldılar[134],
çuvaldızını[135] çelikten yaptılar.
Kökçö'nün karşısında yürüyen
kırk çoro (bunu) kıskandı.

---

128. gayet küçük iki kısrak: Kırg. **eki büykül bee.**
129. çaprazvâri: Kırg. **arkı-terki.**
130. birinin takırtısı diğerinden ayrılınca: İkisi birbirinden ayrılınca.
131. sebatlı: Kırg. **kök.**
132. ***gece:*** Kırg. **tün.**
133. **tündük:** Çadırın kubbesinin sırıklarının üst uçlarıyla tutulan, yukarıdaki ağaçtan yuvarlak parça.
134. her şeyi uygun kıl-: Kırg. **telegeyin telis kıl-.**
135. çuvaldız: Kırg. **temene.**

"Uzaktan gelen Almambet,
kâfirden çıkan Almambet,
beyimize **denk**[136] oldu,
kırkımızdan **çong**[137] oldu.
Batır doğan Kökçö Han,
basit[138] işler yapmasın!
Uzaktan gelen kâfiri
yanından çıkarıp atsın!" dediler,
kırk yiğit böyle konuştular.
Bir gece Han Kökçö,
Buuday-bek'in çadırında
konuk (olup) uyuyordu.
Tan ağarıp **atanda**,
gün kızarıp **çıkanda**,
Buuday-bek ile **kalkanda**,
ulu ağası **Ak-kıyaz**,
küçük inisi Kök-kıyaz
çoroların yahşıları
gelip ***ak çadır***a girdiler,
önlerine oturup durdular.
Ak-kıyaz çoro dedi ki:
"Yukarıdan[139] gelip küçümseyip[140]
kırk çorodan büyümseyip
Tanrı'nın **yücelttiği**[141]
Efendime **denk ettiği**[142] (Almambet),
batırımın kadını
Ak-arkeç'in döşeğine
Almambet girmeyi düşünüyor!" dedi.
Kök-kıyaz adlı çoro dedi ki:
"Ben de görüp **duyuyorum**,
başkası söyler diye **duruyorum**!"
Sepilenmiş deri kokan Buuday-bek,
o da hanına söyledi:
"(Bunları) ben de biliyorum.
(Ama) Kökçö-han'a söylersem,

---

136. denk: Kırg. **ten.**
137. Kırg. **çong**: Denk.
138. basit: Kırg. **cönsüs.**
139. yukarıdan: Kırg. **cogorton.**
140. küçümseme-: Kırg. **böödös-.**
141. Tanrı'nın yücelttiği: - Kırg. **Kuday kılgan kensinip.**
142. efendime denk ettiği: Kırg. **töröm-minen tengsinip.**

(755) "Kadın kıskançlığı ile söylüyor!" (diye düşüneceği için)
söylemekten vazgeçtim."
Kökçö o zaman dedin ki:
"Almambet'i çağırın gelsin!
Bu yaptığının cezasını vereyim!
(760) (Eğer) Ak-erkeç suçlu ise,
(onu da) parça parça kesip yok edeyim!"
Kök-kıyaz adlı çoro vardı,
"Selâmün aleyküm!" dedi,
(O da) "aleyküm selâm!" (diye cevap verdi).
(765) "Bu Almambet (adlı) batırı
beyim Kökçö çağırdı!" dedi.
Almambet, "(Peki) varayım!" dedi.
(Sonra) Almambet Haydar-han'a (dönerek):
"***Al'atekem*** [143] Haydar-han,
(770) zayıfları **may** kıldım, [144]
fakir halkı **bay** kıldım, [145]
*çadırın tündüğü*ne kadar **may** kıldım,
bütün yurdunu bay kıldım,
başları **kayıttım**,
(775) züğürtleri **bayıttım**,
*kocakarıya kuyruk yağı çiğnet*tim,
geline ***kete*** [146] *bağlat*tım,
yapacağım dediğim vazifemi yapmadım mı?
benim hangi yerimde eksiklik buldun?
(780) Geçenlerde ***ak tenge*** [147] paramı saçarken,
kızıl kor (gibi) yanan Oyrot'un
yüzünde bir kötülük saklıyor [148] (gibi) gördüm,
kağanı öldürüldüğü zaman,
gözünde bir kötülük saklıyor (gibi) gördüm,
(785) yalnız gelen Kök-kıyaz'ın,
(bu) Kök-kıyaz adlı çoronun,
yüzünde bir kötülük saklanıyor (gibi) görünüyor,
gözünde bir kötülük saklanıyor (gibi) görünüyor,
olmadık sözler [149] söylemiş olmalı!

---

143. Kırg. **al'atekem**: Kudretli babam.
144. Kırg. **may kıl** - : Semiz et-.
145. Kırg. **bay kıl** - : Zengin et-.
146. Kırg. **kete**: Serpuş.
147. Kırg. **ak tenge:** Gümüş sikke.
148. yüzümde bir kötülük sakla - : Kırg. **öngü bozuk körün-.**
149. olmadık sözler: Kırg. **ongor şumduk kep.**

Hayırlı söz[150] olursa,
gelir sana söylerim:
yaman söz olursa,
oradan öteye **giderim**,
sağ selâmet ol, **derim**
dert etme, sağlıcakla kal, derim!"
Kaplan (gibi) doğan Almambet,
Kıl-ciren adlı atına bindi,
kıl zırhını giydi,
(atının toynaklarından) *ombo-dombu* (diye) sesler çıkartıp,
(atını yaydan fırlamış) ok gibi seğirtip gitti;
yeşil otlarla kaplı[151] (yerlere) girdi,
dar geçitlerden çıktı,
Han Kökçö'nün çadırına
varıp attan aşağıya indi,
gizlice[152] (içeri) girdi.
Daha önceki (her) gelişinde,
Almambet çadıra her girişinde,
çorolar haykırarak[153] *ayağa kalkarlardı*;
beyleri bu Kökçö (de O'nu)
sağ tarafına oturturdu.[154]
Kaplan (gibi) doğan Almambet,
selâm verip (içeri) girdi.
Ayağa kalkan çoro yok(tu);
oturacak yer veren bey[155] yok(tu).
"Selâmünaleyküm!" dese, "Aleykümselâm!" (diyecek) yok(tu).
"Aleyküm" ile işleri yok(tu).
Orada oturan Han Kökçö
uzatmış olduğu ayağını toparlamadı,
yumulu gözünü açmadı.
Kara Han'ın balası,
kaplan (gibi) doğan Almambet,
işte o ateşin başına,
bu ocağın karşısına
oturup kaldı Almambet.

---

150. hayırlı söz: Kırg. **cakşıluktuu kep.**
151. yeşil otlarla kaplı: Kırg. **köktüü.**
152. gizlice: Kırg. **şiptep.**
153. haykırarak: Kırg. **duu dep.**
154. sağ tarafına oturtup: Kırg. **ongdolop oltura beriçi.**
155. bey: Kırg. **törö.**

(825) Çorolara baktı,
yüzlerinde kötülük saklanıyordu,
gözlerinde kötülük saklanıyordu.
Ak-kıyaz çoro şöyle söyledi:
"Bugünkü aldığın sana iyidir,
(830) verileni bana iyi
"At gerek olursa, at istesin!" diye, söyledi,
"Giyecek gerek olursa, giyim istesin!" diye söyledi.
"Başka ne alırsa alsın!" diye, söyledi,
"Dilediği her şeyi alsın!" diye, söyledi.
(835) O vakit Almambet şöyle cevap verdi:
"At(ımı) koşacak yeri(m) yok,
donumun yamanacak yeri yok,
bozanın **işi** bozulsun
kötü **kişi** yarılsın!
(840) at bana gereksiz,
don bana gereksiz!" dedi.
Yere ***arkı-terki***[156] çizdi,
bıçağı alıp kınına koydu.
Aşağı tarafta[157] bulunan Kök-kıyaz dedi ki:
(845) "(Ey) sen uzaktan gelip **hava atan**[158]
kırk çoroya **caka satan**
Tanrı'nın **yükselttiği**
beyim ile **denk ettiği**[159]
tek bilinen Tanrı'ya
(850) (hiç) şüpheyle bakmadın mı?[160]
İnat[161] efendim var idi,
efendimin inadını
alıp götürmeye geldin sen!
Ak-erkeç'in kadınını istedin,
(855) (kendini) sana vermedi mi?
(sen) mutluluğu öldüren yiğit bir ***eke***sin!"[162]
Almambet (bu söz üzerine) şöyle dedi:
"Tanrı istedi, **arğam**[163] yok,
Kudret istedi **çaram**[164] yok:

---

156. Kırg. **arkı-terki**: Çapraz.
157. aşağı tarafta: Kırg. **tömöngü cakta.**
158. hava at-: Kırg. **böödösö-.**
159. denk et-: Kırg. **ödösü-.**
160. şüpheyle bakmadın mı?: Kırg. **tarbaybı?** (: bu değil mi; işte bu ya!).
161. inat: Kırg. **oolukma** (Manas'ta *: **ulukma***).
162. Kırg. **eke/ake**: Amca "yaşça büyük erkeğe hitap tarzı".
163. Kırg. **argam**: Çaresizlik.
164. Kırg. **çara**: Çare.

(860) veriverin buraya[165] araktan!"[166]
Arak alıp geldiler.
Kaplan (gibi) doğan Almambet
beş kadeh[167] dolusu içti.
O zaman Kökçö dedi ki:

(865) "At gerek olursa, Almambet
at iste al!" dedi;
"Elbise gerek olursa,
elbise iste al!" dedi.
Almambet batır şunu söyledi:

(870) "Ben at istiyorum,
(bir de) giyecek gerek bana!
damgalıdan[168] beşi yok
beyli alaça[169] (donlumun) güzeli yok:
anınmışlardan altısı yok,

(875) aldatmak için, *yulaf*ı[170] yok!
Almış idi şeref ile
altmış dokuz mal ile,
yemletin yalnız yetmiş batman ***nan***[171] ile,
koşturun yalnız ***ala şalbırt cas***[172] ile

(880) geldin yalnız sonbahardaki hafif serinlikli[173] göz ile
kırk adam boyun var idi,
(fakat, bir) *ince kuyruklu*[174] *tay*ın yok idi,
Tekeçi'nin terlemeyen[175]
altın bilek, *bakır toynok*(lı) (atı)

(885) **Kök-ala**'yı ver bineyim!
Kök-kübö (adlı zırhını) ver giyeyim!
Kara samur kalpağı[176]
başıma versin geçireyim!
Ökçesi yüksek ***kök cekeyi***[177] ver,

---

165. veriverin buraya: Kırg. **kele.**
166. Kırg. **arak**: İçki, rakı.
167. kadeh: Kırg. **çını.**
168. damgalı: Kırg. **belgelüü.**
169. beyli alaça: Kırg. **bel alaça** (= bir at donu).
170. yulaf: Kırg. **suluu.**
171. Kırg. **nan** (<Fars.): Ekmek.
172. Kırg. **ala şalbırt cas**: Yer yer karın erimesinden oluşan açıklık; bu açıklıkların ortaya çıktığı ilkbaharın başlangıcı.
173. sonbahardaki hafif serinlik: Kırg. **kongur salkın.**
174. ince kuyruklu: Kırg. **kıl kuyruk.**
175. terlemeyen: Kırg. **terdebes.**
176. samur kalpak: Kırg. **kiş telpek.**
177. Kırg. **kök ceke**: Bir çeşit kıymetli ayakkabı.

(890) ayağıma geçireyim!
"İste!" diyorsan, istediklerim bunlar!
"Dile!" diyorsan, dilediklerim bunlar!
Kökçö (de) kalkıp şunları söyledi:
"**Kök-ala**[178] atım pek çok,

(895) **sarı alaca** atım sayısız,
hangi, hangi Kök-ala,
hangi, hangi **sar'ala**(yı istiyorsun?)"
O zamanda Almambet-batır şöyle dedi:
"*Göğsümde canım bir*", dostum,

(900) '*Ağzımda dilim bir*", dostum!
yularlıda[179] malım bir,
bohça içinde elbisem bir!
söylemeyince bilemezsin,
(bohçayı) açmayınca göremezsin

(905) en başından söyleyeyim!
Tekeçi-mergen genç idi,
Tekeçi, kula[180] tay idi,
Konurbay *obur*[181] kır[182] (at) idi,
öteki Tekeçi'nin terlemeyen

(910) *Altın bilek, bakır toynak*,[183]
yüksek dağ yaylasında doğmuş[184] **Kök-ala**'nı,
Kök-ala'nı ver! Bineyim!
Kök-kübö'nü ver! Giyeyim!
"Rica et!" diyorsan, budur isteğim!"

(915) O zaman Kökçö şöyle cevap verdi:
"(Ey) uzaklardan gelip **hava atan**,
kırk çoroya **caka satan**,
Tanrı'nın **yükselttiği**
beyim ile **denk ettiği**,

(920) Kök-ala'yı bu diliyor,
(o atın) kıçını sana kim verir?
Sarı-ala'yı bu istiyor?
(o atın) budunu sana kim verir?
(atın) başına kamçı (vurun) ürkütün,

---

178. Kırg. **kök ala**: Açık mavi benekleri olan, kül rengi kula.
179. yularlı: Kırg. **oktoluu / noktoluu** (<Moğolca: **nokta**).
180. Kırg. **kula**: Dayanıklı, yiyecek hususunda kanaatkâr at.
181. obur: Kırg.**sorgok.**
182. kır: Kırg. **çal** (: Kül rengine çalar beyaz.).
183. bakır toynak: Kırg. **ces tuyak.**
184. yüksek dağ yaylasında doğmuş: Kırg. **mustakka tuugan.**

yakasını sıkı yakalayın!
"Çık!" deyince, it (gibi) gider,
Almambet, (bu) Kalmuk neden gitmez?"
Almambet duran araktan
beş kadeh içiverdi,
sonra kalkıp şunları söyledi:
"Arğı bir atan Kambar-han,
yakın atan Haydar-han,
Haydar-han'ın balası,
değişik doğan Er-Kökçö,
(eğer) vermezsen, kahrol![185]
Haydar-han'ın Kök-kübö(sü)
heybende duruyor mu?
uzaktaki kişiler hissediyor,
yakındaki kişiler görüyorlar,
'Verdim!" diye, ağzından çıkarsana!
Kara samur kalpağın
*heybe*nde duruyor mu?
Ben alsam onu olmaz mı?
Ben giysem onu olmaz mı?
Kökçö o zaman şöyle dedi:
"Uzaklardan gelip hava atan,
kırk çoroya caka satan,
Tanrı'nın yücelttiği
benim ile denk ettiği,
Kök-ala'yı bu (kişi) istiyor,
(atın) kıçını sana kim verdi?
Sar'ala'yı bu (kişi) istiyor,
budunu sana kim verdi?
"Çık!" deyince, it (gibi) gider.
Almambet, (bu) Kalmuk niçin gitmiyor?
Uzun ayaklı Almambet
gülümseyerek şöyle cevap verdi:
"Atanın mezarı, **it** Kökçö!
Sakalın dolsun **bit** Kökçö
Kaburgandaki bitler duysun,
Hep birlikte havlayan itler duysun!
Atanın mezarı, it Kökçö!
Sakalın dolsun bit, Kökçö!
Ağıl ağıl koyununu it bassın,

185. kahrol!: Kırg. **beren kal!**.

(965) apış aranı bit bassın!
Kebiçini[186] dikmezsem,
senin kocakarıyı[187] öpmezsem
kılıcını yere **çakmazsam**,
yeni gelininle **yatmazsam**,
(970) kapısının tokmağını,[188]
kılıç ile koparmazsam,
tötögölü[189] *boz çadır*ını
yamaçtan aşağı[190] düşürmezsem,
kendini beğenen[191] erlerini,
(975) kamçı atarak[192] (avı) taksim etsem,
"Almambet" (denilen) adım kurusun!
Ulu kızın küçüğü,
küçük kızın büyüğü,
(onların) ortasında bulunan
(980) altı yaşındaki **Körpö-can**'ı
ince bileğinden[193] tutmazsam
MANAS adlı beyime
*av etinden hediye ver*mezsem,[194]
benim Almambet (denen) adım kurusun!
(985) Kısa ***cele***'yi[195] kesip almazsam
Uzun ***celka***'yı sarmazsam,
benim "Almambet" (denen) adım kurusun!
İlkbahar merasındaki yılkını,
korkutup kaçırmazsam,
(990) çay yatağındaki yılkını,
sürüp götürmezsem,
DAVULBAŞ'ıma[196] vurup,
çılmardan'ı çalmazsam,
benim "Almambet" (denen) adım kurusun!

---

186. Kırg. **kebiç**: Pabuç.
187. kocakarı: Kırg. **kempir.**
188. tokmak: Kırg. **köngök.**
189. Kırg. **tötögö**: Kırmızı ve bayaz keçe parçalarından dikilen, obanın dış tarafından **tuurduk** ile **üzük**'ün birleştiği yerin bir parça yukarısından geçerek obayı kuşatan şerit şeklindeki süs.
190. yamaçtan aşağı: Kırg. **töş.**
191. kendini beğenen: Kırg. **erkimsigen.**
192. kamçı atarak (avı) taksim etsem: **kamçıga çenep kıl** -(= kamçıya göre paylaştır-).
193. ince bilek: Kırg. **aç bilek.**
194. av etinden hediye ver-: Kırg. **soogatka karmap ber-.**
195. Kırg. **cele**: Uçları iki kazığa bağlanarak gerilen, tayları ve buzağıları bağlamak için kullanılan ip.
196. Kırg. **dobulbaş / doolbaş**: Alıcı kuşla avlanırken kullanılan küçük davul.

(995) Yalvartıp vermediğin Kök-ala'yı
(senin) altından alıp binmezsem,
rica ile vermediğin Kök-ala'yı,
sürüp çıkarıp binmezsem,
benim "Almambet" (denen) adım kurusun!
(1000) Sağ-esen[197] ol Kökçö sağ ol!
Yemin[198] senin boynuna,
ben andımdan kurtuldum!"
Kaplan (gibi) doğan Almambet,
Kıl-ciren (adlı) atına bindi,
(1005) ***kıl zırh***ını giydi,
Almambet (atını) sürüp çıkıp gitti.
Kalabalık Naymanların (bulunduğu) pek çok çadır(lar arasından)
"Kadrini bilin!" deyip alan
pek çok[199] Nayman yurdundan
(1010) "Çok güzel!"[200] deyip alan
Kara-çaç'ın çadırında
Ak-erkeç saçını yıkıyordu.
Ersiz kalan Kara-çaç'ın
dişleri kırılmış[201] idi.
(1015) (Fakat) gönlü uzağı gören[202] idi.
Çadırında saçını yıkayan
Ak-erkeç'e şöyle söyledi.
"At, basiretli dost için nedir ki?
elbise, basiretli[203] dost[204] için nedir ki?
(1020) Kara-han'ın balası
kaplan (gibi) doğan Almambet
kalkmış gidiyor."
Güzel kokan[205] Ak-erkeç,
*mandili*yi[206]

---

197. Sağ-esen: Kırg. **koş – kuna.**
198. ***yemin*** : Kırg. **ant çert.**
199. pek çok: Kırg. **oorçun köp.**
200. çok güzel: Kırg. **ogolo suluu.**
201. dişleri kırılmış: Kırg. **tişi ketik.**
202. gönlü uzağı gören: Kırg. **gönlü cetik** (Manas'ta : **şetik**).
203. basiretli: Kırg. **ayar** (KS. I, 63).
204. dost: Kırg. **ayaş** (KS.I, 64).
205. güzel kokan: Kırg. **buruksuugan** (Manas,ta: **buruksurgan**).
206. Kırg. **mandili**: Kadın baş örtüsü.

alıp başına giydi.
Saçının sağ tarafını alarak
gözünün sağ üstüne[207] çevirdi.
Saçının sol tarafını alarak
gözünün sol üstüne çevirdi.
Altından saç bağlarını bir kucak
kuyruğuna *ay toka* taktı;
Gümüşten saç bağlarını bir kucak
kuyruğuna *güneş toka* taktı.
İt yavrusu gibi titreyip,
kurt eniği gibi uluyup,
gülünce, kürek gibi dişleri parladı
kımıldayınca, misk gibi kokular saçtı,
taze kuzular gibi[208] **toroldu**[209]
soğançok[210] saçını **oroldu**[211]
Han balası Ak-erkeç,
şimdi eşiğe çıktı.
Almambet gibi batırın
yolunu keserek[212]
Ak-erkeç (ona) şöyle söyledi:
"Selâm demek sizde yok, dost!
selâma karşılık vermek bizde yok, dost!
atının başını **buruver**,
(sen) bu yerde **duruver**!
Ben beyime gideyim,
Kök-ala'yı isteyip göreyim!
Kök-kübö (adlı zırhı) isteyip göreyim!
Gitsen dahi, Almambet,
Kök-ala'ya bin de git!
Gitsen dahi, Almambet,
sen dahi Kök-kübö'yü
giyin de git, Almambet!"
Atının başını **burdu**,
Almambet, öteki[213] yerde **durdu**.
Ak-erkeç çadıra gelip girdi:

---

207. gözünün sağ üstü: Kırg. **ong çeke.**
208. taze kuzular gibi: Kırg. **caş kozuday.**
209. Kırg. **torol-**: Büyü-.
210. Kırg. **sogançuk**: Çocuk doğurmamış kadın.
211. Kırg. **orol-**: Çele şekline koy-.
212. yolunu kes-: Kırg. **astınan kıya bas-.**
213. öteki: Kırg. **oşo.**

(1060) Er Kökçö beyim, ey!
Erliğin vardır, **bilgin** yok,
hiçbir şeyle **ilğin** yok![214]
(bir) at yüzünden dostluk bozulur mu?
(bir) don yüzünden dostluk bozulur mu?
(1065) Kök-ala'yı sakınayım! derken,
köp yılkıdan oldun,
Bir yılkıyı sakınayım!"derken,
oldukça çok[215] (attan) ayrıldın!
gün sayarak otursam,
(1070) **tün**[216] sayarak otursam,
Almambet'in geldiği aydan bugüne kadarken,
Almambet gidip varınca,
kapıdan çıkarak baksam (ki),
*hayvan melekleri*min hepsi,
(1075) *can melekleri*min hepsi,
(Onun) peşinden çıkmış gidiyor.
Bugün ayın yedisi,
yarın ayın sekizi,
Kök-ala'yı vermezsen,
(1080) Senin soyun-sopun[217] kahrolsun[218]
bugün tatlı sözlerle avutarak[219] (söyle) burada kalsın!
Yarın ayın sekizi,
sekizinde bir çadırından sürüp çıkarınca,
yıldızın başarıp almıştır,
(1085) yıldızın sağ omuzuna koymuştur!
Dağ sırtını[220] dolaşıncaya kadar,
bel gibi kızıl söğüt biter
bir eşin Tanrı (sana) yardımcıdır:
çadırını(n etrafını) dolaşıncaya kadar,
(1090) çadır gibi kızıl söğüt çıkar
Koca Kıdır[221] (sana) yardımcıdır!
Bastığın yer **bak** olur
dayanağın tek Tanrı'ya **cak**[222] olur!
Kaplan (gibi) doğan Almambet,

---

214. hiçbir şeyle ilgin yok!: Kırg. **eçtengke menen işing cok.**
215. oldukça çok: Kırg. **bir dalay.**
216. Kırg. **tün**: Gece (Not: Bu kelime Türkiye Türkçesinde unutulmuş, yalnız **tüne-** (<tün+e-) ve **tünek** (<tün+e-k) kelimelerinde kök olarak kalmıştır.).
217. 1080. soyun-sopun: Kırg. **tüpkü.**
218. Kahrol!: Kırg. **becen kal!**.
219. tatlı sözlerle avutarak: Kırg. **aldap soolap.**
220. dağ sırtı: Kırg. **bel aylana.**
221. Kırg. **Kıdır**: Hızır (aleyhisselâm).
222. Kırg. **cak**: Yön.

tatlı sözlerle avutarak (söyle) burada kalsın!"
O zaman Er-Kökçö, (sen) şöyle dedin:
"Kök-ala'yı veremem,
Kök-kübö'yü örtemem,
gidersen, özün gidersin!"
Ondan sonra Ak-erkeç cevap verdi:
"Kök-ala'yı sakınayım!" derken,
çok yılkıdan oldun,
"Bir yılkıyı sakınayım!" derken,
oldukça çok (attan) ayrıldın.
Rica edip vermezsen Kök-ala'yı,
altından alır Almambat.
İsteyince vermezsen Kök-ala'yı,
sürükleyip çıkarır Almambet,
avuçlarını birbirine **vurup**[223]
kıçını yere **koyup**[224] (otursun!)"
O vakit Er-kökçö, (sen) şöyle dedin:
"Kök-ala'yı (ona) verin!
Kök-kübö'yü giydirin!
Almambet'i alıp getirin!"
Çorolar[225] gelip dediler ki:
"Almambet (adlı o) Kalmuk, sarhoş oldu,
bir dikişte beş (bardak) içti,
daha sonra beş daha içti,
ata binerken beş daha içti,
Almambet (adlı o) Kalmuk sarhoş oldu!
(bir) **köknar**'ın[226] gölgesine
yatıp kaldı Almambet
oradan kalkıp gelir."
O zaman Ak-erkeç dedi ki:
"Bu böyle Kalmuk değildir!"
(Çadır) kapısını açıp baktığında[227] Ak-erkeç,
Almambet çekip gitmişti
"Kök-ala'yı alıp getirecekler!" sanmıştı;
çok beklemekten usanmıştı Almambet.

---

223. avuçlarını birbirine vurup: Kırg. **alakanın çak koyup.**
224. kıçını yere koyup: Kırg. **kötün cerge tak koyup.**
225. Kırg. **çoro**: Yiğit.
226. köknar: Kırg. **kargay.**
227. Kırg. **bak**: Bağ.

(1130) Kök-ala'yı alıp getirmeyince,
Kıl-ciren (adlı) atına binip, Manas'ın yanına gitmişti.
Yakup'un oğlu er Manas,
o gece bir **düş** gördü,
ateş etrafında pek çok **şiş** gördü.

(1135) ertesi sabah kalkınca,
çorolarını çağırdı:
"Kırk'ın başı **Kırğıl**'ım!
Boz-çolok'a binen **Çabay**'ım!
Yedi-su'da yemek yiyen

(1140) ey, sırta atılmış olan (palto)[228] **Sırgak**'ım
Kök-çebiç'e binen **Sereg**'im
Kutunay'ın **Kuu-cigit**,
kurnaz **Şum-cigit**!
dağınık kâkül(lü) Yaş-uul,

(1145) Bay'ın oğlu **Bakay**'ım!
Ak-balta oğlu Bolot'um!
Beyke çorom, **Cayzan**'ım!
Ak-söök'ün[229] balası!
Dağ(lar)ın **Bürküt-batır**'ım[230],

(1150) su(lar)ın **Sazan-batır**'ım[231]
yeniden[232] atılan **Kan-keldi**'m
felâket getiren[233] **Can-keldi**'m
Iraman'ın **Irçı-uul**![234]
Yırtılanı yamayan,

(1155) bozulanı düzelten,
tatlı dilli[235] **Acıbay**!
Kene'in oğlu **Ken Canbay**,
akıllı doğan **Er Çanbay**!
Falcı[236] kara **Tölög**'üm!

---

228. sırta atılmış olan (palto): Kırg. **celbegey.**
229. Kırg. **ak-söök**: Asilzâde.
230. Kırg. **Bürküt:** Karakuş.
231. Kırg. **Sazan**: Sazan balığı..
232. yeniden: Kırg. **kayta.**
233. felâket getiren: Kırg **kara coltoy.**
234. Kırg. **ırçı**: Kahramanlık destanı söyleyen; şâir.
235. tatlı dilli: Kırg. **catık tildüü.**
236. falcı: Kırg. **tölgöçü.**

(1160) Hediyem[237] kırk çoronun ***bölög***'üm![238]
Kazak'tan gelen **Kolmon-bet**,
Kırgız'dan gelen **Calman-bet**!
Kâfir ile Müslüman
seçme[239] ***kıran***'lar[240]

(1165) elim ile yurdumdan
seçilmiş yiğitler
Karabayır[241] **Kazanat**
hepinizde **azamat**[242]
gece tilkinin izini bulur yanılmadan

(1170) **taylak**'ım[243] ***şuut***'um, **Törököy**
karanlıkla **karsak**'ın[244] izini yanılmadan bulan
Kaplan'ım, ***taylak***'ım, ***şuut***'um!
Atakem Yakup-bay'a söyleyin!

(1175) Ben ateş etrafında **şiş** gördüm,
Ben çok güzel (bir) **düş** gördüm
Etini ikram etsin!
Kımızını ikram etsin!
Düş(ümü) yoran kişiye

(1180) ben müjdesini vereyim"! dedi.
Bozulanı düzelten,
Yırtılanı yamayan,
Tatlı dilli **Acıbay**
(ata binip) yönelip

(1185) **Yakup-bay**'a geldiler.
"Selâmünaleyküm Yakup-bay, atam!",
"Aleykümselâm Acıbay, balam!"
Altın tahtın üstünden
Yakup-bay aşağı indi,
Başında kalpağı yok baş açık,

(1190) ayağında ***kepiç***i[245] yok yalın ayak
üstünde ***çepken***i yok ***çapan***sız
indi ocak başına,
Bu ocağın karşısında
Yakup-bay oturuyordu.

---

237. hediye: Kırg. **öbülgö.**
238. Kırg. **bölög**: Özel, ayrı; diğer.
239. seçme: Kırg. (mecazî) **karçap algan.**
240. Kırg. **kıran**: Çevik, göregen.
241. Kırg. **karabayır**: Safkan Türkmen atı ile adî attan doğan.
242. Kırg. **azamat**; Azamet.
243. Kırg. **taylak**: İki yaşına girmiş deve yavrusu.
244. Kırg. **karsak**: Bozkır tilkisi.
245. Kırg. **kepiç**: Deri çizme.

(1195) **Acıbay** çora şöyle dedi:
"Melek gibi beyime
belge verilip kalmıştır,
azametli beyime
işaret verilip kalmıştır!

(1200) Beyim **Manas** bu gece
ateş etrafında **şiş** görmüş,
çok güzel[246] (bir) **düş** görmüş,
"Etini (sofraya) getirsinler,
Kımızını ikram etsinler!" dedi.

(1205) "*Düş yor*an kişiye (hediye) vereyim,
düşümü doğru yorarsa!"dedi,
Okto[247] dan seçme mal vereyim
Bohçadan seçme **don** vereyim, dedi.
Düşünü kötü yorarsa,

(1210) Oğlu gider **Urum**'a
kızı gider **Kırım**'a!"
Acıbay **yeniden**[248] **Manas**'a döndü:
"Atekeme söyleyip geldim!" dedi.
"Etini sofraya koyacaklar,

(1215) Kımızını ikram edecekler!"
Batır **Manas** ayağa kalkarak
"Açın kapıyı! diye, söyledi.
Manas-han evden çıktı.
Sabırsız doğan[249] **Ak-kula**'ya

(1220) "***cıdağası yüksek,***[250] ***sağrısı alçak***"
cesur doğan[251] Ak-kula'ya;
kısa yeleli, oldukça zayıf ilgi çekici Ak-kula;
hiçbir attan geri kalmayan,

(1225) ayağına yuvarlak ***nal***[252] çaktırmayan,
(işte bu) Ak-kula'ya bindi.
Bu **Çinli** ustanın
(bir zamanlar) zahmetle yaptığı;
bu **Rus** ustanın (da)

---

246. çok güzel: Kırg. **ogolo** (KS. II, 587: **ogolo ele çakşı**: gayret iyi).
247. Kırg. **okto**: Yular [< Moğolca: **nokta**].
248. yeniden: Kırg. **kayta.**
249. sabırsız doğan: Kırg. **öküm tuugan.**
250. cıdağası yüksek, sağrısı alçak: Kırg. **örköçü biyik, ceeri bas.**
251. cesur doğan: Kırg. **öktöm tuugan.**
252. nal: Kırg. **tuyak.**

daha iyi yaptığı;
bu **Kalmak** ustanın,
mırıltıyla şarkı söyleyerek yaptığı,
pistonlu
tüfeğin[253] *saçması batmayan*[254]
kelte[255] mermisi erişmeyen;
üstündeki ***Ak-olpok*** adlı ak zırhı giydi.
Kömür bulunmadığından
içinden geçilmez sık orman[256] yok edilen[257]
suğat'a[258] su yetmediğinden,
soğuk **pınar**[259] kuruttukları;
eğeler dayanmadığından,
otuz eğeyi düzledikleri;
kışlık vaktine kalanda,
karın yağı[260] ile bumbarı
en iyi (adamların) gelip sardıkları;
yazlık vaktine kalanda
yeşil,[261] sık ve yüksek[262] otlara yaydıkları
güçlü dursun diye,
insan kanını
sivrisinek[263] hortumu ile katıp
(su verdikleri) kılıcını beline kuşanıp,
Yakup-bay'a (doğru) seyirtti.
O'nu gören yurt halkı,
"babası Yakup-han'ı mı öldürecek,
ya da anası **Çakan baybiçe**'yi mi?" dediler.
Yurdun bütün insanları,
Manas'ın peşine düştüler,
varıp Yakup-bay'ın çadırına girdiler.
"Karşılıklı her yere ***bat'ayak***[264] koy!" dedi.

---

253. pistonlu tüfek: Kırg. **barang** (<Fars.).
254. saçması batmayan: Kırg. **ogı patmagan.**
255. Kırg. **kelte**: Bir nevi eski zaman tüfeği olup, Semetey Bahardır'ın tüfeğinin adı da "Ak Kelte" dir.
256. içinden geçilmez sık orman: Kırg. **köngkö tokoy.**
257. yok edilen: Kırg. **coyulgan.**
258. Kırg. **suğat:** Hayvanlara su içirilen yer, yalak.
259. pınar: Kırg. **başat.**
260. karın yağı: Kırg. **kazı.**
261. yeşil: Kırg. **kök.**
262. sık ve yüksek: Kırg. **şiber.**
263. sivrisinek: Kırg. **çirkey.**
264. Kırg. **bat'ayak**: Kadeh.

(1260) Bat'ayak'ı içti. Fatiha okudu[265]:
Fatiha tamamlansın, oturunuz!" dedi.
Sonra Manas (şunları) söyledi:
"Elim ile yurdum var,
(bir de) seçme erenler[266]

(1265) Kafir ile Müslüman
(hepsi) seçme kıranlar[267]
melekli özüme
belge verdi bir aşikâr[268]
(azbeling) özüme

(1270) ikaz verdin özüme!
gece yatıp düş gördüm,
gayet iyi[269] düş gördüm
düşümü doğru yorarsan,
okto'dan seçme mal veririm!

(1275) Bu Kıtay ustasının
zahmet ile yaptığı,
Bu Orus ustasının
düşünerek yaptığı,
pistonlu tüfeğin mermisi batmayan

(1280) ***kelte*** (tüfeğin) mermisi değmeyen,
üstümdeki ***Al-olpok*** (zırhımı)
bunu **çözüp**[270] vereyim ben!
düşümü kötü[271] yorarsan
oğlun gider **Urum**'a,

(1285) kızın gider **Kırım**'a,
başını koyun gibi keserim,
kanını su gibi dökerim!"
İçki içerken yediği et ile
içtiği kımızı kusup çıkardı.

(1290) Bu yurttaki insanlar (çok) korktular.
Yolu iyi olan gösterildi;
yaşı büyük olanlara niyet etti:
batır doğan er Manas,
has çelikten[272] kılıcını

---

265. Fâtiha oku-: Kırg. **bata kıl-.**
266. seçme erenler: Kırg. **ekçep algan.**
267. seçme kuramlar: Kırg. **kalçap algan kıran.**
268. âşikar: Kırg. **Ayan.**
269. gayet iyi: Kırg. **Ogolo çaksay.**
270. çözüp: Kırg. **Çeçip.**
271. kötü: Kırg. **Buzuk.**
272. has çelik: Kırg. **kara bolod.**

(1295) tutup yakaladı sapından,
çekip çıkardı kınından;
atasına önden saldırmaya niyet etti.
Bozulanı düzelten, yırtılanı yamayan,
(1300) tatlı dilli **Acıbay**,
Acıbay ayağa kalktı.
Beyine bakarak şöyle dedi:
"**Ala-dağ**'ı aş, beyim,
akar su[273] **İli**'yi geç, beyim,
(1305) deniz (gibi) İli'ye uğramadan geç, beyim,
derin[274] İli'ye dal, beyim!
Düş'ünü söyle duyalım beyim
Düşünüp bulalım sevinci, beyim!
Ölse de Acıbay ölür, beyim!
(1310) (düşü) yorsa da Acıbay yorar, beyim,
Korkan yurdun yüreği, bir hopladı, (bir) durdu
(Ondan sonra) Manas şunları söyledi:
"Ak-kula'ya binmiştim,
(1315) gece yatarken düşümde
Ak-taygan'ı *cetelep*[275]
Ak-şumkar'ı *böpölöp*[276]
Ben sefere çıkmıştım,
Kolumdaki Ak-şumkar,[277]
(1320) Ak-şumkar'ımı uçurunca,
kanatlı bilinen kuşların hepsi
ayağımın dibinde kırıldı
(bu) ne demek oluyor?
Ardımdaki Ak-taygan,
(1325) Ak-taygan'ı salınca,
dört ayaklı ***kayberen***[278]
ayağımın altında ölüp gitti,
(bu) ne demek oluyor?
Acıbay çora cevap verdi:

---

273. akar su: Kırg. **agın suu.**
274. derin: Kırg. **tereng.**
275. Kırg. **cetelep**: Yedeğe alıp.
276. Kırg. **böpölöp:** Alıcı kuşu böpü böpü diye çağırmak.
277. Kırg. **ak-şumkar**: Ak sungur.
278. kayberen: Kırg. **Kayıp eren / kayberen / kayıp** (=Dağlı geviş getiren hayvanların hâmisi; bu gibi hayvanların genel adı.).

"**Ala-dağ**'ı aşayım, beyim,
İli suyunu geçeyim, beyim,
Deniz (gibi) İli'ye uğramadan geçeyim, beyim
'Hikmet' deyip *söz*[279] söyleyeyim,
imalı söz[280] söyleyeyim,
kinaye ile söylüyorum[281]
Ak-taygan'ını *cetelep*,
Ak-şumkar'ını *böpölöp*,
Sen bu sefere çıksan,
kolundaki Ak-şumkar,
Ak-şumkar'ını uçursan,
kanatlı bütün kuşların hepsi,
ayağına gelip kırılsa,
babası ile baban denk,
Fâtiha'sı ile Fâtiha'n denk,
kıymetli Han'ın balası
çadırına konuk olacak mı?
ardındaki Ak-taygan,
Ak-taygan'ı koyversen
dört ayaklı ***kayberen***'in
(ayağının) altında ölüşü
babası ile baban denk,
Fâtiha'sı ile Fâtiha'n denk,
kıymetli Han'ın balası
peşinden cesaretlenen değil mi?
Düşünü doğru yordumsa,
Aceke'yi *yanına al*![282]
Düşünü yanlış yordumsa,
Aceke'nin *başını al*![283]
Tatlı dilli Aceke'm
bildim mi (senin) düşünü?"
O zaman Manas bunları söyledi:
"**Konguroolu-bay**'ın (oğlu) **Koş-abış**,
biriniz ayağa kalkıp da,
Ak-olpok (adlı) zırhımı alıp,

279. söz: Kırg. **kep** (< Fars.).
280. imalı söz: Kırg. **candırmaktuu kep.**
281. kinâye ile söylüyorum: Kırg. **canıktatıp dagı aytam.**
282. yanına al: Kırg. **kaşınga al.**
283. başını al: Kırg. **başın al.**

(1365) **Aceke**'nin üstüne,
alıp varıp giydirin!
Aceke'm gelsin yanıma!" dedi.
Aceke olduğu yerden ayağa kalktı,
DOKUZ DEFA BULDUK URdu[284]
(1370) Manas-han'ın önüne[285]
gidip oturdu.
O zaman Manas şöyle söyledi:
"Bozulanı düzelten,
yırtılanı yamayan
(1375) tatlı dilli Acıbay
ferişteli özüme,
belge verdiğini belli et
telkin verdiğin belli et!
olacakları özüme
telkin verdiğini belli et!
(1380) Dört ***arıştuu***[286] **Oyrot**'un,
Aziz-han'ın balası,
kıl-yakalı[287] Oyrot'un
kıymetli balası,
altın aydar'lı[288] çok ***belböö***'lü[289]
(1385) Aziz-han'ın balası
Kara-han'ın ***boto***'su[290]
kaplan (gibi) doğan Almambet
yüzünü bize çevirip
ruhları bu yana gönderdi!
(1390) halk (buraya) geliyor,
düşman gibi geliyor
hayret! düşmanlığını bilemedim.
Gölde yatan köp yılkı,
köp yılkının içinde

---

284. Kırg. **bulduk ur-**: (eskiden) Tam itaat göstermek.
285. önüne: Kırg. **aldına.**
286. Kırg. **Arıştuu**: Geniş adımlı.
287. kıl yakalı: Kırg. **Kıl-cagaluu.**
288. Kırg. **Aydar**: Perçem; (erkeklerde) şaç örgüsü.
289. Kırg. **Çok belböö**: Saçaklı kuşak.
290. Kırg. **Boto**: "Bir yaşında deve yavrusu" demek olup "okşama" sözü olarak kullanılır.

(1395) atasının Fâtiha'sı,
namuslu[291] yaratıldı
ukum ile ***tukum***'u[292]
Kambar-boz'un aygır sürüsünden
Çifter çifter[293] alıp gelin!
(1400) Bu atekem Yakup-bay'ı
oniki kulaç ip ile
bir bağlatıp getirin.
kurban kesilecek atı
götürüp koyuverin!
(1405) Birini alıp getirin!
Altmış kulun[294] öldürüp
yem verdiğimiz **Tay-buural**,
yetmiş kulun öldürüp
*hububat yemi ile besle*diğimiz[295] Tay-buural
(1410) Tay-buural'ı alıp götür!
kaburgası[296] *kıtır kıtır*[297]
Kara dağ çalısı[298] (gibi)
Ordo[299] dikerse, biliniz!
Bağırsağı iyri-buyru[300] ***kaşka-su***'yu[301]
(***ilgiliş konso***) tükenmeden[302]
(1415) benim ***Çonğ-kara***'mı alıp götür!
tavşan yanaklı, eğe diş(li)
Kök-ala'yı alıp götür!
yürürken çevik hareket eden,
kısa tüylü[303] kadife gibi,
(1420) benim **Koyon-boz ala**'mı alıp götür!
Kalkaman'ın ***Kara-kep***'ini
halkın (elinden) alıp götür!
Tokomon'un ***Toru***'sunu
yığın yapıp[304] alıp götür!

---

291. namuslu: Kırg. **Ak niyet / neet.**
292. *ukum* ile *tukum* : Soy sop.
293. çifter çifter: Kırg. **koştop.**
294. Kırg. **kulun:** Süt emen tay.
295. hububat yemi ile beslenmek: Kırg. **cemdemek.**
296. kaburga: Kırg. **kabırga** (< Moğ. habirha).
297. Kıtır kıtır: Kırg. **kacır – bucır.**
298. Kara dağ çalısı: Kırg. **kara too karagan.**
299. Kırg. **ordo**: Hanın karargâhı.
300. bağırsağı iğri buyru: Kırg. **İçegisi.**
301. Kırg. **kaşka suu**: Berrak, temiz, duru su.
302. tükenmeden: Kırg. **tügönsüz.**
303. kısa tüylü: Kırg. **cünü taykı.**
304. yığın yapıp: Kırg. **topton.**

"Ayağı *topal*[305] olur!" diye
yular takıp[306] koşmayı öğreten
"başları *sert (at)*[307] olur!" diye,
başına *kırmızı çuhadan yular*[308] taktıran
"*sağrısı yara olmasın*!"[309] diye
üstüne *kaplan*[310] *derisi*nden *çul*[311] örttüren,
Sar'ala'yı götür!
Hayırlı söz[312] olsa,
ona düşmanlık yapmayız;
kötü söz[313] olsa,
ona düşmanlık yaparız!"
Şiddetli takırtı[314] ile bir (ok) fırlatıp[315]
gürültü çıkararak ordu yürüdü
ıslık çalan bir (ok) atıp
gürleyerek ordu yürüdü.
Su ayağı **Korkurt**'tan,
Mangalan'a yürüdü;
Mangalan'a vardılar,
o yerde konakladılar.
Tan ağarıp attığı,
gün kızarıp çıktığı zaman
buradan göçtüler.
Çatkal (suyun)'dan yukarıya çıkıp,
Çanaç (dağını) aşarak indiler;
Kara-buura beline
yükselerek çıktılar;
dağ belini aşıp aşağıya indiler.
Kara-buura ovasına
gelip konakladılar.
Sabahleyin[316] göçerek,

---

305. topal: Kırg. **boloo.**
306. yular yakıp: Kırg. **noktoloy** / yular: **nokto.**
307. sert (at): Kırg. **caypoo.**
308. kırmızı çuhadan yular: Kırg. **manattan nokto.**
309. sağrısı yara olmasın: Kırg. **soorusı caypoo bolot.**
310. kaplan: Kırg. **colbors.**
311. çul: Kırg. **kecim.**
312. hayırlı söz: Kırg. **cakşılıktuu kep.**
313. kötü söz: Kırg. **camandıktuu kep.**
314. şiddetli takırtı: Kırg. **tars.**
315. fırlatıp: Kırg. **atıp.**
316. sabahleyin: Kırg. **erteng minen.**

(1455) **Talas** boyuna çıktılar;
Celgek'in *sarı vadi*sine[317]
gelip kondular.
Tan ağarıp attığı,
gün kızarıp çıktığı zaman,

(1460) Manas şunları söyledi:
"*Dağınık kaküllü*[318] ***genç oğul***[319],
at eyerleyen[320] ***genç oğul***
semaveri ateş (üzerine) koyunuz,
(içine) *kırkma çay*dan salınız,

(1465) *kaymak*tan (da) alıp koyunuz,
*kant*tan alıp katınız,
bolca çayı kaynatıp
yalnız bana veriniz!
İleriye gideyim,

(1470) ilimi dolaşıp geleyim,
ülkemi dolaşıp geliyim!" dedi.
*Demir tabanlı üzengi*ye[321] basmadan
sıçrayıp (ata) bindi.[322]
Merke'nin başını kesti,

(1475) **Aşamara**'nın **Kum-bel**'den **Ak-kula**'ya bağlayıp saldı.
Aşamara'nın Kum-bel'den
takke gibi **Kara-taş**,
Kara-taş'ın üstünde

(1480) Manas gelip bakındı;
etrafını dikkatlice gözledi, dört tarafını taradı.
Orada hiçbir şey görünmüyordu.
"Melekli özüme,

(1485) belge veren işeretten:
burada yok öyle (bir) şey!"
Manas'ın *kaşları çatık* idi,
kirpiği uzun idi,
*gözünün yastığı*nda duruyordu

---

317. sarı vadi: Kırg. **sarı talaa.**
318. dağınık kâküllü: Kırg. **cayma-kökül.**
319. genç oğul: Kırg. **caş uul; boz uul.**
320. at eyerleyen: Kırg. **at tokuçu.**
321. demir tabanlı üzengi: Kırg. **temir taman üzöngü.**
322. sıçrayıp bindi: Kırg. **ırgım mindi.**

(1490) Aşamara'nın altında,
Ak-ermen (ırmağı) boyunca yürüyor;
Kıl-ciren'ine binmiş,
*kıl zırh*ını giymiş,
uzun bacaklı[323] Almambet,
(1495) ***Sölökötü-sölpötü*** ata binmiş gidiyordu.
Ata bindiği kıyafeti
kâfire benzer görünüyordu.[324]
Altın *yüz çizgileri*nin ışığı
(1500) Müslümana benzer görünüyordu.
Düşmanca gelse idi,
atını böyle sürmezdi.
Kırk çoroma varayım,
kavmime söyleyip (onları) göreyim.
(1505) Eteğinden tutup
çabuk atasını sorayım!
Yakasından tutup acele atasını sorayım!
Manas (atını) geri sürdü,
(1510) *demir tabanlı üzengi*ye
basmadan (atına) sıçrayıp bindi.
Manas (atına) ***çüdöp***![325] deyip sürdü.
Almambet'in gözüne
hayal-meyal[326] (bir şey) göründü:
(1515) "Bu **Kökçö**'den kaçalıdan beri
gözüme (böyle) hayal-meyal
bir şey görünmemişti.
Hayal-meyal bir şey
gözüktü ve hemen kayboldı.
(1520) **Ben oraya (bir) gideyim!"**
Üç yaşına basmış olan deve[327] derisinden
yapılmış ***kamçı***yı[328] eline alıp salladı,
(ki onunla vurulunca) insanın kulağı sağırlaşıyordu.
*Beş yaşındaki deve*nin derisinden

323. uzun bacaklı: Kırg. **arıgı uzun.**
324. kâfire benzer görünmek: Kırg. **kapırga çalış körünüü.**
325. Kırg. **çüdöö**: Atı yürümeye teşvik için haykırmak.
326. hayal-meyal: Kırg. **karang-surang.**
327. üç yaşına basmış deve: Kırg. **kunan.**
328. kamçı: Kırg. **buldursun.**

(1525) yapılmış (ince) kamçıyı
iki karış örülmüş
altın saplı cilalı kamçı (ile)
Kıl-ciren'in ***tolorsuk***'una[329] yukarı doğru vurdu.
Kaba etinin alt kısmına
(1530) doğru salladı,
tay gibi taze eti yarıldı.
Tazı[330] gibi sırtı kamburlaştı.
Aşmara'nın **Kum-bel**'ine
fırlayarak tırmandı.
(1535) İki tarafını gözleyip,
etrafını gizlice kollayıp,
bir ökçesi bir karış (olan) ***kök-ceke***'nin[331]
izini gördü.
Almambet attan yere indi,
(1540) (gördüğü o çizmenin) izine bastı.
(Ölçüp baktı), *bir parmak genişliği*[332] küçük geldi!
Böyle bir ayak izinin
yanında bir atın (ayak) izi de vardı.
Kıl-ciren'i ileri götürüp (o izin üzerine) bastırdı,
(1545) geri götürüp bastırdı,
(atının toynağı da) bir parmak küçük geldi.
"Kim olursa olsun, bu kişi
benden iki parmak uzun er imiş!"
Bir müddet önce[333] bastığı bu yerde,
(1550) Ak-kula'nın izlerinin
yeni at izi olduğunu bildi.
Almambet gidip duruyordu.
Manas çorolarının (yanına vardı),
onlara şöyle söyledi:
(1555) Kafir ile Müslüman, çorom,
seçilmiş[334] ***kıranlar***, çorom,
ilim ile yurdumdan, çorom,
seçilip gelmiş[335] ***erenler***, çorom,
orduya haber salınız, çorom,

---

329. Kırg. **tolorsuk:** (Kırg. **çükö**) "*aşık kemiği*" ile (**şıyrak**= *baldırının çift kemiklerinin büyüğü*')ı birleştiren kemikçik.
330. ***tazı***: Kırg. **taygan.**
331. Kırg. **kök ceke**: Bir çeşit kıymetli ayakkabı.
332. bir parmak genişliği: Kırg. **bir elisi.**
333. bir müddet önce: Kırg. **cangıdan.**
334. seçilmiş: Kırg. **kalçap kalgan.**
335 seçilip gelmiş: Kırg. **ekçep algan.**

yurda haber salınız, çorom,
sölökötü-sölpötü, çorom
ata biniş ***kelbeti***[336], çorom,
kâfire benzer görünüyor, çorom,
altın çizgili nur yüzü, çorom,
(bir) Müslümana benziyor, çorom!
Halkımdan (biri) gibi mi geliyor, çorom?
Görünüşünden bilemedim, çorom,
Düşmanca niyetlerle mi geliyor, çorom?
Benden aşağıya konan bütün halk, çorom,
benden yukarı konsunlar, çorom!
Evleri dik kurunuz, çorom,
arkasına çadır dikiniz, çorom!
attan (inip) yaya olunuz, çorom,
dik olup durunuz, çorom!
Orudu'nun önüne altı kişi geçsin, çorom,
o yerden (buraya) yayan getirin, çorom!"
Almambet orduyu gördü,
*dağ deresi*ne[337] girdi;
dere (boyunca) yürüdü;
uçan bir turgay (kuşu) nu;
Kıl-ciren'in rahvan yürüyüşü ile,
yakalayıp yine salıverdi!
Altı kişi selâm verdi:
"Selâmünaleyküm!" dediler.
(Almambet,) "Aleyküm selâm!" dedi.
"Yolcu olsan, yol göstersem,
kayıp arayan olsan, mal göstersem;
nereden geliyorsun sen? " (diye sordu).
"Hanlı yerden geliyorum,
hana sözümü söylüyorum.
Beyli yerden geliyorum,
Beye sözümü söylüyorum."
O zamanda atlı kişi cevap verdi:
"Hanlı yerden gelseniz,
hana sözünüzü söyleseniz,
beyli yerden gelseniz,
beye sözünüzü söyleseniz,
Han'ım **Manas** öteki gibi[338]
biçâreyiz biz,

---

336. Kırg. **kelbet**: Kılık; güzel, yakışıklı, endamlı.
337. dağderesi: Kırg. **koktu.**
338. öteki gibi: Kırg. **tigindey.**

sizler hanın uşağı.
(yanına) atla varmak iyi olmaz."
Yularından yakaladı.
Kaplan (gibi) doğan Almambet
Bulkup aldı çılbırı
çukup aldı dizgini
yahşının yakasından bastırıp,
yamanı tepsetip
uzaklaşıp gitti.
Almambet ile *Manas*, ikisi,
nasıl yüz yüze görüşecek? diye, herkes merak etti.
Ak çadırın kapısının önüne
Almambet yetişip varmıştı.
Tatlı dilli **Acıbay**,
kapıya çıkıp şöyle söyledi:
"Selâmünaleyküm!",
"Aleykümselâm!" dedi bu.
Acıbay şunları söyledi:
"Yolcu olsan, yol göstersem;
kayıp arayan olsan mal göstersem.
Nereden geliyorsun sen?"
O zaman Almambet, dedi ki:
"Ben kayıp arayan değil, yolcuyum;
yol sormaya geliyorum.
Han'lı yerden geliyorum,
sözümü Han'ına söyleyeceğim:
beyli yerden geliyorum,
sözümü beyine söyleyeceğim!"
Acıbay o zaman dedi ki:
"Han'lı yerden geliyorsanız,
Han'a sözünüzü söyleyiniz.
Beyli yerden geliyorsanız,
beye sözünüzü söyleyiniz.
Biz onun hizmetinde bulunan adamlarıyız.
Hanımız **Manas** işte orada duruyor.
Biz onun hizmetkârıyız.
Beyim **Manas** işte orada duruyor!"
Atının başını burdu,
asil doğan **Almambet**
geldi o yerde durdu.

(1640) **Kıl-ciren**'in dizginini
sımsıkı tutup dedi ki:
"Kuday istedi, *arğam* yok,[339]
Kudret istedi, *çaram* yok!"[340]
Kıl-ciren'in dizginini
(1645) fırlatıp, (attan) atladı,
(yere) indi **Almambet**.
Tatlı dilli **Acıbay**,
eğilerek kapıyı açtı.
Uzun bacaklı Almambet
(1650) eğilerek (çadıra) girdi:
"Selâmünaleyküm!" dedi.
"**Han Manas-batır**, sağ mısın?"
"Aleykümselâm!" diye cevap verdi.
O zaman Manas ona şöyle dedi:
(1655) "Bu taraftan (sen ey) yolcu
sölökötü-sölpötü (gelirken)
at üstünde oturan gövden
(bir) kâfiri andırıyordu,
altın *çıray*[341] nur yüzün
(1660) (bir) Müslüman gibi görünüyordu.
Babanın adı kim olur?
Ananın adı kim olur?"
Asil doğan Almambet,
Manas'a dönerek şöyle dedi:
(1665) "Kuday istedi *arğam* yok, Manas,
Kudret istedi, *çaram* yok, Manas!
İşittiğini böyle mi duymuştun, Manas?
Ben deve(ler) içinde **nar**[342] idim
(1670) Ben yerimde senin gibi **var** idim:
nar içinde ***lök***[343] idim
ben yerimde **köp** idim
Altı boylu Oyrot'un
akım'ının balası,
(1675) dört boylu Oyrot'un
törösünün balası,
kıl yakalı Oyrot'un
kıyınının[344] balası,
altı ***aydar***[345], *saçaklı kuşak*[346]

---

339. Kırg. **argam cok**: gücüm yok.
340. Kırg. **çaram cok**: çârem yok.
341. Kırg. **çıray**: Yüzün çizgileri, yüzün güzelliği, sûret.
342. 1669. Kırg. **Nar**: Tek hörgüçlü deve.
343. 1671. Kırg. **Lök**: Tek hörgüçlü erkek deve.
344. 1678. Kırg. **Kıyın**: Kahraman; çevik, göreğen, iyi kapan.
345. 1679. Kırg. **Aydar**: Çocuğun ensesindeki saçlar, perçem; erkeklerde **örgü.**
346. saçaklı kuşak: Kırg. **Çok belboo.**

Aziz Han'ın balası,
Kara-han'ın balası,
kaplan doğan batırdan
Han Almambet çıkmıştır!
İşittiğimi böyle mi duymuştun, Manas,
gördüğünü böyle mi görmüştün, Manas?
Ben **Han Almambet** (işte) benim!"
Manas kalkıp dedi ki:
"**Kara-han**'ın balası
Han Almambet sen isen,
elini bana ver!"
Görüşmeye başladılar.
O zaman **Manas** ona şöyle dedi:
"Kâfir ile Müslüman,
(hep) *seçilmiş* ***kıranlar***!
İlim ile yurdumdan
(hep) *en iyi*[347] ***erenler***
Kara-han'ın balası ey
Han Almambet batıra
Gelip (siz de selâm) durun!
Semaveri ateşe koyun!
(içine) kaymaktan alıp salın!
(üstüne) kanttan alıp ekleyin!
cömertçe çayı kaynatıp
Almambet'e verin!
Naar[348] alsın ağzına,
çırım[349] alsın gözüne!"
Asil doğan **Almambet**'in
çırım aldı gözüne,
naar aldı ağzına.
O zaman **Manas** şöyle dedi:
"Hörgüçü yüksek, sırtı alçak,
kuvvetli doğan **Ak-kula**,
Ak-kula'yı baş kılıp
Onun arka tarafına
Sar'ala'yı koyunuz!
(Onun da) arkasına **tay-kuvrul**'u koyunuz!
Ak-kula'yı baş kılıp
dokuz (atı) çekip götürsün!

---

347. 1696. ***en iyi***: Kırg. **Ekçep algan.**
348. 1705. Kırg. **Naar**: Derideki çizgiler; parmakların içindeki ve el ayasındaki ufak çizgiler.
349. 1706. Kırg. **Çırım al-**: Uyku kestirmek, uyuklamak.

(1720) vardığı (her) memlekete,
gittiği (her) dağlık yere
deyip gelsin Almambet,
binip gelsin ***buudan***'a[350]
Benim ***Ak-olpoğ***'umu getirin
(1725) **Almambet**'in üstüne
Alıp baştanbaşa koyunuz!
Giyip gelsin ***Ölpok***'u,
Köknar kargı[351],
sert mızrak
(1730) **Alaş**'tan alıp getirdiğim
kös çegeli[352] *boş kise*'yi[353]
takıp gelsin beline!
Kara renkli samur kalpak
Başına alıp koyunuz!
(1735) Giyip gelsin **Almambet**!
Vardığı (her) memlekete,
Gittiği (her) dağlık yere
Almambet'i haber verin!
Ökçesi ***karış***[354] ***kök ceke***'yi[355]
(1740) giyip gelsin ayağına"
Söylediği gibi yaptılar,
söylendiği gibi kıldılar.
Asil doğan **Almambet**
verilenleri almadı, şöyle dedi:
(1745) "**Sar'ala**'ya binerim ben,
Ak-kula'n dursun özünde,
Olursa olsun!"
Manas batır söyledi:
"**Serek, Sırgak**, iki oğul, çorom,
(1750) kendisine kurban olduğum Kuday'a, çorom,
arpa ile buğdaya, çorom,
"Veririm!" deyip eline, çorom,
hazırlayıp yoluna[356], çorom,
Kara-han'ın balası
(1755) kaplan (gibi) doğan Almambet'e
dokuz tane at bulup
at yarışı hazırlayın!
Ak-sakal'a, at çıkacak!
Küçücük çoro('ya), don çıkacak!

---

350. 1723. Kırg. **Buudan**: Yürük at.
351. 1729: köknar kargı, sert mızrak: Kırg. **Karagay nayza, kak zümgü**
352. 1731. Kırg. **Kös çege**: Kalpağı kalkık olan çivi.
353. Kırg. **Bos kise**: Boz kese (**kise**, meşinden yapılır ve kuşağa bağlanır, kav çakmak ve sigara taşımak için kullanılırdı.).
354. 1739. Kırg. **Karış**: Arşının dörtte biri uzunluk ölçüsü.
355. Kırg. **Kök ceke**: Bir çeşit kıymetli ayakkabı.
356. 1753. hazırlayıp yakma: Kırg. **Belen kılıp coluna.**

Kara-han'ın balası
Han Almambet bu ise
bir selâmlayalım, çorom!"
Söylendiği gibi yatılar:
"*İnatçı tekeyi*[357] *yabani teke*[358] gibi korkutan, çorom
beybaban Yakup-bay'a söyleyin, çorom!
Aladan baytal[359] kessin de, çorom!
*uzak ülke*lerdeki[360] insanları toplasın de, çorom!
Kemeke'nin başına, çorom,
Kırk *kerme*'yi[361] gersin de, çorom,
kırk ata ***bayge dik***sin de, çorom,
o yerden *at koşuları yap*alım[362], çorom,
eve ulaşana kadar at yarıştıracağım, çorom,
Almambet gibi batıra, çorom,
Yeniden hediyeler hazırlansın, çorom,
önünde karşılamaya çıkıp gelsin de, çorom!"
İki çoro hareket edip,
Yakup-bay'a ulaştı.
"Selâmünaleyküm, baba!",
"Aleykümselâm, *yavrum*!"[363]
"Erkenden *geldik* (biz), baba,
ata binip *yeldik*[364] biz, baba,
Han *ordo*'sunda[365] rahat mı, baba,
halk da şükür ediyor mu, baba?"
"Han ordo'sunda rahattır, yavrum,
Halk(ı) da şükür ediyor, yavrum!"
"Ey *süyünçü-süyünçü*m,[366] baba!
Kara-han'ın balası, baba,
Kaplan (gibi) doğan **Almambet**, baba,
Kaçıp geldi ***koş***uma,[367] baba!
Kara elli, mavi bitli, baba,
Han Almambet geldi, baba!
(Beni) beyim **Manas** gönderdi, baba,
Aladan baytal kessin dedi, baba,
"Uzak ülkelerdeki insanları toplasın!"dedi, baba,

---

357. 1764. inatçı teke: Kırg. **Kök teke.**
358. yabanî teke: Kırg. **too teke.**
359. 1766. Kırg. **Aladan baytal**: Ala renkli, henüz kullanılmamış olan genç kısrak.
360. 1767. uzak ülke: Kırg. Aşırgı curt.
361. 1769. Kırg. **Kerme**: Atları bağlamak için iki çalı arasına gerilen urgan.
362. 1771. at koşuları yap-: Kırg. **At çap-.**
363. 1779. yavrum: Kırg. **Botom.**
364. 1781. **yel-**: Kırg. **Cel-** "hızlı koşmak".
365. 1782. Kırg. **Ordo**: Hanın karargâhı.
366. 1786. Kırg. **Süyünçü-süyünçü**: Sevinçli haber getirene verilen hediye, muştuluk.
367. 1789. Kırg. **Koş**: İğreti keçe ev; uzun göç ve sefer sırasında kullanılan küçük keçe ev.

(1795) "**Kemeke**'nin başına, baba,
kırk *kerme*'yi gersin!" dedi, baba,
"Kırk ata *bayge dik*sin!" dedi, baba
"Oradan at yarışı yapalım!" dedi, babam!
Yakup-bay (da) bunları söyledi:

(1800) "Atanın doğduğu yer nerede, yavrum,
Ananın doğduğu yer nerede, yavrum?
*Göbeği*nin[368] kesildiği yer nerede, yavrum
Kirini ilk yıkadığın yer nerede, yavrum?"
O zaman iki oğul cevap verdi:

(1805) "Göbeğimizin kesildiği yerleri, babam,
kirimizin yıkandığı yerleri, babam,
biz bilmiyoruz!" dediler.
"Göbek kesilen yerlerin, yavrum
kiri yıkanan yerlerin, yavrum,

(1810) **Kebes Dağı**'nın beri yanı, yavrum,
serilip yattığı geniş İrtiş'in başıdır[369], yavrum.
Almambet'in soğuk bakışlarına dayanamayıp, yavrum,
Göçüp yürüyüp tükendin, yavrum,
Altmış *ala-baş aygır* sürüsü, yavrum

(1815) Altmış tay hazırla, yavrum!
Onları kestirip sen al, yavrum!
Doru alaca aygır sürüsü, yavrum!
Altmış tay hazırla, yavrum!
Onları kestirip sen al, yavrum!"

(1820) Cakıp-bay (oradan) inip göçtü,
düz (bir) ovaya kondu.
Altmış ***cele***ye bin ***kulu***nu
fazlaca bağlattı.
Yetmiş ***cele***ye bin ***kulan***u

(1825) sıra sıra bağlattı.
*Tepe gibi et yığdır*dı,[370]
*üzerine göl gibi et suyu döktü*rdü[371];
Kemege'nin başına
kırk (tane) kazık çaktırdı,

(1830) kırk ata ödül verdi.
Manas ondan sonra atını hızla sürdü,
Kıl İrtiş'ten yukarı çıktı;
Almambet'in **Kıl-ciren**'i
Ak-kula'nın önüne geçti,

---

368. 1802. göbek: Kırg. **kindik**.
369. 1811. serilip yattığı geniş İrtiş'in başıdır: Kırg. **Kengirsip caktan keng Ertiştin baş ele.**
370. 1826. tepe gibi et yığ-: Kırg. **Töbödöy etti kıl-.**
371. 1827. üzerine göl gibi et suyu dök-: Kırg. **Köldöy çıktı kıl-.** (**çıktoo:** bir yiyeceğin üzerine et suyu dökmek.).

(1835) yaşlı göğsü yüksek al at.
Manas altındaki atı bırakıverince,
Ak-kula uzun adımlarla koşmaya başladı.
Manas, Manas'a yakışır (şekilde) geliyor,
Manas'ın ***"uran"***ını haykırıyordu!

(1840) Yakınlaşıp gelince,
(annesi) **Çakanım Baybiçe**,
önüne karşılamak için geldi.
(Biraz sonra) **Almambet** göründü;
Almambet atından indi.

(1845) Manas da attan inmişti.
Çakanım'ın *semsert duran ak meme*sine,
o anda süt dolmuş,
ince kuvvetli ve titrek bir akıntı halinde akıyordu.
O zaman **Almambet** dedi ki:

(1850) "Annenin ak memesinden
süt akıyor, **Manas-han**!
Bir ***emçeğ***'inden sen emesin,
Bir emçeğinden ben emeyim!
Belimi kın gibi sımsıkı bağlayın!

(1855) **Yakup-bay**'dan doğayım!
senin ile kardeş olayım!
Bir emçeğini **Almambet** emdi,
bir emçeğini (de) **Manas** emdi!
Ondan sonra evine vardılar,

(1860) *Çırğap-kulap yat*tılar; **Manas** ile **Almambet**, ikisi öz kardeş oldular.

***

(İKİNCİ BÖLÜMÜN SONU)

III. BÖLÜM
MANAS İLE ER KÖKÇÖ'NÜN DÖVÜŞÜ, MANAS'IN KANIKEY İLE EVLENMESİ, ÖLÜMÜ ve YENİDEN DİRİLİŞİ

(1) **Manas** Manas **olanda**,
Manas ün'e *konanda*,
*alça*yıp[372] ata binende,
uzağa sefer edende,
...
(5) bu dünyayı korkutan,
kulu köleyi ürküten,
midesine *aş* koyan
Ak-padişah denende
şuğa **Manas** *baş* koyan
(10) Bastığı yolu oyup duran,
çok vuruşup düşman kıran,
Ak-padişah halklarının
Midesine aş doldurdu.
Ak-padişah denende
(15) batır **Manas** baş koydu,
kuşağına bağladığı bel oldu[373]
Ak-padişah eline
batır **Manas** el oldu,
buyurduğu zaman **yutuyor**,
(20) her (emri) Manas **tutuyor**.
"**Ak-kula**'nın ağzını yırtarım
tündük'ün[374] ***çabuu***'nu[375]
kargı ile dürterim,
eşiğinin engsesi'ni [376]

---

372. Kırg. **alça-**: Bacaklarını apışmak (**alçayıp atka min-**: Bacaklarını apışarak ata binmek.).
373. kuşağına bağladığı bel oldu: Kırg. **keşine buugan bel boldu.**
374. Kırg. **tündük**: Obanın, *uuk*'ların üst uçlarıyla tutulan, yukarıdaki ahşap dairesi.
375. **cabuu** (: **tündük cabuu**) Obanın duman deliğini örtmek için kullanılan keçe.
376. Kırg. **eşiginin engsesi**: Kapının üst süvesi.

kılıçımla döndürürüm,
taştan örülmüş duvarı,
takır[377] kılıp söndürürüm,
kumdan yapılmış duvarı
çup-çunğkurçak[378] yıkarım!
turna tüyleri ile süslenmiş[379] bu kızı
tutup ***olco***[380] ederim,
*ince bilek*ten tutarım,
at(ımın) kıçına atarım!
Çüldüregen Şürşüt'ü
batır Manas ürküttü!
Bulutlar gibi boşandı,
Güneş çabucak varınca
batır Manas rica etti.
Ak-***cebe***[381] giyse, *yeng* oldu,
Ak-padişah denilen
Manas ile *deng*[382] oldu!
Ak-kula'ya binip gelmiyordu,
Manas **Orus**'u kovalayıp yenmiyordu!
Toburçak[383] (ile) sürü toplandı
Orus'tan başka bu yurdu
Manas *kengeş*ine[384] topladı.
Ak-tepe'ye çıkıp taş vurdu,
Orus'tan başka milletler
Manas'a gelip baş vurdu:
dal üstünde ***badam*** yok,
Manas'a itiraz edecek adam yok.
Coloy'u yolda *taşta*ğan[385]
*kıbır*ağan[386] candı *başta*ğan[387]
Kıtay'dan *dağ sırtı burunlu* **Konur-bay**

---

377. Kırg. **takır**: Çıplak, bitkisiz, otsuz.
378. Kırg. **çup-çungkurçak**: Temelinden.
379. turna tüyleri ile süslenmiş: Kırg. **karkaruluu.**
380. Kırg. **olco**: Savaşta veya avda ganimet [<Moğolca. **olcay**].
381. cebe: Kırg. soot; Kırg. yeng: kol, yen.
382. Kırg. **deng**: Denk, eşit.
383. Kırg. **toburçak**: İyi ve iri at, savaş atı.
384. **kengeş**: Müşavere, danışma; şûra.
385. Kırg. **taşta-: Atmak.**
386. **Kırg. kıbıra -:** Ağır ve tembel etmek; yerinde saymak.
387. Kırg. **başta-:** Başa geçmek.

(55) Sıra sıra dizdi bu **Manas**,
Sart'ın yurdunu *saçırdın*,
Kalça yurdunu *kaçırdın*,
Kızıl-baş yurduna azap verdin,
Ak-padişah'a varıp hürmet ettin!

(60) Ak bayrak (ile) kızıl tuğ,
(üzerinde) ak bayrağın göğü deldi,
kırk yiğidin yükseldi
Acıbay çorona *bağırdın*,
Almambet'i *çağırdın*,

(65) kılıcı var *bilekte*,
Manas'ın batırlığı *yürekte*.
hücuma hazırlandı *yüreği*,
kırk çoronun (hep) güçlendi *bileği*!
Karkara'nın[388] *kara*sı

(70) her türlü alp'ın *sara*sı[389]
alp (ile) denk ***kengeş*** toplayan,
Manas'a karşı *kamçı salla*yan!
Asil ata binse, *hızlı koşma*yan,[390]
batır Manas'ın önüne

(75) doğru adam gelmedi,
ışığından ay korktu,
*parıltı*sından[391] güneş korktu.
Ay buluta saklandı,
Güneş buluta saklandı!

(80) Binek atı **Ak-kula**,
giydiği zırh ***Ak-kübö***,
Ak-kula'ya at erişmez,
Ak-kübö'ye ok işlemez!
Sıçrayıp bindiği **Kara-ker**

(85) bastığı yolu *kara yer*!
Manas Manas *olalı*,
Manas ata *konalı*,
Ak-kula'ya at erişmez,
Ak-kübö'ye ok işlemez!

---

388. Kırg. **karkara: Turna kuşu.**
389. Kırg. **sara**: Seçme, en iyi.
390. hızlı koşmayan: Kırg. **celmegen.**
391. parıltı: Kırg. **külpöng.**

Ata bindin, **er Manas**,
"Yavaşca yoluma gideyim!" dedin,
"**Er Kökçö**'ye düşmançа davranayım!" dedin,
"**Ak-colbors**'u yakalayayım!" dedin,
"**Kökçü**'nün *kök alalı köp yılkısını*[392]
eyersiz *nakkare*[393] yapalım!
yerinde duramayan kulunlarını
suvarıp geleyim!
*Azın*ağan[394] aygırını
yaban hayvanına *salayım*!
acı acı kişneyen kısrağını
tayı yokken *sağayım*!
sıra sıra konup gelen **Kökçö**'yü
ayrıca sayıp alayım!
Donunu don yapayım,
atına yük *vurayım*,
azığını ata *sunayım*!
Bayramda **Küröngçü** (adlı) yürük atı
Ak-padişah'a armağan edeyim,
at *oyan*ını[395] alayım
Ak-padişah'ın dediğini yapayım!
Parıldayın yazda var,
Ak-padişah benimle görüştükten sonra,
bana söylenecek söz nerede var?
Avladığım ***arkal***, ***kulca***, ***geyik***'tir,
Ak-padişah **Ala-dağ**'dan büyüktür.
Ak-padişah (benimle) görüştükten sonra,
Manas'a kamçı vuracak kişi nerede var?
Ak-kula atım *tok oldu*:
Ak-padişah beni arkaladıktan sonra,
benimle vuruşacak kişi *yok oldu*,
ben, **batır Manas**!"
"Karlı dağlarda yatıp mal topladım,
Kanıkey refah görsün!" diye,
"Buzlu yamaçlarda yatıp mal topladım,

---

392. Kırg. **kök alalı köp yılkı**: Teni lekeli at sürüsü.
393. nakkare: yük beygiri: Kırg. **ıloo**.
394. Kırg. **azına-**: Sık sık ve yüksek sesle kişnemek.
395. oyan: Kırg. **cürgöndüü** (= başına oyan geçirilmiş olan, oyanlı.).

fukaram sefa sürsün!" diye,
"*Dereli tepeli*[396] *yer*den yılkı aldım,
kırk çorom sefa sürsün!" diye,
Alp'lar toplanıp gelende,
Başını koyun gibi keserim!
kanını kara su gibi dökerim!
giyeceğini giyecek ederim,
atını *yük beygiri*[397] yaparım!
*turna tüylü kızlar*ını
ince bileklerinden yakalarım,
ganimet olarak alıp gelirim!
Almambet gibi çoroma,
ona ***sooğat***[398] veririm
Kökçö'nün çok ala yılkısı var,
hepsini derip-toplayıp sürdüm,
*ipekten yapılmış yular*ını
eyer terkimi[399] bağladım
peşimden gelen Kökçö'ye
karşı durup döğüşürüm!"
Altındaki **Küröngçü** ile
Kökçö geldi peşinden,
bu **Manas**'ı çağırdı:
"Sürdüğün altı yılkı sürüsünü,
eşit olarak paylaşalım,
eşit bölüşüp alalım!
Takip ettiğin yedi yılkı ile,
eşit olarak paylaşalım,
eşit bölüşüp alalım!
Doksan doru yürük (at) var,
büyük parçasını sen al!
Altmış ala yürük (at) var,
ak-sakallı babana (bir) kısmını al!
Yetmiş ala yürük (daha) var,
'***Ceen ayak***'ını[400] al,
ek olarak (bunları da hep) sen al!"

---

396. dereli tepeli yer: Kırg. **kıyaluu cer.**
397. yük beygiri, nakkare: Kırg. **iloo.**
398. Kırg. **sooga / soogat**: Harpte veya avda elde edilen ganimet veya etten hediye.
399. eyer terkisi: Kırg. **kancıga.**
400. Kırg. **ceen ayak**: Kabile ziyafetlerinde (**ceen**= yeğen) lere özel ikram; şölenlerde **ceen**-'in amcasından yahut dedesinden canı istediği gibi ikram edilme veya sürüden istediği atı seçme hakkı (KS. I, 197).

(160) **Manas, Kökçö**'ye dedi ki:
"İkimizden birimiz (ölmeli),
birimiz kalmalı.
(Ben) aynı görüşte olamam!
Ben paylaşamam,
(165) eşit bölüşüp alamam,
sana bir şey veremem!
Gücün varsa, gelip al!
Gücün yetmezse, komşunun iti gibi vinileyip kal!"
"Mal için ölen it, **Manas**,
(170) mal için ikimiz de ölelim!
On iki *dürmöt*[401] götüren
ateş saçan kara *mıltığ*ını[402]
senin eline vereyim!
Avuçlayıp kurşun koyup al!
(175) Tabak tabak *barut*[403] koyup al!
El kadar ak döşümü
öylece açıp vereyim!
Mıltık ile atıp vur!
Beni vurup öldürürsen,
(180) bu yılkını al götür!
Eğer beni öldüremezsen,
zorbalığına katlanmam!"
Ondan sonra *Manas* şöyle söyledi:
"Artık senden korkmuyorum,
(185) vuruşursan vuruşalım,
tüfek ile atışalım,
vuruşanın vuruşup,
ölene dek tutuşalım,
mıltık ile atışalım
(190) kılıç ile vuruşalım"
kılıcından korkmuyorum!
vuruşsan da korkmuyorum,
*Kuşak*la[404] sıkılmış belim var,
Sırtıma giydiğim *cebe*'m[405] var!"

---

401. Kırg. **dürmöt**: Tüfeğin yemi, doldurma.
402. Kırg. **mıltık:** Tüfek.
403. barut: Kırg. **darı** [<Fars.].
404. kuşak: Kırg. **keşene.**
405. cebe: Kırg. **kübö.**

Ak-kula'sına bindi,
Ak-kübö'sünü giydi,
atlanıp çıktı **Manas**,
...
Aydar-han oğlu **Er Kökçö**,
çuha[406] elbisesini giydi,
bu taraftan çıktı.
O taraftan çıktı **Er Manas**,
ikisi karşı karşıya geldiler,
söylenmeyecek sözlerini söylemediler.
İkisi geldi böğür **böğüre**,
(sanki) **Elmalı-dağ'ı devire**!
Yakasından yapışıp,
yukarı götürdü,
aşağıya düşürdü.
Sonunda **Kökçö** yalvardı:
"Koyver artık yakamı!
yukarıya çektin sen,
aşağıya bastın sen,
yılkımı derip aldın sen,
kırk çoromu kırdın sen!
kaynım ile döğüşüp,
karım ile vuruştun
"Öfken artık yatışsın!"
"Hiddetin bitsin!" dedim,
sana doğru kamçı salladım mı?
sert (bir) söz söyledim mi?
Koyver artık yakamı!
Sen her zaman **Er Manas**'sın!,
Ben her zaman **Er Kökçö**!
İt gibi olup boğuşursak,
köle gibi olup dövüşürsek,
kötü şöhretli olmaz mıyız?
İkimizden birimiz,
Mal için ölecek olduk!
"Koy! Koy!" dedim, yapmadın,
benim sözümü dinlemedin!"
Oniki *dürmöt* götüren,
ateş saçan *mıltık*'ını
Manas'ın eline verdi,

406. çuha: Kırg. **kulgun.**

(235) (bir) tabak (da) barut koydu.
Avuç dolusu saçma koydu.
"Tars!" diye tüfeğini boşalttı!
Kökçö'nün atı **Körüngçü**
bu **Kökçö**'yü kaldırıp
(240) toz-duman (içinde) kayboldu!
Böylece **Kökçö** sır oldu!
kurşun **Kökçö**'ye deyememişti!
Tam karşıda Kökçö durup, kahkaha ile güldü:
"Ateş saçan kara mıltıkı,
(245) benim elime ver!
Tabak tabak barut koyayım
avuç dolusu saçma salayım!
Tabılğı(ya)[407] *budak* ol, **Manas,**
dost[408] olup dimdik dur, **Manas**!
(250) Ben sana takır takır atayım!
sıkı ilikle düğmelerini,
sıkı bağla ***üpçü***lerini,[409]
ecelin oku değende,
(onu) tutsun, ***Ak-köbö***!
(255) Açık yerin **kalmasın**!
mermiyi yanılıp **salmasın**!
Manas, Manas, ölmesin!"
Kökçö, "tars!" diye tüfeğini patlattı,
(saçma) **Manas**'ın yüreğine değdi.
(260) O zaman bindiği **Ak-kula**,
O'nu oradan götürüp alıp kaçtı.
Kökçö arkasından bağırdı:
"Er (olarak) yalnız sen idin, **Manas**,
Babamın oğlu yalnız ben idim, Manas,
(265) Sen teksin, ben de tekim Manas,
ikimizden biri (ölür) Manas,
nişangahı (iyi) görür bu gözüm, Manas,
kaçıp gitsen olmaz mıydı, Manas?
tetik çeken bu parmağım,

---

407. Kırg. **tabılgı**: Latince adı *Spiraca* olan bir ağaç.
408. dost: Kırg. **tatuu.**
409. Kırg. **üpçü**: giyime düğme yerine dikilen ağaç.

bağlanıp kalsa olmaz mıydı, Manas?
Çını denen (bir) çınım var,
çiy[410] *iyle*yen[411] (bir) *darı*'m[412] var
ölen canlıyı **kanlandıran**,
sönmüş ateşi **canlandıran**,
ak pamuğa sarmalanmış bir **sarı**'m var,
ak pamuğa sarmalanmış bir **darı**'m var,
sıkıp sana içireyim,
vücuduna melhem süreyim!
iyileştirip koyvereyim!
Yolda boşuna ölüp kalırsın, **Manas**!"
O zaman, yaralı olan **Manas**,
"Allah!" deyip atına atladı;
çok uzaklara doğru sürdü.
Yaratan Tanrı'nın sevgisine (sığındı),
Ak-padişah'ın huzuruna çıktı.
"Kuday, Kuday!" deyince,
Kuday oldum sanmıştım,
Kuday başka değil mi?"
Kuday da değil bu **Manas**
Kuday'ı aldı ağzına.
"Hoca, Hoca!" demekten
Kuday oldum sanmıştım,
Ey Kuday'ım, ey Koco'm,
Emanet canıma sabır koy!
Aygır çeneli, kara dilli,
yolbars[413] gibi böğüren
Acıbay'ı, ne yapayım?
yağmacı bir kaplan gibi
Almambet'i, ne yapayım?
Karanlıkta ***kabır-kubur***[414] koşarken
karsak'ın[415] izini kaçırmaz
Kaman,[416] **Coypur**, iki oğul!
Geceleyin tilkinin izini bulan
Türsün, **Taylak**, iki oğul!

---

410. Kırg. **çiy**: Yüksek, hasır yapılan sert bir ot.
411. Kırg. **iyle-**: Sepilemek.
412. **darı**: İlâç [<Fars.].
413. yolbars / Kırg. **colbars, colbors:** Kaplan.
414. Kırg. **kabır-kubur**: Ayakkabının çıkardığı ses.
415. Kırg. **karsak**: Kar tilkisi, bozkır tilkisi.
416. Kırg. **kaman**: Yabanî domuz.

Elim, Seyit, iki oğul!
Küldür'ün oğlu **Çalbay**'ım,
Çalbay'la yanyana yürüyen **Balbay**'ım!
Kök-serek ile **Sırgak**'ım!
Altmışaltı mal dostum,
mal dostumun içinde
kıyametlik **Kara-toko** can dostum!
Göğün **yıldız** batırı,
Suyun **kunduz** batırı!
Kırk çoronun en yamanı **Tazbaymat**,
semaverde çay **kaynat**!
Yirmi günde, yirmi gecede,
Yer altından geldim ben,
Kırk çoromu o yollarda bulamazsam,
Öbür dünyaya varanda,
azabını nasıl çekeyim?
Yer altından geçerek,
yurt ucuna ererek,
o an ölsem olmaz mı?
Ey Allahım, ey Hocam,
emanet (canıma) sabır koy!"
Kökçö dizgine yapışıp:
"Dur, duruver! Dur, dur Manas!
Duruver, dura-dur, dur Manas!"
(deyip), Manas'ı yukarı kaldırdı;
üstüne de Kökçö'yü kaldırıp,
Gökyüzü bulutlu günün altında,
demetlenmiş kuru otlar üstünde,
sarılıp uçuştular;
sonra yere düştüler.
Dizgini kavramış olan
Kökçö atı durdurmuştu.
Ak-kula'nın ağzı yarıldı.
Manas, eğilip (Ak-kula'yı) görünce,
kınındaki kılıcını çekip çıkardı;
dizgini sımsıkı tutan Kökçö'yü
kılıcı ile vurdu.
(O zaman) **Kökçö** attan inip kaçtı!
Kökçö'nün bindiği **Küröngçü** (adlı at)
belinin üzerinden (ikiye) yarıldı.:

"Seni öldürmek isteseydim,
Allah'a ***yazıktır***
(atın) dört butu sana dört gün ***azıktır***!
(bu) dört butu kavurup
yiyiver gitsin ey **Kökçö**!
Küröngçü (adlı) atın öldü, garip kaldın!
Dört bacağının dört derisi
Ayaklarına ***çarıktır***!"
Kırk çorosuyla birlikte yılkımın arkasından gitti.
Yolbars gibi böğüren
Acıbay yılkıyı sürüp götürdü.
Boz-adır dağının tepesinin üstünde
Kuday Tanrı gibi
Almambet yalkıyı sürüp götürdü.
Kır yeleli erkek kurt gibi;
yamaçtaki karakuş gibi,
Almambet, sürüyü geri çekip götürdü.
"Yılkını alıp ***gidesin***
varıp evime ***yetesin***!
Atekem ak sakallı Yakup-bay,
konuk alır seni önünde
kız kardeşim **Kardıgaç**
konuk alır seni önünde,
anne(m) **Bagdı-döölöt** ***baybiçe***[417]
şöyle sorar önünde:
"Dağ gibi Manas nerede?" der.
Ben dönüyorum bu yoldan,
söğütün kökünü yarayım:
Ak-padişah ulu'mla
ben karşılaşıp geleyim!
Ak-padişah ulu'nun
dediklerini yapayım!.."
"**Kalçar**'ın yurdunu inleteyim,
gazaplanma, Padişahım!
Kızıl-baş yurdunu kırayım,
öfkelenme **Manas**'a!
Kıtay yurdunu kırayım,
gazaplanma **Manas**'a!
Sart'ın yurdunu savurayım,
Kokand'ın yurduna gözdağı vereyim,

417. Kırg. **baybiçe**: İlk kadın, hatun; ev sahibesi.

(385) **Hintli**nin yurdunu inleteyim,
hiddetlenme **Manas**'a!
Ak-padişah, ulu han'ım,
Tacik yurdunu derip toplayayım!
Ak-kula atımı sefere hazırlayayım!

(390) Canları, bütün varlıkları
bir sözümle boyun eğdireyim!
Arğımak atları[418] toplayayım,
Kıtaylar'dan *düz burunlu*[419] **Kongur-bay**
onu gidip (esir) alayım,

(395) Padişah'dan izin alayım!
Yedi yıl yayan yapıldak,
ter kokusu salan **Coloy**'u
onu varıp alayım,
yetmiş alp'ı öldürüp,

(400) kan kokusu salan **Coloy**'u,
onu varıp alayım!
Kara orman'da[420] el yapan
Ağış ile **Kocoş** var:

(405) onu varıp alayım!
Car Kemer'in arası
ihtiyar[421] *(ile) kocakarı*nın[422] balası
dokuz oğulun en güçlüsü
Eleman-bay'ın oğlu **Er Töştük**,

(410) Kuday'ın tek eri denilen bir oğul Töştük,
ona ben kendim boyun eğdirdim!
Tekeçi'nin yüksek sağrılı **Kök-ala**'yı
istediğinde vermedi,
Tekeçi'den şenlik ile aldığı,

(415) altmış dokuz mal ile,
kara kuyruk **nar**[423] ile
balalı dilber cariye ile[424]
işte o **Kök-ala**'yı Almambet istedi,
istediğinde, öteki vermedi.

---

418. Kırg. **argımak at** : Asil at.
419. düz burunlu: Kırg. **kır murunduu.**
420. kara orman: Kırg. **kara tokoy.**
421. ***ihtiyar***: Kırg. **abışka.**
422. kocakarı: Kırg. **kempir.**
423. 416: Kırg. **nar:** Tek hörgüçlü deve.
424. 417. balalı dilber câriye ile: Kırg. **balaluu cuban keng-minen.**

Almambet darılmış
öteki **Kökçö**'nün özü öğünen
"**Kök-ala**'yı ona vermedim!,
Tekeçi'den oynaş oynayıp aldım,
çalışıp lâyıkiyle çekip aldım,
oynaş (ile) oynayıp aldım,
böyle zorbalık yapmadım!"
Almambet kalkıp haykırdı:
"Kendi kendini büyütüyorsun,
Tekeçi'yi küçültüyorsun,
bana neyi yapacaksın?
"Kadın alıp verdim!"deyip,
"geri dönmem (o) kadına,
kadın **yolda** olur
bala **belde** olur.
Ben atlanıp öylece giderim,
Nogaylar'dan **Er Camgırçı Sultan** var,
ona yoldaş olurum,
onda kalan bir kadın (var)
ben denklikte eşitim!"
Seninle (bir) yerde birlekte otursam (da)
Kök-ala'yı vermezsin!
Kök-ala tok mudur?
Ben bir yılkı kadar yok muyum?
Benim (için) yaya yürüsün der misin?
Yürürken ölsün der misin?
Bir atı benden nasıl esirgersin?
Kök-ala'nın dışı tüy, içi bok,
temiz ölse, bir kazan et,
murdar ölse, it ile kuşa yem!
(ben) bir **Kök-alaça** kadar olamadım mı?
Gönlüm soğudu[425] **Kökçö**'den
Ben **Manas**'a varmasam,
varıp yoldaş olmasam!
Manas'ın sözlerini etraflıca düşünüp,
doğru sözlerini uygun bulup,
atlanıp sefere çıktığımda!"
"**Almambet** için yürüdüm ben,
Er Kökçö'nün yılkısını aldım ben,
Er Kökçö ile *vuruşup*,

425. gönlüm soğudu: Kırg. **könglüm kaldı.**

köleler gibi *boğuşup*,
koyu al[426] atı öldürdüm!
Kıtay'ı kırdım geçirdim,
Kızıl-baş yurduna eziyet verdim,
Hintlinin yurdunu ağlattım,
Tacik'in elini yere serdim!
Ak-padişah eline
ağzı tüylü **Orus**'a,
(aç) karnına **aş** koydum
herkesin başına **saş** (= saç) koydum!
Ak-padişah eline
ben kendim saldırmadım,
kuşağın boğduğu **bel** oldum,
Ak-padişah eline
savaşmadan **el** oldum!
Ey kaplan gibi padişahım,
nerede kamçın dermansız?
Yürüsen, yolunda ***koo***[427] da yok
Ak-padişah kavmiyle
Savaştığın ***coo***[428] da yok
Manas Ak-padişah önünde
Manas şikâyetini söyledi.
Ak-padişah (ona) şöyle cevap verdi:
"Öteki alp'ların hepsine
yapacağını yap!"
fazla varlığını atma!
Ak-padişah yurduna
soylu **Manas** saldırma!
Aklını kaçırıp saldırırsan,
Sakın bana darılma!
Atı olmayana at versen,
giysisi olmayana giyecek versen
aşı olmayana aş versen,
göğsü olan **cötölör**,[429]
seni Kuday **kötörör**[430]

426. koyu al: Kırg. **küröng.**
427. Kırg. **koo:** Derin hendek, derin çukur.
428 Kırg. **coo**: Düşman.
429. Kırg. **cötölör**: Öksürür.
430. Kırg. **kötörör**: Yükseltir.

buyuran yemek **aşatar**[431]
Kuday yüz yıl **yaşatar**.
Ateşin etrafına **baş** verir,
sana uzun **yaş** verir,
bu dünyaya kulak **asma**!
Benim dediğimden **şaşma**!
Benim bu sözümü unutursan,
genç ölürsün, **Manas**'ım!
Bütün dünyayı yöneten
Ak-padişah denileni
Kuday ***'ülgen'*** yarattı,
Kuday Ak-padişah'ı güçlü kılmış!
Hiddetlensem korkuturum,
Kıtay yurduna eziyet çektiririm!
Ala-dağ gibi **Er Manas**
Padişah ile soydaş olsan
ay gibi kaşımı gererim!
Ak-padişah ben ulu
iki kayış, bir dizgin
Manas'ın kendi eline veririm!"
Manas yurduna vardıktan sonra,
babası **Yakup-bay**,
önüne varıp Manas'ı karşıladı:
"**Ala-dağ** gibi (yüce) **Manas**'ım,
kırk çoro eve gelende
(sen) üç ay görünmedin,
nerelerde yürüdün ***kulun***'um?"
Asil doğan Er Manas
(babasının) önünde durup şöyle dedi:
"Han babam **Yakup-bay**
Kökçö'nün yılkısını kovalayıp **alanda**,
arkadan gelen sürgüne vurup **salanda**,
atın hepsini alanda,
Kıtay'ı kırıp geçirende,
Coloy'u yoldan çıkaranda,
Camgırçı'yı yalvartıp gelende,
Agış ile **Koçoş**'u
önüme katıp gelende,
Ayu-kem ile **Boo-bek**'i
önüme katıp gelende,

431. Kırg. **aşat-**: Birisinin ağzına lokmayı bizzat kendi eliyle koyarak ikram etmek.

(535) **Egiş** ile **Segiş**'i
bağlayıp alıp gelende,
Er Kök-koyon (ile) **Bay-mamat**(ı)
yanıma katıp gelende
işte o Ak-kula atı sefere hazırladım,

(540) alp'ların hepsini bir sözüme boyun eğdirdim,
altından kumaş dokudum,
Ak-padişah ulu'ya
varıp akıl danıştım,
"**Ak-kula** atın **tok olsun**!

(545) Benden (ve) senden ulu kimse **yok olsun**!
Sana *karşı kamçı salla*yan olursa
Ak-padişah oldukça
başını koyun gibi kesip al!
Kanını ***kara su***[432] gibi döküp al!

(550) ***Tögörök***[433] ülkelerin hepsini
Manas sen korkutup aldın"
"Ak-padişah'ın ülkesine
sakın **Manas** el sürme!
Ey Manas'ım, anladın mı?

(555) Benim ülkeme el sürersen,
duam[434] çarpar[435] Manas'ı!".
Hiçbir alp'tan korkmam ben,
eskisi gibi[436] düşman peşinden koşmam ben!
Kayıp'ın kızı **Kara-bölük**'ü

(560) yakalayıp aldım *tala*dan,[437]
Şoorok'un kızı **Akılay**'ı
ganimet[438] aldım *kala*dan,[439]
(hiçbir) kızla olmadım,
(hiç) kız *göğüsü*[440] görmedim!

---

432. Kırg. **karasu**: Yer altı sularıyla beslenen çay.
433. Kırg. **tögörök**: Dünyanın dört köşesi.
434. dua: Kırg. **bata** (<Arapça. Fâtiha).
435. çarp-: Kırg. **ur-** "ilenç sözlerinin bir parçası gibi kullanılır."
436. eskisi gibi: Kırg. **bayagıday.**
437. Kırg. **tala**: Bozkır.
438. 562. ganimet: Kırg. **olco** [<Moğolca. **olcay**].
439. kale: Kırg. **korgon.**
440. göğüs: Kırg. **koyun.**

Han atam **Yakup-han**,
asil afı geri bastın,[441]
atlanıp (o) kızı (bana) isteyin!
Ben yahşi kadın alayım,
Kız göğsünü göreyim!"
Atlanıp çıktı,[442] **Yakup-bay**,
kız bulmaya **koyuldu**,
araştırıp dolaştı yad elleri,
çok bağırdı sesi **boğuldu**
bütün koyunları yaya güden
(bir) kel çobana rastladı.
Koyun çobanı kel, davet etti:
"Ey **Yakup-bay**, dur biraz
Sen *kara samur börkü*nü **kar kılmışsın**,
neden yüreğini **hor kılmışsın**,[443]
karanlıkta nasıl[444] yürüyorsun?
Sen *tilki börkü*nü ıslatıp
gece nasıl yürüyorsun?
Batır Manas oğlum var,
bu **Manas**'ın varlığında
attan inip yaya oldun mu?
atını izleyip yürüdün mü?
Bu **Manas**'ın varlığında
elbiseye muhtaç oldun mu?
Elbise isteyip yürüdün mü?
Batır Manas'ın varlığında
aşa muhtaç oldun mu?
aş dilenip geldin mi?
"Yaya giden **ala'sın**![445]
Beni nerede gören **bala'sın**?
"**Yakup-bay**, seni önceden görmedim,
koyun güttüm **burak**'la[446]
ününü işittim **ırak**'tan
kılık kıyafetinden[447] tanıdım,
güzelliğinden[448] tanıdım."

---

441. asil atı geri bastın: Kırg. **argımak atı tistettin.**
442. Atlanıp kızı isteyin: Kırg. **attanıp kıstı istetkin.**
443. hor kıl-: Hakir gör-.
444. nasıl: Kırg. **kantip.**
445. Kırg. **ala**: Rezil olmuş.
446. Kırg. **burak**: Yürük at.
447. kılık kıyafet: Kırg. **kelbet.**
448. güzellik: Kırg. **sumbat / sımbat.**

"**Batır Manas**'ın varlığında
attan yere inmedim,
(hiç) at istemedim.
Aşa muhtaç olmadım,
aş dilenip gelmedim,
elbiseye muhtaç olmadım,
elbise isteyip gelmedim,
Batır Manas bu balam,
ak sakal (babasından) at aldı,
Ak-padişah'ın huzuruna
Manas varıp dua aldı.
"Duasına **doydum**!" dedi,
"Bütün *cortkon*um[449] **koydum**!" dedi.
"Cırğağandı **çalğıça**,[450]
küyölöp[451] *suluu katın* **alğıça**,
ar cırğaldı **körgüçö**!"[452]
Ak-kula atını *tistet*ti,
bana kızı **istetti**,
İçerime **tuz** istedi
Manas'ın alması için **kız** istedi,
*kara samur börk*üm karlandı,
tilki börküm ıslandı.
Kız bulamadım bu yerde,
Neden canıma *zar*[453] *kıldım*?"
Koyuncu bu sözü işitince,
Yakup-bay'a şöyle dedi:
"Ey **Yakup-bay**, ateke,
ırgatlıktan aldığım,
bir tek boz toklum var,
toklumu tutup keseyim!
Sana pişirip vereyim!
Hayır duanı verip git!
Kızın adını biliyorum.
Temir-han'ın kızı **Kanıkey**
Manas'a denk kızdır O:

---

449. Kırg. **cort-**: Av ya da düşman ardında koşmak.
450. Kırg. **cırgalandı çalgıça**: (refah) içinde çalgı çalıp, geceyi yanında geçirdiğim güzel kadın alınca.
451. Kırg. **küyölü-**: Nişanlı kızı nişanlı delikanlı sıracı ile ziyaret etmek ve onun yanında gecelemek.
452. Kırg.**ar cırgaldı körgüçö**: Her zevki tatmak isterdim.
453. Kırg. **zar**: Kuvvetli.

bataklık sazı gibi salınır.
bakır kargı gibi hafifleyip
altından *söykö*[454] **takışır**,
kaynatası **Yakup-han**'a **yakışır**,
iyi gelin olurdu,
kayın ana **Bagdı-döölöt** ***baybiçe***
gümüş küpe **takışırdı**,
Baybiçe'ye **yakışırdı**,
çok güzel bir gelin olurdu!
Kuşağı sarmalanmış **belinde**,
işte o Temir-han'ın **elinde**,
Temir Han'ın dili ile konuşur,[455]
şu akan suyu **süzücü**,
Temir-han ona verecek beylik,
vermez ise olur **bozucu**,
kır sakallı **Mengdi-bay**,
ahlâksız doğmuş kuldur!
Temir-han ile **Yakup-han**
*dünür ol*duklarında[456]
Manas'la kucaklaşırken
Mengdi-bay bozmaya kalktı.
senin bastığın yolu derin sel çukuru yapıp
Manas ile **Temir-han**,
kendi babası **Yakup-han**,
kaynatası **Temir-han**,
üçü şimdi düşman olur,
işte o yerde hazır ol!" demişti.
Hayır duasını verdi.
Temir-han'a vardı.
Kır sakallı **Mengdi-bay**,
uzaktan **Yakup**'u gördü
(ve) ata binip seğirtti,
Yakup'un yanına geldi.
Yakup-han'a şöyle dedi:

---

454. Kırg. **söykö**: Büyük küpeler.
455. Temir-han'ın dili ile konuşur: Kırg. **Temirkandın tilin süülüp turuçu.**
456. dünür ol-: Kırg. **kudalaş-** "çocuklarını ve akrabalarını evlendirmek suretiyle akraba olmak".

"Sen ***aygaş*** atını **yorarak**,
ayağına altın çarık **sararak**,
dünyanın dört bucağını dolaşıp,
nereden geliyorsun, sen yaşlısın?
nereye varacaksın, sen yaşlısın?
Alt dudağın çatlamış,[457]
kızıl yüzün sararmış,[458]
sen yazın düşmanın aldığı
zayıf düşmüş ihtiyar değil misin,
kışın malı kırılan[459]
açlıktan ıztırap çekerek yürüyen ihtiyar değil misin?
sürdüğün malı kaybedip
sadaka istemeye mi geldin?"
"Ben yazın düşmanın aldığı
zayıflamış dilenci değilim,
kışın malı kırılan
açlıktan ıztırap çekerek yürüyen değilim,
sürümü kaybedip
sadaka istemeye gelmedim.
Benim **batır Manas** balam var,
Kayıp'ın kızı **Kara-börük**'ü
yakalayıp aldı bozkırda.
Şooruk'un kızı **Nakılay**'ı
ganimet aldı kaleden,
kızlarla evlenmemiş,
kız göğsünü görmemiş!
Aygaş atımı dizginledim,
Manas'a güzel bir kız istedim,
çaldır-çuldur söyleyen
dilini kimsenin bilmediği
Kıtay'ın yurdunu gezip dolaştım,
Orada bir kız bulamadım,
kazmaya söğütten sap takan,
inatçı eşeğini asil at gibi metheden,[460]
buğday ile mısır karışık (undan) ekmeği koynunda[461],

457. alt dudağın çatlamış: Kırg. **aldınggı erding kezeret.**
458. kızıl yüzün sararmış: Kırg. **kızıl öngüng bozorot.**
459. kışın malı kırılan: Kırg. **kışın malın cut olup** (**cut**= dondan ve yem kıtlığından kütle hâlinde hayvan kırılması).
460. 703. inatçı eşeğini asil at gibi metheden: Kırg.**ker eşegin argımak attay maktagan.**
461. 704. buğday ile mısır karışık (undan) ekmeği koynunda: Kırg. **zagıra nanı koynunda.**

(705) *anadut*(la) *çapa*'sı **boynunda**,
Sart'ın yurdunu gezip dolaştım,
batır Manas oğluma
oradan güzel (kız) bulamadım;
Calpak-dağ'a çıkıp **yaylayan**,
(710) domuzun butunu kesip alıp
eyerine **bağlayan**,
yuvarlak kalpak, kalkık börüklü
Kalmak'ın yurdunu gezip dolaştım,
batır Manas oğluma
(715) orada (da) güzel (kız) bulamadım;
Kalça'nın yurdunu gezip dolaştım,
orada (da) güzel (kız) bulamadım;
Kızıl-baş yurdunu gezdim dolaştım,
orada (da) güzel (kız) bulamadım,
(720) su başında çadırı olan,
çadırı başında kısrağı olan,
Kırgız'ın yurdunu gezip dolaştım,
orada (da) güzel (kız) bulamadım;
Hint yurdunu gezip dolaştım,
(725) orada (da) güzel (kız) bulamadım;
Tacik'in yurdunu gezip dolaştım,
orada (da) güzel (kız) bulamadım;
Alp'ın yurdunu dolandım,
orada (da) güzel (kız) bulamadım,
(730) **Kazak**'ın yurdunu gezip dolaştım,
orada (da) güzel (kız) bulamadım!
Allah Kuday **yardımıyla**
Ak-padişah **varlığıyla**,
ak sakaldan **ad alan**
(735) Padişah'dan **bat'alan**
Ak-kula atı tok olan!
Ak-padişah'dan dua aldıktan sonra,
Manas'a söz söyleyecek kişi yok idi!
Temir-han denilen bir han varmış,
(740) aşa salınacak *tuzu varmış*;
Kanıkey denilen *kızı varmış*;
cebe giyse, boyuna denkmiş,[462]
o **Kanıkey** denilen kız
bu **Manas**'a denkmiş,

462. cebe giyse, boyuna denkmiş: Kırg. **kürökü kiyse, cenkdeş.**

(745) **Kanıkey**'e *dünür*[463] olarak geldim!"
Kök-ala sakallı **Mengdi-bay**,
bindiği atı döndürdü,
Temir-han'ın evine
gelince attan indi,
(750) **Temir-han**'a şunları söyledi:
"Kızmayasın **Temir-han**,
avul'unun **kaşında**,
boz tepenin **başında**
ak-sakallı **Yakup-han** (var)
(755) ardından gelen *malı yok*,
sırtına yüklenmiş *pulu*[464] *yok*
kullanacak *kulu yok*,
"Ata binip geldim!" diyor,
"**Kanıkey**'e dünür olmaya geldim!" diyor.
(760) Böyle **horluk** olur mu,
böyle **zorluk** olur mu?
Büyük nehrin başından geri çevir!
eli boş gelen dünürü
kölelerine dövdür!"
(765) O zaman **Temir-han** şöyle söyledi:
"Kök-ala sakallı **Mengdi-bay**:
ara bozmak için doğan kul,
bozgunculuğuna girmiyorum!
Sağ taraftaki ***çoro***'lar[465]
(770) sol kapıdaki ***çoro***'lar,
gerçekten **Yakup-han** o ise,
batır Manas oğlu var!
Başına giydiği börkü var,
"Dünyadan çok alp'ı
(775) yaparım!" dese gücü var!
batır Manas oğlu var!
Sağ yandaki çoro'lar,
sol yandaki çoro'lar,
atından indirip alınız!

---

463. dünür: Kırg. **cuuçu.**
464. pul : Para.
465. Kırg. **çoro:** 1. Bir takımdır ki onun üyelerinden biri öteki üyelere boza pişirerek ikram eder; 2. Bu takımın üyesi; 3. Arkadaş.

Ayağı yere değmesin!
Atından indirip alın!
(Altına) kalın döşekler serin!
Büyük koyundan aş pişirip
narın[466] getirip veriniz!
Baytal[467] kısraktan kımızı,
balla karıştırınız!
çınlayan kâse çini *ayak*
eğilerek *ayak* sununuz!
Susuzluğunu güzelce kandırıp
(altına) kalın döşek seriniz!
Örtüsünü sessizce örtünüz!
Rahatça uyutup koyunuz!
Tan ağarıp **atanda**
obadan yıldız **batanda**,
güneş sabah **doğanda**,
uyandırıp alıp sorun!
Al atına bindirip
alıp tepeye çıkayım!
Güzel, tatlı söz söylerse,
güzel cevap vereyim!
Kötü, kaba söz söylerse,
kötü cevap vereyim!
Söylenildiği gibi yaptılar.
Erkenden kalktı (o);
önüne *demir leğen*i koydular,
yüzünü-elini yıkadı.
Susuzluğunu iyice kandırıp,
beklenilen yere vardı.
Yakup-han'ın yanına yaklaşan Temir-han,
O'na ne istediğini sordu:
"**Ala-dağ** gibi **Yakup-han**,
yolunu şaşırmış (gibi) nasıl yürüyorsun?
Kök-ala sakal **Mengdi-bay**
ara bozmak için doğan kişidir, bil;

---

466. Kırg. **narın**: Üzerine çorba dökülmüş ufak doğranmış etten ibaret olan yemek (KS. II, 582).
467. Kırg. **baytal**: Henüz kulunlamamış olan genç kısrak.

"Sazlığa at koşturup girme!" der,
benim duran beyliğimi
vermeyen de bozucudur,
kötü kötü söz söyledi.
Bozgunculuğuna girmedim,
gelip seninle tanışmak istedim!"
O zaman **Yakup-han** şöyle söyledi:
"Benim geldiğim yolumu soruyorsan,
benim sözümü işitirsen
başı kara, butu çatal,
insanların bu yurtlarını
onun hepsini gezip dolaştım:
Batır Manas oğluma
boylu, güzel (bir) kız bulamadım!
Yaratanın hoşuna gider,
altın küpe kulağında,[468]
kaynatası ben **Yakup**
öğülmeye yakışan,[469]
bana iyi gelin olacak gibi,
Kanıkey (adlı bir) kızın varmış:
"*elçiliğe ölüm yok,*
dünürcülüğe zulüm yok!"
Kanıkey'e geldim ben,
dünür olmaya geldim ben,
tadar mısın sen bu **tuzu**?
verir misin **Manas**'a **kızı**?"
Temir-han kalkıp buna şöyle cevap verdi:
"Ey **Yakup-han**, darılma!
Senin balan bu **Manas**
dünürü ile kovalaşıvereyim demez mi?
Dostu ile dolaşıvereyim demez mi?
Karındaşı ile kapışıyor, değil mi?
Senin balan bu **Manas**
Çok yağmacı değil mi?
Ak-kula'nın *kuyruğunu bağlayıp*,[470]

---

468. altın küpe kulağında: Kırg. **altın iymek kakkıday.**
469. öğülmeye yakışan: Kırg. **makılıgı cakkıday.**
470. kuyruğunu bağlayıp: Kırg. **kuyruğunu buudat.**

(850) bütün yılkıyı, *koç-koyunu*[471] kovalayıp,
altınlar ile kapışıp,
batır'lar ile kargılaşıp,
göğüs gererek gelen **Ak-kula**'yı
(üstüne) atılan oklardan kaçırıyor,

(855) yakası altın ***ak kübö***'sünü
gırtlak gırtlağa geldiği düşmana yırttırıyor,
bir alp'ın elinde ölüp kalmaz mı?
Benim biricik kızım **Kanıkey**
yalnız ***tündük***'ten gün gören

(860) bir ***tütük***'ten[472] su içen
*yorga at*tan özenle seçilmiş boz (atlara) binen,
Arak'tan özenle seçilmiş bal içen,
yakası açık olarak rüzgara çıkmayan[473]

(865) yel yüzünü görmemiş
geceden kalan aşı yemeyen,
biricik kızım **Kanıkey**
kara(lar) giyip kalmaz mı?
Yağmacılıktan vazgeçsin!

(870) Ondan sonra kızımı vereyim.
Atışkanın[474] koydursun!
Çabışkanın[475] koydursun!
Sayışkanın[476] koydursun!
Ondan sonra kızımı vereyim!

(875) Atış yarışından vaz geçmezse,
at yarışından vaz geçmezse
mızraklaşmaktan vaz geçmezse,
asil kızımı (ona) vermem!"
Alaçık gibi (iri) **Yakup-han**,

(880) **Ala-dağ** gibi (yüce) **Yakup-han**;
Yakup-han hırslandı;
öfkesi yaman geldi:
"**Temir-han**, ey Temir-han,
benim çukur içindeki kurumuş dışkımı kemiren,

---

471. *koç-koyun:* Kırg. **koy-boy.**
472. Kırg. **tütük**: Lüle, tulum.
473. Yakası açık olarak rüzgâra çıkmayan: **celbegey celge çıkpagan.**
474. Kırg. **atışkan**: Atış yarışı yapmak.
475. Kırg. **çabışkan**: At yarışı yapmak.
476. Kırg. **sayışkan**: Mızraklaşmak.

ben **Manas**'a varmazsam!
varıp haber vermezsem!
sazlığa hızla koş **Temir-han**!
Manas kızıldan bayrak **açacak**,
dağ sırtının tepesine **çıkacak**,
haykırıp **Manas** (mızrağını) saplayacak,
isteyip vermediğin **Kanıkey**'i,
*ince bileği*nden[477] yakalayacak
atının kıçına bindirip[478]
harp esiri[479] yapacak,
o zaman gücün neye yeter?
Dökmeli oyan[480] ***kaşka*sında**[481]
Ak-padişah eli ile *bölök*[482] **başkasında**
*dikkatli seç*ip[483] *esaslı*[484] yaranda
Ak-padişah (bana) dua et!"
deyip, bağırdığında,
*Ay gibi kaş*ını **gerdi** de,
Orus'tan başka bu yurdu
Ak-padişahım ona **verdi** de.
Parlaklık **yayda var**
kızını bana vermezsen
(kaçarak) yerin **kayda**[485] **var**?"
O zaman **Temir-han** da şöyle dedi:
"Şaka söyledim, **Yakup-bay**,
latife ettim, **Yakup-bay**!
Ay karanlık, **tün**[486] idi
kadın ile çocuğun
bir araya geldiği **gün** idi
Kadınımla danışayım!
(Kız) balamla konuşayım!
Ağamla görüşeyim!
Ondan sonra geleyim

477. ince bilek: Kırg. **aç bilek.**
478. atının kıçına bindirip: Kırg. **at kötünö salıçı.**
479. harp esiri: Kırg. **olco cesir.**
480. dökmeli oyan: Kırg. **kuymaluu cügön.**
481. Kırg. **kaşka**: Alnında beyaz lekesi olan hayvan, akıtmalı.
482. Kırg. **bölök**: Parça, kısım, bölük.
483. dikkatli seçip: Kırg.**t aldap.**
484. esaslı: Kırg. **tüptüü.**
485. Kırg. **kayda**: Nerede.
486. Kırg. **tün**: Gece.

(915) (Sen) burada bekle, **Yakup-han**!
Deminki *kök-ala sakal*(lı) **Mengdi-bay**
ara bozmak için doğmuş kişidir
Padişaha verilecek şeyler
at başı kadar altındır,

(920) koyun başı kadar gümüştür
"Verme !" diye karşı çıkan bozuğu,
o (da) beni bozmazsa!
Görüşüp geleyim,
burada bekle, **Yakup-han**!"

(925) (Kamçıyı atın) kalçasına vurup gitti;
*başı tuğlu beyle*rini,
karısı salık[487] hanlarını,
at(lı) görderip çağırttı,
kendi evine topladı:

(930) "Dün gelen **Ala-dağ** gibi **Yakup-bay**'dı,
"Sazlığa bir ip **ger**!" dedi,
"Bir tek oğlum **Manas**'a
Kanıkey (adlı) kızını **ver**!" dedi,
Nasıl hareket edelim *muteber kişiler*?"[488]

(935) Kök-ala sakal **Mengdi Bay**
ki, ara bozmak için doğan kul imiş,
acele yerinden kalktı, şöyle dedi:
"Ardından gelen **malı yok**,
yükleyip getirdiği **pulu yok**:

(940) "yalnız atıyla gelen **Yakup**'a
ona kızımı vereyim!" diyorsun.
Sen aklını mı kaybettin?
Akan suyun başını **burarım**,
yanyana dizip sık kaleler **kurarım**

(945) kendim tetikte **durarım**!
Asil (atın) ağzını yırtarım,
Yalnız (başıma) Manas'ı **vurarım**,
atını yük hayvanı kılarım,
korkma, korkma, **Temir-han**!"

---

487. Kırg. **karısı salık**: Kolun dirsekten omuza kadar olan kısmı sarkık.
488. Muteber kişiler: Kırg. **cakılar.**

(950) **Mengdi-bay** bu sözleri söyleyince,
karısı salık hanlar (ile)
başı tuğlu beyler
Mengdi-bay'a dediler ki:
"**Temir-han**'ın nimetlerine **doymadın**,

(955) bozgunculuğunu **koymadın**,
kök-ala sakallı (adam) sen şöyle dur,
karısı salık han ben şöyle durayım,
başı tuğlu (bey) şöyle durun,
Ak-padişah ilinden

(960) ondan başka bu ilini
Manas saman gibi savurup,
kamış gibi kıvırıp,
turna tüyleriyle süslenmiş kızları
yakalayıp ganimet yaptı,

(965) *(Ak) duvaklı gelinleri*
yakalayıp ganimet yaptı.
cesaret taslayan yiğitlerimi,
batırlık taslayan yiğitlerimi
hepsini kırıp geçirir!

(970) **Yakup-han**'ı çağırıp getiriniz!
Ayağını yere değirmeyiniz
*yukarıya kolay ve çabuk kaldır*ınız[489]
Han tahtına çıkarıp
(altına) kalın döşek seriniz.

(975) ***Barça***[490] ile *balkı*'nı[491]
altına serip koyunuz!
Buulum[492] ile ***buta***'nı[493]
bacaklarına sarınız!
Barça ile ***balkı***'nı

(980) altına *teğelti*[494] seriniz!
Arakıya bal katıp
altından yapılmış kadehe,
onu koyup sununuz!
Sofraları seriniz!

---

489. yukarıya kolay ve çabuk kaldır-: Kırg. **tak kötür-.**
490. Kırg. **barça**: Diba kumaş.
491. **balkı**: Kıymetli bir kumaş.
492. Kırg. **buulum**: 1. Kıymetli bir kumaş; 2. Bir kürk adı.
493. **buta**: Bir kumaş adı.
494. teğelti: Kırg. **terdik.**

(985) ***Çılapçın***'ı[495] getiriniz
Erik[496] ile kuru üzümü,
Önüne varıp sununuz![497]
*Altınlı kürk*lerin dokuzunu
ona giydirip veriniz!

(990) "**Temir-han**'ın kızına
Cakıp-han dünür oldu!" deyip,
bütün yurt hayret etsin!
"Ön çukuru doldurun!"
"Yılkıyı sürüp gelsin!"

(995) "Kırk çukuru doldurun!"
"Koyunları sürüp gelsin!"
"Yüz çukuru doldurun!"
"Sığırları alıp gelsin!"
"Dört çukuru doldurun!"

(1000) "Develeri alıp gelsin!"
(Daha) pek çok mal getirmez mi?
Bulsa sürüp gelmez mi?
Bulmazsa öylece öte gitmez mi?"
Söylendiği gibi yapıldı,

(1005) daha pek çok mal verildi,
ona yaraşır olundu.
Yakup-bay geri dönüp vardı **Manas**'a;
(yanına) gidip Manas'a şöyle dedi:
"Av ve düşman ardından koşturmaktan vazgeçeceksin!"

(1010) "Av ve düşman ardından koşturmayı bırakmazsan,
kızımı vermem!" dedi.
"Kırk çorona haber sal!
yolbars gibi kükreyen
Almambet'e haber sal!

(1015) (hemen) çalıp kaçıran kaplan gibi
Acıbay'a haber sal!
Boz-adır ulu dağının heybeti gibi
üstündeki **Kuday Tengri** gibi
Manas burada **durasın.**

---

495. Kırg. **çılapçın**: El leğeni.
496. ***erik***: Kırg. **örük.**
497. önüne varıp sununuz: Kırg. **aldına barıp tartıngar.**

Ak-padişah ulu'ya
kendin gidip **varasın,**
söyleneni **yapasın!"**
Manas çorolarını çağırdı:
"**Almambet**, (sen) yüz yılkı (getir)!
Acıbay, (sen) yüz yılkı (getir)!
Denk tuttuğum kırk **çoro**
kırkınız da bir **törö**[498]
kırkınız kırkar yüz yılkı getirin!
vadileri[499] doldurmaz mı?
Kırk vadiyi doldurmaz mı?
Yüz vadiyi doldurmaz mı?
Dört vadiyi doldurmaz mı?
Hepsine haber saldı,
Yakup-bay'ın evine
Manas başa geçip geldi
Gelip evde attan indi:
"Hangi yol ile gidelim?
Birisi yaman söz söyler
Birisi yahşı söz söyler,
yahşıları yahşılıkla alırız,
yamanları yamanlaşıp alırız!
Dolma tüfek, "*mıltık*"[500] patlatıp
parlak gönderime dayanıp[501]
...
*köknar kargı*mı elime alayım![502]
gaddarlaşıp (oraya) varayım
yalın kılıç bağlayıp
*calmanış*ıp[503] varayım!
Yahşılar canlarına veda etsin!
Yamanları mallarına veda etsin!"
Söylenilenleri yaptılar.
Kırgız yılkılarını sürdüler;
yaşlanmamış kara "enenmemiş develer"[504]e,
yorulmamış ak "enenmemiş develer"e

---

498. Kırg. **törö**: Bey.
499. vadi: Kırg. **çungkur / oy**: Çukur, alçak yer.
500. Kırg. **mıltık**: Tüfek.
501. parlak gönderime dayanıp: Kırg. **sırduu celek süölüp.**
502. köknar kargımı elime alayım: Kırg. **karagay nayza kolgo alalı.**
503. 1048. Kırg. **calmanış-**: Suratına, ete acıkmış olan yırtıcı hayvan şekli vermek.
504. enenmiş deve: Kırg. **atan.**

azıkları çorolar yükledi:
"Sizler yola çıkınız!
Ben **Ak-kula**'mı koşturup
Ak-han'a varıp geleyim!
Ondan cevap alayım!
Altından kumaş dokutayım
Ak-padişah uludan
varıp öğüt alayım!
Ak-kula'sını *uzun adımlarla koşturup*[505]
öne doğru hızla sürdüğü başını kısıp,
Ak-padişah ulu'ya,
Manas şimdi vardı;
Ak-padişah'a şöyle dedi:
"Söğüdün kökünden **yarıyorum,**
Hanın kızı **Kanıkey**'i
şimdi almaya **varıyorum**,
nasıl olacak, Padişahım?"
"Tebrikler olsun sana,
tatminkar buldum **sözünü**
uygun buldum **özünü**,
zarif buldum sözünü!
Sağ yandaki çorolar,
sol yandaki örnek kişiler
*ak heybe*leri açınız!
Altın dilde[506] çıkarınız!
Akçaları birleştiriniz![507]
Manas *kayın*a[508] varınca,
*yenge*leri gelince,
*baldız*ları[509] varınca,
altın, gümüş akçaları
onlara versin **er Manas**!"
Söyleneni yaptılar:
Sağ kapıdaki dört çoro,
altın sikke alıp geldi;
sol kapıdaki dört örnek kişi,

505. uzun adımlarla koşturup: Kırg. **arım arım cügürtüp.**
506. Kırg. **dilde**: Altın.
507. Akçaları birleştiriniz!: Kırg. **akçanı koşo alıp çık!.**
508. Kırg. **kayın**: Karı ya da koca tarafından akraba.
509. baldız: Kırg. **baldız.**

altın gümüş akçaları
getirip verdiler **Manas**'a.
Bu **Manas**'ın kırk çorosu,
orta yola gelince,
Ak-kula ile bu **Manas**
onlara yetişip geldi.
O zaman kırk çoro dedi ki:
"Nereden geldin sen **Manas**?
Kılçık gibi kızıl mızrağını sallayıp
Çinlilerle mi savaşıp geldin?
Güvey[510] senin gibi olur mu?
Köknar gibi *mıltık* asınıp
Kalmak'ı kovalayıp mı geldin?
Güvey senin gibi olur mu?
*sadağını ardına kuşan*ıp
Sart'ı kovalayıp mı geldin?
Güvey senin gibi olur mu?"
"Tövbe Tengri Kuday'a,
Ak-padişah görüp aldı,
Yahşı gördü **Manas**'ı!
Altın-gümüş akçayı
fazlasıyla verdi **Manas**'a!
"Söylediğimi yap!" dedi,
"*Ayıl*'ına gidip varınca,
*yenge*ler bir araya gelince,
baldızlar ulaşınca,
önünde açıversin,
"*Baldız*ları varınca,
yengeleri erişince,
altın, gümüş akçadan
baldızlarına versin!"
"Yengelerine versin!", dedi
Kök sakallı **Mengdi-bay**,
Manas'ı görür görmez,
Temir-han'a koşturup,
ara bozmaya gitti.
Temir-han'a şöyle söyledi:
"Atlan, atlan! **Temir-han**!
Ak sancak (ile) *tuğ* geldi,
dalgalanan tuğ geldi,

510 .güvey: Kırg. **küyö.**

yer titreten ordu geldi,[511]
çabuk atlan, **Temir-han**!
O gün dediğimi yapmadın,
"Nehrin başını **burayım**!" dedim,
"Sık duvarlar **öreyim**!" dedim,
"Yanyana güçlendirip **koyayım**!" dedim,
söylediğim sözlerimi dinlemedin.
"***Tarbaza***"nın ağzında
patlatılıyor bütün tüfekler!
Temir-han, tez atlan!
Manas ile kırk çoroyu
ikiye bölüp **alalım**!
(böylece) kargaşa **kılalım**!"
Temir-han (ona) şöyle cevap verdi:
"Fesata ben giremem!
varıp görüp gelsinler!"
"**Temir-han**'ın *koldaşı*,
birlikte yürüyen *yoldaşı*
(dışarı) fırlayıp gördüler (ki),
kırk çoro geliyor,
kırk yüz yılkıyı sürüp getiriyor.
"Bunlar hangi yılkılar?"
"**Yakup**'un ülkeye saldığı *alım*'ı[512]
Kanıkey'e kırk çoronun,
alıp geldiği *kalım*'ı[513]
"Sürünüzü toplayıp **alınız**!
Dört vadiye **salınız**!
Dört vadi dolar ise,
bitti sizin **kalım'ınız**
dört vadi dolmaz ise,
senin kalım'ın bitmezse,
daha yılkı getiriniz!"
Manas *bozkır*'a[514] yalnız indi.
Kök-ala sakal **Mengdi-bay**
Manas'ın kırk çorosunu

511. yer titreten ordu geldi. Kırg. **ceri mayşkan kol keldi.**
512. Kırg. **alım**: Haraç.
513. Kırg. **kalım**: Hediye.
514. bozkır: Kırg. **tala.**

ak saray eve götürdü,
kapısını kilitleyip koydu.
Manas bozkırda kaldı,
yalnız kaldı bozkırda.
Kırk çoro eve girince,
arakıyla karıştırılmış bal içip,
açlık susuzluk çekmediler.
Bu Manas'ın yanında
kara başlı adam (ile)
dört ayaklı it (bile) yoktu.
Sıcak Temmuz (ayında), gün sıcağında
"Manas susuzluktan ölüp gidecekti!"
"Atadan yalnız **doğmasaydı**, tövbe!
Adını "**Manas**" **koymasaydı,** tövbe!
Önümde bir ağabeyim var olsaydı,
"**Arslan Manas** ne oldu?" diye
gelir idi yanıma:
Arkamda *ini*m[515] var olsaydı,
"*Manas* yalnız kaldı!" deyip
gelir idi dönüp dolaşıp."
Manas arakıya bal katıp,
*tulum*undaki suyunu
kendisi koyup içti.
Namaz kıldı oturup,
çok acılar çekti Manas.
Altmış altı mal dostu,
mal dostunun içinde
Kara-toko can dostu.
Kapıya çıkıp baksa,
bu **Manas'ın** yanında
kara başlı kişi yok,
dört ayaklı it de yok.
Manas *kara baş cilâlı yay*'ı
gerip fırlatıverdi.
Kırk çoro ata bindi,

515. Kırg. **ini**: Küçük erkek kardeş.

(1200) içmeden kalan kırk çoro,
yemek tadına bakmadan kalan kırk çoro,
korkup şöyle dediler:
"Bu **Manas'ın** yanında
kara başlı kişi yok,

(1205) dört ayaklı it de yok,
beyimiz **Manas** bizi öldürmez mi?
Bizi öldürüp yok etmez mi?
Çabuk[516] atlanın, kırk çoro!
Biz **Manas**'a varalım,

(1210) varıp cevap verelim!"
Birinin atına
öteki binip koşturdu,
birinin elbisesini
öteki giyip koşturdu:

(1215) "Yemek yemedik **taş yedik**,
Hakan'ın iki kanatlı kapısında
Kara moo ile **aş yedik**,
bey kapısını bekitip
bekitip de aş yedik!

(1220) **Ala-dağ** gibi **Manas** han,
yaptığımızı bağışlar mısın?
Akar su gibi (güçlü) **Manas**
suçumuzu bağışlar mısın?
Kesici olsun başımızı!

(1225) Dökücü olsun kanımızı!"
Manas gülerek dedi ki:
"Kırk çoro(m), sizleri öldürmem!
Öldüğünüzü de görmeyeyim!
Aklı size vereyim!

(1230) Düşman yerinden çekeyim!
Altmış *tanap*[517] ***ak çadırı***
göğe yükseltip kurdular.
Manas yalnız oturdu.
Gündüz korkup gelmediler,

---

516. çabuk: Kırg. **ıldam.**
517. Kırg. **tanap**: 1/6 hektar.

(1235) baldızlar ile yengeler
karanlık çöktüğünde
kumaşa kadife[518] ekleyip örtünüp[519]
inci-boncuk'a[520] *mercan*[521] katıp takınıp;
pudra'ya[522] allık[523] *katıp* sürünüp,

(1240) yavaşça [524]basıp,
mağrur bir tavırla gezinip
Manas'ın yanına geldi kız.
Suksur[525] gibi boynunu uzatıp,
su gibi beyaz bet'ini kızartıp,

(1245) basıp geldi yanına.
Bir kenara oturdu.
"Gece gelip çatınca,
Ak-padişah ulu'ya,
Ona kendim varınca,

(1250) altın gümüş akçayı
yükleyip verdi padişahım,
bakır[526] tabağa koyunuz!
akçayı önüne koyunuz!"
Söyleneni yaptılar.

(1255) **Acıbay** akça döktü;
iki yakın yengesi[527]
"Gece geldi!"
deyip, "**Kanıkey**'in koynuna
(Manas'ı) yatıralım!"dediler.

(1260) Gecenin karanlığında saklanıp gittiler.
Kanıkey'in evine gelince,
at bağlanmayan ahıra
(Manas) atını da bağlayıp koydu;
kamçı takılmamış[528] *söğüt ağacı*na[529]

---

518. kadife: Kırg. **makmal.**
519 örtün-: Kırg. **camın-.**
520. inci boncuk: Kırg. **bermet.**
521. mercan: Kırg. **şuru.**
522. pudra: Kırg. **upa.**
523. allık: Kırg. **endik.**
524. yavaşça: Kırg. **akırın.**
525. Kırg. **suksur**: Anas tadorno denilen kara ördeği.
526. bakır: Kırg. **mis.**
527. yakını yenge: Kırg. **ınak cengge.**
528. takıl-: Kırg. **il-.**
529. söğüt ağacı: Kırg. **tal.**

kamçısını takıp geçti;
kuş konmamış *tuur*'a[530]
kuşunu kondurup geçti.
*Ateşin yanı*ndaki[531] ***kazı***'dan[532]
bir parça koparıp yedi.
Kâsedeki sarı
balı tadıp geçti.
Ballı genç kırsak kımızından
susamış gibi alıp yuttu.
Otuz *düğme*,[533] on *topçu*'yu[534]
şıkırdatmadan[535] çözdü.
Kız yatağı'na[536] yanaşıp, girdi yattı.
*Yer yatağı*nda büzülmüş yatan (kıza)
Manas beg sarıldı.
Temir-han kızı **Kanıkey**
uykusundan uyanıp,
gözünü açıp fırladı.
*Alaca saplı aş bıçağı*nı
eline alıp şöyle dedi:
"Atekem **Temir-han**'ın
*at bağlanamaz ahır*ına
at bağlayan kimdir?
*Kamçı takılmaz söğüd*üne
kamçı asan kimdir?
kuş konmaz *tuur*'una
kuş konduran kimdir?
Kâsemdeki *sarı bal*dan
tadıp **geçen** kimdir?
*Ballı genç kısrak kımızı*ndan
susamış gibi **içen** kimdir?"

* * *

"Yazılan her şey ***hat***[537] olmaz,
yabancı adam[538] **yat** olmaz,
Toburçak[539] ile **at** sürüp
sayısız yılkı (ve) kısrak sürüp,

---

530. Kırg. **tuur**: Alıcı kuşun oturduğu tünek.
531. ateşin yanı: Kırg.**ot cakalay.**
532. Kırg. **kazı:** Karın yağı.
533. düğme: Kırg. **tümö.**
534. Kırg. **topçu**: Kemik düğme.
535. şıkırdatmadan: Kırg. **şadıratpay.**
536. Kız yatağı: Kırg. **carımçak töşök.**
537. hat: Kırg. **hat** "mektup" [<Arapça].
538. Yabancı adam: Kırg. **bölök kişi.**
539. Kırg. **toburçak**: Savaş atı.

derin vadiyi dolduran,
işte o **Manaş** benim!"
"Sen hangi **Manas**'sın bilemem ben!
Atekem **Temir-han**'ın
bu dünyası **yar** idi,
yılkısına hizmet eden
o yılkısına bakan
"**Manas**" adlı kulu **var** (idi)!
Koyunlarımızı güden,
koyun çobanı kulun adı var,
Onun adı da "**Manas**"dır!
Deve güden (bir) kulu var
(onun) adı da "**Manas**"dır!
Hangi **Manas**'sın (ne) bileyim?
Hemen çık, "Manas" *koynumdan*!
Kolunu çek *boynumdan*!
Atekem **Temir-han**'ın
abalak saplı ak tinte'yi[540]
'aş yürek'e saplasam!"
Abalak saplık ak tinte'yi
kınından çekip çıkardı.
O zaman **Manas** şöyle söyledi:
"Vay **Kanıkey**, ne yapıyorsun?
Han balası *naz*lısın,[541]
nazlı nazlı söyleyesin.
Bey balası nazlısın,
nazlı nazlı söyleyesin!
Vay Kanıkey ne yapıyorsun?"
Abalak saplı bu bıçağı
kınından çekip çıkardı;
Kanıkey (bıçağı) salladı[542]
(Manas'ın) alaca baldır,
ak bileğini kesiverdi!
Eteklerini bürüp topladı,
yenlerini dürüp topladı.
O zaman **Manas** şöyle haykırdı:
"Eyersiz çıplak olayım!
Kadınsız bekâr olayım!
Altı bölük yılkıyı kovalamazsam,
sürüp beri almazsam

---

540. Kırg. **abalak** saplı ak **tinte**: Dağ koyununun boynuzundan yapılmış ak saplı hançer.
541. nazlı: Kırg. **erke.**
542. salladı: Kırg. **şiltep iydi.**

(1340) Kara yüzlü[543] sana gösteririm!
Eline sopa veririm,
koyun peşine salarım,
kısrak peşine salarım!
Kara yüzlü sana gösteririm!

(1345) ***Yolbars*** gibi böğüren,
atlan! atlan! **Almambet**,
yamaçtaki sarı "*kerüü*"[544] gibi,
kır yeleli "*börü*" gibi!
Küldür oğlu **Çalbay**'ım,

(1350) atlan! atlan! çabuk bin!
"Yahşı güzel bir kız buldum!
Ala-dağ'a koşalım!
Altı bölük yılkıyı **sürelim!**
Sürüp öteye **verelim!**

(1355) sürüp beri **alalım**
Eline (bir) sopa verelim,
koyun peşine **salalım!**
Çok ağlatıp **koyalım!**
Öylece öcünü **alayım!**

(1360) Eyersiz çıplak **olayım!**
Kadınsız bekâr olayım!
Onu kucaklamaktansa, kuruyup kalayım!
(Onu) almadan zayıflayıp halsiz düşeyim!
Kaşkulak[545] ***ödü*** var mı (sende)?

(1365) **Han-Temir**'in ilâcı var mıymış?
Ezip içime veriniz!
Ezip dışıma sürünüz!
Arakı'ya bal karıştırıp
onu içeyim, veriniz!

(1370) Kara yüzlü sana gösteririm!
Yirmi çorom, ata binin!
Yakup-bay'ın yılkısını
Alıp buraya getiriniz!
Yirmi çorom atlanıp

---

543. kara yüzlü: Kırg. **kara bet.**
544. Kırg. **kerüü**: Otla örtülen dağ yamacı.
545. Kırg. **kaşkulak**: Porsuk.

(1375) **Temir Han**'ın yılkısını
buraya alıp geliniz!
Kızını dikkafalı[546] yetiştiren,
ülkenin en güzeli denilen
ülkenin yenilmez[547] kızı imiş;

(1380) halkın en güzeli denilen
halkın yenilmez kızı imiş,
"Sabırlı ol, **Manas-han**!"
Kaynanası şöyle haykırdı:
"İki ***tulpar***[548] tayını

(1385) bir ahıra bağlayıp koymuşsun,
yemini birlikte salıp vermişsin,
yavaşça sürüp "***çapçıp***"[549] yaparsa,
birisi yaralanmasın!
İki ***şunkar*** yavrusunu

(1390) bir tüneğe koymuşsun,
yem (için) dalaşmazlar mı?
Birisi yaralanmaz mı?
Han balası **Kanıkey**,
Vay **Kanıkey**, ne yapıyorsun?

(1395) Bey balası *şımarık*sın,
şımarık[550] (bir çocuk gibi) konuş!"
Kanıkey kız şöyle söyledi:
"*Vıyaklayan it*[551], *bağırma*!
Vıyaklama sâkin yat!

(1400) Ben adamın *farkına varı*rım,[552]
hangi **Manas**'tır bilirim!
sen **Temir-han** olalı,
devletine **doymuşsun**,
yılkı bakan kulunun

(1405) adını "Manas" **koymuşsun,**
her zevke doymuşsun,
devene bakan kulunun
adını "**Manas**" koymuşsun,
Kara-deve'nin oğlu **Kart Manas**,

---

546. dikkafalı: Kırg. **doolu.**
547. yenilmez: Kırg. **cenggisiz.**
548. Kırg. **tulpar**: 1) Kanatlı at; 2) Savaş atı, yürük at.
549. Kırg. **çapçıp**: Ön ayağıyla, tırnağıyla yere vurmak (at hakkında).
550. şımarık, krş. nazlı (1323): Kırg. **erke.**
551. vıyaklayan it: Kırg. **kangkıldagan it, kalapa.**
552. farkına var-: Kırg. **köskö il-.**

o **Manas**'ı bilmiyorum!"
Çıyırdı-bay'ın oğlu gerçek **Manas**,
Yakup'un oğlu genç **Manas**,
onun içine düşmanlık salmış!
Bolluk içindeki yurduma baş olmuş,
altından kumaş dokumuş
"Ak-padişah" denen (kişiye),
sonra varıp akıl danışan,
köknar mızrağı savurdu
Manas'ın sözünü kadın çevirdi!
Kırk çoro geceleyin atlandı;
yirmi çoro **Temir-han**'ın
yılkısını alıp geldi.
Yirmi çoro **Yakup-han**'ın
yılkısını alıp geldi.
İki yanı nehir[553] (ve) göl[554]
(olup) iki yolu vardı;
yılkısını yollara sürdüler;
yattı uyuyup kaldı.
Tan atıp uyandıktan sonra,
altmış ***tanap*** ak çadır,
atın buğusuna dayanamayıp
gökyüzüne çıkıp gitti
"Bahadır Manas, (şimdi) biz ne yapalım?
Altmış ***tanap***[555] ak çadır
at buğusuna dayanamayıp
gökyüzüne çıkmış ak çadır!"
"Ak taş ile bastırıp koy!
İkiniz birlikte olunuz, yiğitlerim,
İkiniz varıp bir kısrak kesiniz, yiğitlerim,
yağı doğrayıp doyunuz, yiğitlerim!
Aç iken görüşme yapılmaz,
tok olanlardan iyi fikirler doğar!
Yukarı tarafta *kara tuğ*[556]
Temir-han'ın tuğu değil mi?

---

553. nehir: Kırg. **darıya** (<Farsça. **deryâ**).
554. göl: Kırg. **köl.**
555. Kırg. **tanap**: 1/6 hektar.
556. kara tuğ: Kırg.**kara tuu.**

Aşağı taraftaki *kızıl tuğ*
Yakup-Han'ın tuğu değil mi?
Güneşin burnu dikildiğinde
noolandan[557] yapılmış ak göyneği(mi)
yakası açık olarak giyip
yürüyerek tepeye çıkayım!
Yakup ile **Temir-han**
yalnız bir oğul ile cesaret edemez,
bana tek (bir) kurşun (ve) ***çırga***[558] atamaz,
pistonlu tüfek ile ateş edemez,
felâket mermisini atamaz,
Yakup'un ilini ben vurayım!"
Ala-dağ gibi **Almambet**,
Akıllı doğan **Acıbay**,
Elim (ve) **Seyit**, iki oğul,
karanlıkta baskın yapan
*karsağ*ın izini (bulmakta) yanılmaz
Kaman (ve) **Coypur**, iki oğul
Atlanıp yola çıktı,
Serek ile **Sırgak** (da)
atlanıp yola çıktı!
Kırk çoronun en yamanı **Taz-baymat**
efendisi susadığında
attan inip çay kaynattı,
sonra o da ata bindi.
Acıbay gibi haykırıp saldırdı,
Almambet gibi haykırıp saldırdı,
Yakup-han'ın ordusunu bozdu!
Temir-han'a hücum etti,
hepsini yenip yere serdi!
Yakup oğlu bu **Manas**
"Efendi **Kanıkey**" diye yürüyüp
Temir-han'ın yurdunda
Kanıkey'i çekip alalım,
Manas'a hediye kılalım,

---

557. Kırg. **noolan**: Bir tür kumaş.
558. Kırg. **çırga**: Tuzağa veya oltaya konulan yem.

adi halk, tanınmış **Tacikler**
"Kastı alalım!" deyip yürüdüler.
Kanıkey elbisesini giyindi,
Hepsi toplanıp geldikten sonra,
Kanıkey başına geleceğini bildi,
seçme bir boz yürük ata bindi,
ipekten seçme elbiseler giydi,
arakıdan seçme aş içti.
Ayıp-Han'ın (bir) kızı vardı,
Altınay gibi ablasını
Almambet ata bindirdi.
Karanlıkta yol bulan
Aygır yanak(lı), kara dil(li),
nahif[559] doğan **Acıbay**
O da bir kızı atına bindirdi,
Manas'ın kırk çorosu (da)
kırk kızı atına bindirip aldı.
Temir-han'ın kızı **Kanıkey**
Kırk çoroya şunları söyledi:
"Durun, durun kırk çoro!
Siz *kara*sınız,[560] ben *törö*![561]
Elinizi yakamdan tutturmam!
Kırk çoroya kırk kız
ben alıp varayım, **Kanıkey**,
size kendimi armağan ettim.
Kendim elçi olarak geldim!"
Kırk kız ile atlanıp,
Çıkıp geldi Kanıkey,
Kara gözlü kart **Manas**,
*beklenilmeyen yer*den[562] gördü
*kırk çoro*ya şöyle dedi:
"Şu gelen *yüzü kara kadın* değil mi?
Kırk içinden *kırk kızı* seçmiş,
alıp (buraya) getiriyor!
Ummadığı yerden (önüne) çıkınız,

559. nahif: Kırg. **sülöngkü.**
560. **kara**: Kırg. **kara** "halk".
561. Kırg.**törö**: Han soyu.
562. beklenilmeyen yer: Kırg. **kapıs cer.**

(1515) (yakalayıp) ganimet olarak getiriniz!
Kırk çadır dikip kurunuz!
(içine) **kırk döşek** seriniz!
Asil atın ağzını **açalım**![563]
Hepsini bir arada **katalım**!

(1520) İnce bileklerinden **tutalım**!
Atların kıçına **atalım**!
Ganimet, esir **kılalım**!
(O) nazlı **Kanıkey**'in
o zaman gönlü daralsın!

(1525) Şimdi kalçası ve arkası
eyersiz at üstünde yara olsun!
(O) nazlı **Kanıkey**'in
şimdi (aklı başına) gelsin!"
Yukarıya çıkıp gitti,

(1530) aşağıya inip gitti.[564]
Kanıkey, Manas'a yalvardı:
"*Güvercin*[565] uçarsa, tüyünü kes!
Kara yüzlü[566] çok konuşursa, dilini kes!
Saksağan[567] uçarsa, tüyünü kes!

(1535) Kara yüzlü çok konuşursa, dilini kes!"
Bu **Manas** (da O)na şöyle cevap verdi:
"Saksağan uçup saraya kondu,
ahmak[568] baybak, nasıl çukura düştü?
Güvercin uçup mavi eve kondu,

(1540) *İyi kalpli*[569] baybak, nasıl çukura düştü?
Şimdi daha ileri vardı,
kırk çadıra ulaştı.
Almambet'in çadırına gelince,
Göğüsleri **könök**[570] gibi,

(1545) altı kök salmış gibi,
kara kız oturmuştu.
*kuyruk kılları bol ve dağınık ol*an[571] **Sar'ala**,
şaşırıp kaldı **Almambet**
Almambet güzel kız yok mu?

---

563. asil atın ağzına açalım: **argımak oosın cayalı.**
564. aşağıya inip gitti: Kırg. **ö(l)dö(y) salıp ketti; ıldiy salıp ketti.**
565. güvercin: Kırg. **kögürçkön.**
566. kara yüzlü: Kırg. **kara bet.**
567. saksağan: Kırg. **sagıskan.**
568. ahmak: Kırg. **sanasız.**
569. iyi kalpli: Kırg. **köngülçök.**
570. Kırg. **könök**: Kova.
571. kuyruk kılları bol ve dağınık olan: Kırg. **uy kuymulçak.**

Dikkatle seçip alıp geliniz!
Temir-Han'ın kızı **Kanıkey**
vardın **Altınay**'ın yanına:
"Senin atan **Ayıp-han**,
Benim atam **Temir-Han**
İkisi bir doğmuş.
Ak yüzünü çevirsene!
Değişmekten vazgeçsene!
Saçını *üç belikli* örsene!
Açık al yüzünü, nurlu benzini
Almambet görsün!
O Almambet haykırsa,
Gözleri açık olan **it** bakamaz,
Saldırsa, düşmanı **bet** bakamaz,
kuyruk kılları bol ve dağınık olan **Sar'ala**,
(at) hırsızından yürük at aldı!
Kök-ala sakal **Mengdi-Bay**
Manas'a karşı (savaşırken) öldü!
Sağlam vücudunu ileri çıkarsana, ecem,
güzel yüzünü göstersene, ecem,
"Sağlam vücudumu göstermem,
güzel yüzümü göstermem!
Bu kulunu ben küçümsesem,
Bu kulun beni küçümser, ben ne yapayım?"
Manas'ın özünden daha er,
geçitler açan **Almambet**,
öğütler veren Almambet,
çok konuşan Almambet!
Sağ yanında bahadır yok,
Almambet'ten başka yiğit yok!"
"(Birbirine) denk ataların çocuğuyuz,
denkliğine alışırım.
Senden aşağı kalamam!
Geceleyin sürü gelince,
kısrak sağılıp süt verince,
"Kısrakları ağıla koy!" dersin,
ben denk atanın çocuğu
deniz gibi kıyım çalkalanıyor,[572]
onun yerine alışamam,
alışamadığımda başarılı olmadım!

572. Destanda: **deniz gibi kıyım çalkalanıyor.**

(1590) "***Cele***'den[573] kısrak sağ!" desen,
"***Koşok***'tan[574] koyun sağ!" desen,
eve konuk geldiğinde,
"Kalk *kımız* koy!" desen,
"Alıp gelip sun!" desen,

(1595) o şeye alışamam,
Sevgili ablacığım, duradır!
Altından küpe takayım,
benim enîştem **Manas**'tan
ondan akıl danışayım!"

(1600) "Bırak çocuğum sorma!
İyiliği tutarsa,
iyi sözler söyler size,
kötülüğü tutarsa,
kötü sözler söyler size,

(1605) onun için gönlün kalmasın!
Ey **Altınay**, bunu bırak!,
Güzel sözlerini (etrafa) saç!
Nurtopu (gibi) güzelliğinle parıldasan!
"***Suksur***" (ördeği) gibi boynunu uzatıp,

(1610) su gibi parlak yüzünü kızartıp,
kaz palazı gibi parıldayıp,
Almambet'e görünsen!
Sana konuk geldiğinde,

(1615) "Haydi bana *kımız* koy!" desem,
"***Cele***'ye bağlı kısrağı sağ!" desem,
"Biribirine bağlı koyunları sağ!" desem,
"Kalk kımız koy!" desem,
ben, güzel kardeşim, **Kanıkey**

(1620) tepesi açık gök vursun,
döşümü yer vursun!
Saçını *üç örük* yap!
Almambet'e gerçek hâlinle görün!"
"Ay gibi parlak görünürüm,

573. Kırg. **cele**: Uçları iki kazığa bağlanarak, tayları ve buzağıları bağlamak için görev yapan ip.
574. Kırg. **koşok**: Birbirlerinin boyunlarına bağlanmış olan koyunlar, keçiler dizisi.

(1625) Gün gibi parlak görünürüm!
Donup kalsın Almambet,
şaşırıp kalsın Almambet!"
.....
Ayıp-Han ile **Temir-Han,**
şimdi zenginlikte yarıştılar
(1630) hazinelerini ortaya yığdıklarında,
Er Manas'a kız verirken,
işitmişti **Mengdi-bay.**
Temir-han'ın yanına gidip,
Temir-han'a (şöyle) dedi:
(1635) "Kuday alsın, **Temir-han**!
Yaşlı babası **Yakup**'a
tutup kızını vermeyesin!
Ayıp-Han'ın verdiği
hesapsız çoktur[575]
(1640) akçası bine yakındır,
dün senin kızın **Kanıkey**
Manas'a kötü sözler söyleyip
yurda akın yaptı da
bozulmuş yıkılmış kaldı da!
(1645) Atlara **koş**'unu[576] yükledi,
deveye **yük**ünü[577] yükledi,
konuşan dilini koparttı,
koyun gibi küçümsedi,
Ona ölüm ver, **Temir-han**!"
(1650) *künçülük*'ten[578] *tüşçülük*'e[579]
kızını *güvey*inin (köyüne) gönderip koydu,
dönüp evine geldi.
"Altmış deve alıp gel!" dedi,
Otuzuna altın, gümüş
(1655) yükleyip, alıp getir!
Otuzuna *kadife* ile *ipeği*,
yükleyip, alıp getir!
"***Buulum***" (kumaşı) ile "***Buta***" kumaşını,
ayaklarına dolasın,

---

575. hesapsız çoktur: Kırg. **sanatı sandan ötüptür.**
576. Kırg. **koş**: İğreti keçe ev.
577. **yük**: Kırg. **cük** "Keçe evin bir köşesinde toplanılmış olan yorganlar, yastıklar vb. (KS. I, 236: **cük**, 2).
578. Kırg. **künçülük**: Bir günün uzunluğu.
579. Kırg. **tüşçülük**: Sabahtan öğleye kadar yürümekle kat edilecek mesafe.

altın ile gümüşü
atına nal vursun,
onu ayrıca yükleyip getir!
İnci-boncuk ile *mercanı*,
yanağına takıp süslenir,
onu ayrıca yükleyip getir!
Kök-ala sakallı **Mengdi-bay**,
verdiğin sözü tutmazsan,
onu yükleyip gelmezsen,
Görünme sen **gözüme**,
hiç yaklaşma **özüme**!"
Yeniden geri döndü,
gidip evine vardı.
Söylenileni yaptı:
Kök-ala sakal **Mengdi-bay**
altın ile gümüşü,
onu yükleyip geldi,
kızıl mercan, ak inci
"Yüzüne takıversin!"
onu yükleyip geldi.
Doksan deveyi yükletip,
alıp gelip yola düştü,
Bu **Kalmuk**'un beri yanı,
Müslümanların öte tarafında,
Kökçö-köz ile **Kamang-köz**
(adlı) hırsızların evi vardı.
Ala-kök sakallı Mengdi-bay,
(bunlara) haber verdi:
"Arakıya bal koyup,
ağu katıp çalkalayın!
Bunu Manas'a verelim!"
(Böyle) haber salmıştı.
Üç-kapkak'ın ***oyu***nda,[580]
Ükürçü (suyu) ***boyu***nda,
Oy-kayıng'ın boyunda,
ak çadırını diktirdi,
eyvah! **Manas** göründü!
Altına *kilim* serdiler,
Kapışmaya hazır oturdu
dizinin altına *döşek* koydular,

580. Kırg. **oy**: Çukur.

tek dizinin üstüne oturdu.
Ağu olduğunu bilmedi.
"Uykum geldi!" deyip, yattı,
Takattan düştü bu **Manas**!
Serek ile bu **Sırgak**,
geride kalmış idi.
Yiğitlerini çağırdı Er Manas
söylediği **birin**[581] söz
aygır yanak **çilin**[582] söz,
aygır yanak, *kara*[583] dilli
Acıbay diri kalasın!
Sarı otla örtülü dağ yamacı gibi,
boz yeleli erkek börü gibi,
Almambet sen de diri kal!
Ülke içinde eğlencem,
Elim ile **Seyit**, iki oğul,
onlardan biri (hayatta) kalsın!
Karanlıkta "***kabır-kubur***" yürüyen,
"***karsak***"ın izini (görünce) yanılmayan
Kaman, **Coypur**, iki oğul,
onlardan biri (hayatta) kalsın!
Geceleyin "***dübürö-dübürö***" yürüyen
tilkinin izini (görünce) yanılmayan
Türsün, **Taylak**, iki oğul,
onlardan biri hayatta kalsın!
Küldür oğlu **Çalbay**'ım,
Çalbay oğlu **Albay**'ım,
onlardan biri hayatta kalsın!
Göğün yıldızı batırım,
suyun kunduzu batırım,
onlardan biri hayatta kalsın
Kırk çoronun en "yamanı" **Taz Baymat**,
susadığında attan inip **çay kaynat**!
Çukura[584] dolup kalalım,
koyun ölümü geldi mi?

---

581. Kırg. **birin**: Tek.
582. Kırg. **çilin**: Kesken.
583. Kırg. **kara**: Kötü.
584. çukur: Kırg. **koktuu.**

Çay yatağına[585] dolup yatalım,
yılkı ölümü geldi mi?
Kırk çorunun hepsini Tanrı almıştır,
Kırk çoronun "yaman"ları
Sirek ile bu **Sırgak**
ölmeyip nasıl diri kalmış."
Manas'ın göğsünden canı çıkıp gitti.
Kırk çoro (ona) şöyle dedi:
"Canı saklayan yeri söyle de git!
kazmasını söğüte **saplayan**,
eşeğini koyu doru at gibi **maktayan**,[586]
"Babanın körü![587] Sart oğlu
ona girsek ne yapar?
Kaz gibi bağırarak konuşan,
dilini kimsenin bilmediği
Kıtay'a gitsek ne yapar?
Yassı **Tor'at**'ta yazlanan
domuzun budunu terkilere bağlayan
Kalmuk'a gitsek ne yapar?
Büyük ince burunlu, çukur gözlü
Kalçak'a gitsek ne yapar?
Tohum eleyip düşmanlık eden,
Ürgönşk (Ürgenç)'e gitsek ne yapar?
O zaman dedin ki er Manas:
"Söylediğim gibi yapınız!
Söylediğim sözden çıkmayınız!
Uyusan, dinç yatarsın!
Rus'a gider varırsın!
Sart'ın yurduna sefer açtım,
sakın oraya gitmeyin!
Kalça'nın yurdunu **vurdum**,
sakın oraya gitmeyin!
Kıtay'ın yurdunu **kırdım**,
sakın oraya gitmeyin!
Tacik'in yurdunu kırdım,

585. çay yatağı: Kırg.**cılga.**
586. Kırg. **makta-:** Methetmek.
587. *babanın körü*, bir sövme tabirdir.

sakın oraya gitmeyin!
Ak-padişah büyük (devlet),
Ona gidip baş eğin!
Tepesinden, sarkan saç bırakan
saçını sarkıtıp ***koyan*****!**
Nereye girse **doyan**!
Fakir gelip zengin olan,
yalınayak gelip, giyinen,
aç gidip karnı doyan,
zayıf gidip semiren!
Ne etse **ustaca** idi,
akçasını verse, **bolca** idi,
Rus'un yurdu iyilik yeridir.
Rus'tan girip, yer alınız!
Ak-han'a varıp çorba için
Giyimini çıkarıp verir,
Rus'tan yatacağın yer al!
Rakı içip **buğu** çıksa,
Buğu içip **suyu** çıksa.
Almambet gibi bağıran
Acıbay gibi haykıran
Er Manas gibi kükreyen!"
Manas'ın sinek gibi canı gitti,
gerçek evine gitti,
Ak-saray gibi (ev) yaptı,
Gök-saray gibi (mezar) yaptı,
Dokuz gün (orada) yattı:
Doksan doğurmuş kısrak kestiler
altı gün (orada) yattı
altmış doğurmuş kısrak kesti
altınlı elbisesini, ***dokuzlu***ğu
halkına hediye verdi.
Köknar'dan derin tabut yaptırdılar
iç yüzünü altınla,
dış yüzünü gümüşle kapladılar.
Manas'ı tabuta koydular.
Mezara ***sere*** yaptılar.
Ön kısmına yerden su geçirmesin,
üstüne güneş vurmasın
(diyerek), mezara yatırıp koydular.

Kırk çoro ata binip,
Yakup-han'ın yanına geldiler.
Kırk çoronun yahşısı
akıl veren Almambet,
çok konuşan Almambet.
Yakup-han'a (şöyle) dedi:
"Doksan doru yürük atı
eyerlet, Yakup-han!
Altmış ala yürük atı
önüne kat Yakup-han!
Yetmiş *ceylân (gibi) yürük atı*
yine al, Yakup-han!
Keng Talas gibi yerinden,
buradan halkın **göçünce**
yanan ocağın **sönünce**
buradan halkın göçünce,
öteki yılkın tükenince,
karnını acıktırma, Yakup,
yırtık pırtık elbiseyle dolaşma, Yakup!
Kötü kaderini söyleme, Yakup!
Biricik Manas'ım öldü!"deyip, Yakup,
kendini gözden mahrum etme, Yakup,
sağlam bağla **belini,** Yakup
sağlam tut **gönlünü**, Yakup!
Sadağını beline kuşan, Yakup!
Kılıcını çapraz bağla, Yakup!
*(kabzası) köknardan tüfeğ*ini (omuzuna) asıp
sertliğini bırakma!
Düşmana karşı kaba olursun,
akrabana yahşı olursun!
"Evet, (gökte) yıldız(lar) batsın,
biricik Manas öldü!" diye
(sen) zayıf düşme, Yakup-han!
Manas'ın varlığındaki gibi sertleş!"
Bay'ın oğlu Bakay da,
Yakup-han'a (şöyle) dedi:
"Akrabanın dağ gibi (olmasını) **sağla**, Yakup,
düşmanı kara koyun gibi **bağla,** Yakup,
Yahşılar evden çıkmasın, kalsın!
Yamanlar sana yaklaşsın!

(1850) Bu sözlerimi unutma, Yakup!
Bir ***tündük***ten gün içen,
bir ***tütükten***den su içen.
Manas ile aynı kucakta yatan,
aynı memeden emişen,

(1855) Manas'ın karındaşı **Kardıgaç**
garip olup kalmasın!
Anası **Bagdı-döölöt baybiçe**
Kızıl keklik gibi sekerek
Sart başağını dermesin!

(1860) Han babası Yakup-han,
toy kuşu gibi baş aşağı, kıç yukarı yürüyüp
Sart hasadını biçmesin!
Manas ölmüş olsa (da)
Almambet gibi batır var,

(1865) Acıbay gibi itibarlı (kişi) var,
Soorunçu, *kara dalıçı*
o yiğitin de var.
Senin oğlun Manas'ın
altmış altı yorgun dostu,

(1870) yorgun dostunun içinde
Ahiretlik **Kara-toko** can dostu!
Ak-borçuk atını yanına al!
Kırk çoronun birini seç
*Ay kaş(lı) at*ını seç!

(1875) Kırk çoronun yahşısını seç!
Göçerken deveni **aydasın**
otlakta kısraklarını **baylasın**.
Konuk gelip konunca,
el bağlayıp ***divan dursun***!

(1880) Evine ***döşek kursun***!
Tör'den döşek kaldırtma,
tepedeki meclisi dağıtma
Manas'ın varlığındaki gibi yap!
Manas'ın varlığındaki gibi devir sür!

(1885) İti salıver, kuşu uçur!
Çonoylu **il** gibi yola çevir,
"Kıymetli biricik Manas öldü!" diye,
hüzünlenme Yakup-bay!
Haramlığa yönelmezsen!

(1890) Bölücülük eylemezsen!
Seni giyecek**siz** komayız!
Açlık çektirmeyiz!
Bölücülük yapma!
Bölücülük yapıp **sızlatma**,

(1895) Almambet'i **hırslatma**,
yokuş yukarı **destek** deyip,
atası başka **istek** deyip,
"Acıbay'ın gönlü kalmasın!
Elim, Seyit, iki oğul,

(1900) onların gönlü kalmasın!
Küldür'ün oğlu Çalbay'ım,
onun gönlü kalmasın.
Ötekilerle edemezsen,
İkimiz (bir) avulda **konalım,**

(1905) eskisi gibi **olalım**!
Manas'ın varlığındaki gibi refah!
Bu dünyada sözleştiğimiz gibi
Kıyamette (de) birbirimize yardım edelim.
ahbapların canı bir,

(1910) ***dünürlerin malı bir***,
öyle değil mi, Yakup-bay?''
Manas'ın babası Yakup-bay,
Bay'ın oğluna dedi ki:
"Manas ve **kunan tay** ile **kurdaşı**

(1915) tel kuzu gibi **tengdeçi**
Irmakta geçit arasa bir aradın,
Dağ geçidini aşsa bir aştın,
söylediği kaldı Manas'a!
Yılkıyı sürerken, birlikte sürdünüz

(1920) tozu kaldı Manas'a.
Ülkeleri (zaptetmek için), birlikte at sürdünüz,
şenlik gürültüsü kaldı Manas'a!
Manas'ın birlikte yürüyen kırk **çorosu**,
Kırkı (da) birer bey gibi, **törüsü**

(1925) kırkı (da) bir suyun başında **yaylayan**
sıra sıra kısrakları **bağlayan**
porselen, cilâlı kâse, çınayak (ile)
doldurup arakı sunduran
kenarları ince sarı ayak (ile)

(1930) eğilerek arakı sunup
Yiyecekleri su gibi akıtıp,
aç ve zayıfları koruyan,
"Arslan Manas öldü!" deyip,
Yaşlılığında Yakup-han,

(1935) ben nereden ***konuş*** isteyeyim?
Ben (hep) bu yerlerde yattım,
besideki hayvanımız azalınca,
arkası yok aramasam.
Manas'ın malı azalınca,

(1940) içeceği, yiyeceği tükenince,
giyeceği elbisesi bitince,
ondan sonra istemeye varayım.
Manas'ın oturduğu (bu) yerden **ayrılmam**
bu sözümden **kayrılmam**

(1945) Bakay o zaman dedi ki:
"Kırk çoro kırk suyun başında
kırkı da bey olmuş yatarlar,
önceki gibi olamaz!
Batır Manas ölünce,

(1950) sen kendine sahip ol!
Nöbetçileri sıkça sal
itibarına sahip ol,
"Batır Manas öldü!" deyip,
çok kalabalık, sayısız düşman

(1955) yılkına hücum edip **almasın**!
Özü yaya **kalmasın**!
Benim sana söyleyeceğim işte budur!"
Yakup o zaman (şöyle) dedi:
"Almambet'i işittin mi,

(1960) evine varıp yere yat!
Manas'ım ölse, başım var,
altınlı parlak ışığım var
Yakup-han denilen ünüm var!
Kulun, **tayım** sayısız,

(1965) gidin yürük atlara binin!
Kul ve **bay'ım**, sayısız,
gidin mirza (gibi) yaşayın!
Padişahım Manas öldükten sonra,
şaşalamış olmayın!

İki kayış (ile) bir dizgini,
yaşlı Bakay'a verin!
Çok söylenen öğütleri
Acıbay'a verin!
Atlanıp düşmana saldırmayı
Almambet'e öğretin!
Anladın mı benim dediğimi?"
"Yahşı söyledin, Yakup-han,
senin sözlerini anlıyoruz,
dediğini yapıyoruz!"
O zaman Yakup (şöyle) söyledin:
"Ben şerefim ile yaşayacağım,
altın verseler, almayın!
Benimle denk görünen kişiyi
Bakay'ın gönlünü kırmayın!"
Kırk çoronun yahşısı,
çok konuşan Almambet,
Yakup-han'a (şöyle) dedi:
"Dediğini yapayım,
Bay Bakay'ı ağırlayayım
Bakay'ın gönlünü alayım!
O zaman Yakup-han (şöyle) dedi:
"Bu yakışır erliğine, çorom!
Razı oldum **özüne**, çorom!
Hayran kaldım **sözüne**, çorom!
Sen ağırlasan Bakay denen **karıñde**
Kuday ağırlar bereketli **barıñde**,
Her konduğunuz yerde kalarak!
Ondan sonra refah içinde yaşayınız!"
Yakup ile denk olan,
Bay'ın oğlu bu Bakay,
O zaman (şöyle) dedi Yakup'a:
"Benim söylediğimde **olmadın** Yakup,
benim öğütlerimi **almadın**, Yakup,
bir sözümü dinlemedin, Yakup!
Burak atı bağlıyorsun,
bir ağzını tutmuyorsun,
o zaman gerek olursam,
o yerde (ben) ne yapayım?
Güzel boyum **denkleşip**

kırk çoro ile **kengeşip**
asil ata binsem, eziyet ederim,
Arslan doğan Manas'ın
Bir rûhuna sığınayım,
Savaş atına binsem, eziyet ederim!"
Şerefli Yakup-han hiç olanı yok,
"Ak-kula'sı uygundur!" deyip,
Geçirir bu Manas'ı!"
Ala-dağ gibi (yüce) Yakup-han,
"Kırk çoroyu gözüm görür!" dedi,
Şerefli Yakup-han'da hiç yok.
Aylar ayları kovaladı,
Manas'ın azabı çok kötü geçti,
Aladağ gibi (yüce) Yakup-han
Günler günleri kovaladı,
mükemmel doğan Manas'ın
acısı çok kötü geçti,
han babası Yakup-Han
altın sandık bükülse,
Manas'ın bulup verdiği bu malı, azalıp gitti,
tükendi,
Manas'ın babası Yakup-Han
"Her şeyi öveyim" dedi,
"Canımı nasıl koruyayım?
Malı nereden bulayım?" dedi,
Yaşlandığım bu çağımda
atı nereden bulayım?" dedi,
"Toy kuşu gibi baş aşağı kıç yukarı yürüyüp,
Sart ekinini biçeyim" dedi,
"Çiftçilik yapayım!" dedi,
"Toprağa ekin atayım!" dedi,
Toy kuşu gibi baş aşağı kıç yukarı yürüyüp,
Yakup-han *Sart orağıyla ekin biçti*,
anneciği **Bagdı-döölöt baybiçe**
*keklik gibi sek*erek,
Sart başağını derdi.
Karındaşı Kardıgaç
bir **tündük**'ten gün gören
bir **tütük**'den su içen,
ipek gibi saçı **yün** oldu,

(2050) kuuray derip, **küñ** oldu,
odun taşıdı, şu çekti.
"Anneciğim Bagdı-döölöt baybiçe
yaşlandığı çağında
nasıl seni kollayayım?

(2055) Kaplan doğan Manas'ım
geri dönmedi bu yere
Manas'ımın aldığı
Kayıp-han kızı **Kara Börük**'ü
almıştı harp ganimetinden.

(2060) **Şoorok**'un kızı **Akılay**'ı
aldın üç kaleden harp ganimeti!
Senin alıp malını taşıdığın,
altınlı kalbini eline **alan.**
sürdürüp mallarını dışarı **salan**.

(2065) Sevilen canını eline alan,
Temir-Han'ın kızı **Kanıkey**
(bir) çobana varmıştı!"
Bir kaynatım çay içip,
yarım ***tokoç nan*** alıp

(2070) yaşlanıp giden Yakup-Bay,
yaşlanmış Bagdı-döölöt baybiçe,
üçünü Kanıkey koruyup yoruldu,
Manas'ın bindiği atı Ak-kula,
gündüz sarayın dibinde,

(2075) gece sarayın dibinde,
"***Kılt***" edip, bir yudum su içmedi,
"***Kert***!" edip kuru ot yemedi,
kaburgası kara sinek gibi **kurudu,**
acı acı bağırıp sarayın dibinde (kendini) **korudu,**

(2080) Manas'ın mezarında yatıyordu,
Ak-kula tasvir (gibi) olup kalmıştı,
Gündüz sarayın dibinde,
Gece sarayın dibinde,
Göğe bakıp kişnedi,

(2085) **Ak-kula** ruh gibi olup gitti,
Altın **boo** bağlanmış,
Gümüş **cağoo** takılmış
Manas'ın **Ak-sungur**'u,
Kaz gibi ötüp kaz tuttu,

Kuğu gibi ötüp kuğu tuttu,
üç tepe gibi yığdı,
gagalayıp yem (gibi) yemedi,
gündüz sarayın başında,
gökyüzüne bakıp acı acı öttü,
sivri kulaklı, kırk memeli
Manas'ın köpeği **Ak-taygan** vardı,
kumlukta ***kulan*** dişledi,
tepede ***arkar*** dişledi,
dönüp ***kuğu*** dişledi,
üç tepe gibi yığdı,
başına geçip yem (gibi) yemedi,
gökyüzüne bakıp, acı acı **uludu,**
ip-ince bacak olup **kurudu**
o üçünün feryâdından,
titredi yüreklerin hepsi.
"Ne kadar dertli bu it öyle?
Ne kadar dertli bu kuş öyle?
Ne kadar dertli bu at öyle?"
Tanrı ta'alâ gönderdi,
(bir) meleği görevlendirdi:
"Yahşının atı o ise,
yahşının kuşu o ise,
yahşının iti o ise
sahibini dirilt gel!
Yamanın atı o ise,
yamanın kuşu o ise,
yamanın iti o ise,
üçünü de öldürüp gel!
Bağrına bastığı kara taş,
hazret(in) kızı Altınay,
güzel hatun olsun o alp'a!
Üstünde ak saray gibi kubbesi;
altı kanatlı ak ordo ev olsun!
Çabuk varın!" dedi.
Çabucak varıp ulaştı,
melekler sordu:
Sen hangi itin kuşusun?
Kaz gibi ötüp kaz yakaladın,
Kuğu gibi ötüp kuğu yakaladın,

(2130) üç tepe gibi yaptın,
şimdi yem de yemiyorsun,
kanatların kup-kuru olmuşsun,
hangi itin kuşu idin?
Sen hangi itin atı idin?

(2135) "**Kılt**!" edip su içmedin,
"**Kert**!" edip ot yemedin
kaburgalarını kara sinekler emdi!
Hangi itin atı idin?
Sen hangi itin kuşu idin?

(2140) Kumdan kulan dişlemiş
tepeden "***arkar***" dişlemiş,
dönüp "***kuğu***" dişlemiş,
üç tepe gibi yığmışsın,
şimdi yem de yemiyorsun!

(2145) Hangi itin iti idin?"
O zaman ***sungur*** şöyle dedi:
"İt" demeyişi (benim) efendime!
Ben Manas'ın kuşu idim,
Bu Manas'ın varlığında,

(2150) kardeşi **Kardıgaç,**
yalnız "***tündük***"ten güneş gördü,
bir tek "***tütük***"ten su içti,
yakası açık olarak rüzgâra çıkmadı,
rüzgâr serinliği (nedir) görmedi,

(2155) geceleri kapı eşiğine (bile) çıkmadı,
geceden kalma yemek yemedi,
Kardıgaç'ın ipek gibi saçı yün oldu,
Çalı çırpı derip köle oldu,
Onu gördüm, (içim) yandı!

(2160) Onun için kederlendim!"
Ak-kula da gelip şöyle dedi:
"Kaburgamı kara sinekler emdi,
ben feryat edip sarayın dibinde saklandım
Bagdı-Döölöt baybiçe

(2165) kızıl keklik gibi sekiyor,
Sart başağını çok derdi,
onu gördüm, içim yandı!
Onun için ağladım,
"İt" demeyin efendime!

Ben Manas'ın atı idim!"
(Köpeği) **Ak-taygan** gelip şöyle dedi:
tepede "***arkar***" dişledim;
kumda "***kulan***" dişledim,
dönüp "***kuğu***" dişledim
üç tepe gibi ev yaptım,
onları çiğneyip yemedim!
gökyüzüne bakıp uluyorum!
Anneciği Bagdı-Döölöt baybiçe,
Kızıl keklik gibi sekerek
Sart başağını çok derdi,
onu gördüm, içim yandı!
Onun için ağladım,
"İt" demeyin efendime,
Ben Manas'ın iti idim."
Gökteki melek
Manas'ın (mezarı) başındaki kitâbeyi
şimdi gelip dürtükledi,
Ak saray gibi ev oldu,
bağrındaki kara taş
Ezret kızı Altınay çok güzel oldu!
Manas (ayağa) kalktı dirilip,
Ak-Kula'sına bindi,
Ak-köbö'sünü giydi,
kılıcını (beline) çapraz bağladı
Ak-şumkarını eline aldı!
Manas itine buyruk verip gönderdi,
Manas kuşuna buyruk verip gönderdi,
dağ sırtına doğru yol aldı,
ak göğsüne el attı,
sabahleyin atlanıp,
(av hayvanı) üzerine it gönderip, kuş salıp,
dünyaya gelen kişilerden,
Manas'ın öldüğünü bilen yok!
O zaman Manas dirildikten sonra
giyeceğini **kiş** gördü
Temir-han'ın kızı Kanıkey
uykuya yatıp **düş** gördü!
Çok konuşan kara yüzü
hıçkırarak korkup (ve)

hırıldayıp şöyle dedi:
"Benim babacığım ile anneciğim,
iki değil, bir mi idi?
Gece yatıp düş gördüm,
o düşüm **opkon** düş,
yüreğimin başını **kopkon** düş!
ay karanlığında gece idi,
ay tepeden doğuyordu!
Gün karanlık gün idi,
gün tepeden doğuyordu,
Bununla temiz dileğim oluyor demek:
Ocak başında bir kavak,
kol gibi kavak çıkıyordu.
Bir dalı kıvrılıp
ayın gözünü aldı,
(başka) bir dalı(da) kıvrılıp
güneşin gözünü aldı!
Güneş sıcak olunca,
gölgelenip yürüdü,
gülümseyip Kanıkey
gölgelikte yürüdü!
Bir dalı eğilip,
göğün gözünü aldı,
Ala-too gibi (doğan) Yakup-Han,
onun gölgesinde yürüdü,
bir dalı eğilip,
yeryüzünü örttü!
Yer soğuk olunca,
Bagdı-Döölöt baybiçe
onunla ısınıp yürüdü!
Padişahım **Manas** dirilip,
dirilip geliyor olmasın?"
O zaman **Yakup-Han** (şöyle) dedi:
"Kırk çoroya haber sal, balam!
Ala-Too *gibi (doğan)* Manas'ın
dirilip geldiğini,
akar su gibi (coşan) Manas'ın
dalgalanarak geldiğini,
selvi gibi senin Manas'ın
salınarak geldiğini,

(2250) *deniz gibi* senin Manas'ın,
çalkalanıp geldiğini
Düşün düş olmasın!
gerçek olsun, balam!"
O zaman **Kanıkey** (şöyle) dedi:

(2255) "**Ak-Kula** gitti yok oldu,
Ak-Şumkar gitti yok oldu,
Ak-Taygan gitti yok oldu,
Bu nasıl bir sır oldu?
Ak-Borçuk'u eyerle bin!

(2260) *Al yılkı* içine (bir) bak!
Ak-Kula yok oldu!
Ak-Şumkar tüneğinden yok oldu!
Ak-Taygan ininden yok oldu!
Bu nasıl bir sır oldu?

(2265) Manas'ın kümbetini görüp gelsene!
Ala-Too gibi (doğan) Yakup-han,
Ak-Borçuk'a bindi,
o yılkıya varsa,
Ak-Kula'sı da yok,

(2270) Ak-Şumkar'ı da yok;
Ak-Taygan'ı da yok (olmuştu).
Ala-Too gibi (doğan) Yakup-Han,
geri dönüp evine geldi.
Bagdı-Döölöt baybiçe:

(2275) "Manas-Bay ölmemiş olsa (bile),
şimdi öldü Manas'ım,
şimdi öldüğünü söyleyeyim!
Kırk çoro bizden ayrılan,
Manas'ın tam kendisi gibi görünen,

(2280) Ak-Kula yok yılkıda;
çocuğu ölen Manas'ın
çocuğu gibi görünen
Ak-Şumkar yok tünekte;
Manas'ın ***ini***si gibi görünen

(2285) Ak-Taygan yok evinde!
Törösü Manas öldükten sonra,
teselli olan (bunlar idi) gönlüme!
Ak-kula senden ayrıldım,
şimdi hâlim ne olacak?

Balası gibi görünen
Ak-Şumkar'dan ayrıldım,
şimdi hâlim ne olacak?
Kardeşi yerine geçen
Ak-Taygan senden ayrıldım,
şimdi hâlim ne olacak?
Yüzümden aşağıya doğru
benim akan göz pınarım,
ellerimde tuttuğum
çift kandilli ışığım!
İlinden halkım **göçmeyen**!
geceleyin yaksam **sönmeyen**
bakıp duran **karağım**
yanıp duran **çırağım**
bu Manas'ım da yok!
Manas göçüp gittikten sonra,
kırk çoro bundan ayrıldı,
şimdi hâlim ne olacak?
Ay karanlığı gecede
yaşlanıp giden gönlünde
güçlü tazı çağında,
seksene yaşım ulaştığı gün,
kurtulmuş olduğu gün,
kanadımdan ayrıldım,
Han Manas'dan ayrılıp,
kırk çorom benden ayrılmış,
bu Manas gibi görünen,
Ak-kula seni nerede bulayım?
Manas göçüp gittikten sonra,
eğilmez meşe ağacımı
yarısından büküverdin.
Yaşlanıp giden Yakup-Han,
sırtına yüzlerce yükü yükledim.
Ey Ak-Taygan seni ne yapayım?
Eğilmeyen kayın ağacını
tam ortadan büküverdin.
Yaşlanmaya başlamış Baybiçe'nin
sırtına yüzlerce yük yükledin.
Doru ***çobur*** aygırdan
toruul binek atı doğmaz,

doksanına ulaşan Yakup'tan
(artık) Manas gibi er doğmaz!"
"Yaşlanıp giden Yakup-han,
Ak-Borçuk'a binsene!
Kırk çoronun yanına var!
Ak-Şumkar'ın adını söylesene!
Ak-Kula'nın adını söylesene!
Ak-Taygan'ın adını söylesene!
Manas'a Tanrı **yâr mıdır**?
Kırk çoronun aklında
Manas batır **var mıdır**?
Kalplerinde Manas var mıdır?"
Atlanıp çıktı Yakup-bay.
Böğürtüsü yolbars gibi
Almambet'e (doğru) gitti,
aygır yanak, kara dilli,
Acıbay'a (doğru) gitti,
"Ak-kula yok yılkıda,
onu nereden bulacağız,
Ak-Şumkar yok tünekte,
Ak-Taygan yok tasmasında
onu nereden bulacağız?
Şimdi hâlimiz ne olacak?
Şimdi işimiz ne olacak?
Kanadımdan ayrılıp,
Han Manas'tan ayrılıp,
garip olup yürüdüğümde,
Manas gibi görünen Ak-Kula'yı
görse gözüm parıldar,
Üçünü bir yerden öyle alıp getirin!
Parıltısında ışık gördüm,
aydınlığında yemek yedim,
izine basıp yol yürüdüm,
yünlerinden elbise giydim
üçü şu dünyadan vaz geçse
içime bıçak vururum,
Manas'ın ardından giderim!"
saraydan yuvarlanıp ölürüm,
Manas'ın yanına giderim!"
Almambet ile Acıbay

dünyayı **şıpşabayt**,
birinden biri **tıngşabayt.**
Ağlayıp geri döndü Yakup-han,
Bagdı-Döölöt Baybiçe geldi.
"Ey Baybiçe ne yapalım?
Kırk çoronun hepsini ziyaret ettim,
Manas için **baş** koymuyorlar,
Rûhuna **aş** koymuyorlar!
Hepsini unutup gitmişler!"
O zaman Baybiçe şöyle dedi:
"Ala-Too gibi (doğan) Yakup-Han,
Serek ile **Sırgak**'ı,
Kara-Toko can dostu,
Bakay'a **vardın mı**?
Varıp haber **verdin mi**?"
"Hayır haber vermedim."
O üçüne **varıp** gel,
varıp haber **verip** gel!
Burunları büzüldü,
öğütleri kayboldu,
Serek ile Sırgak'ın,
şu üçünü alıp gel,
Bakay'ı da alıp gel!
Aman de! Canımızı verelim,
Manas'ın mezarına varıp gelelim!"
Yakup-bay yine geri döndü,
Serek ile Sırgak'ı,
onları atlara bindirip aldı.
Manas'ın altmış atı mal dostu,
mal dostunun içinde,
âhiretlik Kara-Toko can dostu,
onu atlandırıp aldı.
Bakay-Han'a geldi:
bal içinde **maktanan**,
sarhoş olunca **atlanan**,
Bay'ın oğlu Bakay Sart,
onu atlandırıp aldı.
Dördü bir gibi oldu.
Bagdı-Döölöt baybiçe,
onun evini **taştadı**

Bay'ın oğlu Bakay Sart
Manas'ın mezarına **baştadı**
Bal içince, maktanan,
sarhoş olunca atlanan,
Bakay geldin ata binip!
Serek ile Sırgak,
ikisi birlikte geldi atlanıp!
Kök-Borçuk (adlı) atı yel gibi koştu
Manas'ın Kara-Toko can dostu
o da ne zaman gelecek?
Bay'ın oğlu Bakay,
göz yaşından göl oldu,
hıçkırarak ağlıyor,
ölen Manas kin besledi!
Altmışaltı mal dostu,
mal dostunun içinde
âhiretlik Kara-Toko can dostu,
şimdiye kadar **gelmedi**,
bindiği at **yelmedi.**
Altın verse mi,
Ala-Too gibi (doğan) Manas'tan?
Kara-toko can dostu
Manas'ın gönlü kaldı mı?
Elim, Seyit, iki oğul,
Sirek ile Sırgak'ım
Kara-Toko geldiğinde,
tecrübeli (bir) öğüt vereyim!
Kırk çoronun en yamanı **Taz-Baymat**,
Manas susayıp geldiğinde,
Attan inip çay **kaynat**!
Altınlı bakır gibi **bölelim**!
Şimdi varıp **gelelim**!
Manas'ın mezarını **görelim**!
Kırk çoro ile Manas-Han
at yarıştırıp oynayan
çayın kaynağında oturalım!
Gölgelikte uzanalım!
Meydanda kavak ormanı var,
bir oraya varalım!
Ağaç altına inelim!

(2450) *Altmış kanatlı ak çadırı*,
gökyüzüne doğru kuralım,
tahtına "törö" oturtalım!
Ala-Too gibi (doğan) Yakup'u
yaşlansa dahi *Han kaldırıp koy*alım!
(2455) Ak-boz kısrağı keselim,
Manas'ın rûhuna bağışlayıp
Kur'ân'ı okuyup
"kulhüvallahü" diyelim!
Ayete'l-kürsü imandır
(2460) namazda hep okuyup söyleyelim!
Ak-Kula uğurlu mu acaba?
Ak-Taygan uğurlu mu acaba?"
Ak-Şumkar uğurlu mu acaba?"
Bakay'ın söylediğini yaptı,
(2465) varıp oraya kondu,
"Serek'i ata bindirdi."
Manas'ın mezarının **başına**
türbesinin **kaşına**
Serek yetişip geldi.
(2470) Manas'ın türbesi yok olmuştu
türbesinin yerinde
sarayı yok, ev durur
Ak-Kula'ya benzeyen bir at,
altından *yem teknesi* yapmış,
(2475) arpayla ***kişmiş*** döğmüştü,
Ak-Kula duruyordu ahırda!
Ak-Şumkar duruyordu tünekte!
Ak-Taygan duruyordu *kargı*da
Serek basıp geldi,
(2480) "tör" kapısından aştı
Manas orada yatıyordu!
Beline kadar döşek koymuşlardı,
ay dediğinde adı yok,
gün dediğinde güzelliği yok,
(2485) "diba" kumaş ile "balkığ"a
Manas'ı da beleyip koymuştu,
inci ile ***mercan*** gerdanlığı takınıp,
kadife alıp giydirip
Manas'ın başını yaslayıp,

bir güzel kız oturuyor!
Dördünü birden görünce,
gönlü sevinçle doldu
"Ey Hudam!, Ey Tanrım!
[Koroson] kılıcına **kın** olsa,
Ak-Kula ile Ak Şumkar
Manas'ın dirildiği **çın** *(=gerçek)* olsa,
koyunlardan dokuzunu alayım,
ineklerden dokuzunu alayım,
develerden dokuzunu alayım
yılkılardan dokuzunu alayım!
Kırk çoronun başı sayıp, her bir dokuzu
"Dilek kıl!" deyip salayım!
At yarıştırıp, toy yapıp
Bay'ın oğlu Bakay'ı
dört bir yana baş yapıp
her dileği yerine gelsin!
Yaşlanıp giden Bakay-Han
Manas ile yanyana otursun!
Ay gibi kaşlarını çatarak,
yaşlanıp giden Bakay'ın
dileğini Hudâ verdi
yürüdü, yolu açıldı!
önceden ölen bu Manas
dirilerek Bakay'a kavuştu.
Ellerini açıp hayır-dua alsın!
Dirilip "***dem***" yesin!
Dirilip gelen Er-Manas
binlerce yıl yaşasın!
Şimdi Serek seslendi:
"Babacığın geldi, kalk Manas!
Bagdı-Döölöt baybiçe, Manas!
anacığın geldi, kalk, Manas!
Kırk çoron geldi, kalk, Manas!
Bal içince öğünen, Manas,
sarhoş olunca ata binen, Manas,
asil ata binip (onu) yoran, Manas,
Yakup-han gibi yaşlanan, Manas,
Bay'ın oğlu **Bakay** geldi, Manas!
artık yerinden kalk, Manas!

Almambet geldi, kalk, Manas!
Elim ile **Seyit**, iki oğul geldi, Manas!
şimdi kalk Manas!
Kaman, Coypur, iki oğul, Manas,
onlar da geldi, kalk, Manas!
*Göklerin **yıldız** batırı*, Manas,
*suların **kunduz** batırı*, Manas,
onlar da geldi, kalk, Manas!
Küldür'ün oğlu **Çalbay**'ın, Manas,
yanında gelen **Balbay**'ın, Manas,
onlar da geldi, kalk, Manas!
Kıtay'ın yurdunu kan dökerek al, Manas!
Kırk çoronu sayıp al, Manas!"
Manas o zaman (şöyle) dedi:
"Düşmana hiç kıymet vermiyorum!
ben ne olduğumu bilmiyorum.
"Babacığım" dediğiniz kim oluyor?
"Anneciğim" dediğiniz kim oluyor?
"Kırk çoro" dediğiniz kimler oluyor?
Ben ölü değilim,
ben diri değilim,
ben farklı bir kişi olup kaldım!"
Serek o zaman (şöyle) dedi:
"Babacığını bilmedin, Manas,
anacığını bilmedin, Manas,
kırk çoronu bilmedin, Manas,
Bakay var mı aklında, Manas?
Altmışaltı yorgun dostun
yorgun dostunun içinde
âhiretlik **Kara-Toko** can dostun
var mı aklında, Manas?"
O zaman (şöyle) cevap verdi:
"Kara-Toko can dostum!
Ak sancak, kızıl tuğu
ak mızrağa **aştadım,**
kırk çoroya **baştadım,**
asil atına binip **at** aldım,
Ak-padişahın kendisinden,
varıp (ondan) **bat** aldım.
Ben ölüp dirilmedim mi?

Babacığım Yakup-han'ı alıp gel!
Anacığım Bagdı-Döölöt baybiçe'yi alıp gel!
Kırk çoronun hepsini alıp gel!
***Boru, zurna* çalınız!**
Manas'ın dirilip geldiğini
bütün yurda **yayınız**!
Bagdı-Döölöt baybiçe'ye müjde için varınız!
Anacığımı hemen alıp geliniz!"
Denildiği gibi yapıldı,
boru-zurna çalındı,
Manas'ın dirilip geldiğini;
bütün yurda bildirdiler.
Annesine vardı.
Yahşı Manas kulunun
Ak-kula'sına bindi,
Ak-Kübö'sünü giyindi,
Ak-Şumkar'ını (ava) saldı,
Manas şimdi dirilmiştir!"
Bagdı-Döölöt baybiçe:
"Ata binip gidelim!" (dedi)
Mendilini başına sardı,
atlanıp hızla sürdü.
Manas'a haberi Serek söyledi.
Bagdı-Döölöt baybiçe'yi,
*altı kanatlı ak çadır*a,
Manas'ın yanına almadılar;
dul kalan **Kanıkey**'i,
Manas'ın yanına almadılar.
Kapısının eşiğini aştılar;
Manas "tör"den kalktı.
Ellerini uzatıp,
gelenlerle selâmlaştı!
Ertesi günün akşamı,
Bagdı-Döölöt baybiçe,
ancak aklına düştü.
"Sen öldükten sonra, kulunum,
anacığın Bagdı-Döölöt baybiçe'nin
görmediği kör oldu,
gördüğü ile denk oldu!
Benim temiz kulunum

değişir misin acaba?
Benim aziz kulunum,
nasıl bizden ayrılıp gittin sen?
Saçbağ ile saçını **boğayım**
uzun boyunu temizleyip **yuğayım.**

Temizlenip geleyim,
Saçbağ ile saçlarını **boğdu,**
uzun boyunu temizleyip **yuğdu,**
Manas'ın yanına varıp,
Manas'ın önüne çıktı.

Bagdı-Döölöt baybiçe,
anne olup yürüdü,
katılaşmış kuru emçeği
yumuşayıp süt verdi,
Manas (bu) sütü emdi.

Bagdı-Döölöt baybiçe'yi,
tahta çıkarıp oturttu.
Yanan ateşi söndürdü,
Yakup Manas'ı han yaptı,
varıp avula kondurdu.

Deveden dokuz aldırdı,
inekten dokuz aldırdı,
kırk çoro, kırkı da dokuzar aldı,
dokuzun hepsini **soydurdu**
açı zayıfı **doydurdu**!

Yaşlı hanı, Yakup'u
Bay'ın oğlu Bakay'ı
Han yapıp tahta **koydurdu**
Han kaldırıp **oturttu.**
Han'ın kızı Kanıkey,

Manas ölüp gittikten sonra,
ak kemikleri **kül** olmuştu
azat başı **kul** olmuştu.
Kaynatası Yakup-Han,
kaynanası Bagdı-Döölöt baybiçe,

karındaşı Kardıgaç
birisinden **may** alıp,
birisinden **çay** alıp
birisinden *tokoş* alıp,
üçünü de besleyip büyüttü!

Böyle olduğunu Manas şimdi bildi,
Kanıkey'e Manas'ın gönlü şükran **duydu**!
Bagdı-Döölöt baybiçe'yi
yanına alıp **koydu**.
Çımınsız (bir) dağda **yaylatıp**,
kazıklara taylar **bağlatıp**
bir tepe gibi et yığdı,
bir göl gibi çorba yığdı,
açları zayıfları doyurdu!
Yakup-han'dan (bir) **at** aldı,
Bakay'dan **bat** aldı,
Yakup-Han kondu bir su başına,
Bakay kondu bir su başına,
Manas kondu bir su başına,
Acıbay kondu bir su başına,
Kara-Toko kondu bir su başına,
Almambet kondu bir su başına,
Serek kondu bir su başına,
Sırgak kondu bir su başına,
İnsanları gözüyle **ildi**
Ak-padişah'ın halkından başka
ötekilerin hepsini **bildi**.
Manas'ın Ak-kula'sı **tok** oldu,
Ak-padişah'ın halkı ile
soyu bozulup **yok** oldu!
Savaşmaktan yorulup uyuştu
dinç olup uyudu
Hep beraber toplanıp danıştı
danışmada, ne danıştı
Manas'a "Dikkatli ol!" dedi.
"Padişahım, özünü bil!" dedi.
Padişah dedi: "Ben bilsem,
hiddetlenip **buruşma**,
çok yurt ile **vuruşma**!"
Buyurulan yemeği **yutup tur**,
halkın hepsini **tutup tur**!
Padişahtan dua alıp,
Manas yahşı oldu,
düşmanı kaçıp **gitti**.
Bahtı muradına **yetti**.

***

(ÜÇÜNCÜ BÖLÜMÜN SONU)

IV. BÖLÜM
BOK MURUN

(1) **Han Kökötöy** hasta **oldu,**
yaşı kemâlini **buldu,**
kan tükürüp rengi **soldu.**
Kan tükürdükten sonra,

(5) Bok Murun'a **bağırdı,**
ilini yurdunu **çağırdı,**
"(Beli) bükülen yaşlım var,
Küçük çocuklarım var,
*Başı tuğlu kağan*ım var.

(10) Oynayıp duran "bum" var.
Çağırdıktan sonra,
ili ile bütün yurdu
toplanıp gelmiş.
Cam gibi gözü **süzüldü,**

(15) Han Kökötöy **üzüldü,**
Ondan sonra **Bok Murun**
Soylu yerinden haykırdı,
Beş yavrusunu çağırdı,
Çağırınca ne dedi:

(20) Beybabam Han Kökötöy,
Öldüğünde,
(yuğ) aşını düzenli veriniz!
Öteki yerde yatınız!
Ondan sonra gidiniz!

(25) (yuğ) aşına varınız!
Bundan böyle sen varsan
kapalı olan Cennet'in
kapısını açan Er Koşoy
kapalı olan pazarın

(30) yolunu eliyle açan er Koşoy
O Koşoy'a gidiniz!
Ona varıp deyiniz!
Kök Dönö'nün **başı** idi,
Kökötöy Han'ın **aşı** idi.

(35) *Birinci olan atın ödülü,*
binlerce sarıça deve keseyim
binlerce sarı alaca kısrak keseyim,
binlerce sarı başlı koyun keseyim.
İkinci atın ödülü

(40) ağaçlık yere toplattım,
duacı kişiye ağıt yaktırdım,
bin ala başlı danayı,
beşyüz doksan beş ata ödül var.
At bağlanmış **olmasın!**

(45) Atı olup **kalmasın!**
Pişmanlığı olmasın!
İsteği rüyasında kalmasın!
Bu aşıma gelmezse,
görünmesin **gözüme!**

(50) Darılmasın **özüme!**
Tan atmadan evvel,
güneş doğmadan önce,
Bok Murun gibi yiğidin
"*Ayşığı altın kızıl tuğ*" u gelir.

(55) "*tötögö*"lü[588] boz evini
yamacın altına kurmazsam
tör[589] dolduran güzelini
ince bileğinden **tutmazsam,**
atın terkisine **atmazsam,**

(60) artık ganimet **almazsam!**
bu başıma gelmezse,
darılmasın **özüme,**
görünmesin **gözüme,**
söyleyin varınca Koşoy'a!

(65) Ondan sonra sen varırsan,
ormanda ayıya benzeyen,
dağ sırtındaki *yolbars*a[590] benzeyen
sarı gözlü,[591] elmacık kemikleri çıkık
güneş görmeyen gölgeli yerde kışlayan,

---

588. Kırg. **tötögö**: Kırmızı ve beyaz keçe parçalarından dikilen obanın dış tarafından "*tuurduk*" ile *üzük*'ün birleştiği yerin bir parça yukarısından geçerek obayı kuşatan şerit şeklindeki süs (KS. II, 757).
589. Kırg. **tör**: Obanın giremecine karşı olan yer, başköşe (Ks. II, 756).
590. kaplan: Kırg.**colbors.**
591. sarı gözlü: Kırg. **çayan köstüü.**

annesinden henüz ayrıldığında,
koyun *karaciğeri*[592] gibi kara kan
sağ elinde bulunan,
kaşları çatık, bakışı donuk
gözü kızıl, yüzü sarı
(avucu) kanlı doğan **Er Manas**,
gölgede gönül eğlendiren,
gönlü ile şımarık büyümüş
aşıklı, ilikli kemik, sırtı,
Yakup Bay'ın duası,
yüce soylu **Manas**'a
yetişip haber veriniz!
Ondan öteye sen varırsan,
kara mağaraya ev yapan,
karanlık ormanı mülk yapan
göğsü alaca yavru kuş,
yüce ruhlu doğan **Er Agış**,
ona yetişip haber ver!
Ondan öteye sen varırsan,
dokuz oğulun **gencesi**
Tanrı'nın sevgili **bendesi**,
Eleman Bay'ın balası,
Er Töşük'e yetip söyle.
Ondan sonra sen varırsan,
İrtiş nehrinde yazlayan,
bir çift kara yağız at bağlayan,
Köküm'ün oğlu **Ürbü** var,
ona yetişip haber ver!
Ondan öteye sen varırsan,
Alpay-imet'in *ini*si[593],
"*abuşka*[594] *kempir*"[595] balası,
altı yaşında **Kök Koyan**
ona yetişip haber ver!
Kara tüfeği[596] tesellî eden,

592. karacîğer: Kırg. **boor.**
593. küçük erkek kardeş: Kırg. **ini.**
594. ihtiyar: Kırg.**abışka.**
595. kocakarı: Kırg. **kempir.**
596. tüfek: Kırg. **mıltık.**

attığını dağdan düşüren,
yılan gibi[597] boylu **Ereş** var,
ona yetişip haber ver!
Ondan öteye sen varırsan
Alpay-Mamet balası,
sağ-sâlim erenler,
ona yetişip haber ver!
Ondan öteye sen varırsan,
Yediger'in **Er Bagış**,
ona yetişip haber ver!
Ondan öteye sen varırsan,
Kök Tepe'nin başında,
Temir bala kaşında[598]
ona yetişip haber ver!
Ondan öteye sen varırsan,
Kün-tumuş ili olur,
ona yetişip haber ver!
Ondan öteye sen varırsan,
Kara-doo oğlu **Yar Manas**,
ona yetişip haber ver!
Ondan öteye sen varırsan,
Kırımların **Boz-oğul,**
ona yetişip haber ver!
Ondan öteye sen varırsan,
Semerkand'da **Han Koyon**,
ona yetişip haber ver!
Ondan öteye sen varırsan,
Teke ili, it ili,
ona yetişip haber ver!
Ondan öteye sen varırsan,
toy kuşu[599] gibi boynu uzayan kul,
baylığı yurdunu aşan kul,
Haydar Han'ın Han kökçö,
ona yetişip haber ver!
Ondan öteye sen varırsan,

597. yılan gibi: Kırg. **engçedey.**
598. kaşında: yanında.
599. toy kuşu: Kırg. **toodak.**

kâfirin yurdu var imiş,
adaleli eti boğa gibi,
çenesinde sakal uzatmayan,
burun altında bıyık bırakmayan,
Urus'un hanı büyük **Yolay**,
ona yetişip haber ver!
Ondan öteye sen varırsan,
kâfirin hanı Nes-Kara,
ona yetişip haber ver!
Ondan öteye sen varırsan,
Kaşkar'ı, Yarkend'i sıkıştıran,
bin Kıtay'ı yöneten,
düz burunlu, kısık gözlü,
Kıtaylardan **Kongur Bay**,
O Kongur Bay, *kaşka*[600] kul,
tabiatı halkından *başka* kul,
ona yetişip haber ver!
Ondan öteye sen varırsan,
kâfirin Sultanı **Yıl-Basal**,
ona yetişip haber ver!
Ondan öteye sen varırsan,
Ögüs Han ili olacak,
Ona yetişip haber ver!
Ondan öteye sen varırsan,
Tootengşir ili olacak,
ona yetişip haber ver!
Ondan öteye sen varırsan,
Orong'un hanı **Mıs-Burçak**,
ona yetişip haber ver!
Ondan öteye sen varırsan,
Turfan'ın halkı olacak,
ona yetişip haber ver!
Ondan öteye sen varırsan,
Orongo ili olacak,
Ona yetişip haber ver!''

600. Kırg. **kaşka**: Akıtmalı (hayvan), alnında beyaz lekesi olan.

(175) **Bok Murun**'un *botosu*,[601]
Han sözünü işittikten sonra,
ata binip çıktı,
dünyanın dört köşesini
hepsini birden dolaştı,

(180) aşa konuk çağırdı,
Kökötöy oğlu Bok Murun
Yüce yerinden **bağırıyor,**
çorolarını **çağırıyor,**
"Bu aşı nasıl sofraya sunarım?

(185) Atı nasıl koştururum?
Bu âhiret yerini (nasıl) kazanırım?
Bu kâfir ile Müslümanı,
bu hangi yerden yakalarım?
Ben bu yerden göçerim,

(190) ben **Sayram'**a yerleşirim,
ben o yerden göçerim,
ben "şibi" kente konarım,
Sarı Bulak'a ayak basarım,
Kara Buğra'yı aşarım,

(195) **Keng Talas'**a inerim,
ben o yerden göçerim,
Kara-göl'ü basıp çıkarım,
Uç-Korum'u açarım,
Su-Samur'a inerim,

(200) kuzu ile *koçkoru*[602]
hepsini kesip doğrarım,
malı yavrusuz[603] ederim,
bir ay orada yatarım,
malı semirtip alırım,

(205) ev ağacını yerleştiririm,
evi düzenleyip koyarım,
geri göçüp konduğumda,
Kara-Balta'yı aşarım
Kayındın'ı basarım,

---

601. deve yavrusu: Kırg. **boto.**
602. damızlık koç: Kırg. **koçkor.**
603. yavrusuz: Kırg. **subay.**

geri göçüp geldiğimde,
Agır-min'e geldiğimde,
*devenin havutu*nu alırım,
Koora-kot'u dolaşıp,
İt-keçüü'nü geçerim,
Ak-cor vâdisini dolaşıp,
Ak-bulung'a konarım,
koyunları kırkar alırım,
keçe evi örter toplarım,
ben o yerden göçerim.
Irgaytın'ı aşarım,
Kopun'u (da) basarım,
ben o yerden göçerim,
Karkara boyuna konarım,
Kalday ile dost olup,
tuz kaynatıp alırım,
ben o yerden göçerim,
Temirdik Dağı'nı basarım,
ben **Tuuluk**'tan **aşarım,**
ben o yerden **göçerim.**
Baktı-Kuray'ı basarım,
Kuş Murun Dağı'nı aşarım,
Ulu-Kulca'nın üstünden,
Kiçi-Kulca'nın başından,
ortasına konarım.
Gelecek yedi ay boyunca
*Kemege*mi[604] kazarım
bütün on ay boyunca
odunumu toplarım,
öteki dünyadaki meskenimi kazanırım,
kâfir ile Müslümanın
hepsini eşit[605] tutarım.
Onun beri yanında
kıymetli yerden bağırırım!
Hiç birini unutmadan çağırırım!

---

604. Kırg. **kemege**: Toprağı kazmak suretiyle yapılan uzunca ocak (obanın dışında olur.).
605. eşit: Kırg. **birdey.**

(245) Kıymetli doğan "*tentek*"[606] var,
"*Böyrük cambı*"m[607] başka var,
"*Tay tuygag*"ım[608] bir tane var,
geçerli sikkem üç tane var,
gelirse delicesine il bozar.

(250) Gönlü isterse gelsin, de,
istemezse gelmesin, de."
Bok Murun gibi efendiden
çıkan elçi gitti,
dünyanın dört köşesini,

(255) hepsini bir bir geçti,
kâfir ile Müslümanın
hepsini birlikte çağırdı,
çağırınca **Er Manas**
aşağıya geçip gittiğinde

(260) birden sıçrayıp durdu.
Öteye yürüyüp gittiğinde,
o zaman hemen durdu,
elçiye cevap vermedi.
O zaman elçi ona dedi ki:

(265) *"Atılan ok taştan geri dönmez,*
giden elçi yoldan geri dönmez,
ben öteki yerden dönerim,
Bok Murun gibi beyime
ben neyi nasıl anlatayım?

(270) Bunu söyleyip bu elçi,
cesâret edip yürüdü,
Manıker gibi yürük atı,
geri çekip **aldı,**
Manas'a yönelip **saldı.**

(275) Kaplan (gibi) doğan Er Manas,
Han oyunu satrancı
Ulu-Komır başında
Almambet ile oynuyordu.
Üç taşını alan **Almambet,**

---

606. Kırg. **tentek**: Şuh, cilveli, muzip; delice.
607. Kırg. **böyrök cambı**: Böbrek şeklindeki gümüş sikke.
608. Kırg. **tay tuygag**: Gümüş sikkenin tay toynağı şeklindeki olanı.

ütüp almış idi (oyunu),
utanıp gitti Er Manas,
yanındaki mendile
yüzünün terini sildi,
Bok Murun'un elçisi
dağınık kâküllü genç oğul
onu görüp şaşırdı,
kaplan (gibi) doğan deli-dolunun
hiddeti kötü oldu,
yanındaki kırk yiğitle
"Tura kondu ***sırkırap***
Sakalı ketti ***burkurap***,
Almambet durdu **yalvarıp**
(Ona) itaat ederek
"Ey deli-dolu sen ne diyorsun?"
Öfkeni bastırsana!
Aklını başına alsana!
güle güle söylersen,
gün doğmuş gibi görünür,
suratını asıp söylersen,
kar yağmış gibi görünür."
O zaman dedin ki Er Manas:
"Ey yiğidim, ey ay ışığım,
ey yiğidim, ey gün ışığım,
illi yerden toplanıp,
en iyi *kuygaşa*
bu yöne çekse olmuyor,
boğadan eğitim alan kul,
öne doğru uzatıp kargı sokmayan,
vakur tavır alıp düşmandan kaçmayan,
hepsi birlik olan beylerim,
kara bağıra **"kazanat"**
düşman kaçıran **"azamat"**
benim gördüğümü gördün mü?
Benim bildiğimi bildin mi?
Dağınık kâküllü genç oğul,
gelip duranı gördün mü?
Boka selâm vermeyeceğim,
başı gider ölüme,
malı gider talana,

geriye bakıp almıştım,
gözümü çıkarıp almıştım,
gidip atımı almıştım,
butunu kesip koyarım,
batırların mızraklaşıp,
pehlivanların güreşip,
boğaya binip **yarışıp,**
genç boğa gibi **tokuşup,**
zevk alarak **bakınız!**
Dört butuna dört **kazık kakınız!**
Boynuna mercan **takı takınız!**
yarılmış, ıssız dağ beline
adınızı yazıp dönünüz!''
Manas yiğitlerine (böyle söylemişti):
orada durup çorolar,
yarılmış, ıssız dağ beline,
öylesine çekip aldı,[609]
dört kazığı kaktığında
etrafında koşturdu,
sabah ile kalktı,
ensesi kalın, boynu uzun,
*yorga basan iri kula*ya,
*kaşı boyalı Moğol eyeri*ni
Ak Kula'ya eyerletti,
ak tabanlı[610] "**ceke ötük**"le[611]
demir tabanlı üzengiye
basmadan sıçrayıp bindi,
ak gömleği [pantalonsuz] giymiş halde
yürüyüp çıktı geldi,
Nogay'dan böyle oğul doğar mıymış?
kaplan (gibi) doğan Er Manas
geri çekip aldı,
yüksek sesle bağırdı,
Manas çorolarını çağırdı:
"Muratalım, **Burat-Bek!**

609. Kırg. **odura tartıp saldı**: Öyle bir çekti ki bir yana meylettirdi.
610. ak tabanlı: Kırg. **kaşka taman.**
611. Kırg. **ceke ötük**: Bir tür kıymetli ayakkabı (~ **kök ceke).**

(355) Böyle koşan **Kuat-Bek!**
Elim, Seyit, iki oğul!
Kazaklardan **Kargarday**, genç oğul!
falcı[612] Kara Tölög'üm,
gece karanlığında tilkinin izini bulabilen

(360) **Türsün, Taylak,**[613] **Şuut'**um
karanlıkta karsakın[614] *izini bulabilen*
Kaman, Coynur, Şuut'um,
Üşön, Ümöt, *caysañag*[615],iki oğul
Sarı Ala'ya binen **Almambet,**

(365) "*gözden vuran*"[616] **Kök Sırgak,**
Tatlı dilli[617] **Acı Bay,**
aşağıya doğru vardığında,
"*Kırk başı*"[618] kırgıld'ım
Kök Çebiç[619] ile **Sereg'**im

(370) **Yayılmış'**ın küçük erkek kardeşi
Yaş-Kamış'ın ağası,
at güdücü **Boz-oğul,**
çoroların en küçüğü **Tas-Baymat,**
o kazanı **tez kaynat.**

(375) At yarışı günü doğdu
deve derisinden, altın direkli ak çadırı,
dürerek, sarıp bağlayınız!
Kulpunu pürüzletip,
sapını sırlattığım

(380) *çift ağızlı süngü* ile
başı göğe uzanan
dibi yere saplanan
Engin Narın'ı dolanıp
Ak-Kula'nın üstüne

---

612. falcı: Kırg. **tölgöçü.**
613. Kırg. **taylak**: İki yaşına girmiş olan dişi deve.
614..Kırg. **karsak**: Kar tilkisi.
615. Kırg. **caysañ**: Çince: Kalmuk serdarı.
616. gözden vuran: Kırg. **köskö saygan.**
617. tatlı dilli: Kırg. **çatık tildüü.**
618. kırk başı: Kırg. **kırktın başı.**
619. Kırg. **kök çebiç**: Kır renkli, iki yaşına basan keçi.

kaplan derisinden "***kecim***" örtünüz!
Başına *al çuhadan*[620] *yular*[621] takınız!
"***Kök doolbaş***"[622] bağlayınız!
Yedeğe alıp götürünüz!
Desteği altın (direkli) ak çadırı
iki ata sıkıca bağlayınız!
Kebesti dağı'nın öte yanı,
Keng Kaşgar'ın beri yanı,
Bok Murun gibi *efendinin*[623]
armağanı olacak, görelim.
O yerden armağan gelmezse,
gönderi altın bayrağı dürelim!
Rüzgâr gibi (giden) mızrağı,
hemen kapıp saplayalım.
Aşını haram kılalım!''
Ak Kula'nın üstüne,
kaplan derisinden *kecim* örttürüp,
yedeğe aldırıp, silkindirip
Narın boyunca gitti,
desteği altın (direkli) ak çadırı
Kebesti Dağı'nın boyunda
sazlık yere kurdu
Ak-Bolçong'a bindi,
Kebesti Dağı'nın yanına
başıyla işâret edip çıktı,
dört bir yana dikkatlice bakarak,
etrafını gözledi.
Altı kapılı kaleden
sütun gibi toz bulutu yükseldi,
toz bulutuna bakınca
"Bu ne demek?" diyerek,
kaplan (gibi) doğan Er Manas
geri koşup geldi:
Çorolar atları eyerleyin!
Kâfir ile Müslüman

620.al çuha: Kırg. **manat.**
621. yular: Kırg. **nokto** (<Moğolca).
622. Kırg. **doolbaş**: Alıcı kuşlar avlanırken kullanılan küçük davul.
623. ***efendi***: Kırg. **törö.**

karşı karşıya gelmiş mi?
Aralarına girelim!
Aracılık edelim!
Aşını haram kılmayalım,
kulpunu pürüzleyip,
sapını sırlattığım,
çift ağızlı parlak süngüyü
koltuğumuza sıkıştırıp yürüyelim.
Ak-Kula'nın üstüne,
kaşı boyalı Moğol eyerini
Ak-Kula'ya vurunuz!
*Alaca eyer minderi*ni koyunuz!
altın kemeri takınız!
Aralarına girelim,
Aracılık edelim!''
Ata binip yürüdü,
güvercin görse durmadan,
gözünün yaşını tutmadan,
kafirin karşısına geldi,
Abıla Canggır, **Han Koca**'nın
tüfek ile takırtı yapıp,
zırhını giyip,
öne çıkıp vuruştu.
Savaş kıyafetini giyinip,
"*Meçin*"[624] çıkıp vuruştu,
kara başlı tuğunu kaldırıp
kafirin hanı Nes-Kara
birbirlerini patakladılar.
Kaplan (gibi) doğan Er Manas
aralarına düştü,
barışıtırıp ayırdı,
Mündü Barut kaçtı,
öne çıkıp kovdu,
meşhur Burut kaçtı,
"*Sancıgan*" Kalmuk kovdu.
Han-koca ülkeyi **yenmiş** idi,
kaplan tentek **yelmiş** idi,
Han-koca'ma **gelmiş** idi.
"*Selâm!*[625] **Burut** kaçtı deyip,
binlerce Kalmuk atlandı.

---

624. Kırg. **Meçin:** Doğu Türkistan Kalmuklarında bir memur.
625. Selâm!: Kırg. **Körkü**!

"Argınak"ın başını **buradur!**
Han-koca'nup önünde **duradur!**
Hayır duanı verip git!
Çenesinde **sakal koymayan,**
dudağındaki **bıyığı uymayan,**
obalar kadar çok Kalmuk atlandı,
eyvah çorom, düşman kaçtı!
Tövbeler olsun çorom, düşman kaçtı!
Geriye dönüp geldi,
Almambet, Sırgak, iki oğlu
Yasavul[626] olup geldiler,
kafir ile Müslümanı
aşağıdan beriye sürüp getirdi,
kapalı duran Cennet"in
kapısını açan Er Koşoy,
bağlanıp kalan sarayın
yolunu bezeyen **Er Koşoy**,
kaplan (gibi) doğan Er Manas
çadırını yakma kurmuş,
ötekin **Bok Murun**.
Dağınık kâküllü genç oğul
Ak Boz atı kenardan götürüp,
inci mercan gerdanlığı takıp,
kazı armağan etti.
Kaplan (gibi) doğan **Manas**'a
Bok Murun gibi çocuğu
birinci günü getir (dediği halde),
birinci günü gelen yok.
İkinci gün getir (dediği halde),
ikinci günü gelen yok.
Üçüncü günü getir (dediği halde),
üçüncü günü gelen yok.
Dördüncü günü Bok Murun,
Maniker'e bindi,
zırhını giydi,
yürüyüp çıkıp geldi.
Kaplan (gibi) doğan Koşoy'a
ona selâm verdi.
Kaplan (gibi) Koşoy dedi ki:
"Apak donan buza söylüyorum,

626. yasavul: Kırg. **casool** "Bir hükûmet memurunun yanında bazı işleri yapan kimse".

birinci günü gelmedin,
ikinci günü gelmedin,
yiğitlik taslayan atasın,
üçüncü günü gelmedin,
beylik taslayan atasın,
her toplumun içinde
kemikleri çıkık duran çocuğunu,
Bok Murun size söylüyorum,
halkın kendisine bilgiçlik taslayıp
bunu iyi işit.''
O zaman Bok Murun (şöyle) dedi:
"Kaplan Koşoy, han amca,
canını da sıkma, darılma da!
Birinci günü gelmediysem,
bey sâkinleşsin dedim ben,
ikinci günü gelmediysem,
il dinlesin dedim ben,
kendini iyi hissediyor musun?
Sağ selâmet yürüdün mü?
Yemeği nasıl sunayım?
Atı nasıl yarıştırayım?
Ahiretten yer kazanayım,
kâfir ile Müslümanı
nasıl birlikte tutayım?
O zaman Koşoy dedi (ki):
"Ey deli dolu (adam) dur bakalım!
Kâfir ile Müslümanın
birlikte idaresine ne gerek var?
Bizim idaremize güç gerek.
Cölönüş Dağı'nın otlu yamacı,
Müslümanın yiğidi
Manas güçlendirsin toplumu."
Manas o zaman şöyle dedi:
"Öyle deme Han Koşoy amca
kürkünün yakasını kaldırıp,
eteğinden giyer mi?
Ağası köyde oturur
küçük kardeşi işini yönetir mi?
Bu toplumu kendin yönet Koşoy."

(540) **Ak-Korgon** şehrinin kalası,
Köküm-sart'ın babası
Ürbü şöyle söyledi:
"Ben iki üç kelime söyleyeceğim!
Yararsa söylediklerimi yapınız!
(545) Yaramazsa, yapmayınız!"
Han Koşoy da şöyle cevap verdi:
"Söyleyeceksen söyle;
senin sözünü duyalım!"
Ürbü devamla (şöyle) dedi:
(550) "Devesi gitsin on beş gün,
buraya gelsin on beş gün,
atla oradan yarışalım
gündüzü gecesi ondört gün,
at terletip alalım!
(555) On altı gün boyunca,
atları sıra sıra dizelim!
Kâfir ile Müslüman
atlı sayısını bilelim!"
Kaplan (gibi) doğan **Er Manas**'ın
(560) öfkesi kötü geldi,
yanındaki çelik kılıcı
tutup çekerek kabzasından,
saldırıp vuruverdi,
altı bölükten çok kâfiri,
(565) dolaştırıp kovaladı,
üç bölük Müslümanı
döndürerek kovdu,
koşturup yetiştiğinde
Coloy'un yolunu bastı,
(570) **Ağış**'ı atlanıp kaçtı,
Töştük'ü, tepesine basıp geçti,
Koşoy'un boynuna girip kaçtı,
Kaplan (gibi) doğan Er Manas
çelik kılıç ile Ürbü'nün eteğini
(575) indirip (karnını) deşiverdi
"Atanın bildiği **oy**[627] değil,
ananın bildiği **toy**[628] değil,
kısa boylu, yarım cesur, haram kul
bundan sonra bu tavrını **koy** emi!"

---

627. **oy**: Fikir.
628. **toy**: Düğün.

Kaplan (gibi) doğan Er Manas,
çelik kılıcını kınına
geri koydu,
Er Koşoy'a yöneldi,
Koşoy'la danıştıktan sonra:
"*Yurdun aksakalı* Han Koşoy,
sen yönet (bu) toplumu." dedi.
O zaman Han Koşoy (şöyle) söyledin:
"Ey delice (adam) (orada) dur!
Ben bu toplumu yönetemem
Cölönüş Dağı'nn otlu yamacı,
Müslümanın yiğidi
sen yönet bu toplumu.
Yönetemem kafir ile Müslümanı.
Bizim yönetmemize ne gerek,
bizim yönetmemize güç gerek,
Kendin yönet (bu) toplumu, delice!"
O zaman (şöyle) dedin Manas:
"Kaplan Koşoy Han amca(mız),
bunun onbeş gün dediği.
Çocukluğumuzda eyersiz tosunu
yarıştırmaya geldiğimiz yer idi,
kâfir ile Müslüman
vuruşup geldiğinde
yarış kavga olmaz mı?
Yurtta bozukluk olmaz mı?
Yemek haram **olmaz** mı?
Bok Murun gibi efendinin
gönlünü dert **sarmaz** mı?
Varsın serinlikçe **güz** ile
gelsin sinek uçan "ala çalbır" **yaz** ile,
iyisi gelsin **terilip**
kötüsü kalsın **tegirip**."
O zaman (şöyle) dedin Han Koşoy:
"Ey delice, bu **dediğin**,
peki, öyle olsun **söylediğin**!
Kâfir ile Müslüman
gürültü çıkarıp gitti.
Gürültü çıkarıp gittikten sonra
gündüzü gecesi on beş gün

at terletti,
gündüzü gecesi üç ay onyedi gün olunca,
atları sıraya dizip geldi,
at uzmanı[629] deneyip geldi,
at uzmanı sınayıp geldi.

uzman sınayıp bıraktıktan sonra,
ata bakıp şöyle dedi:
Kuyruğuna (**kut**)[630] düşen
uğurlu **kula at** kimin?
Ensesi yüksek, boynu uzun

tek hörgüçlü deve[631] gibi kula at kimin?
Yere çömelişi tek hörgüçlü deve gibi
Dost gibi kula at kimin?
Ensesi yüksek boynu uzun
toklu gibi kalçası salınan

iyi kula at kimin?
"Elbis" gibi karnı çekilen
"dağ keçisi"[632] gibi kula at kimin?
Burnunun ucu aralıklı
toynağı cilâlanmış çanak gibi

kurt kulaklı, **karaca** bacaklı
çok güzel kula at kimin?
Dağ koçu kulaklı "kuran"[633] kalçalı
azgın kula at kimin?
Bağırsağı **iğne** gibi

incecik kula at kimin?
Gerilmiş kayık gibi
boylu poslu kula at kimin?
Geniş sağrısı bel gibi
Sıkı bedeni kürek gibi

konuşulanı anlayan kula at kimin?
çenesi öne doğru çıkmış,
erkeç gibi boynunu zarif gösteren,
göğsü geniş, boyu yüksek kula at kimin?
Sert kafa kemiği ibrik gibi,

---

629. at uzmanı: Kırg. **sınçı.**
630. Kırg. **Kut**: (Mitolojide) koyu kırmızı renkte peltemsemsi bir parçadır ki, güya *tündük*'ten geçerek "***kolomto***" (=ocak)ya düşer ve bu nesneyi yakalayabilene tâlih getirir.
631. tek hörgüçlü deve: Kırg. **nar.**
632. dağ keçisi: Kırg. **eçke.**
633. Kırg. **kuran**: Bir vahşî hayvan.

kulakları volkan gibi
göğsü geniş, boylu yüksek kula at kimin?
Ön dişleri çivi gibi,
dimdik duran kula at kimin?
Kızıl dili bileği taşı gibi,
kısmetli kula at kimin?
Boynunun arkası bir kulaç,
aydın yol gibi kula at kimin?
Hatasız girdi yarışa.
Onun beri yanında,
kanaldan akan suyun pınarı var,
kuyruğunda kuyu var,
gizliden gizliye ayaklanıp gitmeyen
üstünkörü kanatlanıp geçmeyen
kaburgası kalkan dağ (gibi),
omurgası **oron** dağ (gibi),
sarı yılan *sıralı*[634],
kızıl yılan *ilikli*[635]
ördek[636] gibi boynunu uzatan
su gibi canlı at kimin?
Çekişme oldu at yarışında,
bizim **Cölünüş Dağı'nın berisi**
Müslümanın **börüsü**
Er Manas'ın **Ak Kula**
O nasıl görünüyor?
O kazandı at yarışını.
Bu kafirin hanı **ulu Coloy,**
Ulu Coloy'un **Aç-Buudan** (adlı atı)
O nasıl görünüyor?
Eğer öyleyse çekişmeli oldu yarışı.
Onun öte yanında
toynağında çatalı yok
"*Kanatlı at*"[637] soyundan mal imiş.
Yüreğinde artık et yok,
yürük at soyundan alan bu hayvan,

634.sıralı: Kırg. **kezektüü.**
635. ilikli: Kırg. **özüktüü.**
636. ördek: Kırg. **suksur.**
637. kanatlı at: (mitolojide) Kırg. **tulpar.**

Koşmak arzusuyla hep ileri atılıyor
fırlarım diyenin en âlâsı,
yeri oyup durmuyor,
nasıl koştuğu **bilinmiyor**[638],
toynağı yere **ilinmiyor**[639],
omuz kemiği *kalkan* gibi,
kendisi bu yıl yedi yarışı düşünmeksizin koşan
dağ gibi doru at kimin?
Yer altından çıktığı
(henüz) yedi gün olmuştu,
koşmaktan yorulmuştu,
utanç ile koşmuştu,
Alaman-Bay'ın balası
Er-Töştük'ün Çal-Kuyruk
O kazandı yarışı.
Onun beri yanında,
bacağında, *"burmalı kayış köstek"*in
üstünde, heybedeki ilmiğin çöküntüsü var
(ayakları) köstekli doru at kimin?
O kazandı yarışı.
Onun daha yakınında
yavaş adımlarla yürüyen benekli at,
o kimin atı imiş?
Hatasız girdi yarışa,
yan tarafından baksan,
yularınız kestiği yarası var,
sırtından baksam
iki kişi bindiği için
kıçında yağır bile var,
(yelesi) örgülü **koyu doru**[640] at kimin?
Keskin savaş baltası **belinde,**
Kırgızların **elinde,**
Agış (ile) Kocoş'un *sırtı yağırlı koyu doru (atı)*
O kazandı yarışı.
Yele altı yağırından baksana,

638. bilinmiyor: Kırg. **bilinbeyt.**
639. ilinliyor: (basmıyor): Kırg. **ilinbeyt.**
640. koyu doru: Kırg. **ker.**

araba çektiğinin izi var,
göğsünüm yan kılına baksam,
tekerlek ispitinin izi var,
kendisi boz kısrağın balası
bu doru at kimin?

O kazandı yarışı.
Onun beri yanında,
kara aygırın balası,
kart koyu al[641] (atın) inisi
yağırlı bozun balası

yorga bozun inisi,
yarışı kazanmıştı şan ile
altmışdokuz mal ile,
yan yemişti yedi batman, şenlikle,
yüksek dağ yaylasında doğmuş **Kök-Ala,**

demir toynaklı, bakır bilekli,
kusursuz yürük at Kök-Ala,
bu yarıştan kalmış.
Engin Kulca'nın boyunda,
daha önce yapılan kırk yarışı kazanmış.

Onun beri yanında,
beşyüzdoksanbeş atın ayağı,
Orañgu'nun kula kısrağı,
(işte) o kazandı yarışı."
Şimdi at sürücüsü oldu.

Isık-Köl'ü dolaştırıp,
Tosor ile **Tangan**'dan
çok ileri gitti,
engin **Narın**'ı dolaştırıp,
dışarıda serin yere (geldi).

Atın toynağı
taşta yanar deyip,
yaz kış gider deyip,
Narın'dan aşağıya,
at koşturan balanın,

erzağını **Buhara**'ya gönderdi.
Balaya yaz kış baksın diye,
ata yemini versin diye,
altın mühür bastırmış,
Buhara'ya erzak saldırmış,

---

641. koyu al: Kırg. **küröñ.**

varsın, hafif ve hoş serinlikli güz ile,
gelsin *sineklerin uçuştuğu "ala şalbırt"*[642] *yaz* ile,
iyisi gelsin toplanıp[643],
kötüsü kalsın gücenip[644],
atını sürdü gitti.

Altı müfreze[645] kâfirle,
üç müfreze Müslüman
onların hepsi takdir edip gelsin.
Bok-Murun gibi balanız,
Manıker'e bindi,

halkı takdir edip geldiğinde,
ince ve yüksek burunlu, çelik gözlü,
Kıtaylardan **Koñur-Bay,**
Bok-Murun gibi efendiyi
gelip yakaladı.

Zırhını giyinip,
Kalday'ın bindiği hayvan imiş.
Savaş zırhını kuşanıp,
Meçin'in bindiği hayvan imiş.
*Ala heybe*sini ardına (yükleyin),

Esen-Han'a doğru yollayın,
çevik ve hoş bir hayvanmış,
Maniker'i bana ver!
Maniker'i vermezsen,
bayrağı yerden toplarım,

az Müslüman mahvolasıyı
Buhara'nın göztaşına doğru sürerim.
Atanlar yola **yatmaz** mı?
Yiğit önüne **kazmaz** mı?
Azı dişlerini sırıtarak

at ölümü olmaz mı?
Bıyıklarını dışarı doğru sarkıtıp,
er ölümü olmaz mı?
Bayraklı mızrak "**may**"[646] olur,
aradaki az **Kırgız**

---

642. Kırg. **ala şalbırt:** Yer yer karın erimesiyle oluşan açıklık.
643. toplanıp: Kırg. **terilip.**
644. gücenip: Kırg. **terigip.**
645. müfreze: Kırg. **araan** (ordu, *sal, on* ve *orto* olmak üzere üç **araan**'a bölünüyordu.).
646 Kırg. **may:** Yağ.

at yemine "**cay**"[647] olur,
ot gibi olan **Bay Kazak,**
döşeğinde *yabancı* olur.
Maniker'i bana ver!
Maniker'i vermezsen,
bağ ile **bağlarım**
toy, "taze gençlik" **çağlarım,**
tahrip ederim **kalasını,**
ağlatırım **balasını.**"
O zaman (şöyle) dedin Bok-Murun:
"Halkımla danışayım,
halkım ver derse vereyim."
Bok-Murun gibi o efendi.
geri dönüp geldi,
halkın bilgisi **Koşoy**'a
Ona danıştı.
O zaman Koşoy (şöyle) dedi:
"Tövbe Bok'um duradur!
Vay Bok'um duradur!
At ayağı yere bakar,
kuşun boğazı bir tutamdır,
kuş ayağı göğe bakar,
Manıker'i diliyorsa,
Manas'a danışınız!
Manas Manıker'i ver dese,
ondan sonra veriniz!"
Bok-Murun gibi efendimiz,
Manas'a koşarak geldi,
Manas'a gelip söyledi,
"Ey deli-dolu dur bekle!
Kıtaylardan Koñur Bay
Manıker'i versin! diyor,
verirsem mi dullıca olur,
koyarsam mı akıllıca olur,
versin dediği neden?"
O zaman (şöyle) dedi Er Manas;
"Altı yaşında iken,
Ak-Kula'ya bindiğimde,
Ayrmaş'a sürdüğümde,
sonu nehir **Sür-Köl**'de,

---

647 Kırg. **cay:** Sebep.

yaz boyunca kaldım ben Manas,
kâfirin hanı büyük Coloy,
doksan deveyi yükletmiş,
yaz boyunca kaldım ben Manas,
yapmadığım iş kalmadı,
aşağıya doğru vardığımda,
Aleükö denen **han** çıktı,
dediğiyle **can** çıktı,
koyundan zekât versin, demiş,
koyundan zekât vermezse,
dilediğinde olan Manas'ı,
ak sürüyü yakalayıp versin, demiş,
ak sürüyü yakalayıp **vermezse**,
vuruşacak yeri söylesin! demiş,
duruşacak yeri söylesin! demiş.
Pisletmesin **yerini**!
Durdurmasın ilimi!
Her dilediğini görsün! demiş,
Ülkesini hemen gezsin! demiş,
Ona iki elçi gönderen
benim babam **Yakup Bay**,
hiç zamanı kalmayan,
savaş atını[648] bağlatıp,
kendim vereyim diye söylüyor.
Batır Manas delicesi
itin su içmediği **Ala göl**'de
iti koyuvermiş[649], kuşu salıvermiş.
Altmışındaki Yakup Bay,
geri dönüp geldiğinde
o muhterem yalnızken söylediğinde,
altmışına bastığında
altı yaşındaki Er Manas
altmışa çıktığında
han babası Yakup Bay
ak sürüyü yakalayıp verdi.

---

648 savaş atı: Kırg. **toburçak.**
649 **it koyuvermek**: Yabani hayvan üzerine köpek salmak.

(875) Azıcık **Nogay halkı**na
nasıl cevap vereyim.
Ak-Kula'ya binmîyor,
kaplan (gibi) doğan Er Manas'ın
öfkesi kötü oldu.

(880) *At kuyruğunu bağladı,*
altı kapılı geniş **Hokand**'ın
(içinde) dolaşıp, (at) sürüp yağmaladı.
Verir deyişinin sebebi
akşam sarı ırmak **Çüy**'ün başında

(885) karşı karşıya vuruştum Koñur Bay'la.
Somunda gücü yetmeyen,
babası gelip dönüp kovmuştu,
annesi ikiz doğurmuştu,
verir deyişinin sebebi,

(890) bugün Maniker'i aldıktan sonra,
yarın Ak-Kula'yı verin! der,
ülkelerindeki yiğit yürük atın
hepsini aldıktan sonra
"***Kazanbak***"[650] gibi zavallı baş,

(895) han önünde sıralanırsa,
miğfer[651] gibi zavallı baş,
tuğ önünde sıralanırsa,
büsbütün verecek ne kalır?
Dün **Baktı-Kuuray**'ın başında,

(900) karşı karşıya vuruştum **Koñur-Bay**'la,
o zaman gücü yetmeyenin,
şimdi gücü yeter mi?
Batur doğan **Er Manas**,
fırlayıp gitti yerinden

(905) arka tarafından bakarsa,
kırk kişinin tozu var.
Ön tarafından bakarsa,
beş örgülü saçı var.
Ormanda ayıya benzeyen,

(910) tepede kaplan başına benzeyen,
çayan gözlü, zayıf yanaklı,
kumral sakallı, saz benizli,
kaplan (gibi) doğan Er Manas,
Bok Murun gibi balaya

---

650 Kırg. **kazanbak**: Kazan kaymak için kafes şeklinde olan tahta kap.
651. miğfer: Kıgr. **tuulga.**

öfkeleniverdi.
"Vereyim deyişinin sebebi nedir?
Kalabalık geri dönüp yattığında,
üç ay tamam olduğunda,
yemeği sunmak gerekti,
şimdi neyi ödül vereyim?"
Yaşadığı yere tellâl gönderdi,
Atsız beye yetişeyim deyip,
koşu yarışının başı olana,
altmış ***ala boğa*** saydı,
Töştük yer altından bulmuştu,
yerinden atlamaz var idi,
Coloy'un, *ağzı boynuzlu*
bir kurnaz kocakarı var idi,
o gelip katıldı.
Üç aylık yollardan
atsız olarak yarışa katıldı.
Üç aylık yollardan
yetişip vardığında yarışçılar,
O kocakarıyı görsen,
rakı koyup **almıştı**,
bütün varan koşucuya
rakıyı verip **salmıştı**,
işte o varan koşucular,
sarhoş olup **kalmıştı**.
Kocakarı geri dönmüştü,
Eleman Bey'in çocuğu,
Er Töştük tepeye **çıkmıştı**,
dört yanına **bakmıştı**,
yer altından bulmuştu,
Kazatar nişancıyı görmüştü:
"Adı güzel ay ışığı efendim,
kendi güzel gün ışığı efendim,
Coloy'un koca karısı geliyor efendim."
Kova dolusu "kaka"sını,
yapıverdi Kazatar
Bir yüzüne **ağu** sığmıyor,
bir yüzüne **su** sığmıyor.
Yaradanına yalvarıp,
Tanrısına sığınıp.

Ertesi gün akşamleyin,
akşamın saat beşinde,
koşup yetişti kocakarıya.
O zaman (şöyle) dedi Kazatar:
"Bu kocakarıya bakarsan,
donunun ağını ayırıvereyim mi?
"kutu"suna avlar toptan atılıp,
kaval kemiği şişip gitsin mi?
"***çatkayak***"[652]tan da kuru kocakarıyı,
koşuya almayıp kalsam mı?
Yerimde sıçramadan yönelsem,
(yoksa) uyuşup durakalsam mı?
O yerden hızla koşarak geçsem mi?
Kurnaz kocakarıya yetişsem mi?
Kanatlanıp, yelip geçtiğinde,
okunu çekip çıkarıp alsam mı?
Hızlı koşup yarışı kazansam mı?
ondan sonra dönüp yatsam mı?
Halka haber salıp yürüdüğünde,
...
halk kazananı bildiğinde,
Bok Murun gibi efendimiz
Şimdi nasıl ödül vereyim deyip,
yatan ülkeye tellâl saldı.
Fakir pehlivan güreşsin deyip,
altmış ala yorga (atı),
bağladı Bok Murun,
basit halkı otursun,
efendisi güreşsin pehlivanla.
Kâfir ile Müslüman
nerede bunun gibi aş veriyor?
Güneş parlayıp doğarken,
baldır eti, bala gibi,
dağ (gibi) olan Er Coloy,
boz tepenin başında,
yürüyüp gelip oturdu,
öğleden önce olduğu halde,
Müslümandan ihtiyatlı adam çıkmadı,
Coloy'un ağusuna dayanamayıp
öğle vakti geçtikten sonra,

652. Kırg. **çatkayak:** Atın art ayaklarının üst kısımlarının arkasındaki yarık.

(995) "**börü**[653] **gözlü**", ak bıyıklı
Kaplan (gibi) doğan Er Manas,
yürüyüp geldi Koşoy'a.
Han Koşoy'a (şöyle) dedi:
"Kaplan Koşoy, han anne,
(1000) bu kâfire (kimse) çıkmıyor.
O ödül kime verilecek,
yenilmeyip ödülü kim alacak?
Örtülü olan Cennet'in
kapısını açan Er Koşoy,
(1005) ülkesinin bilgini Han Koşoy,
sen nasılsın? Pehlivanı,
yenip ödülü **almaya**,
(yoksa) yıkılıp hiçbir şeysiz **kalmaya**."
Koşoy Han (şöyle) dedi:
(1010) "Yaşlılık karşıma geldi, delice
yaşım doksanbeşe çıktı,
pîr (gibi) ihtiyarlayıp gidiyorum.
Geniş **Kegen**'in **boyunda**,
Kenceke'nin **toyunda**,
(1015) **Too-teñşer** ile kapışmıştım,
O zaman gücüm bir tay gibi idi.
Kazılık'ın **oy**[654]unda,
Kasr Caabas'ın **boy**unda,
Alp-Börü ile kapışmıştım,
(1020) O zaman gücüm bir tay gibi idi.
Kâfirin hanı **Nes-Kara,**
Onu yakalayıp yatırdığımda,
tek oğlu **Bilerik**,
kâfir yakalayıp gittiğinde,
(1025) altı kapılı kulede,
şiddetli döğüş yaptım,
tek oğlu Bilerik,
o zaman gücüm bir tay gibi idi,
(şimdi) güreşemem pehlivanla, delice!
(1030) Yenip ödül almaya,
başkasının oğlunu güreştir, (ey) delice!"
Barık-Balakçan ilinden,
koşarak geldi **Er Manas:**
"Dokuz oğulun en küçüğü,

---

653. Kırg. **börü:** Bahadırın müspet sıfatlarından biri.
654. Kırg. **oy:** Çukur vadi.

(1035) Tanrı'nın sevgili kulu,
Eleman Bay'ın balası,
yere düşen **Er Töştük,**
sen nasılsın pehlivana?"
Yenip ödül almaya,

(1040) yenilip (eli) boş kalmaya,
o da olmaz dedi.
Töştük ayağa kalkıp, şunu söyledi:
"yer altına düşeli,
yedi yıl (tamam) **oldu** idi,

(1045) yer üstüne çıktığında,
çağırıcı **geldi** idi,
mahcubiyetimden geleceğim,
güreşemem pehlivanla,
yenip ödül **almaya**

(1050) yenilip eli boş **kalmaya**, delice!"
Töştük kabul etme
Kızıl-Baş'ın Dogan yurdundan,
kendine güvenip çıkan bala idi.
Batır Manas yürüyerek,

(1055) karşısına geldi.
Batır Manas (şöyle) dedi:
"**Alp-Aymet**'in **inisi**,
ihtiyar ***kempir***in balası,
altı yaşındaki **Köle Koyan,**

(1060) sen pehlivanla güreşebilecek misin?
Yenip ödülü alabilecek misin?
Yenilip elin boş mu kalacaksın?"
Kök Koyon, Manas'a cevap verdi:
"Yenersem ödülü **alırım**,

(1065) yenilirsem eli boş **kalırım**,
(onun için) güreşemem pehlivanla"
Dağ gibi olan Coloy'un
haşmetine (kimse) dayanamaz.
Karşısına, Müslümandan bu mahvolasının

(1070) yiğit kişi çıkmadı
temiz tabanlı "**ceke ötük**[655]" ile
*demir tabanlı üzengi*de
güçlü baldırlarıyla duran
kaplan (gibi) doğan Er Manas

---

655. Kırg. **ceke ötük:** Bir çeşit kıymetli ayakkabı.

(1075) (üzengiyi) tepmeden, sıçrayıp indi,
yürüyüp (oraya) vardığında,
küçük Kök Koyon
yavaşça yürüyüp geldi:
"Ey delice, ne yapıyorsun?

(1080) **Cölönüş**'ün sarı otla örtülü **tepesi**,
Müslümanların **efesi**,
yanılıp (da ortaya) ben çıksam,
Tanrı bize yardım eder mi?
yanılıp (da) yenilirsem,

(1085) Müslümanın beli taş gibi[656]
hücûm ettik deyip,
bayrağı yerden toplamaz mı?
önüne, Müslüman mahvolasıyı
(katıp), Buhara'ya doğru sürmez mi?

(1090) Develer yola **yatmaz** mı?
yiğiti önüne **katmaz** mı?
yenilirsem yerler dayanır,
yenersem Coloy dayanır,
ben güreşiyim pehlivanla!"

(1095) Küçücük Kök Koyon,
attan inip geldi,
yüreği dağdan büyük imiş,
kolunun gücü çürük imiş.
Ülkenin ötesindeki Han Koşoy,

(1100) yürüyüp çıkıp geldi:
"Ey delice, ne yapıyorsun?
küçücük Kök Koyon'un
yüreği dağdan büyük imiş,
kolunun gücü çürük imiş,

(1105) Kocamış olsam da Han Koşoy,
ben güreşeyim pehlivanla."
Koşoy'u soyunmaya mecbur edip, bakınca,
kısa boylu ve kamburu çıkık,
göğsünün yassı, gemi gibi (olduğunu) gördü.

(1110) Pehlivana benzemiş, gemi gibi,
han amcası Er Koşoy,
pehlivanla güreşecek oldu,
yürüyüp vardığı zamanda,
han **Koço**'ndan dua alıp

---

656. taş gibi: Kırg. **katuu.**

yürüyüp ileriye varmıştır.
Batır Manas seslenir:
Ey Koşoy Han amca,
ayağındaki *şalvarın*
yeni doğmuş ceylân derisi.
Yazın mal vurmuşsun,
derisi altında *kurt* varmış,
orta parmağını düşürmez mi?
İşinden ayırıp **almaz** mı?
cinsel organlarını yurda gösterip,
kepaze edip **koymaz** mı?
Han çocuğu **Kanıkey'i**
kadınların en güzeli (diye),
methedip söylesem **olmaz** mı?
Han çocuğu Kanıkey,
avcılara ok vermiş,
bir yandan bir yana gitmiş,
altmışaltı köpeğin
hepsini dışarı salalım,
altmış *teke derisi*ni
koyun kadifesi ile işlettim,
Kanıkey'e diktirdim.
*"Aş atkısı"*nı anlatayım,
dört ay tamam olunca,
*üç kere sepilet*ip suya saldırdım,
han amcası yaşlı **Koşoy,**
uçkurumun durumunu anlatayım,
asîl yerde cazgıra,
*deve kaldıran pehlivan*a,
gizlice sepilettim.
han amcası ihtiyar Koşoy,
şimdi pehlivanla güreşirsen,
*kispet*ini giyip güreş!"
Kaplan (gibi) doğan Er Koşoy
o zaman şöyle dedi Manas'a:
"Ayağı oynak, Manas'ım,
atını methedip durmaz mı?
başı oynak Manas'ım,
kadınını övüp durmaz mı?
nispetini alıp gel!

Paçasını parçalayayım!
Hepsini ayırıp salayım!"
Yaşlansa da Han Koşoy,
ayağının gücünü toplayıp
kispeti giyi verdi,
dizine kadar kıvırdı,
eli ile çekerek
çiğ kayış gibi uzatıp,
boyu ile denk oldu.
Koyuverip bıraktıktan sonra,
çiğ kayış gibi buruşup,
yığılıp varıp kaldıktan sonra
Koşoy batır daha (da) söyledi,
Manas'a varıp ciddî konuştu:
"Ey delice, duradur,
bu söylediğin makul idi,
bizim kötü kadınlar
gelinin tırnağına bir günde,
bin söylense makul idi.
Sâlimen varıp sağ dönersem,
Sağ-selâmet varıp, uyanık dönersem,
dost Tanrım yâr **olursa**,
yaratan pîri **korursa**,
altından olan canım **akmazsa**,
gümüşten olan canım **yanmazsa**,
ayağındaki kispeti (çıkar),
onun ile dolaşma."
Yaşlanan amca han Koşoy,
Manas'ın verdiği kispeti
isteyip alarak gitti,
Manas'ın beyliğini bildi,
baban deve gibi çöküp,
Coloy yürüyüp çıktı,
deve yavrusu gibi koç atıp,
Koşoy yürüyüp geldi.
Kispetinin iki katlı yanından tutarak,
el uzatıp geldi,
ikisi birbirini yakalayıp geldi,
(el) tutuşup yöneldiğinde,
gelişmiş adalesini koparıp,

iki yaşına basmış tosun gibi kapışıp,
gecesi gündüzü onbeş gün
ikisi birbirini yakaladı.
Çevirip çekse olmamış,
kaplan (gibi) Koşoy'a bakarsan,
boğa ile talim yapan kul,
geri çekse olmamış,
surlarda talim yapan kul,
(kispetinin) ağından tuttu,
(kispetinin) ağını yırtıp koydu,
cinsel organlarını halka gösterip,
rezil edip koydu.
Bir gün ne yaptı, deyip
kaplan doğan Er Manas,
yürüyüp çıkıp geldi.
Herhangi bir yerden baksa,
dağ gibi olan büyük Coloy,
Koşoy'u bir daha yenmiştir.
Manas'ın öfkesi kötü olmuştur,
on iki sırımdan örülmüş kırbacım
beş yaşındaki öküz derisinden
kendi yaptığı *kırbac*ım,
koyun kesmeyen Sartları
"Kokuy-kokuy" diye haykırtan kırbacını,
tepedeki yığını,
*dört parçalı kırbac*ını
çekip salladın Er Manas,
kaplan doğan Koşoy'a
sert vurarak salmadın mı?
Kaplan doğan Er Koşoy'un
eti açılıp kalmadı mı?
Kaplan Koşoy'a bakarsan,
Manas'ı yan gözle süzdü,
Manas'a bakarak şöyle dedin:
"Ey, delice, ne diyorsun?
Vay delice, ne diyorsun?
Anacığım kötü kişi imiş,
dar beşiğe konulmuş,
gün ortasında sıkışmış,
birleşmeyi bitirmiş,

(Bir) bardak kadar sarı su,
altında toplanıp kalmış,
kabuk (gibi) büyümüş,
dağ gibi olan büyük Coloy,
Kalmuk gibi yakalayıp tutmuş,
dirseğinden tutunca,
tam ortadaki kıkırdak,
bileğimdeki hastalığa yönelmiş,
ölçüp, uyuşup yüreğim,
yaşlansa da Koşoy'un
eğlencesini görmüş!"
Kaplan doğan Er Koşoy,
Manas'a bu sözü söylediğinde,
çuvalı tutup aldı,
geri dönüp gitti.
Elbise düzenleyen kocakarı gibi,
*çeki taşı yuvarla*yan kocakarı gibi,
Coloy'u yıkıp gitti.
Alttaki Müslüman mahvolası,
ödül alıp kazandı.
Bu kalabalığa kim (karşı) çıkar?
Tanrı verse kim karşı çıkar?
Yaşlandığında Han Koşoy,
ödül alıp kazandı,
ödül aldıktan sonra,
oniki yaşındaki Bok Murun gibi beyimiz,
tellâl saldı.
Altmış alaca yorga atı
bağladı Bok Murun.
Basit kimseler dursun, efendisi yarışsın,
mızrakla başkaları vuruşsun, demiş,
kâfir ile Müslüman,
nerede bunun gibi aş vermiş?
Tellâl geldiğinde,
Kaşgar ve **Yarkent**'i sormuş,
ince-yüksek burunlu, çekik gözlü,
Kıtaylardan Koñur Bay,
Kanatlı Kara Beden'e
sıçrayıp bandı,
*köknar ağacından mızrağı*nı omuzuna alıp,

*buz gibi demir (zırhı) giyin*ip,
dışarıya doğru çıkık demiri kuşanıp,
sıçrayıp atına bindikten sonra,
alttaki Müslüman mahvolası
Koñur Bay'ın pis kokusuna dayanamayıp,
hiç kimse (güreşe) çıkmamış.
Kıtaylardan Koñur Bay,
altmış ala yorga atın,
ipini koparıp aldı,
altmış ala yorga atı,
tutup alıp yöneldi,
kurt gözlü, ak bıyıklı,
kaplan (gibi) doğan **Er Manas**
(atının başını) çevirip yöneldiğinde,
Koñur Bay'ın (üzerine) atıldı.
Ülkesine olan yaptı deyip,
altmış ala yorga atı,
yeniden sürüp beriye getirdi.
Kurt gözlü, ak bıyıklı
kaplan (gibi) doğan Er Manas,
Müslümanlara doğru bağırdı:
"Bu topluluğa kim (karşı) çıkar?
Tanrı (izin) verse kim (karşı)çıkar?"
Oogan'ın hanı Mus Burçok,
Ak Bulçun'a kindi,
gece **Kokon**'a gönderdiği,
sap yerini törpülediği,
kulpunu parlattığı,
çift dilli cilâlı kargıyı,
koltuk altına sıkıştırdı,
eğilip geçmeye zorlayıp,
gölgeye yetişmesine izin verip,
Koñur Bay gibi saygısıza
yetişip kargı saldı.
Çevirip çektikten sonra,
Manas durmadan gitti,
Kıtaylardan **Koñur Bay**,
kanatlı **Kara Beden**'e
sıçrayıp bindi,
(kargısını) koltuğuna kıstırıp saldı,

kargı ile Manas'ın
böğrüne doğru vurup gitti,
Bahadır doğan **Manas**
kahraman, kargı değmiş kul idi.
tenine kargı işlemedi.

Teni ağrıyıp kaldıktan sonra,
Ak Bulçuñ gibi yürük atını
geri çekip aldıktan sonra,
Manas çok öfkelendikten sonra,
saldırıp çarptıktan sonra,

önündeki çok kâfirin
arasını yarıp kaçtıktan sonra,
kargı ile Er Manas
koltuk altına koyduktan sonra,
Kıtaylardan **Koñur Bay**'a (doğru)

fırlatıp attıktan sonra,
caka satıp geldi Er Manas:
"Bu topluma (karşı) kim çıkar,
bu toplumun (karşısına) ben çıkarım,
Tanrı (izin verirse) ben çıkarım."

Destek[657] (direği) altın olan *ak çadırın*
kapısına indi.
sapı kaplan kemiğinden olan bıçağı,
kınından çekip aldı,
o yerdeki ağacı,

toprağından söküp aldı,
(ağacı) kesip yontarak oturdu,
şimdi oniki yaşında olan Bok Murun,
tellâl saldı.
"Kargı boynunda hendek kazdı,

atmış gümüş sikkeden fazla (para) harcadı,
deveyi bir yere bağladı.
Aşağıya bağlanan devenin (ipini),
dişi ile çözecek kim var?"
Kâfirin (arasından) çıkan Oroñgo,

devenin ipini çözecek bulunur,
üstünü başını silkeleyip
Oroñgo çıkıp geldi,
deveyi çözüp attığında,
Müslümanlardan **Koyluu Bay**,

657.destek: Kırg. **türkük.**

çıkıp geldi Manas'a:
"Adı güzel ay ışığı efendim,
Oroñgo'nun (yanına) varayım,
ganimetine ortak olup geleyim!"
O zaman Manas (şöyle) dedi:
"Gideceksen haydi git!" deyince,
Koyluu Bay yürüyüp gitti.
Eğilip ok atan Oroñgo'nun
arka tarafına geldi,
iki yaşındaki *tosun* gibi vurdu,
altmış gümüş sikke saçıldı,
ikiye bölüp aldıktan sonra,
yüce soylu Manas şunu diyor:
Kıymetli yeniden **bağırdı**,
Almambet'i **çağırdı**:
"Yüce efendim, ay ışığım,
tövbe efendim, gün ışığım,
Oroñgo dişi de olsa han idi,
Oroñgu'nun gönlü kalmasın,
efendilik edip sayalım!
At alıp, varıp, **bindirin**!
Kürk alıp, varıp, **giydirin**!
Edep yerini örtüp gelsin!"
Yüce soylu efendi Almambet,
Sarı-Ala (at) ile yel (gibi) geliyor.
Oroñgo geliyor,
gelerek şunları söylüyor:
"Tuh! Oroñgo'nın yüzüne,
Aç Buudan'ı yedeğe alıp
Coloy gelsin peşinden.
Yarılmış gibi görünüyor,
keser sapı takayım mı?
Apaçık durmuş görünüyor,
matkapın sapını takayım mı?
Dışı kara görünüyor.
İz sürüp koy,
İçi kızıl görünüyor.
kızıl ciğer tıkayım mı?
Tuh! Oroñgo'nun yüzüne,
Aç Buudan'ı yedeğe alıp,

(1395) Coloy gelsin peşinden.
Kıçın ***dağ çukuru***[658] gibi,
çekirdeğin miğfer[659] gibi,"
O zaman Almambet efendi,
atıp gitti erkek kaftanını

(1400) üstünü başını açtırıp,
Oroñgo aldı ödülü.
Alıp vardı gümüş sikkeyi,
her ödülü bittikten sonra,

(1405) geniş **Buhara**'dan at geliyor,
sineklerin uçtuğu yaz başı ile,
Pee'nin boyunca çıkmıştı.
Sır Teñis'in sonuna
muteber olanı geldi **dirilip,**

(1410) kötü olanı geldi **daralıp,**
atı sürüp gideyim, diye,
ödünç (alınan) "***süröön***"[660]e
cümbüş edip, yürüyerek gitti,
Müslümanların illerinden,

(1415) **Almambet** (ile) **Sırgak**, iki oğul,
Manas'ın o (iki) yiğidi değil mi?
Kokon'dan varıp ileri gideyim deyip,
Kokon'a doğru (yola) çıktılar,
kâfirlerden gitti iki adam,

(1420) Büyük Coloy'un iki oğlu,
Ököm Bolat, Törö Bek,
O da gitti Kokon'a.
Sırderya'ya geldiğinde,
Aç-Buudan geliyordu önünde,

(1425) iki omuzunun arası büyük, boynu uzun,
yorga yürüyüşlü büyük kula,
Er Manas'ın Ak Kula'sı,
kanına terini katmıştır,
bozumtırak olup kalmıştır,

(1430) güç hâl ile ağzını **açmıştır**,
kanlı köpük **saçmıştır**.
Ak Kula geliyor kızgınca,
Tas Maymat geliyor Manasça.
Car Masar'a geldiğinde,

---

658. dağ çukuru: Kırg. **cılga.**
659. miğfer: Kırg. **tuulga.**
660. Kırg. **süröön**: (Koşan ata yardımcı olmak üzere koşularda yabancı bir atı katmak).

(1435) yarım ay bir defa görünüyor.
Gelip duruyor Ak Kula,
Han Coloy'un Aç Buudan'ı
önüne gelip duruyor.
Hızlı giden at iken,
(1440) (şimdi) bir parça kocamış,
gevşek basarak geliyor,
Ak Kula'nın nasıl koştuğu bilinmiyor,
toynağı yere ilişmiyor.
Car Masar'a geldiğinde,
(1445) yiğitleri toplayıp,
asıl Manas bunu söyledi:
"Hepimiz bir gibi KOY-GAŞKA[661],
hepimiz bir gibi SANGAŞKA[662],
uzanıp gidiyor bir at,
(1450) "**ALTAY!**"[663] diye haykırarak geliyor bir at,
Rus'tan geliyor bir at,
Oyrot'ton geliyor bir at,
Kırgız'dan geliyor bir at,
Kırım'dan geliyor bir at,
(1455) "**ALAŞ!**" diye bağırıp, "**URAAN!**" (demek) yok,
Manas gibi haykıran yok,
Ak Kula sana (bunu) yapmazsam,
gergin başını kesmezsem,
geniş *kürek kemiğini* **oymazsam,**
(1460) yol üstünde **saymazsam,**
kurt ile kuzguna
boşuna yiyecek **koymazsam,**
at başı gibi yüreği,
at gibi büzülmeye cesaret etmedi,
(1465) göğsüme yatmadı.
Barık Balakşan iline,
çıkıp gelen **Acıbay,**
yatan koyunu kaldırmayan
kumral yiğit değil mi?
(1470) Yurttan hayır-dua çok alan,
sert yabancı yiğit değil mi?
Efendiliği üstünmüş,
at köpük içinde duruyor.
Onu bıraktı Acıbay:

---

661. Kırg. **koy-gaşka**: Bahadır.
662. Kırg. **sangaşka**: Yiğit.
663. Kırg. **altayla-** : "Altay!" diye haykırmak. Savaşa davet ünlemi.

"Ey ilâhî çorom, ay ışığım,
ey gururlu çorom, gün ışığım,
Almambet "**çoro**"nun
acımtırak öfkesi
dömürü ile üç çıktı.
Ak Kula (şimdi) gelen kısrağım,
atının başını çevir çorom!"
Acıbay söyledi bu sözü,
asil "delice", haykırdı,
beylerini ad ve sanıyla çağırdı:
"Ey Murat'ım, **Murat Bek** çorom,
bunun gibi hızlı koşan **Kuat Bek** çorom,
ablamdan doğan yeğenim, çorom,
Elim, Seit, iki oğul, çorom,
Kazaklardan **Karganday** çorom,
Mırza, genç oğlum, çorom,
Börü'nün oğlu **Börüç**'üm çorom,
Ak Kula aksayıp gittiğinde
altın nal (ile) *bakır mıh*ı,
iyice nallayıvereceğim.
Ak Balta oğlu **Bolot**'um, çorom,
Konroolı Bay'ın **Koş Akış**, çorom,
falcı kara **Tölök**'üm, çorom,
Coorumçu Kara Badışa'm, çorom,
geceleyin tilki izini bulmakta yanılmaz, çorom,
Türsün Taylak, "*şuut*"um, çorom,
*duman çıkaran tüfek*le, çorom,
şiddetle saldırıp vuruşan, çorom,
karanlıkta bozkır tilkisinin izini
bulmakta yanılmaz, çorom,
kaplan Taylak, ay ışığı, çorom,
ay ile güneşim, ey çorom,
gece yarısında belirenin, çorom,
gün dibinde tazım, çorom,
ortasında bitenim, çorom,
karnına girsin bir bütün, çorom,
kundağa belese bir yatan, çorom,
gözü açan Kök Sırgak, çorom,
kâfirin hanı oluncaya, çorom,
Müslümanın kulu olayım deyip, çorom,
ak sikke parayı **saçanın,** çorom,

Kalmuklar gibi *"Altay!"* diye bağırıp,
er öldürüp **kaçanın**, çorom,
Sarı Ala'ya binen **Almambet**, çorom,
Ak Kula'yı eyerlettin, çorom,
on iki kızın iline, çorom,
silindir şekline sokup, öldüren, çorom,
*ipekten yapılmış yular*ım var, çorom,
saçmayıp durup takınız, çorom!"
Şimdi "**kırk çoro**" sesini duyduğunda,
Ak Kula'ya her yandan hücum edip gitmez mi?
Manas'ın sesini işittikten sonra,
erkekçe gelmez mi?
Öküm Bolot, Törö Bek,
Aç Buudan sesini **salmış**,
hızlı sürüp **kalmış**,
kımız çalkalayıp **karmış**,
Ak Kula'ya bakarsan,
akıl *"tentek"* Er Manas,
Ak Kula'yı ileri hareket ettirmiş,
Aç Bundan'dan geçirip,
geri çekip durmuştur.
Orus da olsa han idi,
pek çok ile baş idi.
"Aç Buudan'a yolu iyi yapalım,
yolu iyi yaptıktan sonra,
Ak Kula'nın ardından
ondan sonra salıp gidelim!"
Yiğitlerini toplayıp,
Büyük Colay han dedi ki,
Batır Manas'a bakarsan
durup kaldı Aç Buudan,
sevgili Tanrısına yalvarıp,
Yaradana sığınıp
Aç Buudan'ı yöneltti,
yenilmeye yer bulamadı,
dağ tırmanan kocakarı gibi
yere yığılıp yok oldu.
Öç (almak) için çıktı deyip,
Ököm Bolot, Törö Bek
Manas'ın çorosunu gelip kesiverdi.

Göğüs göğüse savaş oldu, diyor,
şimdi aya bakarsan
gündüzü gecesi ondört gün
kargı ile vuruşup,
parıltısı göğe yükselmiş,
balta ile çarpışıp,
kabza siperinden ayrılıp,
kılıç ile **çarpışıp**,
canı elinde **kapışıp**,
zevkli savaş olduktan sonra,
kâfirin hanı büyük Coloy,
Kañkay'dan haber ulaştıktan sonra,
kıymetli eşya serveti
Coloy yağmalayıp saldıktan sonra,
"**Altay**!" diye bağıran pek çok kâfir,
rezil olup gittikten sonra,
onbeş çoroya baş olup
Almambet durdu vuruşa,
bayrağı yerden kaldırıp,
"***tuğlu mızrak***"ı yerden kaldırıp,
başını gözünü **paralayıp,**
bütün vücudunu **yaralayıp!**
koyun karaciğeri gibi kara han
göğsüm fena dolaşıp,
kâfirin işi düzelip
*geniş kaşlı, sırlı Moğol eyeri*nin
kaşını yararcasına kesip,
(öksürürken) kan tükürdü Almambet,
Kıtaylardan **Koñur Bay**,
kindar (ve) inatçı kul idi.
Sarı Ala'yı yürütmüyor,
Sarı Ala'ya binen Almambet
aygır yolu **Boz Tepe**'ye
Sarı Ala'yı sürdürmüyor.
Etrafı pek çok akla **doldu**,
Kaplan efendi yok **oldu**.
İki yanına bakınıp,
Almambet dört bir yanı tarayıp
öteki "***tentek***" geliyor,
yalnız başına ap-açık duruyor.

Ak Kula'yı şöyle-böyle koşturup
"***Sarı özök***"[664] yapıp gitmesin.
Toynağına kan düşüp
çift taban olup kalmasın!
Almambet durup bunu söyledi:
"(Koy-kaşga)nın kimi geliyor, kimi yok,
ileri adamların yarısı geldi, yarısı yok,
yılkılı yere nalbant, töröm,
illi yerde "**kögön**"[665] de yat, töröm,
kızlı yerde çapkın, töröm,
geniş kaşlı, sırlı Moğol eyerinin, töröm,
kaşını yararcasına, töröm,
kan tükürdü Almambet, töröm,
altı müfreze kâfirin, töröm,
arasına gönderdin, töröm,
nasıl kurnazlık ettin, töröm.
O zaman (şöyle) dedin Er Manas:
"Öyle olsa ay ışığı, çorom,
kendisi iyi, ay ışığı, çorom,
Konguroolu Bay'ın **Koş-abam**, çorom,
çift at ile eve var, çorom,
sarı nehir yatağı **Çüy**'ü dolanıp, çorom,
bir de **Çöñür**'ü aşıp gör, çorom,
geniş **Talas**'ın boyunda çorom,
altı zenginin adasında, çorom,
beybabam **Yakup Bay**'ın ili var, çorom,
topal usta olunca,
verdim idi üç ay geçene kadar.
Ak çelik kılıç kırılınca,
anardı mı kılıcı?
Dövdü mü *demir cebe*yi?
Onarmadıysa şimdi kılıcı,
dövmediyse şimdi cebeyi,
topal ustayı öldürüp bırakınız.
Tatlı dilli Acıbay, çorom,

---

664. Kırg. **sarı özök**: Bir at hastalığının adı
665. Kırg. **kögn**: Uzun urgandan ve buna bağlanan küçük iplerden ibaret olan koyun bağlanacak yer.

bundan ötede sen varsın, çorom,
uzak atası **Kambar Han**,
kendi atası **Haydar Han,**
Haydar Han oğlu **Kökçö**'ye,
bereli atımı verdin de!
Bereli atımı vermezse,
beresi göze çarpınca,
Kökçö'den başka düşmanım yok,
geniş alan içinde
büyümüş idi **Camgırçı,**
Camgırçı'ya varıp söyle,
Altın gözlü **Merdicen,**
Merdicen'i versin de,
Merdicen'i vermezse
Camgırçı'dan başka düşmanım yok.
Süt Bolot'u versin de!
Basit usta yapıp, güçlü vurmuş,
Süt Bolot'un kendisi iyi idi.
Ondan öteye sen varsan,
İl sınırında Koşoy var,
aksakal kişi idi,
orada dua alıp geri dön!
Ondan öteye sen varsan,
Abılay Cañgar Kan Koçoñ,
ondan dua alıp geri dön!"
Acıbay sürüp gitti,
Koñgooluu oğlu **Koş Abış**
çift atı ile çok hızlı koştu,
sarı nehir yatağı Çüy'ü dolanıp,
bir de Çöñür'ü aştı.
Geniş Talas'ın boyunda,
geniş **Kol-ata çukuru**nda,
Yakup bay ili var idi.
Altı zenginin arasında,
topal usta var idi.
şöyle dedi ustaya.
Topal usta bunu söylüyor:
Yaptıydım kılıcı, çoro,
döktüydüm cebeyi, çoro,
ben ***"tentek"***e varayım, çoro,

(1670) **Manas**'a cevap vereyim, çoro,
kılıcın yerini söyledikten sonra, çoro,
kara kısrağa binip **döneyim**, çoro,
Kanıkey'e **diyeyim**, çoro."
...
(1675) Ata binip yürüdü,
Manas'a doğru bastırdı.
Manas'a ulaşıp **geldikten** sonra,
Manas'a selâm **verdikten** sonra,
Manas (şöyle) dedi ustaya:
(1680) Yaptın mı kılıcı, demirci?
Döktün mü cebeyi, demirci?
Topal usta cevap verdi:
Yaptıydım kılıcı, delice,
Döktüydüm cebeyi, delice,
(1685) Kılıcın yerini söyleyeceğim, delice,
yapılışına tahammül edemeyip, delice,
yaman canım azap çekti, delice,
kaburgasına dayanamayıp, delice,
(1690) dökümüne dayanamayıp, delice
balyozlar yok oldu, delice,
(körüğün) alevlendirilmesine dayanamayıp, delice,
çocuklarımın hepsi dermansız kaldı, delice,
yüzü sarı olsun deyip,
(1695) (kılıcın) yüzünü zehirle tavladım, delice,
kendine yöneltip sallama, delice,
şiddetli döveşe salınız, delice."
(Atını) geri döndürüp sürdü **Er Manas**,
kırk çoro'ya geldi.
(1700) Kaplan (gibi) doğan Er Manas
kırk çoro'ya (şöyle) dedi:
"**Sağındık Sargıl**'a binelim, çorom,
sıkılırsa *yabanî eşek* avlayalım, çorom,
sıkılmazsa öküze atalım, çorom,
(1705) **Üç karool**'a varalım, çorom,
Haydar Han oğlu **Kökçö**'den çorom,
Bereli atı isteyip verdiği yok, çorom,
mal, servet düşkünü kul, çorom,
Kökçö'den başka düşmanım yok, çorom,

Sabahleyin kalkınız, çorom,
Sarı Ala'ya biniver, çorom!
Üç Karool'u geçip var, çorom!
Zırhını giyinmiş, çorom!
"**Kalday**"ın malını görüp gel, çorom,
okluğunu kolunun altına almış, çorom,
Cayzañ'ın malını görüp gel, çorom,
tek bir atın yolunda, çorom,
Ca Merke'nin yanında, çorom,
Kısıl Kökön'ün evi var, çorom,
Kâfirin hanı büyük Coloy,
yılkısını otla besliyor, çorom,
yılkıyı terkiye bağlayıp alınız!
Yılkı otlanıyor olsa (da),
yılkıyı baskın yapıp alalım!
Görünmez elbise giyelim!
Toplantıyı basıp yağmalayalım!"
Tan atıp gün ağardıktan sonra,
terazi top yıldızı battıktan sonra,
yıldıza çekidüzen verdikten sonra,
Sarı Ala'ya bindi,
Sarı Ala'ya binip **Almambet**,
keşif için yürüyüp geldi.
Tek bir atın yolunda,
Ca Merke'nin yerinde,
Kâfirin hanı büyük Coloy'un,
yılkısı otlayıp gelmiş,
dört yanını koruyup
her tarafı bastırıp,
her tarafı bastırdıktan sonra,
yeniden gönderdi törö'ye
törö'ye gelip (şöyle) dedi:
"Tek bir atın yolunda,
Ca Merke'nin yerinde,
yılkısı otlayıp gelmiş, töröm,
öteki, bugün atlanıp, töröm,
ordusu dağ (gibi) oldu, töröm,
Coloy ile düşman olduk, töröm,
*tuğu yerden kaldır*dım, töröm,
yılkıya şiddetle hücum edelim, töröm!

Zırhını giyinen, töröm,
Kalday'ı yenip alalım, töröm!"
Manas'a cevap verdi,
ona Batır Manas (şöyle) dedi:
"Adı güzel, ay ışığı çorom,
ata sıcak gün doğar, çorom,
erkeğe şimdi koşacak gün doğar, çorom,
ustaya cevap verelim, çorom,
şimdi geri dönersen usta *demirci*
kırk süt emen taylı kısrak alın,
Kılıcının mükâfatı, diyor,
Kanıkey'e söylemeye git:
Ak cebeli, *tarla kuşu gözlü*,
yakası altın, kolu bakır,
tüfeğinin mermisi (delip) geçmeyen,
*pistonlu tüfeğ*inin mermisi batmayan,
"*Kelte*"[666]sinin mermisi delmeyen,
*sık ipekten dokunmuş ak savaş gömleğ*im var,
Kanıkey'e söylemeye git!
Birisini alıp giysin de!
Sâlimen varıp sağ geri dönersem,
selâmet varıp ihtiyatlı geri dönersem,
Coloy'un büyük kızı **Ul bike**'yi,
kendime *ikinci kadın* yaparım
küçük kızı **Kişmiş**'i
oğluma alıp veririm,
şimdi geri dön usta."
Usta hareket etti,
şimdi atlara hücum etti,
Añgıçal tazı **Ak Saykal**,
Coloy'un karısı böylemiymiş?
Günahı çok kişi imiş,
gece rüyasında görmüş,
Sabahleyin kalktı
yürüyüp geldi Coloy'a,
Coloy'a gelip dedi:
"Tövbe (olsun) Coloy büyük han'ım,
geceleyin yatıp rüya gördüm,
geceki rüyam kötü rüya,
soruyorum yüreğimin başı

666. Kırg. **kelte**: Bir tür eski zaman tüfeği.

at gibi kıç attırıp, uyandıran rüya,
vehmi kötü deyip,
atın tepinmesine zorlukla katlandım,
düşmanın hakaretine zorlukla katlandım,
yüce soylusunu görmedim
eziyetine zorlukla katlandım,
yiğit Coloy büyük han'ım,
geceleyin rüyam bozulur,
dirsek gibi Er Manas,
atlara hücum etmiş,
yıldıza sağ taraftan salıp
"*künüçü*" çok kötü olmuş,
kolsuz kürk elbise giymiş,
soyup soğana çevirmiş,
bu ne demek oluyor?"
Bu yok olası Saykal,
Coloy'a gelip, söylediydi.
Kâfirin hanı ulu Coloy,
söylediği ciddi sözü dinlemedi:
"Benim yılkımı kim alabilir?
bu dirsek gibi hırsız kul,
aygır sürüsünün kısrağını,
alarak kaçıp gitmiştir.
Baktı-kuuray'ı basarım,
ben oraya yetişemezsem,
Çelek'te denkleştirip yetişirim,
ben oraya yetişemezsem,
Çekirte'nin *alaca taşı*
ben orada yetişirim,
ben orada yetişemezsem
Boy-Borak'ın *kara taşı*
ben orada basarım,
ben orada basamazsam,
Kök Oyrot'un *sarı saz,*
ben orada basarım,
ben orada basamazsam,
Koopı'ya doğru **basarım,**
Irgaytın'ı **aşarım,**
Sarı nehirin yatağı **Çüy**'ün başında,
Buurala'nın yanında,

(1830) ben orada basarım,
ben orada basamazsam,
Aç-Maral'ın eteğinde,
*at kuyruğunu bağla*rım,
Çatkal'daki Manas'a
(1835) hücum ederim,
istetip ***kalın***[667] verdiren,
han çocuğu Kanıkey'i
ince bileğinden (tutar) alırım,
at arkasına koyarım,
(1840) kara yüzlü **Ak Saykal**,
sana dedikodu yaparım,
kara kılıç kabzası yaman deyip,
avamdan doğan han Coloy,
benim kabiledaşım iyi deyip,
(1845) kaçıp gelip sen saldırsan,
benim yılkımı kim alacak?
Dağlık yerde **badem** yok,
yılkımı alacak **adem** yok,
kara yerde gemi yok,
(1850) kâfir ile Müslümandan
bana karşı duracak şey yok."
Añgıçal kızı Ak saykal,
inlemeden rahat otur,
Hiçbir zaman iyilik yüzü görme **Coloy**,
(1855) Ak Saykal çıktı söylenip,
Saykal baskın yaptı balalarına,
"Öne doğru uzatıp kargı çıkmayan,
boylu boslu Bolot, süt emen tayım,
saldırıştan geri dönmeyen,
(1860) gayretli Bolot, süt emen tayım,
beybaban Coloy olmadı,
Aç Buudan'ı **alınız**,
yüce soylu doğan Manas'ın
ardından kovalayıp **varınız**,
(1865) yılkıyı zorla alıp **sürünüz**,
soyunun şerefi ondan bitmez mi?
Gecede rüyam bozulur,
Kökötöy Han'ın ***yoğ aşı***nda,
Bok Murun gibi törönün

667. Kırg. **kalın**: Başlık parası.

(1870) o hanın yanında,
kıymetli eşya, serveti
yağmalayıp aldı beybaban,
ben korkuyorum ondan,
yoluna konacak iş olmayacak,
(1875) **Ököm Bolot, Töröm Bek**
han babası Coloy'a
koşup geldi çocukları,
babası Coloy'a söz söyledi:
"Halkın hanı han Coloy,
(1880) beybaban Aç Buudan'ı bana ver!
Dirsek gibi hırsız kulun,
ardından koşup **varayım**!
Yılkıyı zorla **alayım**!"
...
(1885) O zaman (şöyle) söyledi çocuklarına:
"Öyle demeyin genç Çocuklar!
o dirsek gibi hırsız kulun,
babası geri dönüp **kovmuştu**,
annesi ikiz **doğmuştu**.
(1890) Aç Buudan'ı vermem,
Aç Buudan'ı verdikten sonra,
evinde yatıp kaldı deyip,
öfkesi kabarır Manas'ın,
Aç Buudan'a ben binerim,
(1895) hiçbir zaman çocuklara vermem,
zırhını giyinmiş,
Kalday'ım gelsene yanıma,
savaş elbisesini giyinmiş
Meçin'im gelsene yanıma,
(1900) okluğunu takınmış
Kalmuk serdarım gelsene yanıma,
Targıl Tas gelsene yanıma!"
Targıl Tas'ın tam omuzlarından
omuzlarına bakıp aldıktan sonra,
(1905) Targıl Tas durup, daha (şunları) söyledi:
"Kâfirin hanı büyük Coloy,
ben korkuyorum omuzlarından,
bu omuzların içinde
kazanbak gibi zavallı baş

han önüne dizildi,
miğfer gibi zavallı baş,
tuğ önüne dizildi,
bu kere atlarına,
ata karşı ay imiş,
ata karşı yıl imiş,
bu dirsek gibi kan emici kul,
yıldıza sağdan **salıptır**,
güneşe tepesinden **dalıptır**,
yılkı verecek düşman değil,
sefere çıkmayan ay ışığı töröm!"
O zaman Coloy da (şöyle) der:
"*Tanrı ile söyleş*en,
mahvolası **Karluk** ne diyorsun?
zırhını giyerek,
Kalday'ım yürümüş karşıma,
Savaş giyimini kuşanmış,
Meçin'im yürümüş yanıma."
*Kara başlı tuğ*umu kaldırıp,
Han Coloy yürüyecek oldu,
Han Coloy yürüyüp gideceği zaman,
Targıl Tas da kalkıp (şöyle) der:
"Koy! koy! dediysem, olmadın,
Kazanbak gibi basit insan,
Han Coloy'un önünde dizildi,
sefere çıkma Han Coloy,
miğfer gibi zavallı baş,
tuğ önünde dizildi,
sefere çıkma büyük Coloy!
*yılan yılı*nda sürünsene!
Yılkı yılı o yerde,
varıp savaş yapsana!
Tanrı sana vermez mi?
Yabancıya hayırsız ay idi,
ona denilen (gibi) olmazsan,
ayı yenilenip sefere çık!"
Ona Coloy uymadı,
atlanıp yürüyüp gitti,
zevkli işi alayım deyip,
zevkli savaş yapayım deyip,

(1950) Coloy Han gitti salınarak,
zehirli içkiyi bırakıp,
sulu rakı içti,
*kart ederek deve gibi salın*ıp,
Han Coloy yürüyüverdi,

(1955) Han Coloy yürüyüverdikten sonra,
aygır yelesi boz tepeden,
yılkıyı geçirip aşırmıştı.
Batır Manas'a bakarsan,
takip ne zaman başlıyor, deyip

(1960) bekleyip bakıyordu,
bekleyip baktıktan sonra,
hesapsız çok asker geliyor,
dalgalanarak sancak geliyor,
tüfekleri şıngırdıyor,

(1965) süngüleri tıkırdıyor,
salınıp geldikten sonra,
Batur Manas bunu söylüyor:
"**Batur Sırgak** varsana!
Kök Teke'ye binsene!

(1970) Onbeş **Kalmuk serdarı** ata bin!
Onaltı Kalmuk serdarı ata bin!
Yılkıya güçlü saldırın!
Onbeş Kalmuk serdarının yardımcısını,
ardından gidip alınız!

(1975) Mızrağı kuvvetle sokunuz!
Yılkının toz bulutunu görmez mi?
Mızrağı tutup almaz mı?
Yılkıyı doğru yöneltmez mi?
Ormanlık yerde karşılayalım!

(1980) *Aygır yelesi* Boz Tepede
bekleyip, bakıp durayım!
Yamaca yönelip geçtiğinde,
yabancı kaburgalarından salayım!
Bir Tanrı'dan dileyeyim,

(1985) hesapsız çok asker geliyor,
dalgalanıp sancak geliyor, çorom,
önünde çok kâfir, çorom,
hepsi ata binmiş mi, çorom,
soy şerefi salmış mı, çorom,

(1990) **Ak kula**'yı beri çek, çorom,
(ön kaşı geniş) sırlı Moğol eyeri, çorom,
sağlam eyerleriniz, çorom,
tutacak yerini törpüleyip, çorom,
tutacak yerini cilâlayıp, çorom,

(1995) **Hokand**'dan aldığım mızrağı, çorom,
sallanıp duran bayrağı, çorom,
yerden kaldırıp alalım, çorom,
dalgalanmayan mızrağı, çorom,
doğru dürüst tutup atalım, çorom!"

(2000) Sürüye kuvvetli hücum etti,
sürüyü, hücum edip aldıktan sonra,
arkasından kovaladıktan sonra,
aygır yelesi **Boz Tepe**'de,
bekleyip bakıp durdu, çorom,

(2005) yılkının toz bulutunu gördükten sonra,
zırhını giyinip,
Kalday'ı kovalayıp geçti,
savaş giyimini kuşanıp,
Meçin'i kovalayıp geçti.

(2010) Etrafına gizlice bakındı,
Kalday'ın içine bakındı,
orada Coloy görünüyor mu?
İki tarafına dikkatle bakınıp,
etrafına gizlice bakınıp,

(2015) kara gözüne kan dolup,
cesur doğan Er Manas,
kızıl benzi morarıp,
öfkelenip kalktı,
ormanlık yerde bekledi,

(2020) bekleyip, bakarak durdu,
arkasından Coloy geliyor.
Targıl[668] *Tas* çift çift olarak yürümüş,
Coloy zehirli araktan içmiş,
dövüşmeye düşman bulamıyor,

(2025) vuruşmaya dağ bulamıyor.
Coloy geliyor salınıp
Targıl Tas bunu söylüyor:
"İmdat Coloy, büyük hanım,
canımı da sıkma, gücenme, Coloy!

---

[668] Kırg. **targıl**: Kara yolları bulunan kızıl (inek, öküz rengi).

Vuruşacak düşman önünde, Coloy!
altmış ***kalday*** birlikte varsa,
açıkça vuruşan çorolar!
Yetmiş kalday birlikte varsa,
tek başına vuruşmuş çorolar!
Acele etme büyük Coloy,
ön tarafında alçak tepenin,
dirsek gibi hırsız kul,
bekleyip bakıp kalmış,
aşırıp koyuvereyim!"
koyuver dese olmadı,
öfkesi kötü geldi,
Coloy'un öfkesi geldikten sonra,
Targıl Tas'ı koşturdu,
Çenesi gidiyor **yarılıp**,
çenesinden kara kan akıyor **yayılıp**,
"Bir ölmektense bir öl!" deyip,
koyuyuverdi Targıl Tas,
İlkbahar yeli gibi gürleyip,
Coloy gitti gürleyip,
buraya çekse olmamış,
*boğa*dan idman alan kul,
geri çekse olmamış,
*yabanî domuz*dan idman alan kul,
kaplan doğan **Er Manas,**
yamaca yönelip geçtiğinde,
dağ gibi olan Er Coloy,
saldırıp duruverdi,
ay deyince **olduğu** yok,
mızrağı çevirip **saldığı** yok,
el kaldırıp verdikten sonra,
mızrak ile Er Manas,
Coloy'a gelip hücum ettikten sonra,
devrildi *kara kavak* gibi,
bir yandan öbür yana sallayamıyor Coloy'un,
iki delik bir gelirse,
hayalarının gittiğidir,
iki nayza bir erişse,
ecelinin geldiğidir,
Sarı Ala'ya binen **Almambet**,

mızrak ile saldırdı,
dağa tırmanan "kempir" gibi,
yıkıp gitti Coloy'u.
Kaplan (gibi) doğan Er Manas,
yanındaki *ak çelik* kılıcı,
tutup aldı **sapından**,
sıyırıp çekti **kınından**,
saldırıp vurdu Coloy'a,
Kazanbak gibi zavallı başı,
han önünde öldürdü.
Miğfer gibi zavallı başı
sancak önünde öldürdü.
Büyük Coloy orada öldü,
Manas yürüyüp gitti.
Büyük Coloy Han öldükten sonra,
Manas yürüyüp gittikten sonra,
büyük Coloy'un (iki) oğluna
Ököm Bolot (ile) Törö Bek'e,
onlara haber ulaştı:
"Kaplan (gibi) doğan Er Manas,
beybaban büyük Coloy'un
yılkısını alıp, (onu) öldürdü."
Kızıl böbreğine dayanıp,
kaplan Bolot geldi.
Sol böbreğine dayanıp,
"*Saltanım attan!*" deyip,
Törö Bek çift geldi.
Onbeşinde kaçıp gelen Almambet,
Müslüman dilini de biliyor,
kâfirin dilini de biliyor.
Kolsuz elbise giyip saldı,
büyük Coloy'un oğluna,
gelip vuruştu.
Koyun karaciğeri gibi kara kan
göğsüne kötü doluşup,
delidolunun işini yürütüp
çok kâfiri kaçırdı.
Ököm Bolot (ile) **Töröm** Bek'in
ikisini de orada öldürdü.
Öndeki kalabalık kâfir,

"***Möndü***[669] ***murut*** sonuçtı!" deyip,
"***Cabı***[670] ***muşut*** sançtı!" deyip,
altı müfrezeden çok kâfiri,
iki su arasında gecelemeye zorlayıp,
geri dönüp vardı Almambet,
Manas'a haber verdi.
Törö, kalkıp, daha (şunları) söyledi:
"İlli yerden toplayıp,
en iyi "***kök kaşka***"[671]
halkı yerden toplayıp,
"***mihir***" alan "***sap kaşka***",
hepsi bir gibi erenler,
hepsi bir gibi yiğitler,
sabahı ile uyanınız,
tavuk sesi yayılınca,
tarla kuşu sesi yayılınca,
"***Sambırek***"i "***tars***!" diye koyup,
Manas'ın *savaş narası*nı atıp,
*atın kuyruğunu bağla*yınız,
yabancı kabileden gelen Semetey Bahadır'ın
tüfeği "**ak kelte**"yi,
gürültü yaparak yatırıp koydu,
Coloy'un iline hücum edelim!
Coloy'un iline hücum ettikten sonra,
büyük kızı **Ul-Bike**'yi,
ustaya alıp verelim!
Sözü yalan **kılmayalım**!
Yalancı olup **kalmayalım**!
Küçük kızı **Kişmiş**'i
Usta'nın oğluna alıp verelim!
Yalancı, rezil olmayalım!
Kötü görüp salmasın!"
Sabahleyin uyandı,
kalkıp Manas'a da söylüyor:
"Zırhı yığdım senin için, çorom,
Savaşıp ölünüz benim için, çorom!

---

669. Kırg. **möndü**: Kalmuklar ve Çinliler tarafından bir savaş parolası gibi kullanılan söz.
670. Kırg. **cabı**: "İyi misin?" anlamına Moğolca bir söz.
671. Kırg. **kök kaşka**: Başkalarından iyi vasıflarıyla ayrılan kişi.

Kılıcı yığdım senin için, çorom,
amansızca kapışın benin için, çorom!
Savaş baltasını yığdım senin için, çorom,
çarpışıp ölün benim için, çorom,
oradan geri dönüp kaçanın,
başı gider ölüme,
malı gider yağmaya,
düşmandan önce yayarım,
Kıtay'dan önce kırarım,
yürük (atları) yığdım senin için, çorom,
çekişip ölün benim için, çorom,
ben **Taşkent**'den aldırdım,
arabaya koydurdum,
elma başlı "***koy çağır***"[672]
onu yığdım senin için, çorom,
hep beraber ateş edip, ölün benim için, çorom!"
Şafak söktükten sonra,
"Sarımbek"i "tars!" diye koyup,
Manas gibi "**uraan**" haykırdı,
baştanbaşa dolan çok **Kalmuk**'a,
tutup, götürüp saldırdı,
Añgıçal kızı **Ak Saykal**,
karşılığını çok verip,
biribirini patakladı.
Coloy'un büyük kızı **Ul-Bike**'yi
yakalayıp aldı Er Manas,
Usta'ya başka çıkardı,
küçük kızı Kişmiş'i
yakalayıp aldı Almambet,
oğluna başka çıkardı.
Şimdi geri döndükten sonra,
küçük keçe ev'ine gelip indikten sonra,
evine vardı Er Manas.
Namusum burada temizlendi deyip,
Manas eve geldi.
Kaba döşek serildi,
cibinliği kurdurup
han kızı **Kanıkey**'i
"***Bürküldök***"ten çekti,
temaşa edip yattı.

672. Kırg. **koy çağır**: Eski zamanlara ait bir silahın adı.

Sabahleyin uyanıp, **bağırıyor,**
İşte o vakit usta koştu,
Batır Manas **çağırıyor.**
Çağırdığında ne dedi?
"Ganimetini vereceğim." dedi,
"Büyük kızı **Ul-Bike**
Coloy'un kızı değil mi?"
Usta'ya verdi *ikinci karı*[673] olarak,
küçük kızı Kişmiş'i
oğluna tutup verdi.
Âdet olarak verdi.
Altmış ala yılkıyı,
sürüp verdi Usta'ya.

***

(DÖRDÜNCÜ BÖLÜMÜN SONU)

673. ikinci karı: Kırg. **tokol.**

V. BÖLÜM
KÖS KAMAN

Yakub'un oğlu Han Manas,
kaplan (gibi) doğan Er Manas,
*üç kadın al*mış idi.
Kayıp Han'ın **Kara Börük'**ü
...
yakalayıp aldı yağmadan.
Çoruk'un kızı **Akılay**'ı
çağırıp aldı evinden.
Babalık hakkı gerçek devletle,
kendisi gelip vardığında,
Han çocuğu **Kanıkey**,
altmış *enenmiş deve*yi sürüp getirmiş,
arakı balını toplatmış,
rüzgâr kirasına şenlik yapıp,
malı ile almıştı.
Han atası Yakup Bay,
şimdi ateşin kenarına gelip
çocuğu sınayıp **duruyor**
çocuğu sınayıp neyi **soruyor**?
"Öteki oturan çocuğumun,
er soygunu yok imiş,
il soygunu yok imiş,
alnına yazılmış bahtı yok,
bahtsız çocuğun değil mi?
Öteki oturan çocuğumun,
damağında mühürü var,
katı dilinde siğili var,
lânetleyen çocuğum değil mi?
öteki oturan çocuğumun
er soygunu var idi,
il soygunu var idi,
alnında yazılmış bahtı var,
bahtlı çocuğum değil mi?
Asilzâde hanın çocuğu,
iyi insan değil mi?
işlerini yoluna koyan,
kıymetli çocuğum değil mi?
Asilzâde hanın çocuğu,
Ak devletli doğan çocuk imiş."
Han babası **Yakup Bay**'ın,

(40) hoşuna gitti han çocuğu **Kanıkey**,
Ak Kula'nın üstünde
(bunları) işiten Er **Manas**,
(atını) geri çevirdikten sonra,
yaşlı babasına seslendi.

(45) Kaplan (gibi) doğan Er Manas,
kırk yiğidini çağırdı:
"**Kayıp Han**'ın **Kara Börük**'ü,
yakalayıp aldım bozkırdan.
Çoruk'un kızı **Akılay**'ı,

(50) çağırtıp aldım evinden.
Han babacığı Yakup Han,
Kanıkey'i övüyor, diyor,
Sabahleyin sen kalksan,
Bahadır oğlanlar "*kırk yiğit*",

(55) yüzünü elini yıkasan,
yiğitler(im) Kanıkey'e varalım,
hizmet edilecekse yapalım,
"***Iskat***"ı[674] olursa bilelim,
gönlünü hoş etmez,

(60) han babacığım Yakup Bay'ı
yabancı kılıp dönelim."
Sabahleyin kalktı yiğitler,
yürük ata binerek çekişip,
iki yaşındaki tosun[675] gibi *vuruş*up[676],

(65) beyin yanına geldi yiğitler.
Kanıkey'e gidelim deyip,
hörgüçü büyük boynu uzun,
yorga at gibi yürüyen **Çoñ Kula,**
yürüyüşü rahat **Ak Kula**,

(70) *başı boyalı Moğol eyeri*ni[677]
Ak Kula'ya eyerletip,
alaca döşek[678] koydurup,
altın kayış çektirip,
Manas Ak Kula'ya bindikten sonra,

---

674. **ıskat**: Ölünün ruhunun huzuru için dağıtılan hediyeler (KS. I, 360).
675. iki yaşındaki tosun: Kırg. **tay buka.**
676. vuruşup: Kırg. **culkuşup.**
677. Başı boyalı Moğol eyeri: **Kırg. Ak kañgı eer sırdıgaç.**
678. döşek: Kırg. **köpçük** (KS. II, 505).

(75) Kanıkey'e doğru yürüdükten sonra,
Han çocuğu Kanıkey,
mesuliyeti büyük kişi imiş,
doğrulup kalktı o yerden,
iki gelinlik kızı var imiş.

(80) Çağırdı yanına Kanıkey,
kızmış gibi sarı kızı,
kızmış gibi kara kızı,
çağırsa yanına Kanıkey
boyunları ince ve zarif görünüyor,

(85) gerdanları sarkıyor.
"***Kelenger***" (adlı) saç bağı bir kucak,
kalçasının üstünde[679] cıvıldıyor,
yavru kuş gibi ötüyor,
baldıran otu gibi hışırdıyor.

(90) İki kıza söylüyor, diyor:
"Kaplanım, ay ışığı efendim,
Er Manas geliyor,
kaplanım, gün ışığı efendim,
han Manas geliyor.

(95) Atını tutup alınız!
Biriniz kapıyı açınız!
Biriniz Ak Kula'yı **alınız**!
Sart tutsağını **salınız**!
Efendime rakı, şerbet, aş veriniz!

(100) Şafağın söküşünü seyredelim,
Çındırmalı[680] ***kökör***ü[681]
büyük sandıktan alalım,
rakı koyup verelim,
yiğide "**sarpay**"[682] giydirelim.

(105) ***At armağan ed***elim,
bir ***kürk*** diktirip giydirelim,
rûhu için hediyeler yapalım,
hizmetine duralım!"
Geldi batur **Er Manas**,

---

679. kalçasının üstünde: Kırg. **may soorunda** (KS. II, 660: **sooru** "sağrı").
680. Kırg. **çındırma**: Şarap tulumunda çıngırdayan küçük demir çubuklar.
681. Kırg. **kökör**: Tulum.
682. Kırg. **sarpay**: Erkek kaftanı (<Farsça).

(110) ikisi aynı kızların
birisi **Ak Kuja**'yı alıyor,
birisi kapıyı açıyor,
birisi **Sart** tutsağını salıyor,
altın sandık "***abdıra***"dan
(115) çekip çıkardı rakıyı,
kırk yiğit gelip oturdu.
Kırk yiğit gelip oturunca,
yiğite verdi rakıyı.
Yiğite verince rakıyı,
(120) yiğitler "***ala ev***"e giriyor,
han çocuğu **Kanıkey**,
yiğite "**sarpay**" giydireyim diye,
ak heybeyi ağdırdı.
Geniş **Kaşgar**'dan aldırdığı,
(125) arabaya koydurduğu,
oniki düğme taktığı,
tüfek kurşunundan nefret eden,
ak cebeli "***torgay***"[683] gözlü,
yakası altın, yeni bakır
(130) alıp giydirdi "sarpay"ı.
Giyip aldı yiğitler,
Yine ak heybeyi ağdırıyor,
"***Çüştö***"[684]den gömlek[685] giydiriyor,
Çin ipeğinden ***don***[686] giydiriyor,
(135) tam olarak zevk alıyor,
geniş **Taşkent**'ten aldırdığı,
arabaya attırdığı,
"***Kaşka***" tabanlı *kıymetli ayakkabı*yı[687]
zayıf ayağına giyiyor.
(140) Hepsine "sarpay" giydirdikten sonra,
yiğitler ayağa kalkıp seviniyor:
"**Kanıkey** iyi imiş deyip,
Kara Han'ın **Kara Börük**'ü
yakalayıp aldı bozkırdan.

---

683. Kırg. **torgay**: Tarla kuşu, turgay.
684. Kırg. **çüştö**: İnce beyaz patiska.
685. gömlek: Kırg. **köynök.**
686. don: Kırg. **dambal.**
687. kıymetli ayakkabı: Kırg. **ceke ötük.**

Sonra bunun gibisi yok idi,
atalıktan ak (olan) devlettir.
Sonra bunun gibisi yok idi,
Çoruk'un kızı **Akılay**,
sonra bunun gibisi yok idi,
Asil[688] hanın çocuğu,
aklı daha çok kişi imiş,
çok uyumlu çocuk imiş.
Yiğitler gitti sevinip,
yiğitler kesse sevinip,
Şimdi **Manas** yattıktan sonra,
at tavlanıp gösterişli olur,
kırağı düşünce güz olur,
mert (olanlar) yatınca güçsüzleşir
şimdi düşman ardında koşmak zamanıdır.
Altay'ı dolduran çok **Kalmuk**,
Ay Han'a (doğru) akıyor.
Kün-kay'ı dolduran çok **Kalmuk**,
Gün Han'a (doğru) akıyor,
ticaret yapıyor.
O zaman Manas (şöyle) dedi:
"Altay'ı dolduran çok Kalmuk'un,
Kün-kay'ı dolduran çok Kalmuk'un
yarısını tutup alalım!
Haberciden gerekli bilgiyi öğrenelim!
Ata binip düşman ardından koşalım!
Ak Kula'yı hazırlayınız!
Atlanıp sefere çıkalım!
Ön kaşı geniş, boyalı Moğol eyerini
Ak Kula'ya eyerletmiş."
"Kaşka" tabanlı *kıymetli ayakkabıyla*,
Ak Kula'ya sıçrayıp bindikten sonra,
Han çocuğu **Kanıkey**,
yakalayıp aldı **Manas**'ı.
Han Manas'a (şöyle) dedi:
"Zayıf adama karşılık cariyeye git, beyim,
yirmibeş yaşında pars (gibisin), beyim,
bu yıl yirmibeşini doldurdun, beyim,
at (için) hayırsız yıl idi, beyim,

688. asil: Kırg. **ak söök.**

(185) yakalayıp alsa Manas'ı
"Koy! Koy!" dese alacağı yok,
Kanıkey'in hâberini aldığı yok"
Manas'ın öfkesi şiddetli oldu.
Oniki sırımdan örülmüş bahadır kamçısını,
(190) vururşa (insanın) kulağını sağırlaştırıyor,
çekip salladı Kanıkey'e,
ipekten yapılmış gömleği,
dikiş yerlerinden sökülüp,
inci ile mercanı,
(195) yol üstüne dökülüyor.
Han çocuğu Kanıkey
kahkaha ile gülüverdi:
"Öfkeni bastır, töröm!
Fikrini değiştir, töröm!
(200) Düşmanını basıp dön, töröm!
Kendini yendirip, ondan sonra dön, töröm!
Düşmanın ardından koştukça, yolun başarılı olsun, töröm!
Dostun **Hızır** (aleyhisselâm) olsun, töröm!
Kanıkey girdi evine,
(205) Batır **Manas** batırdı,
gecikip gelen Kanıkey
han Manas'ı yakaladı,
"*biz ne olduk*?" diyerek
Çoruk'un kızı **Akılay**,
(210) Manas'ı yakalayıp aldı:
"Zayıf adama karşılık cariyeye git, töröm!
Yirmibeş yaşında pars (gibisin) töröm,
bu yıl yirmibeşini doldurdun, töröm,
atlan çabuk ay ışığı, töröm,
(215) atlan, boyun eğme güneş ışığı, töröm,
at (için) uğursuz ay idi, töröm,
er (için) uğursuz yıl idi, töröm.
Manas (şöyle) dedi kadına:
"Her zaman yük hayvanı yedirip, *çirkin,*[689]

689. Kırg. **çirkin**: 1. Menfur, murdar, 2. Bu kelime sık sık teessüf, pişmanlık ifadesi için kullanılır.

Kanıkey'in hakaretini almadın, çirkin,
senin sözünü dinleyeyim mi, çirkin?"
Çekip salladın Er Manas,
ipekten yapılmış gömleği
dikiş yerinden **sökülüyor**,
inci ile *mercan*ı
yol üstüne **dökülüyor**.
Korkup kaldı,
Manas dinlemeyip yürüdü:
"Yürüyüp **gelme**, töröm!
Dönüp evini **görme**, töröm!
Kanıkey'i kucaklarına, töröm!
Bürküldök'ten[690] tutma, töröm!
*Kara ağzı*na kan **dolsun**, töröm!
Geri gelmeyecek gün **doğsun**, töröm!"
Beddua edip kaldı
Manas çekip gittikten sonra,
Barköl'ü basıp geçti,
Tör Köl'ü dolanıp geçti,
Kuzu Başı, **Koymorok**,
oraları basıp geçti.
Evde yatan **Kanıkey**,
o önceden bildi,
kereminde duydu,
kıymetli yerden sesleniyor,
deve kaldıran pehlivanı
Kanıkey kendi çağırır:
"Kıymetli yerde tellâlım,
deve kaldıran pehlivanım,
çifte atı eline al! dedi.
Çifte atı eline aldıktan sonra,
asil doğmuş töröme,
yetişip haber ver! dedi.
Ak bayıra konayım,
Ak boz kısrak keseyim
O Tanrı'ya yalvarıp
kurban kesmeye niyet edeyim.
Güvercin görürse tüyünü kes!
Bedbaht (kız) çok söylenirse, **dilini** kes,
saksağan görürse, **tüyünü** kes!

690. Kırg. **bülküldök**: Karının ahşa tarafını kuşatan zar.

Bedbaht (kız) çok söylenirse, dilini kes!
Akılay'ın evine,
Töröm gelip açsın de!
Sarı suyumu döksün de!
Bedduası hayırdua olsun de!"
Asil yerde(ki) tellâl kul,
deve kaldıran pehlivan kul,
Bar-Köl'ün başındaki **Sayram**'da
yetişip söyledi **Manas**'a,
Batır Manas'ın olduğu yok,
kadının sözünü aldı deyip,
dönüp eve gitti.
Çorolara nasıl cevap vereyim deyip,
olmayıp sürüp gitti,
Manas'ın *kuş uykusu* geldi,
pamuğu bir karış ak "***olpok***"u[691],
aykırıdan saldı.
Yılkıcının **Taşşa Bek**'in
yanına Manas geldi,
uyuyup yattı.
Yorga yürüyüşlü büyük kula,
yorga yürüyüşlü rahat **Ak Kula,**
nefes nefese koşturdu.
Çorolara bakarsan,
dimdik olmuş geliyorlar,
ön kısmını sarmıştır,
Ak Kula dosdoğru geliyor,
Almambet durup bunu söylüyor:
"Ay çorolar beri dursanız,
*aygır yelesi boz tepe*ye
Karakol'a doğru "berçi" edin,
sen **Ak Bala**'nın oğlu **Bolot**'um,
sen **Kıranşalbay**, **Şuut**'um,
sen **Kongrooluu Bay**'ın **Koş-Abış**,
dördünüz benimle gelin."
Almambet ile beş çoro
aygır yelesi boz tepede
dört tarafına dikkatle bakındı,
yeri göğü gözledi,
görüneni görüyor,

691.Kırg. **olpok**: Sık ipekten yapılan ve savaş gömleği yerini tutan bir tür giyim.

görünmese gök tütün gibi uzuyor,
bir insan geliyor,
Almambet vardı Manas'a
Manas'a gelip (şöyle) dedi:
"Aşağıya geri vardığımda, ben,
atıma binip, yel gibi uçsam, ben,
ormanlık yerde dağılıp toz olsam, ben,
aygır yelesi boz tepeden, ben,
gözetleyip bakıp dursam, ben,
yüzü atılgan görünüyor,
gözü ateşli görünüyor,
sakalı yok, köse gibi,
teni olsa kâfir gibi,
geliyor bir adam,
şimdi ne yapayım, ay ışığı, töröm?"
O zaman **Manas** sen (şöyle) söyledin:
"Kaplan doğan **Almambet**,
bir insan görürse,
Allah aşkına[692] ne olduğunu sordurup,
bir çoronu göndersen!"
Almambet kalktı,
çorolara hizmet etti.
Büyük bir arzu ile girmişsin,
kırkın başı **Kırgın**'ım,
uzak bir yurttan gemişsin,
Boz "*çolok*"[693] ata binip hızla gelsene,
ormanlık yerden karşıya geçsene,
gözetleyip bakıp dursana,
oradan geliyor bir adam,
sakalı yok köse gibi,
görünüşü kâfir gibi,
yakalayıp al çocuğu,
öteki dünyadan geri getir!
o çocuğun Allah aşkına hâlini sor!"
Boz "çolok"a bindi **Kırgın Çal**,
çabucak geliyor,
aygır yelesi tepeden,
gözetleyip bakıp duruyor,
...
...

692.Allah aşkına: Kırg. **tegi** (KS. II, 720).
693.Kırg. **çolok**: 1. Kötü ve zayıf at, 2. Kısa kuyruklu (KS. I, 279).

(340) çocuk geçip vardığında,
Boz "çolok"a binen Kırgın Çal,
buraya gelen çocuğu,
saldırıp yakaladı.
Çocuk başını çevirerek baktı.
(345) "**Möndü,**[694] möndü, möndü!" dedi,
Körkü, körkü, körkü, dedi,
Sayın, sayın, sayın, dedi,
Altay, altay, altay, dedi.
O zaman (şöyle) dedi Kırgın Çal:
(350) "Ey sakalı yok, köse kul,
görünüşü kâfir kul,
Möndü dediğin ne?
Körkü dediğin ne?
Sayın dediğin ne?
(355) **Altay** dediğin ne?
Sen "Esselâm"dan "selâm" desen!
Ben "Aleykümselâm" desem!
Çocuk durup (şöyle) dedi:
"Selâmını bilmiyorum,
(360) Aleykümü bilmiyorum,
Altay, altay dediğim,
'**Merhaba!**" demektir.
Körkü, körkü dediğim,
'**Selâmlaşmak**' demektir.
(365) **Cabı**, cabı dediğim,
'**İyi misin**?' demektir.
Ben beyi olan ülkeden geliyorum,
beyine sözümü söyleyeyim,
hanı olan yurttan geliyorum,
(370) hanına sözümü söyleyeyim,
beyin kim oluyor?
"**Tölönggüt**"[695] kim oluyor?
Hanın kim oluyor?
Halkın kim oluyor?

---

694. Kırg. **möndü**: Kalmuklar ve Çinliler tarafından savaş parolası olarak kullanılan söz. (KS. II, 572).
695. Kırg. **tölönggüt**: Hanın uşağı.

(375) **Kırgın Çal** durup (şöyle) dedi:
"Kula (donlu) genç kısrağa binen,
zavallı çocuk, zavallı,
benim beyimi sorarsan, zavallı,
altındaki Ak Kula, zavallı,
Bölçürüü Dağı'nın eteği gibi, zavallı,
(380) yukarıdaki beyimiz, zavallı,
havadaki **gök Tanrı** gibi, zavallı,
dokunmuş idi beyimiz, zavallı,
beyini isteyip ne edeyim, zavallı."
*Kula (donlu) genç kısrağ*a binen zayıf çocuk,
(385) esir düşmüş kurnaz çocuk,
yukarı bırakıp yolladı,
elinden çıkıp gitti.
Dizinin iç yanına *kamçı* ile vurdu,
koltuğuna sıkıştırdı,
(390) kula (donlu) genç kısrak, *ağzı güçlü at* imiş,
(atı) deh! deyip, sürüverdikten sonra,
ok gibi gelen **Almambet**,
Sarı Ala'nın başına,
sertçe çarpıp kaldıktan sonra,
(395) ***"kaşka"***[696] tabanlı ***"ceke ötük"***[697] ile
üzengisine ayağı ile
basıp çıktın Almambet.
Dimdik duran ince kulakları oynatıyor,
Zühre yıldızı gibi gözünü kırpıyor,
(400) başını çevirip arkasına baktı.
"**selâm**"ı öğrenen zayıf çocuk,
Almambet'e selâm verdi.
Selâmı aldı Almambet.
Almambet durup (şöyle) dedi:
(405) "Kula (donlu) genç kısrağa binen zayıf çocuk, zavallı,
gözün mutlu görünüyor, zavallı,
yüzün gayretli görünüyor, zavallı,
ata binip **kastırdın**, zavallı,
nereden buraya **astırdın**, zavallı?

---

696. Kırg. **kaşka**: Alnında beyaz lekesi olan (hayvan).
697. Kırg. **ceke ötük**: Bir tür kıymetli ayakkabı.

Ata binip **yelersin**, zavallı,
hangi yönden **gelirsin**, zavallı,
ad sormak gelenekten, zavallı,
yiğit sormak sünnetten, zavallı,
atın arkadaş er zayıf, zavallı,
hangi yönden geliyorsun, zavallı?"
Zayıf çocuk durup bunu söylüyor:
"Adı güzel ay ışığı, töröm,
soysuz kişi mi diyorsun, töröm,
töreli ülkeden geliyorum, töröm,
bir tek sana söyleyeceğim, töröm,
söyleyip de döneyim, töröm,
bilmesem de yolun var, töröm,
görmesem de selâmlaşırım, elini ver, töröm."
Almambet'in elini görmeden tuttu,
"Hanlı yurttan geliyorum, töröm,
hanım sana söylüyorum, töröm,
söyleyip de döneyim, töröm,
ey "***süyünçü***"[698] ay ışığı, töröm,
bu "süyünçü" güneş ışığı, töröm,
"süyünçü"ne dua etsin, töröm,
dua etsin de tez etsin, töröm,
birbirlerine olan *bağları çözülmemiş deve* versin, töröm,
bohçası açılmamış giyecek versin, töröm,
han babası **Yakup Bay**, töröm,
altı yaşında iken, töröm,
Kös Kaman gibi küçük erkek kardeşi, töröm,
Altay'a dolan pek çok **Kalmuk**, töröm,
Ay Han gelip atıldığında, töröm,
dağın güney yamacına dolan pek çok Kalmuk, töröm,
Kün Han gelip atıldığında, töröm,
Kös Kaman gibi küçük erkek kardeşi, töröm,
Kalmuk'a doğru gidiyor, töröm,
Kalmuk'a varıp, yer alıp, töröm,
Kıtay'a varıp, ev alıp, töröm,
Kırım'a varıp, yurt alıp, töröm,
göçüp geliyor Kös Kaman, töröm,
beş törö gibi oğlu var, töröm,
beş oğlunun içinde, töröm,
kaşları çatık, gözü çukur, töröm,

698. Kırg. **süyünçü**: Sevinçli haber getirene verilen hediye, müjde, muştuluk.

kara niyetli **Kökçögöz**, töröm,
ak sakalı o imiş, töröm,
birinin adı **Börbölçün**, töröm,
birinin adı **Dörbölçün**, töröm,
birinin adı **Çaganday**, töröm,
birinin adı **Agantay**, töröm,
göçüp gelen Kös Kaman, töröm,
bozkıra gürleyişi yayılan, töröm,
geliyor Kös Kaman, töröm."
Zayıf oğlanın sözünü duyduktan sonra,
kaplan (gibi) doğan **Almambet**,
Sarı Ala'ya bindi,
Er Manas'ın (yanına) vardı,
duyduğu sözleri söyledi
Şimdi **Manas** (şunları) söyledi:
"Meskûn yerden kaybolup, çorom,
en iyi *alnı akıtmalı koyun*, çorom,
halklı yerden toplayıp, çorom,
arzu edip alan seçkin "*kaşka*", çorom,
hepsi biribirinden yiğit erler, çorom,
hepsi biribirinden bahadır, çorom,
öne doğru uzattığı kargıyı dürtmeyen, çorom,
kadına sırrını açmayan, çorom,
hepsi *alnı akıtmalı koyun* gibi, çorom,
kula (donlu) zayıf oğlan, çorom,
güzellikle parlayan kurnaz oğlan, çorom,
müjdeli haber getirdiğini söylüyor, çorom,
müjdesini verelim, çorom,
Kayıp Han'ın **Kara Börük**'ü, çorom,
yakalatıp aldım bozkırdan, çorom,
bir **Almambet** oğlandan, çorom,
babalık hakkından ak devlet, çorom,
çağırtıp aldım evinden, çorom,
ondan çocuk yok idi, çorom,
kime vereyim müjdeyi, çorom,
Çoruk'un kızı **Akılay**'ı, çorom,
ondan çocuk yok idi, çorom,
kime vereyim müjdeyi, çorom,
han çocuğu **Kanıkey**, çorom,
ondan çocuk yok idi, çorom,

(490) kime vereyim müjdeyi, çorom,
benim babam **Yakup Bay**, çorom,
kendisi nâdir (bir) kişi idi, çorom,
yumurta akından **ak** idim, çorom,
bir anadan (doğma) **tek** idim, çorom,
(495) yalnız idim "***kıya***"[699]dan, çorom,
yalnız idim "***uya***"[700]dan, çorom,
şişman hâlim yok idi, çorom,
onun beri yanında, çorom,
sırtımda "***yele altı yağı***" yok idi, çorom,
(500) altımda ***kuyruk*** yok idi, çorom,
yiğitlerin biriciği çocuk idim, çorom,
kime vereyim müjdeyi, çorom,
öz kardeşim **Kardıgaç**, çorom,
onbeşinde ergin (bir) çocuk idi, çorom,
(505) ***kıymetli ayakkabısı*** olmuyor, çorom,
"**sor**" ayakkabısı sığmıyor, çorom,
hiç kaynı yok idi, çorom,
ben kime vereyim müjdeyi, çorom,
onun beri yanında, çorom,
(510) **Bahtı Döölöt Baybiçe**, çorom,
kime vereyim müjdeyi, çorom,
*çukur*daki[701] evi gördün mü, çorom,
*dere*deki[702] yılkıyı buldun mu, çorom,
*çayın yatağı*ndaki[703] evi gördün mü, çorom,
(515) *dere yatağı*ndan[704] yılkıyı buldun mu, çorom,
*çukur*daki evi o görse, çorom,
*dere*den yılkı ot bulsa, çorom,
çay yatağından evi o görse, çorom,
dere yatağından yılkı ot bulsa, çorom,
(520) başa geçip varınız, çorom,
müjdesini veriniz, çorom,
öteki dünyadaki yerden koklayarak al, çorom,
zayıf çocuğun hâlini sorup gel, çorom!"
Sarı Ala'ya bindin **Almambet**,

---

699. 495. Kırg. **kıya**: 1. Yamaç, bayır, 2. Çapraz olarak.
700. Kırg. **uya**: Yuva.
701. çukur: Kırg. **kolot.**
702. dere: Kırg. **koynot.**
703. çayın yatağı: Kırg. **cıbıt.**
704. dere yatağı: Kırg. **cılga.**

Sarı Ala'ya binip hızla koştu,
zayıf çocuğa geldi:
"Kula (donlu) genç kısrağa binen
zavallı çocuk, zavallı,
gözün ateş (gibi) çocuksun, zavallı,
çehresi sevimli çocuksun, zavallı,
müjdeleyip haber verdin, zavallı,
kime verecek müjdeyi, zavallı,
yumurta akından ak idi, zavallı,
benim beyim **Er Manas,** zavallı,
bir anadan (doğma) biricik idim, zavallı,
kime vereyim müjdeyi, zavallı,
yalnız idim ***kıya***dan, zavallı,
benim beyim **Er Manas**, zavallı,
bir yuvadan yiğit yalnız, zavallı,
kime vereyim müjdeyi, zavallı,
önünde yelesi yok idi, zavallı,
arkada kuyruğu yok idi, zavallı,
altmış (yaşında) babası, zavallı,
elliye ulaşmış annesi, zavallı,
benim beyim Er Manas, zavallı,
kime vereyim müjdeyi, zavallı,
onun beri yanında, zavallı,
Kayıp Han'ın **Kara Börük**, zavallı,
ondan çocuk yok idi, zavallı,
kime vereyim müjdeyi, zavallı,
Çoruk'un kızı **Akılay**, zavallı,
ondan çocuk yok idi, zavallı,
kime vereyim müjdeyi, zavallı,
han çocuğu **Kanıkey**, zavallı,
aldığı altı ay olacak, zavallı,
yüzümde "***beyaz düzgün***" uygun idi, zavallı,
*dikişli hasır örtü*sü uygun idi, zavallı,
benim beyim Er Manas, zavallı,
kime vereyim müjdeyi, zavallı,
onun beri yanında, zavallı,
çukurdaki evi o görsün, zavallı,
beyim başa geçip varsın diyor, zavallı,
çayın yatağındaki evi o görsün, zavallı,
beyim başa geçip varsın diyor, zavallı.

(565) Zayıf çocuk durup söylüyor:
"Törölü yurttan geliyorum,
efendime sözümü söylüyorum,
söylerim de dönerim,
hanlı yurttan geliyorum,

(570) han efendime söylerim,
söylerim de dönerim."
Kula (donlu) genç kısrağına binen zayıf çocuk,
bu genç kısrağın "*yağır*"ını[705]
iyileştirip binip **almış**,

(575) **Manas**'a doğru **salmış**,
Manas'a gelip söylemiş:
"Adı güzel ay ışığı, töröm,
kendisi güzel gün ışığı, töröm,
ey müjde ay ışığı, töröm,

(580) ey müjde gün ışığı, töröm,
söylediği yalan der isen, töröm,
göçüp geliyor **Kös Kaman**, töröm
kaplan (gibi) doğan Manas'ın, töröm,
haberinden anlamıştır, töröm,

(585) kâfir ile Müslümanın, töröm,
ortasından geçti diyor, töröm"
O zaman (şöyle) dedin Er Manas:
"Ey kula (donlu) genç kısrağa binen zayıf çocuk,
ey hilekâr kurnaz çocuk,

(590) böyle söylemedi beybabam,
altı kapılı geniş **Bukar**,
onu yağmaladım ben Manas,
böyle söylemedi beybabam,
ak boz atın nalından

(595) geniş **Andıcan** tarafından
öz tay imiş **Camgırçı**
yılkısına saldırıp aldığımda,
o zaman söylemedi beybabam,
Aygan'ın hanı **Mus Burçak**,

(600) ona hücum edip aldığımda,
kolsuz yeleği soyup giydiğimde,
soyup soğana çevirip giydiğimde,
soymanın zevkine vardığımda
o zaman söylemedi beybabam:

---

705. yağır: Kırg. **coor** (arka derisi sıyrılmış olan at veya eşek).

Turfan ilini yağma ettiğimde,
o zaman söylemedi beybabam,
*kırk yiğid*e baş yapıp,
Sarı Ala'ya bindirip,
Almambet gibi yiğidi,
töre yerine kaldırıp,
Orus'un **Orok** batırının
on bin yılkısına hücum ettiğimde,
o zaman söylemedi beybabam,
Kızılkıt'ın çukurunda,
Kar-caabas'ın kıyısında,
Kaşkar (ile) **Yarken**'i çeviren,
bin **Kıtay**'ı yendiğimde,
Kongur Bay'ı yendiğimde,
o zaman söylemedi beybabam,
Ak Kula'ya bir zaman **bineli,**
yaşım yirmibeşe **geleli,**
bana söylemedi beybabam,
kula (donlu) genç kısrağa binen zayıf çocuk,
korktuğun için söylüyorsun,
beklenilmeden girip gelmişsin,
attan çekip indiriniz!
Ayağına ince *sırım* bağlayınız!
Çok sağlam düğümleyiniz!
geniş **Kulata** vâdisinde,
geniş **Talas**'ın kıyısında,
beybabam **Yakup Bay** var.
han beybabam Yakup Bay,
altını bakır gibi **bursana,**
soydaşlarının durumunu **sorsana,**
bu söylediği gerçek ise,
otlağını hayvanla doldurup,
evini para ile doldurup,
geline "***kete***[706]" giydirip,
kızına "***kumkap***"[707] giydirip,
han sınırına sarı döküp,
kapısına bakır "***buyla***"lı[708] "***nar***"[709] çöküp
Yurdu hizaya getirelim!
Yurdun dizginini verelim!
Tabaklarda gönülden sunalım!

---

706. Kırg. **kete**: 1. Genç kadınların güzel elbisesi, 2. Kadınların serpuşu (KS. II, 445).
707. Kırg. **kumkap**: Bir tür ipeksi kumaş (KS. II, 454).
708. Kırg. **buyla**: Öküzün ya da devenin burun kıkırdağına geçirilen küçük çubuk (KS. I, 151).
709. Kırg. **nar**: Tek hörgüçlü deve.

Hanı tahta oturtalım!
Bunun sözü yalancı olursa,
başını koyun gibi keselim!
Kanını su gibi dökelim!"
Sarı Ala'ya binen **Almambet**,
dört nala[710] geliyor,
insana büyük zevk veriyor
hızla yeliyor,
"***urt***"[711] atmış gibi oluyor,
(atını) sürüp geliyor Almambet,
Kopun'a doğru hareket ediyor,
Irkaytın'ı aşıyor,
Sarı Özön Çüy'ü dolaşıp,
bir **Çöngör**'ü aşıyor.
Geniş **Talas**'ın kıyısında,
geniş **Kol-ata** vâdisinde,
Yakup Bay'ın ayılı var,
Kara-atar, **Koş-kaçat**'ı,
iniverdin Almambet,
dar dağ deresi gibi tedbirler alıp,
samur kürkünü giyinip,
han babası Yakup Bay,
ağıldan koyun çıkarıp,
tepede oturmuş idi.
O zaman (şöyle) dedin Almambet:
"Esselâmdan selâm Yakup Bay Ata!"
"Aleyden aleyki Almambet, oğlum!
gideceğin yere belirlenmiş zaman yok, oğlum,
'***sooga***'[712] demek '***olcay***'[713] yok, oğlum,
Hızlı gidip tez dönemli, oğlum,
Eleman ülkesini yağma ettin mi, oğlum,
Tokomon ülkesini yağma ettin mi, oğlum,
Kalkaman ülkesini yağma ettin mi, oğlum,
hızlı gidip, tez döndün, oğlum,
ne edip yürüyorsun, oğlum,

---

710. dört nala: Kırg. **eñge deñge.**
711 Kırg. **urt at-/** (ordo atkanday: Ordo oyunu gibi zevkli oluyor. KS, II, 598: **ordo**-3)
712. Kırg. **sooga**: Savaşta ya da avda elde edilen av hediyesi.
713. Kırg. **olço/ olcay**: Ganimet (<Moğolca).

Ak Kula iyi miymiş, oğlum,
han beyim iyimiymiş, oğlum,
hangi yerden döndünüz, oğlum?"
Almambet söyledi bu sözü:
"Şaşılacak şey müjde beybabam,
müjdemi çabuk versene, baba!
Çabuk versen de, tez versene, baba!
Ağıldan bölmeden *koyun* versene, baba!
Bağından çözmeden *deve* versene, baba!
Bohçayı açmadan *elbise* versene, baba!
Sen babandan süzüldüğünde, baba,
sen anandan doğduğunda, baba,
kaç akraban var idi, baba?"
Yakup Bay durup (şöyle) dedi:
"Akrabalarından haber aldın mı, ey babam?
Kurban olduğum Almambet, ey babam!"
Almambet (şöyle) cevap verdi:
"Adı güzel ay ışığı, baba,
özü güzel güneş ışığı, baba,
Altay'ı dolduran pek çok **Kalmuk**, baba,
Ay Han gelip saldırdığında baba,
Kün-Kay'ı dolduran pek çok Kalmuk, baba,
Kün Han gelip saldırdığında, baba,
senin küçük erkek kardeşin **Kös Kaman**, baba
gelmiş idi Kalmuk'a, baba,
asil doğan efendim, ey baba,
Kalmuk'tan haber aldı, baba,
Öçkökönglü Kalmuk'tan, baba,
göçüp geliyor **Kös Kaman**, baba,
bey gibi davransa, bey değil, baba,
han beyimden eksik değil, baba,
beş bey gibi oğlu var, baba,
birinin adı **Börbölçün**, baba,
birinin adı **Dörbölçün**, baba,
ak sakallı **Kökçökös**, baba,
birinin adı **Çagalday**, baba,
birinin adı **Agalday**, baba,
göçüp geliyor Kös Kaman, baba!"
Yakup Bay şunu söyler:
"Kurban olacağım ay ışığı, babam,

Tanrı kalmış yalnız, babam,
Yükselecek olsa destek yok, babam,
aşağı inse yardım yok, babam,
önünde *yele* yok idi, ey babam,
...
*yankılı bayır*dan, babam,
altında *üzengi*nin dibi bir Huda, babam,
kendisinin yaptığı yalnız bu, babam,
akraba duyarsa sevinsin, babam,
düşman duyarsa üzülsün, babam
Tanrı'nın yarattığı "***tentek***"[714], ey babam,
yeniden iyi olmuş, babam,
önceden han bey babam, **Yakup Bay**, babam,
altı yaşında iken, babam,
Kös Kaman gibi küçük erkek kardeşi, ey babam,
düşmüş idi **Kalmuk**'a, ey babam,
evde oturan *birinci kadın*,
avuçlarını birbirine vurdu,
kıçını ansızın yere koydu,
acı acı bağırıp (dışarı) çıktı hatun,
"Yıkılan *ardıç ağacı*na benzeyen, kurnaz,
yırtılan *diba kumaş* gibi, kurnaz,
bir tanecik Manas'a, kurnaz,
zor gün doğmuş değil mi, kurnaz?
Bir tanecik **Manas**'a, kurnaz,
kara gün doğmuş değil mi, kurnaz?
Beş *kurt* bir kurta sardırırsa, kurnaz,
saldırıp yerse etini, kurnaz,
bol bol doyar bu kurt, kurnaz,
akrabası ile *tuz dök*, kurnaz,
Kalmuk'tan gelen akraban, kurnaz,
aslâ sana soydaş olmaz, kurnaz,
Kıtay'dan gelen akraban, kurnaz,
aslâ sana teb'a olmaz, kurnaz,
Börbölçün adlıdan hayır gelir mi, kurnaz,
Dörbölçün adlıdan hayır gelir mi, kurnaz,
Agalday adlıdan hayır gelir mi, kurnaz,
Çagalday adlıdan hayır gelir mi, kurnaz,
Kökçögös adlıdan hayır gelir mi, kurnaz,
Kös Kaman adlı olur mu, kurnaz,

714. Kırg. **tentek**: 1. Çuh, oynak, muzip, 2. Delice (KS. II, 726).

akraban ile *tuz dök*, kurnaz,
nasıl *masal anlat*acaksın, kurnaz?"
Baybiçe yürüyüp geldikten sonra,
Yakup Bay'ı koşturup gönderdi.
Yakup Bay bunu söylüyor:
"Yüce soylu işe yaramaz yaşlısın, *çirkin*[715],
Tanrı'nın yarattığı özürlüsün, çirkin,
orta yerini oyduran, çirkin,
mememi bıraktıran, çirkin,
aklın olmadığı için söylüyorsun, çirkin,
biriciğime yeniden iyi oldu deyip, çirkin,
kanadı dallanıp büyüdü deyip, çirkin,
yeniden iyi görsene, çirkin!"
Kahkaha ile gülüp Yakup Han,
kahkaha atıp baktı kaldı.
Oradan gidip **Almambet**,
ne yapacağım bilmedi.
Han çocuğu **Kanıkey**,
nasıl cevap vereceğini bilemez,
söylesem mi? söylemesem mi?
Şüphe içinde bulunup geliyor,
günahı büyük kişi imiş,
han çocuğu **Kanıkey,**
(yere) basmaya üşeniyor,
köpek yavrusu gibi kıvrılıp,
boynu ince ve zarif görünüp,
gıdığı sallanıp,
'***Kelenker***' (adlı) *saçbağı ziyneti, kalçasının üstünde*[716] şıkırdıyor,
yavru kaz gibi ötüp,
çemberli kökör'ü koltuklayıp,
Kanıkey yürüyüp geliyor.
Altın yerden bakınarak,
Han balası **Kanıkey**,
Almambet'i çağırdı:
"**Sarı Ala**'ya binen ay ışığı, oğul,
Sarı Ala'nın başını **buruver**, oğul,
önündeki yerde **duruver**, oğul,
gideceğin yerde **dara** yok, oğul,
hediye alacak **para** yok, oğul,

715. Kırg. **çirkin**: Menfur, murdar (KS. I, 276).
716. kalçasının üstünde: Kırg. **may sooru.**

(800) **Tokomon** ilini yağmaladın mı, oğul?
Kalkaman ilini yağmaladın mı, oğul?
Geri dönüp geldin mi, oğul?
Kaplanın ay ışığı, oğul,
ormandaki *ayı suratını andıran yüzlü*, oğul,
(805) dağ sırtındaki *kaplan*a[717] benzeyen oğul,
güneş görmeyen yerde kışlayan, oğul,
koyun bağrı gibi kara kan, oğul,
sağ kolundan akan, oğul,
arka tarafına bakarsan, oğul,
(810) kırk kişinin tozu var, oğul,
yüzüne bakarsan, oğul,
beş *örgülü kıl*ı var, oğul,
kaplanım, ay ışığı, oğul,
Han beyim sağ mı, oğul?
(815) Ayında sefer çok sürsen, oğul,
bir aydan fazla gezsen, oğul,
ala (atı) süreceğin bütün yaz yok, oğul,
kadrini bilecek kadının yok, oğul,
yıl boyunca gezsen, oğul,
(820) gömleğini giy deyince, gidelim deyip, oğul,
gönlü dertli beyimin, olsun deyip, oğul,
bir *ceviz*in içinden, oğul,
*kıl heybe*nin gözünden, oğul,
devirip açıp baksan, oğul,
(825) ***Çuuştal'dan gömlek*** bir tane var, oğul,
Tuurbar'dan gömlek bir tane var, oğul,
ipekli kumaştan gömlek iki tane var, oğul,
diba kumaştan gömlek beş tane var, oğul,
'*başayı*'[718] *ipekliden gömlek* altı tane var, oğul,
(830) hepsini alıp giyersin diye, oğul,
bir cevize tıkıyorum, oğul,
onu alıp giydikten sonra, oğul,
(eli) boş gelen askere, oğul,
hayatını kurtarmak kadar değil, oğul,
(835) (eli) boş gelen *avcı*ya, oğul
'*Av ola*!' diyecek kadar değil, oğul,
çabuk varıp, tez döndün, oğul,
hepiniz sağ ve sıhhatte misiniz, oğul?
Hepiniz esen misiniz, oğul?"

---

717. kaplan: Kırg. **colbors.**
718. Kırg. **başayı**: El dokuması olan bir tür ipekli kumaş (KS. I, 95).

O zaman şöyle dedin Almambet:
"Ey müjde ay ışığı, yenge,
Çabuk vereceksen hızlı ver, yenge,
'***koro***'dan[719] bölünmemiş koyun ver, yenge,
bağından çözülmemiş deve ver, yenge,
bohçadan açılmamış elbise ver, yenge,
benim babam **Yakup Bay**, yenge,
altı yaşında iken, yenge,
Kös Kaman gibi küçük erkek kardeşi, yenge,
o beş yaşında iken, yenge,
Altay'ı dolduran pek çok **Kalmuk**, yenge,
Ay Han gelip atıldığında, yenge,
Kün-kay'ı dolduran pek çok Kalmuk, yenge,
Kün Han gelip atıldığında, yenge,
Yakup Bay'ın küçük erkek kardeşi, yenge,
Kös Kaman ulaşmış Kalmuk'a, yenge,
Kalmuk'a varıp soydaş olup, yenge,
Kıtay'a varıp yurt olup, yenge,
Kaplan (gibi) doğan **Manas**'ın, yenge,
haberini almış o yerde, yenge,
ben akrabalarıma varayım diyor, yenge
nehri geçip geliyor Kös Kaman, yenge,
beş '***efendi***' gibi oğlu var, yenge,
o oğullarının içinde, yenge,
kaşları çatık, gözleri çekik, yenge,
kötü niyetli **Kökçögös**, yenge,
göçüp geliyor Kalmuk'tan, yenge."
Han çocuğu **Kanıkey**,
o zaman (şöyle) dedi:
Kös Kaman denilen nedir?
Kökçögös denilen nedir?
Börbölçün denilen nedir?
Dörbölçün denilen nedir?
Çagaltay denilen nedir?
Agaltay denilen nedir?
Ben korkuyorum Kalmuk'tan,
Kalmuk'tan gelen çift aygır,
yanımıza **boydaş** olmaz,
üstümüze **soydaş** olmaz,
gelin güzel elbise giydikten sonra,

719. Kırg. **koro**: Ağıl.

kocakarı *kuyruk yağı çiğne*se,
kızı '***kolokop***' giydikten sonra,
semiz ata bindikten sonra,
'***semizcilik***' yaptıktan sonra,
yalnız doğan efendime,
hemen alıp geldikten sonra,
beş kurt bir kurta
saldırsa, o izin verir mi?
Saldırıp yese insanı,
eti ile rahatça doyar mı?
Gel efendime söyleyiver,
kendisi kusurlu olmasın,
kendi kendine dost olsun
sefere çıktığında korkuyorum,
babamın ülkesi ay ışığı,
Sarı Ala'nın başını çeviriver!"
'*Çanyıraluu kökör*'ü
koltuk altından çekip aldı,
*çini piyâle*ye döktü.
Sarı Ala'nın üstünden,
Han çocuğu **Kanıkey**,
Almambet'e sundu,
Sarı Ala'ya binen Almambet,
bayırı geçip aldı.
Arakı denilen kızgın kişi,
Almambet alıp yuttu;
(atın) başını çevirip koşturdu.
Sarı Ala'ya binen Almambet,
han beyine geldi.
"Esselâmdan selâm, ay ışığı beyim!" (dedi).
"Aleyden aleyki selâm, gün ışığı, çorom,
Sen gideli ondört gün oldu, çorom,
benim babam Yakup Bay, çorom,
akrabasını yaz boyunca sordun, çorom,
Han beybabam ne diyor, çorom?"
Almambet çoro şöyle diyor:
"Ey müjdesi ay ışığı (gibi parlak), beyim,
altını bakır gibi **burdum**, beyim,
akrabanın durumunu **sordum**, beyim,
senin baban Yakup Bay, beyim,

altı yaşında iken, beyim,
Kök Kaman gibi *ini*si, beyim,
Altay'a dolan pek çok **Kalmuk**, beyim,
Ay Han gelip atıldığında, beyim,
Kün Han'a dolan pek çok Kalmuk, beyim,
Kün Han gelip atıldığında, beyim,
düşmüşmüş Kalmuk'a, beyim!"
Batır **Manas** ayağa kalktı diyor:
"Kula (donlu) genç kısrağa binen zayıf çocuk, zavallı,
Sokulgan kurnaz çocuk, zavallı,
elini ayağını çözünüz, zavallı,
tunçtan yapılmış ibrik veriniz, zavallı,
el temizliğini yapmaz mı, zavallı?
nakışlı ibrik veriniz, zavallı,
yüzünün temizliğini yapmaz mı, zavallı?
Şimdi geriye dönüp var, zavallı,
yeniden gelen akrabanın, zavallı,
başına geçip alıp geliniz, zavallı,
müjdeni vereyim, zavallı,
esen varıp, sağ dönersem, zavallı,
selâmetle varıp, sağ dönersem, zavallı,
ödülünü daha fazla yaparım, zavallı!"
Ondan sonra (şöyle) dedi, efendiye:
"Hepimiz bir gibi '***akıtmalı koyun***', beyim,
hepimiz bir gibi *yiğit*, beyim,
Ak Kula atın yorulmaz, beyim,
hiçbir zaman yolculuğa bakmaz, beyim,
yeniden akrabalar geliyor, beyim,
(onlara) '***örülük***'[720] verelim, beyim,
o zaman sefere koşarız, beyim,
tövbe **Tanrı Hudâ**'ya, ey beyim,
canımız sıkılırsa, '***kulan***'[721] avlarız, beyim,
canımız sıkılırsa, günde bir yarış yaparız, beyim!"
Geri gelip yürüdü,
yürüyüp gelerek Er **Manas**,
Er-Kaytın (belini) geçip,
Sarı-Özön Çüy'ü yürüyüp,
geliyor Er Manas.
O'nun geldiğini bildi **Kanıkey**,
Altmış başlık *ak oba*ya,[722]

720. Kırg. **örülük**: Eskiden gelip yerleşmiş olanlar tarafından yeni göçüp gelenlere verilen ikram (yemek vb.) (KS. II, 616).
721. Kırg. **kulan**: Yaban eşeği.
722. beyaz oba: Kırg. **ak ordo.**

(960) arak, şerbet, aş yığıyor,
'kazı'[723] ile ***'cal'***[724] yığıyor,
kaba döşek doldurur deyip,
yiğit beyim geliyor deyip,
'bülküldök'ten[725] çeker deyip,

(965) kaplan (gibi) doğan Er Manas,
hörgücü yüksek, sağrısı alçak,
yorga yürüyen büyük kula (ile)
atan tan gibi hareket edip,
'arkar'[726] gibi bacağını sıvayıp,

(970) **Ak Kula** ile geliyor.
At bağlanmayan ahıra
Ak Kula'yı bağladı.
Kapısı büyük *boz çadır*a
eğilip girdi Er Manas.

(975) Ormanda ayı suratını andıran yüzlü,
dağ sırtında başı ***'yolbars'***[727] başına benzeyen,
sarı gözlü, ***'çap'*** taraflı,
'kırk eren'in[728] **başında**
Hızır şimdi **kaşında**,

(980) arka tarafından bakarsa,
kırk kişinin tozu var,
ön tarafından bakarsa,
*beş örgülü saç*ı var,
otlu tarafa başlamış,

(985) koyun bağrı gibi kara kanı,
sağ koluna eklemiş,
gölgede sertleşen gön,
"gönlü ile yükselen,
aşıklı ilikli kemik sırtı,

(990) **Yakup Bay**'ın deve yavrusu,
asil doğan Er Manas,
eve girip oturdu,
bu tarafa çekse olmadı,
boğadan talim alan kul,

---

723. Kırg. **kazı**: Atın karın yağı (KS. II, 427).
724. Kırg. **cal**: Atın yele altındaki yağı (KS. II, 165).
725. Kırg. **bülküldök**: Karnın ahşa kısmının iç tarafını kuşatan zar (KS. I, 155).
726. Kırg. **arkar**: Dağ koyununun dişisi (KS. I, 47).
727. yolbars: Kırg. **colbors** "kaplan".
728. kırk eren: Kırg. **kırk çilten**: Göze görünmeden insanlar arasında yaşayan ve tabiat üstü gücü olan kırk varlık (KS. I, 275: **çilten**).

geriye çekse olmadı,
'kamı'dan talim alan kul,
'kay-kaşka' ata bindi,
kaplan (gibi doğan) delicenin
mükellef ak obasına indi.

Şaşkınlıkla etrafına baktı,
etrafına bakınıyordu.
Arakı, şerbet, aş yedi,
karın yağı ile *yele yağı* yedi.
Han çocuğu Kanıkey,

yürümeye üşeniyor,
enik gibi kuruluyor,
*kaz gibi nefis boynu*nu uzatarak,
*gıdık*ları sallanıyor,
karın yağları eriyor,

bağırsakları yayılıp yatıyor,
'keleñker' adlı saç bağı bir kucak,
kalçasının üstünde **şakıldıyor**,
yavru kaz gibi ***'karkıldıyor'***,
enik gibi silkiniyor,

zincirli ***'kökör'***ü koltuklayıp,
çini kâseyi eline alıyor,
kırk çoroya sırasıyla çok veriyor,
arakı, şerbet, aş yiyip,
alacakaranlık girdikten sonra,

çorolar eğlenceye daldıktan sonra,
öğle vakti eğilip geldikten sonra,
ikindi vakti olduktan sonra,
'Mañ mañ' (diye) havladı **Bay Töböt**,
Bay Töböt'ün sesini duyduktan sonra,

'Vay vay!' (diye bağıran) **Serek** onmasın,
'Defol it!' deyip çıktı,
etrafına bakınıp yöneliyor,
geliyor Kalmuk'lar.
'Tala'da yatağı yorganı yükleyip,

yük eyerini şakırdatıp,
(nehri) geçip geliyor **Kös Kaman**.
Altındakine bakarsan,
yüksek, kır (donlu) gibi **atı** var,
katılaşmış gocuğu var,

(1035) '***kıs***' kaplı kılıcı,
fitilli tüfek[729] gibi silâhı,
(iyice) çatıp sıkıştır!
Kös Kaman'ın hâlini sorma!
Mor sakallı[730] *dağ koçu* gibi
(1040) geliyor Kös Kaman.
O zaman **Serek** (şöyle) dedi:
Kurban olduğum ay ışığı beyim!
Söylediğin akraban bu mu?
Çarığından toz çıkıyor,
(1045) şalvarından su çıkıyor,
geliyor yayan-yapıldak.
Tanrı'nın yarattığı '*tentek*'tin,
evini görüp yöneldikten sonra,
mahçup olup gitti, kızarıp,
(1050) bu ne demek? deyip,
üç taştan yapılmış sacayak, bir ocak,
'kurban olduğum' ay ışığı beyim,
bunu *sünnet ettir*elim inatçı çocuk,
bunun kötülük neresinde?"
(1055) Fısıldayıp girdi o **Serek,**
kara kanlı inatçı,
sırtı kamburlaşmış, sararmış **Almambet**,
kara kanlı inatçı,
*bozkurt yelesi kalpak*lı **Almambet,**
(1060) erkeğini dişleyip bıraktıktan sonra,
gözünü kısıp yöneldikten sonra
'ak *buulum*'[731] ve '*teñge*'[732] saçan kul,
Serek kalkıp (şöyle) dedi diyor:
"ak *buulum* ve *teñge* **saçan** kul,
(1065) **Altay**'a dolan **Kalmuk**'un,
erini öldürüp **kaçan** kul,
öz ülkesine sığmayan,
at gibi sıçrayıp durmayan,
demirden kalan cürufu,

729. fitilli tüfek : Kırg. **Çotolo= çotola** (KS. I, 281).
730. mor sakallı: Kırg. **kök ala saka.**
731. Kırg. **buulum**: 1. Kıymetli bir kumaş, 2. Bir tür kürk.
732. Kırg. **teñge**: O zamanki para birimi.

(1070) **Kökçö**'den gelen yabancıyı,
ahlâkı bozuk '*sokak kadını*'[733] kul,
erkeklenip gözünü kısarak oturdu,
homurdanarak gidip oturdu,
kaplan (gibi) doğan Almambet,
(1075) **Ak Kula**'yı çek!" dedi.
Ön kaşı geniş, *cilâlı Moğol eyeri*ni,
Ak Kula'ya eyerleyip,
alaca '***köpçük***[734]' koydurup,
'*altı mış*'tan örülmüş,
(1080) '*kaşka*' tabanlı '*kıymetli ayakkabı*' ile,
demir tabanlı üzengiye,
tepip bindin **Er Manas**,
o zaman (şöyle) dedin Er manas:
"Kahkaha ile gülen, çorom,
(1085) hepiniz ata bininiz!"
Çorolara bakarsanız,
arakı, şerbet, aş alıyor,
besiye çekildi çorolar,
bir müddet önce gelen akrabanın
(1090) '*örülük*'ünü[735] vereyim, deyip,
Manas yürüdü mağrur bir tavırla gezinip,
kızıl ormanın sonunda,
Kös Kaman'ın çocukları
...
(1095) alıp gelip indirdi,
Altay'a dolan **Kalmuk**'tan,
göçüp gelen **Kös Kaman**,
'*kara kursak*'[736] kahrolası,
arakı içtikten sonra,
(1100) mest olup durduktan sonra,
arakı içip saldırıyor,
yavru kuş gibi çırpınıyor,
şimdi Batır Manas da (şöyle) diyor:
"Aşağıya geri vardığında, çorom,
(1105) bağıran sesini kıs, çorom,
kırkın başı **Kırgıl**'ım,
daha yakın obaya sen gir, çorom!
Sarı Ala'ya binen **Almambet**, çorom!
daha yakın obaya sen gir, çorom!

---

733. sokak kadını: Kırg. **şiktir** (KS. II, 689).
734. Kırg. **köpçük**: Eyerde yastık yerini tutan döşek (KS. II, 505).
735. Kırg. **örülük**: İçin bk. 948.
736. Kırg. **kara kursak**: Coro azasından olmadığı halde, coro toplantısına boza içmek için gelen kimse (KS. II, 525: **kursak**).

beraber yazsa bir doğan, çorom,
asilim **Sırgak** sen oldun, çorom,
daha yakın obaya sen gir, çorom!
Altı oba yapıver, çorom!
Aş verelim halkıma, çorom!
Ona haber veriniz, çorom!
Beyaz yüzlü kısrak kesip, çorom,
sarı başlı beyaz koyun kesip, çorom,
büyük '***kurban***'[737] yapalım, çorom!
al atları güçlü kılıp, çorom,
Al atları yağlı kılıp, çorom,
geline '***kete***'[738] giydirip, çorom,
'*kempir*'e kuyruk (yağı) çiğnetip, çorom,
hepsini bir gibi denk yapıp, çorom,
*çenesine sakal koy*alım, çorom,
*dudağından bıyığını al*alım, çorom,
dinini Müslüman yapalım, çorom!"
Bir müddet önce gelen akrabayı,
Kalmuk'tan gelen akrabayı,
altı obadan içeri soktu,
çenesine sakal koydu,
dudağından bıyığını aldı,
Bismillâh'ı öğretip,
dinini Müslüman yaptı.
Dinini Müslüman yaptıktan sonra,
asil *tentek* de (şöyle) diyor:
"*Çenesine sakal koymuşuz*, çorom,
dudağından bıyık almışız, çorom,
dinini Müslüman yapmışız, çorom,
aş verecek halkım var, çorom,
ona haber veriniz, çorom!
Atları bağlanmış kalmasın, çorom,
pişmanlığı olmasın, çorom,
at yarışı için ödülü söyleyeyim, çorom,
birinci gelen atın ödülüne, çorom,
altmış *gümüş sikke* koyarım, çorom,
sonuncu gelen atın ödülüne, çorom,
kızıl kuyruklu deve koyarım, çorom,
*domuz*unu keselim, çorom,
o zaman dua edelim, çorom,

737. kurban: Kırg. **tülöö** (KS. II, 770).
738. Kırg. **kete**: 1. Genç kadınların güzel giysisi; 2. Kadın serpuşu (KS. II, 445).

Kara-Buğra ovasında, çorom,
inek kaymağı ile semirmiş, çorom,
sarı yağını kemiren, çorom,
Bey'in oğlu **Bakay Bey**, çorom,
Tanrı'yla söyleşen dost ile, çorom,
kadir kısmetli kişi idi, çorom,
Bakay'a haber ver, çorom!"
Bey'in oğlu Bakay,
büyük kurban kesti.
O kurbanın başında
Ak Bañkıl gibi yürük ata
biniverdi Er Bakay.
Yavru kaz gibi 'boğuk boğuk' bağırarak,
ülkenin başına geçtin Er Bakay.
Ak Kula gücünde atlardan,
at yarışı bittikten sonra,
ülkeye *altın sikke* saçtıktan sonra,
köknardan tabut yaptırıp,
testere ile kestirip,
Besmeleyle yaptırıp,
boyunduruk yaptırıp,
cevherli yerde tellâla,
deve kaldıran pehlivana,
başını sağlam tutturup,
balta ile bastırıp,
Kalmukların domuzunu
keser ile kestirip,
Müslüman yapıp koydu.
*Beş vakit namaz*ı öğretip
kıçını temizletip
Kur'ân kitabı koynunda
bir Müslüman olduktan sonra,
Kudret sözü ağzında,
yaşadın öyle **Kös Kaman**.
Altını bakır gibi kıvırıp,
Besmele çekip yaşadıktan sonra,
atlanıp,
sürüp **bağırdı**,
Kös Kaman'ın çocuklarını,

kırk çoronun her birini **çağırdı**.
Arakı verdi ağırlayıp,
at bindirdi davet edip,
henüz gelen akrabayı,
gönüllerini almak için **ünledi**,
bir gün geçtikten sonra,
Kös Kaman kalkıp şunu **söyledi**.
Çocuklarına (şöyle) deyip, söylüyor:
"Hey çocuklar söz söyleceğim,
buraya bakın, (bir) lâf edeceğim!
Üç küme **Kalmuk**'tan,
göçüp gelen yolum var.
Sahrada yükünü **çatırdatıp**,
yük eyerini **şakırdatıp**,
Altay'a dolan Kalmuk'u
çocuklar orada haber duyduğunda,
Tanrı'nın yarattığı Manas'ın
haberini duyup güçtüğünde,
gelmiştim akrabaya,
gelinime '***kete***' giydirdi,
kocakarıma kuyruk yağı çiğnetti,
çocuklar **Kök-Adır**'a çıkıp yayılınız!
*Kazığa kısrak bağla*yınız!
Mayalayıp kımız yığınız!
Koyulaştırıp arakı yığınız!
Bahadır kul idi,
Tanrı'nın yarattığı **Manas**'ı,
Bu yana doğru çağırınız!
Arakı verip gönderiniz!
Ata bindirip salınız!
Güzel sözler söyleyiniz!"
Arakı, şerbet, aş **yığıp**,
kıymetli yerden **bağırıp**,
Batır Manas'ı **çağırıp**,
iyi kaynattı Manas'a,
çağırayım deyip **Çağaltay**,
Korçun Boz'a biniyor,
kırk çoroya varıyor,
yiğit doğan Manas'a,
gidip sözünü söyleyemiyor,

Manas'a söylemeye cesâret edemiyor,
kırk çorosundan duyar deyip,
geri döndü **Çağalday**,
Koşturarak geldikten sonra,
kırk çoro kalktı toplanıp,
kırk çoro geliyor **kastırıp**,
bu yana doğru **bastırıp**,
dört bir yanına dikkatle bakındı,
önümde '*serek*' onmasın,
kırk çoronun içine bakındı,
"Kurban olduğum ay ışığı çoro,
değerli beyim han idi,
özü gün ışığı çoro,
gururlu beyim han idi,
tekesi yok keçi gibi,
imrenerek bakıp nasıl varırız?
"***Boto***"[739] su kaybolmuş deve gibi,
"***bozarıp***" nasıl varırız?
Kıymetli yerden hızla koşup gir!
kaplan (gibi) doğan beyime
Almambet kendin geliver!"
Ata binerek Almambet,
kaplan (gibi) doğan efendime,
koşturup kendi geliyor,
Altın tahtlı ahıra,
Sarı Ala ile "pat!" diye indi,
kısraklı kerim **Kanıkey**,
ayak patırtısını duyduktan sonra,
*zincirli tulum*unu koltuk altına alıp,
gerçekten dilber kişi imiş,
aklı çok câriye imiş,
Kanıkey yürüyüp çıktı, diyor,
kurban olduğum ay ışığı, oğul,
kendisi iyi gün ışığı, oğul,
önündeki beyini uyandırma, oğul,
akrabanın işi zor iş, oğul,
arakı içip (sarhoş) olduktan sonra,
efendime ayıp olmasın!
Yanları dolgun fişek olur,
ruhundaki yiğitlik yok olur.

739. Kırg. **boto**: Bir yaşında olan deve yavrusu (KS. II, 133).

İki akraba döğüşürse,
karı koca barışırlar,
usulüne uygun akraba olduktan sonra,
bir müddet önce gelen akrabaya,
rezil olup ne yapayım deyip,
çorolar gider yerine,
Börbölçün kalkar bağırıp,
Kökçö Kös kalkar silkinip
boğazı saplı baltacık olur
yakalayıp alır sapından
demiri cins kâfirin,
beyime kalkıp çevrildiğinde,
beyime ayıp olmasın!
Melek korkup gitmesin!
Kendin varıp içip gel
olursa böyle olsun." dedi.
Akıllı doğan kul imiş,
Almambet geri koştu,
kırk çoroya geldi.
Kırk çoroya geldikten sonra,
Almambet kalkıp (şöyle) söylüyor:
"Ey çorolar bir parça bekleyin,
vay, beyim düşman olmuş,
batır beyim düşman olmuş,
Kanıkey yok olsun.
Ertesi sabah arakı,
beyime verip içirmiş,
onu sarhoş edip yatırmış,
arakı içip ateşlenip,
sarhoş olup çırpınıp,
beyim yatıp kalmıştır,
kendimiz ülkeye varalım!
Nasıl olduğunu görelim,
arakı içip gelelim!"
Almambet onu söyledikten sonra,
Serek kalkıp (şöyle) dedi,
"Almambet nasılsın, nicesin?
Her zaman ve daima
Kanıkey'in dili ile söylüyorsun,
bir kere bakmak lûtfunda bile bulunmadan,

küsmüş gibi duruyorsun,
sırıtarak gülüp durduğunda,
almış gibi duruyorsun,
kendim ülkeye varayım."
Asla **Serek** iyilik yüzü görmesin.
Kök Kebiç ile gönderdi,
çevirip sürükleyip verince,
Almambet'in öfkesi kötü geldi,
oniki sırım ile örülmüş kamçısını,
sallayıp vurdu Serek'e
yanağı gitti **yarılıp**,
kara kan aktı **yayılıp**,
Serek kalkıp ağlayarak (şöyle) diyor:
"**Tanrı** var, '*dır*'[740] Kalmuk kul,
beyimden hakaret görmedim,
senden çok hakaret gördüm,
Almambet sana yapmasam!"
Geri dönmek için hareket etti bu Serek,
altından işlemeli ahıra,
*inatçı keçi*yi[741] bağladı.
Ayak sesi duydu **Kanıkey**,
ayağındaki '*kök kebiç*' ile,
kuvvetlice bastı,
Kanıkey koşarak çıkıp geldi,
aslâ **Serek** iyilik yüzü görmesin.
Evin haremliğinde ve selâmlığında,
ayak sesini duyurdu,
her tarafa bastık.
Kanıkey gibi kahrolası,
hangi tarafa çıktı?
Aslâ Serek iyilik yüzü görmeyesin!
Her tarafa bastı,
eve girip geldi.
Hepsini döşeğe oturtan kul,
başarıya gark olan kul,
güneş doğuncaya kadar yatan kul,
sabaha kadar okuyayım deyip,
yatmış idi Er **Manas**,
'*sarıñkı*' yay ile '*ak olpok*'un[742]
eteğinden çekiyor:

740. Kırg. **dır**: Taklitlik söz (KS. I, 308).
741. inatçı keçi: Kırg. **kök çebiç.**
742. Kırg. **olpok**: Sık ipekten yapılmış ve savaş gömleği yerini tutan giyim.

"Ey beyim ne oldun?
Yiğit beyim ne oldun?
Günler geçip kaldın,
karanlığa gark olup kalmışsın,
okumayı yazmayı öğrenmiş ay ışığı,
henüz gelen akraban,
'*örülük*' yayıp dâvet ederek,
bir gönlünü **almaz** mı?
kötü görünüşünü **salmaz** mı?
Batır beyim kalksana!"
Uykusu gelmiş gözlerini
açıverdin Er **Manas**,
altın '*tuyak*'lı[743] '*kıymetli ayakkabı*'sını
temiz ayağına giydi.
'*Kele*'den[744] yapılmış kuşağını,
beline sağlamca kuşandı,
ön kaşı geniş cilâlı Moğol eyerini
Ak Kula'ya eyerledi.
'*Kaşka*' tabanlı '*kıymetli ayakka*'bı ile
demir tabanlı üzengiye (basarak),
sıçrayıp (ata) bindi Er Manas.
Yürüyüp vardığı zaman,
başını arkaya çevirip baktığı zaman,
Serek'i gördüğü zaman,
orada (şöyle) dedin Er Manas:
"Zavallı Serek ne oldu?
Savaştan mı geldin Serek?
Güreşten mi geldin Serek?
Yanağında kara kan vardı,
bu kan nereden oldu?"
O zaman **Serek** sen (şöyle) dedin:
"Adı iyi ay ışığı, beyim,
özü iyi gün ışığı, beyim,
birlikte yazılmış, birlikte doğmuşuz, beyim,
ben **Manas**'tan eksik değilim, beyim,

743. Kırg. **tuyak**: At toynağından çoban ayakkabısı (KS. II, 767).
744. Kırg. **kele**: Kıymetli bir kumaş.

(1385) geçende '***ak tenge***'[745] ve '***kürk***[746]' dağıtan kul,
'***Altay***!'[747] diye bağıran Kalmuk'tan,
yiğit öldürüp kaçan kul,
öz yurdunda bulunmayan,

(1390) öz iline sokulmayan,
kaplan (gibi) doğan **Almambet**,
o kul vurdu yanağıma,
kara kanımı akıttı,
batır beyim **Er Manas,**

(1395) sizden aşağılama görmedim,
Almambet gibi Kalmuk'tan,
ben aşağılamayı çok gördüm,
bunun ile duramam,
adı iyi ay ışığı, beyim,

(1400) özü iyi gün ışığı, beyim,
ya Almambet'i alıp götür,
ya da beni alıp götür,
o kulun aşağılanmasını,
ben kötü gördüm, beyim."

(1405) O zaman (şöyle) dedin Er Manas:
"Adı iyi ay ışığı, çorom,
özü iyi gün ışığı, çorom,
onun beri tarafında, çorom,
asilzâde hanın çocuğu,

(1410) asil doğan Almambet,
öfkesi gelirse seni vurur,
öfkesi gelirse beni vurur."
O zaman Serek ağlıyor:
"Vay beyim ne **diyorsun**,

(1415) her zaman ve daima,
Almambet'in sözünü **dinliyorsun**."
Yanağındaki kanı yıkadıktan sonra,
batır **Manas** geliverdi.
Akrabası ile yemek yiyip,

(1420) arakları çok içip,
etrafa iyice baktıktan sonra,
Tanrı vurdu **Kalmuk**'u.
Arakı (içip) sarhoş olduktan sonra,
'*semizçilik*' yaptıktan sonra,

---

745. Kırg. **ak teñge**: Gümüş sikke.
746. Kırg. **bulun= buulum**: "Bir tür kürk".
747. Kırg. **altayla-**: Savaşa davet etmek.

kıkırdak saplı püsküllü bıçağı
tutup aldı sapından,
çekip çıkardı kınından,
kaldırıp vurdu **Manas**'a.
Üç taştan yapılmış bir ocağa
kesilmemiş '*kök çoçok*'
saçaklı çelik ile vurdu.
Takkesinin altına,
geniş alnının üstüne,
üçü varıp hücum ettiler.
Allahu Taalâ bir Tanrı!
Arzuladın Er Manas,
su kenarındaki '*yarpuz*'u,
Allahu Taalâm Kudret!
Neden yarattın '*yalnız*'ı
'yankı'yı yamaçtan,
bu Kudreti yalnız yarattın '*yuva*'dan,
kalça kemiği dolu **ok** oldu,
yanında çoro **yok** oldu,
zevkli içip gittikten sonra,
eğlenceli dövüş olduktan sonra,
o babası **Kös Kaman**,
arasına düştükten sonra,
kavgacıları ayırdıktan sonra,
ayrılıp gittin **Er Manas**.
Kanıkey'e vardıktan sonra,
geri dönüp eve girdikten sonra,
Kanıkey ile sen yattın,
uyuklayıp kaldın yanında.
Ertesi gün tan attıktan sonra,
gün ışığı çıktıktan sonra,
o zaman kalktın **Er Manas**.
Sabahleyin de (şöyle) dedin:
"Batır Manas haykırıyor,
Çorolarını adları ile çağırıyor,
Murat alım, **Murat Bey**, çorom,
bunun gibi atılan **Kuat Bey**, çorom,
ablamdan doğan yeğenim, çorom,
Elim, **Seyit**, iki oğul, çorom,
*Karsak*ların[748] **Karganday**, çorom,

748. Kırg. **karsak**: Kar tilkisi.

Mirza genç oğul sen, çorom,
Börü'nün oğlu **Böröş**'üm, çorom,
Ak Kula'ın aksayıp gittiğinde, çorom,
altın *nal*[749] ile bakır *muh*ı,
sağlam nallayıver çorom,
Kenan'ın oğlu **Ken-Caman**, çorom,
Kongrooluu Bay'ın **Koş-Abiş**, çorom,
Açık'tın oğlu **Caş-cigit**, çorom,
Ümöt, **Cayzañ**, iki oğul, çorom,
Tölgöçü Kara Tölög'üm, çorom,
Çoruçu Kara Badişa'ım, çorom,
Kuu Çabdar'a binen **Er Çalbay**, çorom,
geceleyin tilkinin izini bulmakta yanılmayan, çorom,
Türsün Taylak, "*çutum*" çorom,
tütüp duran tüfeğe, çorom,
şiddetli saldırıp vuruşan, çorom,
karanlıkta "*karsak*"ın izini bulmakta yanılmaz çorom,
Kaplan Taylak ay ışığı, çorom,
benim annem ev kadını, çorom,
asil atı bağlamış, çorom,
Ak Boz aygır körleşmiş, çorom,
Mekke'ye girip gittiğinde, çorom,
Hazret-i Sultan Peygamber, çorom,
benim yoldaşım olmuştu, çorom,
...
birlikte yaratsa akrabamı, çorom,
kursakta bitse bir bilen, çorom,
kundağa yaysa bir yatan, çorom,
ay ile gündüzümün, çorom,
birisi ile biten kul, çorom,
kıymetli taş[750] ile *çeliğ*im, çorom,
birisi ile biten kul, çorom,
yüce dostum **Sırgak**, ay ışığı çorom,
aşağıya vardığında, çorom,
Kırım yurdunu yağlamadığında, çorom,
bağırarak atın kuyruğunu kırkmışsın, çorom,
Boz Çolok'a binen **Kırgın**'ım, çorom,
Bark Balakşan'ı bastığında, çorom,
varıp **Töştük**'e saldırdığında, çorom,
evliyâlı yurttan gelensin, çorom,

749. nal: Kırg. **taka.**
750. kıymetli taş: Kırg. **asıl** (KS. I, 51: asıl –2).

tatlı dilli **Açı Bay**, çorom,
kâfirin hanı olacağına, çorom,
Müslüman kulu olayım deyip, çorom,
asilzâde hanın çocuğu, çorom,
asil doğan **Almambet**, çorom,
Caylmış'ın küçük erkek kardeşi, çorom,
Caş Kamış'ın ağabeyi, çorom,
at çobanı **Bos-uul**, çorom,
Manay'ın oğlu **Madış**'ım, çorom,
bütün yurtta iyi tanınan, çorom,
Kök Çebiç'e binen **Çereg**'im, çorom,
'Yanıma gelip söz söyleyeceğim', çorom,
çoroların en küçüğü **Tas Baymat**, çorom,
yeni kazanı ***tez kaynat***, çorom,
ata güneş ışığı doğdu, çorom,
erlerin yel gibi koşacağı gün doğdu, çorom,
canımız sıkılırsa '*kulan*' avlarız, çorom,
canımız sıkılmazsa yarış yaparız, çorom,
Bolçolduu'nun *boz tepesi*, çorom,
'*Ordo*'ya doğru gideriz, çorom,
'*Oroboy*' deyip alırız, çorom,
Könökör'e varırız, çorom,
günü sorup gidiniz, çorom,
kurbanlık kısrak kesiniz, çorom,
iyi günde çift sürmeye başlayınız, çorom,
ala bayrak, *kızıl tuğ*um, çorom,
kökünü yere sokunuz, çorom,
başını göklere çıkarınız, çorom,
topu '*güm*!' diye patlatıp, çorom,
atlara binip evden çıkalım, çorom,
kurbanlığın aşını yiyelim, çorom,
Baktuu-Kuray'ı bastıktan sonra, çorom,
Kün-Tiibes'ten geçtikten sonra, çorom,
Kalmuk'a doğru yel gibi koşalım, çorom,
at semirip rengi yerine geldi, çorom,
'*bozkırağı*' düştü güz geldi, çorom,
Çoodırmak'a girelim, çorom,
Altay'a dolan pek çok **Kalmuk**, çorom,
Ay Han'a tâbi oluyor, çorom,
Kün-Kay'a dolan pek çok Kalmuk, çorom,

Kün Han'a tâbi oluyor, çorom,
aradaki yolu
...
Niyetlenip sefere çıkalım, çorom!"
Çorolara bakarsan,
Könökör'e vardı,
zamanı sordu.
Ala bayrak, kızıl tuğun,
sapını yere batırdı,
başını göklere çıkardı.
Topu '*güm*!' diye patlatıp,
ata binerek evden çıktı,
Bar-Köl'ü basıp geçti,
Tur-Köl'e doğru gitti,
Kazılık vâdisine,
Kar-Caybas'ın kıyısına,
Kün-Tiybes'in sâhiline
Küröbös'ün ovasına,
Batır Manas vardı.
Gururla girip yattı,
evde yatan **Kökçögös**,
üç günden sonra bildi.
Üçyüz kişilik müfrezeye baş olup,
peşinden kovalayıp gitti,
gururla gelip yatayım (dedi).
Gecesi gündüzü altı gün,
ata eziyet etti.
Kökçögös Kalmuk geldi,
ertesi gün tan atınca,
şimdi durup şunları söylüyor;
Batır Manas söz diyor:
"**Sarı Ala'ya** binen **Almambet**, çorom,
benim babam **Yakup Bay**, çorom,
Yakup Bay ile kardeş, çorom,
Kös Kaman '*kuru kafa*' gelmiş mi şimdi, çorom,
Sarı Ala'ya binip sen yel gibi gelsen, çorom,
Kös Kaman'ın çocuğu, çorom,
Kökçögös'e varsın mı şimdi, çorom,

altını bakır gibi burup gel, çorom,
geçenlerde Kalmuk'un gelip vardığında, çorom,
özünün gördüğü yol idi, çorom,
nehir yatağının kaynağı su idi, çorom,
onun beri yanında, çorom,
yüksek göğüslü ata binip kamçılasın de, çorom,
kendisi at koştursun de, çorom,
başa geçip alıp yürüsün de, çorom,
varıp durumu sorsana, çorom!"
Kâh ağır, kâh hızlı rahvan gidiyor,
insana büyük bir zevk veriyor.
Hızla koşarak geldi,
'***ordo***'[751] oyunu gibi zevkli oldu,
Kös Kaman'ın çocuğu
Kökçögös'e geldi,
gelip durumu söyledikten sonra,
"sabahleyin kalkalım,
yiğit doğan beyime,
iki saf olup yürüyelim,
at hata yapmasın,
er yanlışlıkla ölmesin."
Topu '***güm***!' diye patlatıp,
iki saf olup yürüdü,
'*serinlikte süreyim*' deyip,
yaylaya çıkıp gitti.
Kös Kaman'ın çocukları,
yiğit doğan **Er Manas**'a doğru
Kum'u basıp yürüdü.
Kum'u basıp gelerek yayılsa,
köknar mızrak sallandı,
(bundan) yiğit **Manas** hoşlandı.
'**Uş Karool**'dan geçti,
üç gün önce vardı.
Üç günden sonra bu yerde,
Kös Kaman'ın çocukları

751. Kırg. **ordo**: Kırgızların kumar mahiyetinde olan aşık oyunudur ki, bu oyun hanın karargâhını ele geçirmek için olan savaşı temsil eder. (KS. II, 398).

(1625) atın ayağını inciti verdi.
Çarığından toz çıkıp,
dermansız düşüp uzandı,
üç gün orada yattı.
O zaman şöyle dedin Er **Manas**:

(1630) "**Kös Kaman**'ın çocuğu,
Kökçögös gibi bu Kalmuk,
Karool'a varsın! deyip,
keşif yapıp gelsin! deyip,
'**Korçoñ Boz**'[752]a binsin! deyip,

(1635) '***Koçogoymo***' giysin! deyip,
bize haber versin! deyip."
Yiğit doğan **Er Manas**,
onun hâlini sorup,
haber vermiş idi.

(1640) '*Keşfe çıkın*!' dediğinde,
midesi kazındı, hızlıca
keşfe koşup gitti.
Altay'daki **Kalmuk**'un
arasına girip gitti.

(1645) Kalmukların içinde
Ay Han durmuş idi.
'*Kalmuk serdarı*' duruyor emrinde,
'*Moğol beyi*'[753] duruyor yanında.
Bu Kalmuk'un serdarı

(1650) ileri geri gidip geliyordu.
Aralarına giren **Kökçögös**'ü
Kalmuk Serdarı görüp tanıdı,
görüp tanıyıverdi:
"*Atanın körü* Kökçögös,

(1655) Kalmuk geliyor!" diye (haykırdı.)
Ay Han'a bakarak mırıldanıp,
"*Kökçögös'ü al*!" dedi.
"*At üstünden indirip*,

(1660) *Kalmuk serdarına götür ver*!" dedi.
"*Soruşturup bilgi al*!" dedi.
(Ay Han) at üstünden indirip,
Kökçögös'ü aldı,
Kalmuk serdarının eline bıraktı,

752. Kırg. **korçoñ**: Yüksek (KS. II, 486).
753. Moğol beyi: Kırg. **Kalday**.

soruşturup bilgi aldı.
Bilgi aldıktan sonra,
o zaman (şöyle) dedin Kökçögös:
"**Manas** geldi kırk kişi,
ben getirdim yüz kişi,
Manas, **Sart**'ı **yenelim**!
Bir bir öldürüp **dönelim**!
Dört kadınını **alayım**!
Beyleri ben **olayım**!
Ülkeme vâli gideyim!
Han balası **Kanıkey**'i,
Nikâh kılıp alayım!"
Kökçögös bilgi verdikten sonra,
Ay Han'a bakarsan,
köknar mızrağı körleştirip,
tüfekleri **şıkırdatıp**,
mızrakları **tıkırdatıp**,
lâmbaları açarak yakıp,
*çılbır*ından beri çekip,
hilâl gibi nakışlı altın tuğ ile
altı bölük müfreze ile
orduyu topladı.
Kökçögös geriye yürüdü,
Manas'a cevap vermedi,
gece saklanıp geldi,
çadırına indi,
asla cevap veren yok(tu).
Kurt gözlü, kaytan bıyıklı,
kaplan (gibi) doğan **Er Manas**,
sancağını takınıp,
çadırına yakın yayılıp,
görüverdin Er Manas.
Yüce yerden bağırıyor,
Almambet'i çağırıyor:
"Öteki dünyadan geri dön çorom!
Kös Kaman'ın oğlu, çorom!
Kökçögös'ün hâlini sorsana, çorom!
Keşfe çıkıp geldiğinde, çorom,
düşmanın hâlini öğrenmiş mi, çorom?
Ülkenin hâlini öğrenmiş mi, çorom?"

Ata binip süratle koşarak,
kaplan (gibi) doğan **Almambet**,
Kökçögös'e geldi.
Atının (başını) bakır gibi **burdu**,
düşmanın durumunu **sordu**.
O zaman (şöyle) dedin **Kökçögös**:
"Kum gibi kalabalık Kalmuk,
yatıyorken kalede,
servetinden sarhoş olmuş,
bolluk içinde yaşıyor(muş).
O yerden sen hücum **edersen**,
tüfek ile (aralarına) **girersen**,
ganimet alıp **çıkarsın**,
düşmanın yurdunu **kırarsın**!
Çivisini '***mılk***' ediyor,
midesi karnı '***şılk***!' ediyor,
geliyor **Almambet**.
İnatçılık ile kazmış,
çayın yatağından yola çıkmış,
boz '***kese***[754]'sini kuşanıp,
boz '***cepken***'ini giyinip,
geliyor(du) **Kös Kaman**
Almambet'i çağırdı:
"Atının başını **buruver**, botom[755],
öndeki bir yerde **duruver**, botom,
geceden beri '*küybür çıybır*'[756] *büyüdü*, botom,
deli dana gibi, botom,
yaşlanınca babasını, botom,
çadırdan çıkarıp attı, botom,
hayırlı olacak iş değil, botom,
hakkından gelinecek düşman değil, botom,
söyleyiversene biriciğe, ey botom,
*ön kaşı boyalı Moğol eyeri*ni, botom,
Ak-Kula'ya eyerletip, botom,
Kalmuk'a hücum etsin, botom,

---

754. kese: Moğ. **kise** : 1) (eski) Meşin kese olup kuşağa bağlanır, çakmak kav vb. taşımak için kullanılır; 2) Kayış kemer ve ona takılan bıçak kını, kav kesesi vb. (KS. II, 475).
755. Kırg. **boto**: Bir yaşında, süt emen deve yavrusu (KS.I, 133).
756. Kırg. **küybür çıybır büyü-**: Kemiyetçe büyü.

uyuşup kalmasın, botom,
yığın yığın Kalmuk, ey botom,
birdenbire bastırıvermesin, botom,
Almambet'i cesaretlendirip, botom,
şiddetli vurup alsın hemen, botom,
ben korkarım Kalmuk'tan, botom!"
Çıkıp geldi Almambet,
kaplan (gibi) doğan beyime
söyledi cevabını:
"Her birisi başka söyleyen
bin baş boğa gibi bozuk yurt imiş,
babası durup başka söylüyor, beyim,
oğlu durup başka söylüyor, beyim,
keşfi sıkı yapalım, beyim,
kendimiz sırrı bilelim, beyim!"
Sarı Ala'ya bindin **Almambet**,
Ak Kula'ya bindin **Er Manas.**
Aşağı **Kokan**'a gönderdiği,
kulpunu pürüzlettiği,
kulpunu parlattığı,
çift uçlu parlak mızrağı,
koltuğunun altına kıstırdı.
Sallanıp duran bayrağı[757]
yerden kaldırıp aldı.
Mızrağı kıvırmadan
düz tutarak yöneldi.
Altay'a dolan Kalmuk,
ona bakıp geliyor.
Alacakaranlık girip,
gün battığında,
karanlık çöktüğünde,
girip geldin **Almambet**.
Bu ne oldu deyip,
altı hilâl nakışlı tuğ bulunuyor,
güçlü kuvvetli ordu uzanıyor.
Haber verilmiş diye,
bu taraftan sıvıştı.
Bu taraftan hızlıca sıçradı,
obalar ile kalede
soydaşlar yatıyorlar.

757. bayrak: Kırg. **celek.**

(1780) Etrafı gözetleyelim deyip,
casusun ağzında bilgi alalım deyip,
bekleyip öylece durakaldı.
Kocamış yaşlıların,
geliyor '*möndü*!'[758] diye bağırıp,

(1785) yiğit doğan **Almambet**,
onbeşinde kaçıp gelmiş değil mi?
Müslüman dilini de biliyor,
kâfir dilini de biliyor:
'*Möndü möndü*!' dedi,

(1790) '*Cabı cabı*!'[759] dedi.
Almambet bunu söyledikten sonra,
duruverdin ihtiyar:
"İhtiyar nereden geliyorsun?
Ata hükmetmek endamdan,

(1795) insana hükmetmek sünnetten,
ihtiyar, gece karanlığında geliyorsun,
gece vakti nereye gidiyorsun?"
"**Ay Han** müfrezeyi düzenledi,
orduya geliyoruz" demiş.

(1800) "Ay Han'a düşman nereden hücum etmiş?
ülkeyi nereden yağmalamış?
Aya oradan bakarsan
kalkanlarını bağlayıp,
neyi gördün, neyi duydun?

(1805) Kalmuk serdarını eğlendirip,
memurlarını öğretip,
ne işler çeviriyor?"
"Oy *botom* oy, oy yiğit,

(1810) benden ne diye soruyorsun?
Hanın haykırışı şiddetli oldu,
kıymetli canım tatlı oldu,
bana yapmayın kötülük,
azık alayım diye çıkıp,

(1815) eve doğru gidiyorum."
"Bu ateşlerin başında,
mal gibi kişi çok imiş,
dağ gibi evler çok imiş,
bu ne oluyor?"

---

758. Kırg. **möndü**: Kalmuklar ve Çinliler tarafından savaş parolası gibi kullanılan bir söz (KS. II, 572).
759. Kırg. **cabı-cabı**: İyi misin? (< Moğolca).

" '*Keleñker*'[760] (denilen) saçbağlı gelini var,
boyu kadar oğlu var,
gerçekten güzel kızları var,
beyleri de var,
hizmetçileri bile var.
Ay Han'ın kızı **Altın Ay,**
Oyun oynuyor."
"Başka lâfın var mı ihtiyar?
Başka sözün var mı ihtiyar?"
"Yok, yok, lâfım yok beyim,
yaşlandığında ihtiyar,
ne lâf bilsin ey beyim!""
Yiğit doğan Almambet,
yanındaki *iyi çelikten yapılmış kılıcı*
yakalayıp tuttu kabzasından,
sıyırıp çekti kınından,
başına gelip **vurdu,**
sırtının kemiklerini kırdı.
Başının kanı yayılıp,
'***Kazanbak***' gibi kıymetli baş,
kana bulaştıktan sonra,
'***miğfer***'[761] gibi kıymetli başa
doğru hücum ettikten sonra
yiğit doğan **Almambet**
Sarı Ala'dan indi,
giyimini çözüp çıkardı,
Sarı Ala'nın eyer kayışına bağladı.
Orada yatan ihtiyarın,
giyimini soyup (kendisi) giydi.
'*Köñgüzös*'ün beline,
sağlam ve şiddetli vurdu,
Köñgüzös'ün gözlerini,
gözlerini açıp baktı.
Sarı Ala'yı yedeğine alıp,
' *Ben kızlara varayım*' deyip,
at başı gibi yüreği
at gibi şahlanıp cesaret edemedi,
göğsüne yatmadı.
Manas'a geldi **Almambet,**
Er Manas' şöyle dedi:

760. Kırg. **keleñker**: Bir tür saç bağı; saç örgüsü şerit (KS. II, 433).
761. miğfer: Kırg. **tuulga.**

"Asil beyim, ay ışığım,
ölmekle ben kimi eksilteceğim?
Ölmeyip kimi çoğaltacağım?
Ölsem *it derisi* kişiyim,
ölmesem *koyun derisi* kişiyim.
Fâtiha okuyayım,
gerçek sırrı **bileyim**,
gerçeği söyleyip **geleyim**."
Batır Manas sen (şöyle) dedin:
"Varırsan, varakoyun! deyip,
Sırrı öğrenip gelin!" deyip,
Yiğit **Manas** (böyle) söyledikten sonra,
Ala Baytal ile yürüdü,
Altay'daki Kalmuk'un,
arasına geldi.
Ay Han'ın kızı **Altın Ay**,
günahkâr, kerim, kahrolası,
*ak ev*inde otururken
ayak sesi duyup yöneldi.
Omuzunun üzerinden arkaya baktı.
Kara kanlı, sebatkâr,
kaplan (gibi) doğan **Almambet,**
gürültü ile yere indi:
"Möndü, möndü, möndü" deyip,
"Körkü, körkü, körkü"[762] deyip,
"Cabı, cabı, cabı" deyip,
"Altay, Altay, Altay" deyip,
Kalmuk dilini bilen kul,
girip geldin Almambet,
girip gelince Almambet,
hiç birisi yerinden kalkmadı,
birisi kalkıp kapıyı açmadı,
(onun) kim olduğunu bilmedi,
girip geldi Almambet,
dört bir yanına bakındı,
evin içini (gözleriyle) taradı,
"Altay! Möndü! Körkü!" deyip,
birisinin çıktığı yok.
O zaman (şöyle) dedin Almambet:
"Kayıp arayıcı olup gittim, diyor,

762. Kırg. **körkü**: Selâm (< Moğolca) (KS. I, 507).

geçen ayın başında,
kaybolup gitti *yedi atan,*
yedi atanın belirtisi,
'*celmir*' e basan yaşlı deve aygırı,
yaşlı deve aygırının belirtisi,
memesi sütlü *beyaz dişi deve,*
beyaz dişi devenin belirtisi,
burnuna *çubuk* takmayan,
burnuna adam sığmayan,
bakır çubuklu '*nar taylak*'
'*nar taylak*'ın belirtisi,
saldırıdan dönmeyen,
geriye, ileriye çekmeyen,
iki yaşındaki, kara, *tek hörgüçlü deve,*
tek hörgüçlü devenin belirtisi,
kova başlı kır erkek kurt
görmeden uludu, bildin mi?
bakır zincirli zayıf tazı,
koklayıp iz bularak geldi, bildin mi?
*ay boynuzlu ak koç*u
kaybediverdim, bildin mi?
Saldırıdan döndüren,
kara *buğra*yı[763] kaybettim,
öyle şeyi bildin mi?"
Dediğinde (şöyle) söyledi (bazı) kişiler:
"Yok, yok, yokun bulunsun!
Eteklerine indirilsin!"
Tebiç'in oğlu **Kara Bay,** tokmak vurup ayağa kalktı,
kaplan (gibi) doğan **Almambet,**
tokmağı çekip aldı,
Altın Ay'a saldı;
basmaya üşenip,
yavru köpek gibi gerilip,
yürüyerek geldi,
ak yüzünden öptü.
Dudaklarını çekmeden emip,
yüzünden gitti kara kan.
Yüzünden kesilince kara kan,
kızın aklı başından gitti.
Aklı başından gittikten sonra,

763. buğra: Kırg. **buura**: Deve aygırı (KS. I, 150).

(1940) '*yük*'ün[764] önüne yıkıldı.
O zaman (şöyle) söyledin **Altın Ay**:
"Karşımda oturanlar,
eteğinin ucundan tutunuz,
(1945) yanındaki muhafızlar,
tam yakasından tutunuz.
Kepiç'in oğlu **Kara Bay,**
kapıyı sağlam kapatınız,
öteki dünyadan döndürünüz,
(1950) bu yiğitin hâlini sorunuz.
Dişleyip kopardı yüzümü,
koklayıverdi etimi,
aklım başımdan gitti o yerde."
Karşısındaki oturanlar,
(1955) eteğinin ucundan tuttular.
Yanındaki nöbetçiler,
tam yakasından yakaladılar,
Almambet gibi yiğiti,
o zaman yakalayıp aldılar:
(1860) " '*Altay, möndü*' sen kimsin?
İnsan güzeli sen kimsin?
Vay vay! nasılsın, iyi misin?
'*Möndü, möndü*', ben buradanım,
'*Cabı, cabı*' ben buralıyım,
(1965) '*Altay, Altay*', ben bu yerdeyim!"
Elini silkip aldı.
Elini silktikten sonra,
cesaretlendi Kalmuklar.
Bakır halkayı aldı,
(1970) '***tündük***'ü[765] kapatan keçeyi çekti,
bakır halkaya bağladı,
sıkıca dişledi.
Tuzak[766] çukurlarını
özenle gözden geçirdi,
(1975) ateşe daldırıp aldı,
kancayı çekip aldı,
duman çıktı gökyüzüne.
Ateş başındaki *üç ayaklı küçük kazanı*[767]
fırlatıverdi,

---

764. yük: Kırg. **cük**: Keçe evin bir köşesine toplanmış olan yorganlar, yastıklar vb. (KS. I, 237) krş. Uşak: **yüklük**= Yatak, yorgan kunulan kapaklı dolap.
765. Kırg. **tündük**: Boz üy'ün *uuk*'larının üst uçlarıyla tutulan, yukarıdaki ahşap dairesi (KS. II, 771).
766. Kırg. **barpıratma**: 1) Kaytan halkalarından yapılmış tek tuzak; 2) Titreyen (KS. I, 90).
767. üç ayaklı büyük kazan: Kırg. **dankan** (< Çince.) (KS. I, 297).

(1980) külü gökyüzüne çıktı.
Ay karanlık gece oldu,
kim olduğumu bilemedi.
Karanlıkta **Kalmuk**lar,
yukarıdan yakalayıp yöneldi,

(1985) alası açık kaldı,
Almambet geçip gitti,
ala kısrağa bindi,
daha hızlı koşturdu,
ikişer ikişer vurdurdu.

(1990) Karanlık evin içinde,
Kalmuklar kendi kendini vuruyordu.
İkişer ikişer dolayıp,
birbirlerini bağlayıp,
Kalmuklar yatıyor(du) evin içinde.

(1995) Kaplan (gibi) doğan **Almambet,**
dışarıdan şimdi seslendi:
"Vay vay *'möndü'* ben buradayım,
Vay *'cabı'* ben buradayım,
İnsan güzeli, ben buradayım,

(2000) vay *'sayın'* ben buradayım,
koyun eti pişirecek kadar zaman olduktan sonra,
hakarete uğrayıp **Altın Ay,**
hasara uğramış *gemi* gibi,
gırtlağını uzatıp,

(2005) bastırdın Altın Ay."
Altın Ay, ayağa kalkıp dedi ki:
"Yalancı yiğit, bildin mi?
İnce belli, kızıl yüzlü
kıza yakın kul imiş.

(2010) Kendisi güzel kul imiş
gözleri güzel kul imiş,
kapıdan girip geldiğinde,
ben *'kara yüz'* yerimden,
üç defa kımıldayıp durdum.

(2015) ***'Kerege'***nin[768] kulağı var,
danışıcı olsan uzağı var.
Ben korkuyorum oğuldan,
onun daha yakınında,
evvelki ayın başında,

768. Kırg. **kerege**: Keçe evin duvarını teşkil eden ağaç kafes (KS. II, 441).

yaklaşıp giden *yedi atam*,
yedi '*atake*'m değil mi?
Yalpalayarak basan yaşlı deve aygırı,
Ay Han babam değil mi?
Memesi sütlü, kurumuş dişi deve,
Ak Kanış annem değil mi?
Burnuna '*çubuk*'[769] takmayan,
burnundan insan sığmayan
bakır çubuklu, *tek hörgüçlü deve* yavrusu,
Altın Ay bedbahtı değil mi?
Kova başlı erkek kurt
görmeden uludu dediği
Kös Kaman'ın **Kökçögös**
gelip haber verdi deyip,
havadis veren değil mi?
Ay boynuzlu ak *koç*,[770]
Acıbay değil mi?
Saldırıdan dönmeyen
kara boğa dediği
kaplan *doymaz*[771] değil mi?
Bekçiliği güçlü yapsın de!
Büyük orduyu kuvvetlendirsin de!
Uyanık olup beklesin de!"
Altın Ay onu söyledikten sonra,
Almambet de (şöyle) dedi:
"Damga vurdum yüzüne,
haber saldırı ucuna,
şafak söktüğünde
terazi top yıldızı battığında
'***eñgene***'si yüksek boz çadırı,
eğilip adımlayarak sen geçsen,
ince bilekten yakalamazsam,
atın terkisine **salmazsam**,
alıp ganimet **kılmazsam**,
şafak söktüğünde,
terazi top yıldızı battığında
dibini yere dikerim,
başını göğe yayarım.
'*Eñgene*'si yüksek boz çadırı,
eğilip adımlayarak sen geçsen,

769. çubuk: Kırg. **buyla**: Öküzün veya devenin burun kıkırdağına geçirilen küçük çubuk (KS. I, 151).
770. koç: Kırg. **koçkor.**
771. doymaz (obur): Kırg. **sorgok.**

hanın başını kötü yaparım,
kırk çoroya yakalayıp veririm,
benliğim yara olduktan sonra,
iyilik yerin nerede var?
Kuvvetim çok olduktan sonra ölmeyen yerin nerede var?"
Ala genç kısrağı çekip,
Almambet çekip gitti,
kaplan gibi doğan **Manas**'a.
Altı kapılı kalenin
arasına geldi.
Manas'ın '*kuş uykusu*' geldi.
Pamuğu bir karış (ok batmayan) ak '***olpok***'u[772]
sarınıp yattı.
Uyuklayıp dururken,
atın ayak sesini duyduktan sonra,
hayvan da olsa **Ak Kula**,
başını çevirip arkasına baktı,
Almambet'i tanıdı,
hafifçe kişneyiverdi.
Ak Kula'nın sesi ile uyandın
selâm verdin Almambet:
"Esselâmdan selâm ay ışığı, beyim,"
"Aleykeden aleyküm ay ışığı, çorom.
Altay'a dolan **Kalmuk**'un çorom,
arasından geliyorsun, çorom,
konuşsana lâfını duyayım, çorom,
Söylesene sözünü dinleyeyim, çorom!"
Almambet ayağa kalkıp (şöyle) diyor:
"Müjde, müjde, ay ışığı, beyim!"
"Olsun, olsun, Almambet, çorom!"
Ay Han'ın kızı **Altın Ay**, beyim,
onu ver müjdeye, beyim,
gerçekten güzel kişi imiş, beyim,
aklı çok çocuk imiş, beyim,
çok anlayışlı kişi imiş, beyim,
onu bana müjde ver, beyim."
"Babalıktan da öyle olsun, çorom,
Kara Börük'ten de öyle olsun, çorom."
"Babalıktan o kadar iyi, beyim,
Kara Börük'ten de daha iyi, beyim,

772. Kırg. **olpok**: Sık ipekten dokunmuş ve savaş gömleği yerini tutan bir tür giyim (KS. II, 590).

han çocuğu **Kanıkey**'i, beyim,
nasıl görürsen öyle gör, beyim."
"Şakadan söyleme Almambet, çorom,
Müslüman veya kâfir,
Kanıkey'e nasıl benzer?"
Almambet kalkıp (şöyle) dedi:
"O yalanı ben söylesem, beyim,
Zatürreye tutulayım, beyim,
kan tükürüp öleyim, beyim,
kırlara geziye çıkalım, beyim,
bir çok yalanı söylerim, beyim."
"Öyle olsa ay ışığı, çorom,
babalık hakkı gibi olsa, çorom,
alakoyun der idim, çorom,
Kara Börük gibi olsa, çorom,
yakalayıp alın der idim, çorom,
han çocuğu **Kanıkey**, çorom,
Kanıkey gibi var olsa, çorom,
han efendimle münakaşa etme, çorom!"
"O hangi varlığın, beyim,
hangi bana ganimet için münakaşa ediyorsun, beyim,
bu da hangi hasisliğin, beyim,
yer demem **Talas**'a, beyim,
su içmem Talas'tan, beyim,
gönlüm kaldı **Manas**'ta, beyim,
ben **Talas**'ı geçmezsem, beyim,
ben **Manas**'tan gitmezsem, beyim,
biraz önce söylediğin söz hani ya, beyim,
evvelce söylenen söz hani ya, beyim,
o hangi huyun, beyim,
huyundan utandım, beyim,
onun beri yanında, beyim,
babam dünür olmazsa, beyim,
annen itaat etmezse, beyim."
"Baban dünür olmazsa, çorom,
annen itaat etmezse, çorom,
şaka söylüyorum ay ışığı, çorom,
alakoysun **Altın Ay**'ı, çorom."
...
Kahkaha ile gülüp geçti,
geri dönüp gitti çoroya.
Batır Manas (şöyle) dedi:
"Burada duran kırk çorom,
zırhı giydim senin için,

(2145) savaşı kes '***mon***'[773] için,
kılıcı kuşandım senin için,
amansızca savaşın benim için."
Sabahleyin kalktı,
Boz Çolok'a binen **Kırgın Çal**,
(2150) tuğu kapıp koydu,
tuğ yıkılıp kaldı.
Düşmana koltuk altını açıp,
Boz Çolok'un ayağına
*Rus kösteği*ni vurdu.
(2155) Topu **atlatıp**,
Manas gibi '*savaş nârası*' **atıp**,
karınca gibi çok **Kalmuk**'a
ellerini çarparak saldırdı.
Bilmem nereden beyim düşman kaçtı.
(2160) Tövbe beyim düşman kaçtı.
Alaman, çorom, **alaman**,
talaman, çorom, **talaman**,
biribirine vurup, ateş edip,
kırk çoroya bakarsan,
(2165) balta ile biribirini kesip,
başını gözünü parça parça edip,
bütün vücudunu yaralayıp,
koyun karaciğeri gibi kara kan
koynuna çok kötü dolmuş.
(2170) Akşama doğru beş olduğunda
Batır Manas'a bakarsan,
ensesi büyük, boynu uzun,
yorga basan iri kula
yorga yürüyüşlü, dinç **Ak Kula** ile,
(2175) sessizce **geçip** gitti,
batır delice **kaçıp** gitti.
Batır beyim kaçtı, diye,
bu iş nasıl oldu, diye,
kara kanlı inatçı,
(2180) kaplan doğan **Almambet**,
koşup kaçıvermiş.
Koşup kaçıverdikten sonra
kırk çoroya baş olup
'***kıran***'[774] '***sırgak***'[775] kalmış,

773. Kırg. **mon**: *Söykö*'nün alt kısmı. (**söykö**= Büyük küpeler) (KS. II, 665).
774. Kırg. **kıran**: Çevik; bahadırın iyi sıfatı (KS. II, 458).
775. Kırg. **sırgak**: Küpe.

(2185) '*Vay, beyim kaçtı*!' demiş,
'*Bu nasıl oldu*?' demiş,
Kök Teke'yi mahmuzlayıp,
tayın etine kamçı ile **vurarak,**
butunun etini derisinden **yararak,**
(2190) **Almambet**'e yetişti, (şöyle) dedi:
"**Sarı Ala**'nın başını **buruver**,
önündeki yerde **duruver**,
koyun karaciğeri gibi kara kan
koynuna kötü **dolmuş**,
(2195) kâfirin işi yoluna **konulmuş**,
yiğitlerin bir kısmı geldi, bir kısmı **yok**,
(vücudunu) delip geçti demir **ok**,
yiğitlerin yarısı geldi, yarısı **yok**,
kalça kemiğine değdi demir **ok.**
(2200) Akrabadan ve düşmandan **kaçmayan**,
düşmana '*koltuk*' **olmayan**,
çenesinde *sakal* **koymayan**
dudağında *bıyık* bitmeyen
sakalı yok köseyi,
(2205) dini bozuk kâfiri,
çok geliyor çok **Kalmuk**,
Sarı Ala'nın başını **bura tur**![776]
Almambet'in yanındaki yerde **tura tur**!"
O zaman (şöyle) dedin Almambet:
(2210) "Omurgamda on yara,
kaburgamda kırk yara
kıvrılmıyor kolum,
ne yapayım ben bu günü?
Sende yara varmış da
(2215) bende yara yokmuymuş?
Pistonlu tüfek[777] (kurşunu) değdi bağrıma,
mavzer tüfeği[778] (kurşunu) değdi dalağıma,
kan oluk gibi akmadı mı?
Koyun karaciğeri gibi kara kan,
(2220) göğsünde pıhtılaşıp kalmıştır."
Yara alan bu **Manas**
çevirip dönüverince,
Almambet Batır'ı vurdular,
'***çengel***'e[779] batan kara kan,

776. buradur: Çevir!
777. pistonlu tüfek: **Çak etme** (KS.I, 245: çak-III).
778. mavzer tüfeği: **Tars etme** (KS. II, 711).
779. Kırg. **çengel**: Tencerede pişmekte olan eti çevirme aygıtı (KS. I, 261).

büyük kazanın aşı gibi,
'çak çak edip' nereden düşmüştür,
gürültüsüne dayanamayıp,
Almambet'in **Sarı Ala**,
sağrısında **ak**'ı var
ak kılına değdiler,
gürültüsüne dayanamayıp
kılı dökülüp gitti.
Han çocuğu **Almambet**,
'kalçayıp'[780] bakarak yöneliverdi
'kaşka'[781] tabanlı 'kıymetli ayakkabı' ile,
dizini bükmeden bastı,
dayanmasına yardımcı oldular.
Çorolarını hızlı koşturdu,
kuvvetli imiş **Sarı Ala**,
utanırsa geri kalır,
utanmazsa gecesi sekiz gün,
önünden yürür,
peşi sıra varamaz.
Kaplan doğan **Manas**'ın
'kars' diye önüne çıktı,
Sarı Ala'dan indi:
Öylece durdu yalvarıp,
boynuna *'botom'*[782] diye sarılıp.
"Vay beyim, ay ışığı,
tövbe beyim, gün ışığı,
akrabadan ve düşmandan kaçmış,
düşmana *'koltuk'* açmamış,
koyun karaciğeri gibi kara kan, beyim,
göğsüne kötü dolmuş, beyim,
kâfirin işi bitmiştir, beyim."
O zaman **Manas** (şöyle) söyledi:
"Sen ne diyorsun ay ışığı, çorom,
Ak Kula'nın varlığında, çorom,
sudan korkup gideceksin, çorom,

780. Kırg. **kalça**-: (aşık oynarken) Bütün oyuncuların vuruş aşıklarını almak ve oyuna kimin başlayacağını tayin eylemek için onları dağıtıp atmak (KS. II, 388).
781. Kaşka tabanlı kıymetli ayakkabı: Kırg. **ceke ötük** (KS. I, 197: ceke I).
782. Kırg. **boto**: Okşama sözü (KS. I, 133).

han beyinin varlığında, çorom,
düşmandan korkup gideceksin, çorom,
öyle ise buraya gel, çorom,
bana yardıma koşan büyük çorom,
arkamdan bırakıveriniz, çorom."

Buraya çektin **Er Manas**,
Altay'a dolan çok sayıda **Kalmuk**'u
her yandan kuşatıp, yürüyüverdi.
Kısa kollu zırh giydi,
kakmalı tüfek aldı,

'***Almabaş***'lı[783] '***koy çagır***'ı,[784]
çatırdatıp patlatarak,
Manas gibi savaş nârası atarak,
Altay'a dolan Kalmuk'a
hızla koşup saldırdı.

Almambet başa geçip vardı,
Ay Han'ın kızı **Altın Ay**,
tuğu üstüne dikti.
*Kula donlu genç kısrak*lı[785] zayıf çocuk,
zayıf çocuğun küçük erkek kardeşi,

Kargalday denilen çocuk idi.
Kırk çoronun içine,
girip gitmiş değil mi?
Yılkılardan yüzümü alıyor,
yüklenip hazırlanmış *tek hörgüçlü deve*yi[786] alıyor.

Beylik için beşi almış,
'***Beş kökül***'lülerin[787] içinden geçip kızı almış,
yüklerinin arkasına almış,
çok hızlı koşanların hepsini almış,
etrafta koşarak ganimet almış.

Orakçı **Sart**'ı kılavuz alıp,
gerileyip saldırarak şehri alıp,
kazmacı Sart'ı kılavuz alıp,
kıymetli eşyasını,
sırtına yüklenip yürüyor.

---

783. Kırg. **alma baş**: Tüfek aldı (KS. I, 29).
784. Kırg. **koy çagır**: Eski devirlere ait bir silâh adı (KS. I, 244).
785 kula donlu genç kısrak: Kırg. **kula baytal** (baytal: Henüz kulunlamamış olan genç kısrak) (KS. I, 103).
786. tek hörgüçlü deve: Kırg. **nar** (KS. II, 582).
787. Kırg. **beş kökül**: (Mecazî) aşağı yukarı 12 yaşında olan kızcağızdır ki o zaman ona her bir şakağına sarkan beşer örgü örerler (KS.II, 499: **kökül**).

(2295) **Manas**'ın yanına hızla geliyor, (şöyle) diyor:
"Adı güzel ay ışığı beyim,
kendi güzel gün ışığı beyim,
Kös Kaman'ın çocukları, beyim,
Elmalı Bulak'ın başından, beyim,
(2300) sağ esen yılkı alan beyim,
Tolono Bulak'ın başından, beyim,
dokuz saf yılkı alan benim, beyim,
(onları) sürüp gelen benim, beyim,
'***Soogat***'ımı varıp alayım, beyim.
(2305) O zaman (şöyle) söyledin, **Er Manas**:
"Öyle olsun ay ışığı, çorom,
varırsan varakoy, deyip, çorom."
Yiğit bey (öyle) dedikten sonra,
yel gibi koşarak gitti **Kargalday**.
(2310) Yel gibi koşup dolaşsa Kargalday,
Kökçögös'e geliyor:
"Esselâmdan selâm ay ışığı beyim."
" "Aleyden aleyküm selâm **Kargalday** *ırçı*m,
ay ışığı *ırçı*m[788] Kargalday,
(2315) **Manas**'ın alacağı ganimet nasıl?
Benim alacağım ganimet nasıl?"
O zaman (şöyle) dedi Kargalday:
"**Manas**'ınkini ne edeyim?
Seninkini söyleyivereyim,
(2320) ganimetin ile yok ol!
Manas'ınkini söylemiyorum,
kıymetli eşyasını
arabaya koyacağım,
atı yürütüp geleceğim."
(2325) Yel gibi koşup gitti **Kargalday**,
'*argımak*'[789] atına haykırıp,
yel gibi koşup giden Kargalday'ı
Kökçögös Kalmuk çağırıyor:
"Dönüp söylesene *ırı*nı,[790]

---

788. Kırg. **ırçı**: 1) Kahramanlık destanı söyleyen; 2) Şâir (KS. I, 358).
789. Kırg. **argımak**: Asil, cins at (KS. I, 43).
790. Kırg. **ır**: Destan; **ırçı**: Destan söyleyen.

dönüp söylesene *sırrını*,
sepilenmiş deri vereyim!
Ganimetin ile mahvol,
Bu **Manas**'tan ne kaldı?
Halkın elindeki deriyi almış,
sürçen, takattan düşmüş ihtiyarı almış,
ishalden dertli çocuğu almış,
iğdiş edildikten sonra taşağı şişmiş olan tekeyi almış,
enenmiş boğa almış,
senin ganimetin kurusun!
Ülkenin iyisi (olursa), ülke mesut,
halkın iyisi (olursa), halk mesut,
ata yüklenmiş olan kıymetli eşyayı indirip,
(hepsini) yağmalayalım,
Manas'ın elinden alalım,
tek olan **Tanrı**'dan dinleyelim!"
Manas'a doğru hızla koştu.
Kökçögös gibi bu **Kalmuk**
koşarak gelip ulaştı.
Bu **Manas**'a ulaştığında,
atın ağzını çektiğinde
kara kanlı, inatçı,
kaplan (gibi) doğan **Almambet**,
iki dilli, cilâlı kargıyı,
koltuğuna kıstırıp aldı.
Acı acı bağıran koşu atını,
çamura batmış, '*cılp cılp*' diyen oğulu,
kaplan (gibi) doğan **Almambet**,
şiddetle atıverdi.
Ensesi büyük, boynu uzun,
ufak adımlarla yürüyen büyük kula,
küçük ama canlı adımlarla yürüyen **Ak Kula**
atan şafak gibi söktürüp,
dişi dağ koyunu gibi butu bükülüp,
'*ebesin*' tarafını öne çıkarıp,
erkeç gibi nefis boynunu uzatarak,
bastırıp geldi **Er Manas**,
yakalayıp aldın **Almambet**:
"Adı güzel ay ışığı, çorom,
kendi güzel gün ışığı, çorom,

öfkelenmesene, çorom,
oynayıp gülerek desene, çorom,
benim atam **Yakup Bay**, çorom,
Yakup Bay ile kardeş, çorom,
yaşlandığı zaman **Kös Kaman**, çorom,
altmışına ulaştığında, çorom,
atlanıp sefer geldiğinde, çorom,
hiddetlenmesin, çorom,
bedduası bize değmesin, çorom,
hiddetlenmeden duradur, çorom,
ganimeti geri verin, çorom,
ganimeti bölüşelim, çorom,
ganimetten hiçbir şey almayalım, çorom,
içi yanıp yatanlar, çorom.
Kıymetli eşyaları
alıp geri verdikten sonra,
ganimeti bölüşüp aldıktan sonra,
geriye yürüdün **Er Manas**.
Geliyordu bir yolda,
tepelerde *dişi dağ koyunu* avlayıp,
tepelerden *karaca*ya ateş edip,
eve doğru sürdü.
Yolda bulunan bir eve
ulaşıp vardın Er Manas.
Birlikte varan **Kalmuk**lar,
birlikte varan çorolar
orada kalıverdiler.
Arakı içerek sarhoş olup,
işte o yere bakarsan
sarhoş olup döğüştü.
Zil-zurna sarhoş olduktan sonra,
Kös Kaman'ın çocuğu,
Kökçögös denen bu **Kalmuk**
arakıya zehiri koydu.
Orada bulunan kırk çoro
batır doğan **Er Manas**
zehiri içtikten sonra,
şuurunu kaybederek yatıp kaldı.
Manas'ın içi yandıktan sonra,
ensesi büyük, boynu uzun

(2410) yorgo yürüyüşlü büyük kulaya
binerek kaçtın **Er Manas.**
'***Ak kelte***'[791] ile **Kökçögös,**
Manas'a ateş etti,
kolunun ortasına kurşun değdi.
(2415) (Kurşun) değen yere bakarsan,
girdiği yer **para** gibi,
çıktığı yere bakarsan
dokuz karış **yara** gibi.
Boğazdan aşağıya yuvarlandı.
(2420) homurdanarak gittin Er Manas.
Evde yatan **Kanıkey,**
o önceden gördü.
Han Temir'den ilâcı **alıyor,**
Manas'a doğru **salıyor.**
(2425) **Kök Dostok**'un altında,
batır doğan **Er Manas**'a
yetişip geldi.
'*Kaynatma kara ilâc*'ı
kaynatarak döktü yaraya.
(2430) '*Sürtme kızıl ilâc*'ı
sürterek koydu **Manas**'a.
Mekke'deki **Han Hoca,**
yetişip geldi Manas'a.
On iki gün olduğunda,
(2435) gece on iki olduğunda,
iyi oldun **Er Manas.**
Dönüp baktığında,
ölmüş idi kırk çoro.
O zaman (şöyle) söyledin Er Manas:
(2440) "Yalnız nasıl yaşayayım,
Yaradan'dan dileyeyim,
Yaradan'dan **dost olsa,**
bütün evliyalar **kollasa,**
kırk çoromu dileyeyim!"
(2445) Ata binip gitti,
Mekke'ye varıp ulaştı.
Mekke'de *yedi kapı* ağzı,
yedi kapı ağzına sığındı.
Dünyanın dört tarafını

---

791. **Ak kelte**: Semetey bahadırın tüfeğinin adı (KS. II, 434: kelte III).

(2450) dört dönüp dolaştı:
"Yapmadığım yok idi,
yalnız nasıl yaşarım,
Yaradan'dan dost **olsa**,
bütün evliyalar **kollasa**,
(2455) kırk çoromu dilerim."
Yer altına girmeyen,
er nazarı deyen kul imiş,
Tanrı'nın yarattığı kul imiş,
kırk çoro dirilip kalktı.
(2460) **Manas** gibi ere varalım deyip,
ata binip gitti,
Mekke'ye varıp ulaştı.
Kanıkey evinde yatıp,
geceleyin düşü gördü:
(2465) "*Yiğit beyim geldi*" deyip,
"*Önceki gibi oldu*" deyip,
'*Bülküldök*'ten[792] çekti deyip,
"*Kapısı yüksek boz çadıra*
Kaplan Manas *geldi*." deyip,
(2470) tam beyimin başında,
çelik eğe bulunuyordu, demiş,
"*Koynumda sakladım.*" demiş,
"*Bu ne demek oluyor?*" demiş,
"Düşümü kime söyleyeyim?" demiş.
(2475) Asil hanın çocuğu,
Altın Ay'a varayım
asilzâdenin çocuğu,
aklı ile (düş) yorar, deyip,
yüzünü elini yıkıyor.
(2480) Aptessiz yüzünü siliyor.
Yürüyüp geldi **Kanıkey**,
Altın Ay'a söyledi.
Altın Ay ayağa kalkıp şunu söylüyor:
"Ey **Kanıkey**, ablacığım,
(2485) *başına aylar doğan*
yiğit beyin değil mi?
Ay ışığı akarak güneş doğsa,
o kırk çoro yaşamaz mı?
Kapısı yüksek boz çadırı

792. Kırg. **bülküldök**: Karnın ahşa kısmının iç tarafını kuşatan zar (KS. I, 154).

(2490) eğip kurduktan sonra,
yiğit beyin gelecek,
gevşeyip yatıp kalacak.
'*Oboo*'dan boz *turumtay*,
boz *turgay*ı yakalasa,

(2495) **Kös Kaman**'ın beş oğlu
yiğit beyini öldürüyor.
Tam beyinin başında
çelik eğe bulunuyor.
Erkek çocuğa hâmiledir!

(2500) C*ölönüş sarı doru* imiş,
gök yeleli ergin erkek kurt imiş,
babasından daha iyi er imiş,
babası onu gördükten sonra
Ak Kula'yı *toy*'unda

(2505) kesmiş imiş doğru mu?
Tek yavrusu oldu deyip,
bir yaşına basmış, karışık kır donlu taya binmiş,
dünyanın dört bir köşesini,
hepsini gezip dolaşmıştır.

(2510) **Koñur-Bay** ile ***yarışıp***,
Coloy ile (güreş) ***tutuşup***,
kâfirin hanı **Nes Kara**
onunla da ***kapışıp***,
yaşamıştı değil mi?

(2515) Haşarı kaplan geldi diyor.
Dönüp geldi **Mekke**'den **Kös Kaman**'ın çocuklarını,
kâfir **Kalmuk**'u öldürdü.
Kâfir öldükten sonra,

(2520) geriye yel gibi döndükten sonra,
Ay Han'ın kızı **Altın Ay**,
O'nu gördükten sonra,
kaplan (gibi) doğan **Er Manas**,
yanındaki *çelik kılıcı*,

(2525) tutup aldı kabzasından,
sıyırıp çekti kınından.
Yetişerek atılıp vurduğunda,
yakalayıp aldın **Kanıkey**.
"Ey beyim ne aldım?

Altay'a dolan **Kalmuk**'u,
onu yağmalayıp aldığında,
ganimet aldığın '*kara bet*'[793]
bunun içinden ne göreceksin?
Dur beyim, gün ışığı,
sen gideli çok oldu, beyim,
yıl oniki ay oldu, beyim,
özleminden sarardım, beyim,
canım çok azap çekiyor, beyim,
senin gözün kapandığında, beyim,
yalnız mezarı görmedim, beyim,

***

(BEŞİNCİ BÖLÜMÜN SONU)

793. bedhaht: Kırg. **kara bet** (KS. I, 110).

VI. BÖLÜM
SEMETEY'İN DOĞUŞU

(1) **Ak Kula** ***arımıştı,***[794]
Manas Han ***karımıştı,***[795]
Kanıkey'i (eş olarak) alalı
Otuz iki yıl ***olmuş*** idi.

(5) çocuğuna hâmile kalalı,
yedi ay ***dolmuş*** idi.
Hastalanıp yatan **Er Manas**,
kırk çorosunu çağırdı:
Kâfir ile Müslüman, çorom,

(10) *seçme*[796] *bahadırlar*[797], çorom,
soydaşım ile halkımdan, çorom,
en iyi yiğitler, çorom,
develerini sürüp, çorom,
sürerek '*başlık almış*', çorom,

(15) yük hayvanlarını sürmüş, çorom,
sürdürüp başlık almış, çorom,
babasının yaylağında, çorom,
ince bileğinden yaralanan, çorom,
şöhretini kaybeden, çorom,

(20) Han çocuğu **Kanıkey**, çorom,
yedi aylık hâmileymiş, çorom,
soyunu görecek pislik imiş, çorom,
düşman görecek genç imiş, çorom,
uyuyup kalıverirse uyandır, çorom,

(25) ağlamaya başlarsa teselli et, çorom,
gözünün kirini yıka, çorom,
çocuğum kız olursa, çorom,
yerini bulup veriniz, çorom,
Bay'ın oğlu **Bakay**'ın, çorom,

(30) vasiyet sözünü işittin mi, çorom,
*kefenini biç*tin mi, çorom,
(bu) dünyadan şimdi geçiyorum, çorom,
*ak kamış*ımı biçmiş, çorom,
han olması için tedbir al, çorom,

---

794. **arımıştı**: Zayıflamıştı.
795. **karımıştı**: Yaşlanmıştı.
796. seçme: Kırg. **kalçap algan.**
797. bahadırlar: Kırg. **kırandar** (bahadırların sıfatı).

han balası **Kanıkey**, çorom,
dağıtmasın saçını, çok üzülür, çorom,
tırnaklamasın yüzünü, çok üzülür, çorom,
yüceliğin olsa gösterirsin, çorom,
eziyetin olsa çekersin, çorom,
Abeke (ile) **Köböş**, iki oğul, çorom,
söylenmiş bir söz duydun mu, **Bakay**,
şimdi başımı, ayağımı çekiniz, Bakay."
Yakup'un oğlu genç **Manas**
dünyadan şimdi göçtü.
Bay'ın tek oğlu bu **Bakay**,
*ak kamış*ı hızla vurdu,
dağ gibi olan **Manas**'ı
alıp varıp (yerine) koydu.
Han çocuğu Kanıkey,
şimdi koşarak ağlıyor (ve şöyle) diyor:
"*Arkar*[798] yürüyemez yamaçtan, töröm,
babadan yalnız yuvadan, töröm,
*keçi*ler yüyümez yamaçtan, töröm,
anadan yalnız yuvadan, töröm,
etrafta uçan **kaz** idin, töröm,
peri babadan **as**[799] idin, töröm,
yumurtadan **ak** idin, töröm,
bir yatakta **tek** idin, töröm,
babası güzel ay ışığı, töröm,
altından yapılmış **sır**[800] cebem, töröm,
önünde ağan oluverse, töröm,
gümüşten yapılmış **kır**[801] cebem, töröm,
arkanda kardeşin olsa, töröm,
altında *kuyruk* olurdu, töröm,
arkanda *yele* olurdu, töröm."
Han çocuğu **Kanıkey**
dağıtıp saldı saçlarını,
sıkıp saldı belini.

---

798. Kırg. **arkar**: Dişi dağ koyunu.
799. Kırg. **as**: Kakım.
800. Kırg. **sır**: Boyalı.
801. Kırg. **kır**: Düz.

Han çocuğu Kanıkey,
(tırnakla) yırttı yüzlerini.
gördüğü gününü **göl** aldı,
içtiği suyunu **sel** aldı.
Yakup'un oğlu genç **Manas**,
bu **Talas**'ın boyunda
Sulpu-kor'un özünde,
alıp varıp koydu.
Yedi aydan (sonra) sekiz ay,
şimdi olup geldi.
Sekiz aydan (sonra) dokuz ay,
şimdi olup geldi.
Yakup Bay kötü kul
Mengli Bay'ı gönderiyor.
Kanıkey'e söyledi, diyor:
"*At ölürse, sağrı derisi vasiyet edilir,*
ağabey ölürse, yenge vasiyet edilir.
Han çocuğu **Kanıkey**,
Er Manas'tan kaldı, diyor.
Akıllı doğan **Abeke**
akılsız doğan o **Köböş**,
er **Manas**'ın küçük erkek kardeşi.
Ya **Köböş**'e varmaz mı?
Ya (da) **Abeke**'ye varmaz mı?
Sevdiğine varsın diyor!"
Han çocuğu **Kanıkey**,
bu sözü duyunca ağladı:
"**Abeke, Köböş**, haramın
söyleyeceği söz bu değil,
Manas'tan (dul) kalan kadının
duyacağı söz bu değil.
Manas töröm öldüğünde
yedi aylık hâmile idim,
yedi aydan (sonra) sekiz ay,
bu zamana kadar doluyor.
Sekiz aydan (sonra) dokuz ay,
bu zamana kadar doluyor.
Yanılıp bir kız çocuğum olursa,
ateşe atıp yakarım,
suya atıp bırakırım,

ondan sonra varırım.
Benim çocuğum oğlan olursa,
hiçbir zaman evlenmem!"
Böylece deyip cevap gönderdi.
Kanıkey'in yanında
Şorok'un kızının
Akılay'ın köyü vardı.
Akılay'a vardı **Mengdi Bay**
Yakup'un sözünü ona söyledi.
Şorok'un kızı **Akılay**:
"At ölünce sağrı derisi vasiyet edilir,
ağabey ölünce yenge vasiyet edilir.
Akıllı doğan **Abeke**,
hödük doğan o **Köböş**,
Er Manas'ın küçük erkek kardeşi,
hangisine varırsın?
Köböş'e mi varırsın,
Abeke'ye mi varırsın?
Sevdiğine varsın!" diyor.
Şoruk'un kızı **Akılay** (şöyle) diyor:
"Çocuklu kadın var olsa,
çocuğunu hoşlanarak yetiştirir,
Çocuğu yok ben zavallının.
Akıllı doğan **Abeke**,
gizlice gelip (söz) kessin de!"
Kır sakallı **Mengdi Bay**,
Yakup Bay'a vardı,
O'na (şöyle) dedi:
"Han çocuğu Kanıkey,
şöyle cevap gönderdi:
Bu **Manas**'ın öldüğünde,
yedi aylık hâmileydim.
Yedi aydan (sonra) sekiz ay
şimdi dolup geldi.
Sekiz aydan (sonra) dokuz ay
şimdi dolup geldi.
Yanılıp bir kız çocuğum olursa,
ateşe atıp yakarım,
suya atıp bırakırım,
ondan sonra varırım.

Erkek çocuk olursa,
Abeke (ile) **Köböş** kötüsüne
hiçbir zaman varmam, diyor.
Şoruk'un kızı **Akılay**'ın
evine ben indim.
inip durup (şöyle) dedim:
Şoruk'un kızı **Akılay**,
sözümü işitip (şöyle) dedi,
akıllı doğan **Abeke**'ye,
gizlice gelerek söz kessin, diyor."
Bunun sözünü duyduktan sonra,
akıllı doğan Abeke:
"*Varırsam varayım*!" diye, söyledi.
Alacakaranlık çökmeye başladı, gün **battı**,
karanlık bastı, halk **yattı**,
akıllı doğan Abeke
şimdi ata bindi.
Şorok'un kızı **Akılay**
koynuna gelip yattı.
Şoruk'un kızı bunu söyledi:
Han çocuğu **Kanıkey**,
bir erkek çocuk doğuruverse,
göbek bağını kendim keseyim, deyip,
kirini kendim yıkayayım, deyip,
bu *çocuğun ağzına*
bir (tutam) pamuk tıkayayım!
Çocuğunu öldürüp koyayım
günlerden gün geçti.
Han çocuğu **Kanıkey**,
on ay geçtiğinde,
*altın **kupayı**, bakır **sopayı***
Kanıkey salıp çevirdi.
Çocuğun sesi yüksek çıktı,
şöhreti yer yüzüne çabuk yayıldı.
Han çocuğu Kanıkey,
çocuğu doğurduktan sonra,
Şoruk'un kızı **Akılay**,
koşarak gelip girdi.
"*Göbek bağını kendim keseyim*" demiş,
"*kirini kendim yıkayayım*", demiş,

"*çocuğumu görüvereyim*" demiş.
Bagı Döölöt **Baybiçe**,
erkeğini dişisini bildirmeyip
alıp kaçtı yaylasına.
Şoruk'un kızı Akılay
biriniz çocuk doğurmuşsunuz,
biriniz çabuk kaçırmışsınız,
çocuğu bana göstermiyorsunuz." (deyip,)
darılıp çekip gitti.
Darılıp gittiğinde,
Kanıkey durup (şöyle) söylüyor:
"Sevgili anneciğim,
erkek mi idi çocuğunuz,
kız mı idi çocuğunuz?"
Annesi görüp (şöyle) dedi:
"Sevgili **Kanıkey**
ey muştuluk, muştuluk,
yeni doğan bu çocuğum,
bir erkek oldu bu çocuğum."
O zaman kalkıp **Kanıkey** (şöyle dedi:)
"Sevgili, kutsal anam,
bu uykuyu **atalım!**
Çocuğa *beşik* yapmayalım!
Çocuğa nöbetleşe **bakalım!"**
Gece yarısına kadar
birisi aldı çocuğu.
Gece yarısı geçtiğinde,
birisi durup aldı.
Yaşlandığında **Yakup Bay**,
Abeke ile bu **Köböş**,
üç kişiyi nöbetçi dikip gitti.
Yeni doğan çocuğu
yarın biz öldüreceğiz, diyorlar."
Tan ağarıp attığında,
gün kızarıp çıktığında,
hücum edip geliyor.
Han çocuğu **Kanıkey**,
yeni doğan çocuğu
koynuna koyup aldı.
Altmış yaşındaki anasını

(230) **Bagdı Döölöt Baybiçe**'yi
eliyle (tutup) terkisine aldı,
Altı-bay'ın adasına
şimdi girip gitti.
Manas'ın iki küçük erkek kardeşi

(235) **Abeke** ile **Köböş** kötü kullar,
şimdi eve girse de
Kanıkey'i bulamadı,
genç çocuğu bulamadı,
'***çamgarak***'ı[802] **yıktı**,

(240) yıkıp ateşte **yaktı**.
'***Kerege***[803]'sini kesti,
kesip ateşte yaktı.
Çukurlara dolan eşyasını,
onları alıp gitti.

(245) *Ak heybe*deki paralarını,
onu alıp gitti.
Keçiden kalan oğlağı,
(annesinin) karnında kalan kesik kulağı,
kargıdan kalan bayrağı

(250) **Manas**'tan kalan armağanı,
Kanıkey ile **Baybiçe**
alıp, orman (içine) girip gitti.
Alarak kaçıp gitti (ama)
varacağı halkı yok,

(255) sığınacağı dağ yok.
O zaman dedin ki **Kanıkey**:
"Şimdi anne, ne diyorsun?
Nereye varacağız anne?
'***Ökül ata***'m[804], **Karım Bay** (var),

(260) Karım Bay'a varalım!
Eteğin **elek** oldu,
Yenin de **yelek** oldu.
Karım Bay'a varmazsak,
biz nereye varırız?"

---

802. Kırg. **çamgarak**: Tündük'ün altında kesişen bir şekilde konan ve obanın ağaç iskeletini tamamlayan bükük değnekler (KS. I, 249).
803. Kırg. **kerege**: Keçe evin duvarını teşkil eden ağaç kafes (KS. II, 441).
804. Kırg. **ökül ata**: (düğünde) Baba yerini tutan kimse (KS. II, 608: *ökül* < Ar. *vekil*).

(265) Karım denen beyin
oturuyor denilen yerine
şimdi vardı kadınlar.
Oturduğu denen yerine,
kaçarak gelip vardığında,

(270) O göçüp gitmiştir.
(O'nun) göçünün izinden koştu(lar).
Yolda yürüyüp gittiğinde,
kızıl renkte, iki yaşlık bir buzağı,
geliyor(du) ona doğru.

(275) **Kanıkey** onu yakaladı.
Keseceği bıçağı yok,
çakacağı çakmağı yok,
ne yapacağını bilemedi.
Orada ağlayıp dururken,

(280) '***Ökül ata***'sı **Karım Bay**,
hızla oraya geliyordu.
Kanıkey onu gördüğünde,
Karım Bay'ı tanıdığında,
yalvararak (şöyle) dedi:

(285) "***Ökül ata***'m, sana diyeyim,
Batır Manas(dı benim) erkeğim,
bu dünyadan göçtüğünde,
Abeke ile **Köböş**, kötü kul
beni alayım diye geldi.

(290) Ben kötüye varmadım,
bu kötüye varmayınca;
Abeke (ile) **Köböş**, kötü kul,
benim evime geldiler,
'*çamgarak*'ımı **yıktı**,

(295) yıkıp ateşe **attı**,
'*kerege*'mi kesti,
kesip ateşe attı.
Keçiden kalan **oğlağı**,
(annesinin) karnında kalan kesik **kulağı**,

(300) kargıdan kalan **bayrağı**,
Manas'tan kalan armağanı,
alarak, kaçıp (sana) veriyorum."
Ökül Ata, **Karım Bay**,
Kanıkey'e (şöyle) dedi:

"Ey Kanıkey, Kanıkey, güzelim!
Manas'tan kalan çocuğunu
alıp kaçarak sen gelsen,
evime seni **alamam**,
(sana) oturacak yer **bulamam**.
senin bir beyin **Manas**'tan,
hoşnut kalmış gönlüm **ondan**.
Bu danamı sen tuttun,
danamı sana veremem!"
Ökül Ata **Karım Bay**
kızıl (donlu) iki yaşlık bir buzağıyı
elinden çekip aldı,
evine sürüp vardı.
Kanıkey geri geldi,
Baybiçe'ye ulaştı:
"Kurban olduğum, kutsalım, ana,
Ökül Atam Karım Bay, ana,
kızıl renkli, iki yaşlık bir buzağıyı, ana,
elimden çekip aldı, ana,
Bay'ın oğlu **Bakay**'ın, ana,
sağ küreğinin kıkırdağı, ana,
oyup bir salıverdi, dediydi, ana,
sol küreğinin kıkırdağı, ana,
Sulpu-kor'un başında, ana,
deve güdüyor, dediydi, ana,
yürü, **Bakay**'a varalım, ana!"
Bütün gece boyunca yürüdü,
bütün gün boyunca yürüdü.
Eteği **elek** (gibi) oldu,
yeni **yelek** (gibi) oldu.
Bay'ın oğlu bu **Bakay**,
evinden çıkıp geldi.
Bindiği atı **Kök-çolok**,
Kök-çolok'a binmişti Bakay,
pek çok deveyi yığıp varmıştı, Bakay.
Varıp gelen Bakay'ı
Kanıkey görüp yöneldi.
Kanıkey gelip söyledi:
"Selâm vermek bende yok, Bakay,
Aleyküm almak sende yok, Bakay,

keçiden kalan **oğlağı**, Bakay,
(annesinin) karnında kalan kesik **kulağı**, Bakay,
kargıdan kalan **bayrağı**, Bakay,
Manas'tan kalan armağanı, Bakay,
onları kaçırıp geleyim, Bakay.

Bay'ın oğlu o **Bakay**,
atının başını çevirdi,
o yerde durdu.
Kanıkey'in elinden,
çocuğu çekip aldı,

yukarı doğru kaldırdı,
ağıp bir düştü bu çocuk.
Aşağı doğru indirdi,
eğilip bir düştü bu çocuk.
Kanıkey ile bu **Çakan**,

Bay'ın oğlu bu Bakay
her üçü de gelip ağladı.
O zaman (şöyle) dedin Kanıkey:
"**Abeke, Köböş** kötü kul,
hayvanları ' *kaşka*'ya karıştırdı,

hayvanların hesabını aldı.
Parayı kâğıda kaydetti,
para hesabını aldı.
Kanıkey ile bu **Çakan**,
ikimiz kaçıp geldik.

Abeke (ile) **Köböş**, kötü kul,
başın olsa ölümde,
malın olsa talanda,
başını koyun gibi kesmezsem!
Kanını su gibi dökmezsem!

Bay'ın oğlu sen Bakay, ata,
şimdi çare ne olacak, ata?
Ben şimdi ne yaparım, ata?"
O zaman dedin ki sen **Bakay**:
"Kendisine kurban olacağım **Kanıkey**, ***boto***m[805],

yakına gelip duragör, botom,
*yayıkta ayran yap*ayım, botom,
*ayran çalkala*yıp geleyim, botom,
atın eyerini hazırlayayım, botom,
ondan sonra yolu göstereyim, botom."

805. Kırg. **boto**: Okşama belirtmek için kullanılan söz.

Han çocuğu **Kanıkey**,
yaklaştırıp aldı.
Yayıkta ayran yaptı,
atın eyerini hazırladı,
erzağını düzdü,
yol ayrımına alıp geldi.
O zaman (şöyle) dedin Kanıkey:
"Şimdi çâre ne olacak, **Bakay?**
Kara Nogay Camgırçı,
Camgırçı'ya varayım,
Camgırçı'ya giden yolu,
Şimdi bana göstersene, Bakay!"
O zaman (şöyle) dedi bu Bakay:
"**Kara Nogay Camgırçı**, balam,
onun yolunu göstermem, balam,
Manas ile Camgırçı, balam,
ikisi de düşmanlık besleyen kişi idi,
Kara Nogay Camgırçı,
keçiden kalan oğlağı
(annesinin) karnında olan kesik kulağı,
o (yavruyu) düşürtüp öldürmez mi?
Kendisine nikâh kıydırmaz mı?
Ondan sonra çâre ne olur?
Çamgırçı'nın yolunu göstermem.
Öz babacığın **Kara Han**,
Kara Han'a sen varsan!
Kara Han'ın yolunu gösteririm."
Bu **Bakay** bunu dedikten sonra,
Kara Han'ın yolunu gösterdikten sonra,
han çocuğu **Kanıkey**,
günler boyu yürüdü,
geceler boyu yürüdü.
O zaman ne kadar gün oldu,
o zaman ne kadar gece oldu.
Hazırlayıp verdiği azığı,
han çocuğu Kanıkey,
anasına ağzıyla veriyor,
balasına çiğneyip veriyor.
Azık tükeniverdi.
Yürüyüp gelen kocakarının

karnı acıkıp gitti,
gözü morarıp gitti.
O zaman (şöyle) dedi bu kocakarı:
"Kendisine kurban olacağım Kanıkey, botom,
göz(ü) morarıp gitmişti, botom,
şimdi çâre ne olacak, botom,
şimdi sağlığı ne olacak, botom,
babacığın **Akşagıl**, botom,
görünüyor mu bu yerden, botom?"
O zaman (şöyle) dedin Kanıkey:
"Sen birkaç gün dayansan, ana,
şu yerden çabuk (gidersek), ana,
altı gün sonra ulaşırız, ana,
acele etmezsek anneceğim, ana,
yedinci günü ulaşırız, ana."
Han çocuğu Kanıkey,
annesine ağzıyla (yemek) verdi,
çocuğuna çiğneyip verdi.
Şimdi bir yürüyüverdi,
(çocuk) iki gün ağlamaktan tıkandı,
Kanıkey durup ağladı:
"Kurban olduğum, kutsalım, ana,
orada duran **Ak Tumşuk**, ana,
bir zamanlar benim babacığımın,
Kara Han'ın '*tör*[806]'ünde
orada benim (genç) kızlığımda,
boya otu kazdığımız yer idi,
o yerin *elma*ları,
koyu '*kaşka*' inek (donu) gibi,
oranın *erik*leri
üç yaşındaki koyunun yüreği gibi,
o yere bir gitsek mi?"
O zaman (şöyle) dedi "***baybiçe***"[807]:
"Kurban olduğum **Kanıkey**, botom,
benden nesini soruyorsun, botom,
bunun yolunu sen bilsen, botom,
kılavuzluk et, gidelim, botom!"
O yere vardı.
Varınca yerleşip **kaldı**,
elmalarını **aldı**,

806. Kırg. **tör**: 1) Baş köşe; 2) Yayla otlağı.
807. Kırg. **baybiçe**: Birinci kadın; hatun.

eriklerini yedi,
tıkabasa doydu,
(gerisini) heybesine koydu.
Ondan sonra,
yürüyüverdiğinde
babasının **Akşagıl** (adlı atı)
ona yetişip vardı.
Akşagıl'ın üstünde
Kanıkey'in ağabeyi
Solton Kul geldi.
Kaçıp gelen Kanıkey,
(onunla) karşılaştı.
Ağabeyi Solton Kul
Kanıkey'i tanımadı.
Ağabey'i Solton Kul'u
kahrolası Kanıkey tanımıyor.
Kanıkey'i gördüğünde,
Solton Kul bunu söylüyor:
"Yolcu olsan **yol** söylerim,
gezgin olsan **mal** söylerim,
nereden gelip, nereye gidersin?"
O zaman (şöyle) dedi **Kanıkey**:
"Ben yolcuyum, yolcuyum, amca,
yolda yürüyüp geliyorum, amca,
yolu sorarak varıyorum, amca."
Solton Kul ağası (şöyle) dedi:
"Bu **Talas** denilen yerde
gölgede güzelliği büyüyen,
gönlü ile yiğit olan,
beşikte beline kadar açık yatan,
bey oğlu gibi salınan,
doğmadan yatıp çırpınan,
doğar doğmaz (ayak üstü) dikilen,
Yakup Bay'ın balası,
genç **Manas** adlı (birisi) var idi,
sağ mı, esen mi?
Onun hakkında bir şey duydum mu?"
Onun hakkında bir söz duyduğunda,
Kanıkey ağabeyini tanıyor.
Kanıkey (o zaman şöyle) dedi:

"Ey ağabeyim **Solton Kul**,
beni tanıyor musun?
Kara Han'ın çocuğu
Kanıkey denen ben miyim?
Solton Kul sen misin?
Kaplan (gibi) doğan **Er Manas**,
bu dünyadan göçtükten sonra,
yere yatırıp gömdükten sonra,
Abeke (ile) **Köböş** kötü kul,
'*çamgarak*'ımı[808] **yıkmıştı**,
yıkıp ateşte **yakmıştı**,
'*Kerege*'mi[809] **kesmişti**,
kesip ateşe **vermişti**,
kendisine göre yalancı rezil,
Özbek'e göre **Sart** rezil.
Talas'ın başını yangın almış,
bu ayağını sel almış.
Keçiden kalan **oğlağı**,
anasının karnında kalan kesik **kulağı**,
mızraktan kalan '***celek***'i[810]
Manas'tan kalan '***belek***'i[811]
alarak kaçıp geliyorum."
Arka üstü düştü **Kanıkey**,
bayılıp yatıp kaldı.
Ağası **Solton Kul**,
üstüne basıp kaldı.
İkisi adamakıllı görüşüp
öz kardeşini buldu,
alıp evine geldi.
Alıp evine geldiğinde,
altı kanatlı mükellef ak obayı,
Kara Han yapıp verdi.
Kanıkey'in çocuğunu,
Kanıkey'e vermedi.
Kara Han alıp baktı.

---

808 **çamgarak** için bk. 802.
809 **kerege** için bk. 803.
810 Kırg. **çelek**: Bayrak.
811 Kırg. **belek**: Hediye.

(510) Kara Han alıp baktırıp,
ala donlu kısrak saldırıp,
inceleme için halkını toplayıp,
tepeleme kısrak kestirip,
bütün yurdu bir araya toplayıp,
(545) *ülkesine bir ziyafet çekti.*
Kanıkey'in *çocuğuna*
adını koyuversin deyip,
orada toplanan en yaşlılara,
gençlere baktı.
(550) Genç yiğide baktı,
yiğit çocuğa baktı.
Çocuk yeri deşip baktı,
adını koyuvermedi.
Onlar (hiçbir) söz söylemeden durduğunda,
(555) **Ak boz** atı var olmuş.
Asa baston elinde,
ak sakallı bir kişi,
Kara Han'ın önüne,
yaklaşıp gelip durdu.
(560) Ak sakallı (şöyle) dedi:
"Bu çocuğun adını,
toplanan halkın bilmiyorsa,
ben (onun) adını koyuvereyim,
ver çocuğunu elime!"
(565) Çocuğu alıp geldi,
kucağına koyup aldı.
O zaman (şöyle) dedi ak sakal:
"Bel etrafında dönünce,
bel gibi *kızıl söğüt* bitsin!
(570) işlerini dost **Tanrı** kayırsın!
Ev etrafında dönünce,
ev gibi kızıl söğüt bitsin!
Koca Kıdır dost olsun, bem,
keçiden kalan oğlak, bem,
(575) **Manas**'tan kalan ***kesik kulak***[812], bem,
mızraktan kalan ***bayrak***[813], bem,
Manas'tan kalan ***belek***,[814] bem,
kara kanlı, sebatlı,
Han Semetey bu olsun!

812. kesik kulak: Kırg. **çunak.**
813. bayrak: Kırg. **celek.**
814. armağan: Kırg. **belek.**

Büyük babasını öldürsün!
Kavgacı kesik kulak bu olsun!
Beşikte yatıp kapışmaya hazırlansın!
Beş yaşında oba yağmalasın!
Doğmadan yatıp cesurluk taslasın!
Tüneğinden[815] düşmeyip çırpınsın!
On beşinde ok atsın!
On beşine bastığında,
çok kalabalık halk toplansın!
Han Semetey bu olsun!
Ad veren ak sakal,
gözden kayboluverdi.
Han Semetey büyüdü,
kendi ayaklarıyla **yürüdü**.
Kendi ayaklarıyla yürüdükten sonra,
altından aşık attı,
gümüşten '***çükö***'[816] '*kalça*'dı[817].
Kara Han'ın çocuğu,
Han Semetey olup hizmet etti.
Kara Han gibi babasını,
Şirkim Bey davet etti toy verip.
Büyük, ulu kişiler eğlenip oynadı.
Semetey ile çocuklar,
aşık atıp oynadı.
Kara Han toy yapıp içtiğinde
aklından çıktı **Semetey**.
Toyu tamamen dağıttığında
Semetey'i istedi.
Semetey ağlayarak (şöyle) dedi:
"Ey babam, ay Kara Han,
bende kötü ne gördün?
*Aşık atıp oyna*dım,
yaya varsam yararlı olmaz,
beni ata bindirsen!"
O zaman şöyle dedi **Kara Han**:

---

815. **tünek**: Alıcı kuşların oturduğu tünek.
816. Kırg. **çükö**: Koyun ya da keçinin aşığı.
817. Kırg. **kalça-**: (aşık oynarken) Bütün oyuncuların vuruş aşıklarını almak ve oyuna kimin başlayacağını tayin etmek için onları dağıtıp atmak (KS. II, 388).

(615) "Ey **Semetey**, biriciğim,
niye ağlayıp duruyorsun?
Seni ata bindireyim,
ata bindirip süreyim!"
Altın kaşlı bakır[818] *çocuk eyeri*ni
(620) **Kara Han** alıp getirdi.
Yorga yürüyen *yabanî eşek*[819] eyerletti,
Semetey'i bindirdi.
'*Fincan*'[820] *gibi gözlü* **Sarı Tas**'ı
Semetey'e arkadaş verdi.
(625) '*Çöçök*' gibi gözlü Sarı Tas,
çocuğu yedekleyip aldı.
Semetey durup (şöyle) dedi:
"*Çöçök* gibi gözlü Sarı Tas, ***çirkin***,[821]
yularımı[822] koyuver, çirkin,
(630) benim babam o olsa, çirkin,
kendisiyle almaz mı, çirkin?
Kara Han babam değil, çirkin."
Fırlayıp aldı yuları,
koparıp aldı *dizgin*i[823]
(635) Hızla koşup bağırdı,
eriğin başını çevirdi.
Sarı Tas şimdi **Kara Bay**'ın
evine doğru vardı.
'*Çöçök*' gibi gözlü Sarı Tas,
(640) Kara Han'a ulaştı
varıp gelip (şöyle) dedi:
"Ey hanım, ey Kara Han,
çocuğun ile yok ol!
Fırlayarak aldı yuları,
(645) silkip aldı dizgini,
gidip kaldı o çocuğun,
hızla koşup bağırdı,
eriğin başını yere doğru eğdi,
evine döndü bu çocuğun."

---

818. bakır: Kırg. **ces**; çocuk eyeri: Kırg. **ayırmaç.**
819. yabanî eşek: Kırg. **kulan.**
820. fincan: Kırg. **çöçök.**
821. **çirkin**: Bu kelime sık sık teessüf, pişmanlık ifadesi için kullanılır.
822. ***yular***: Kırg. **çılbır.**
823. *dizgin*: Kırg. **tiskin.**

(650) **Kara Han** korkup kaldı.
Kara Han at bindi,
varıp evine geldi.
Yürüyüp giden çocuğu
yakalasa da olmadı.
(655) Kara Han'ın *baybiçe*si
yakalasa da olmadı.
Kaz boyunlu **Kanun-Can**,
Kuğu boyunlu **Kubul-Can**,
yakalasa da olmadı.
(660) Dayısı[824] **Solton Kul**,
yakalasa da olmadı.
Han çocuğu **Kanıkey**
o zaman gelip yakaladı.
Yakalasa da Kanıkey,
(665) **Semetey** kesik kulak bunu söylüyor:
"Han çocuğu Kanıkey, ***dolo***![825]
Kibirden uzak dur, dolo!
Ben halkımı özledim, dolo!
Ben ülkemi özledim, dolo!
(670) Benim büyük babacığım **Yakup Bay**, dolo,
öz büyük babacığım **Manas Han**, dolo,
Abeke, Köböş iki amcam, dolo,
ben halkıma varacağım, dolo,
büyük babamın ak *yürük atı*[826],
(675) alıp bir bineyim, dolo,
büyük babamın ak *savaş gömleği*ni[827], dolo,
alıverip bir giyeyim, dolo,
ben halkıma varacağım, dolo,
ben yurduma varacağım, dolo!"
(680) O zaman (şöyle) dedin Kanıkey:
"Sevgili Semetey, botom,
'***Bortko***'[828] *tüy*ün bağrında, botom
'***çırımtal***'[829] *tüy*ün sırtında, botom,
sen nasıl varırsın, botom?

---

824. dayı: Kırg. **tay ake.**
825. Kırg. **dolo**: Hanım, kadın.
826. yürük at: Kırg. **tulpar.**
827. savaş gömleği (sık ipekten yapılır): Kırg. **olpok.**
828. Kırg. **bortko**: Göğüsteki yumuşak tüy.
829. Kırg. **çırımtal**: Yeni doğan yavrunun vücudundaki tüy; civcivlerin teleği (KS.I, 272).

(685) Han çocuğu **Kanıkey**
Kara Han'a vardı.
'***Bosogo***'lu[830] boz çadıra
doğruca varıp girdi,
babası **Kara Han**'a (şöyle) dedi:
(690) "Keçiden kalan bu **oğlak**,
anne tarafından kalan bu kesik **kulak**,
kara kanlı, sebatlı,
Han **Semetey**, bir tanem,
halkını bilip kalıyor,
(695) yurdunu bilip kalıyor.
Ak yürük atını soruyorum,
ak savaş gömleğini soruyorum,
ben halkıma varacağım, diyor,
ben yurduma ulaşacağım, diyor."
(700) Kara Han balası
ak yürük atını verdi,
ak savaş gömleğini verdi.
Han çocuğu **Kanıkey**,
(onları) alıp getirip (Semetey'e) verdi.
(705) **Semetey** yemek yedi,
o gece konakladı.
Sabahleyin yola çıktı.
'*Künçülük*'ten[831] '*tüşçülük*'e[832],
yanına alıp geldi **Kanıkey**.
(710) Han çocuğu Kanıkey,
Semetey'e (şöyle) dedi:
"Bu **Talas**'ın içinde
Sulpu-Kor'un başında
deve güdüp duruyor,
(715) **Bay**'ın oğlu Bakay var,
O Bakay'a selâm söyle!
Altından işlemeli mendil,[833]
mendil armağan gönderiyorum **Bakay**'a,
ey balam, ey **Semetey**,

---

830. Kırg. **bosogo**: Kapı çerçevesi, eşik.
831. Kırg. **künçülük**: Bir günün uzunluğu.
832. Kırg. **tüşçülük**: Sabahtan öğleye kadar yürümekle ketedilecek mesafe.
833. Kırg. **keteçin**: Baş örtüsü, işlemeli mendil.

Bakay'ın sözünden çıkmayın!
Bakay'ın sözünü dinlemeniz çok iyi olur!"
Kanıkey eve döndü,
Semetey çıkıp gitti.
Geceler boyunca yürüdü,
günler boyunca yürüdü.
Gidip varıp yattılar.
Talas'ın başında **Üç Koşoy**'a
eğilerek girip vardı.
Bu Talas'ın içinde,
Sulpu-Kor'un başında,
Bay'ın oğlu **Bakay Han**
deve güdüp duruyor.
Bu Bakay'ı gördüğünde,
Semetey durup (şöyle) dedi:
"Esselâmdan selâmünaleyküm **Ak sakal** ata"
" "Aleykümselâm genç çocuk, balam!
Nereden çıkıp geliyorsun, balam?"
"Balam suyun başından, ata,
Kara Han'ın ilinden, ata,
Oradan çıkıp geliyorum, ata."'
" "O Kara Han'dan sen çıktıysan, balam,
Kara Han'ın kızı, balam,
Kanıkey denilen biri vardı, balam,
ondan bir şey bildin mi balam.""
Semetey durup (şöyle) dedi:
"Onun hakkında bir şey bilmedim,
Han çocuğu **Kanıkey**,
Kanıkey denen kadınınız
altın işlemeli mendil,
mendil vermiş armağan,
Manas'ın oğlu **Semetey**,
Bakay'ı alıp geliyorum."
Bay'ın oğlu **Bakay Han**
kucaklayıp, yanına sarkıp yığıldı:
"Sevgili **Semetey**, botom,
deve anası, *sevgili dişi deve*, botom,
alıp gelip boğazlayayım, botom"
Deve anası,
sevgili dişi deveyi,

alıp geldi bu Bakay.
Tanrısının yolunda,
alıp gelip boğazladı.
O zaman (şöyle) dedin **Bakay Han**:
"Manas'ın oğlu **Semetey**, botom,
Abeke (ile) **Köböş** kötüye, botom,
ben sürüp giderim, botom,
bu yerde durup bekle, botom,
ben varayım yalnızca, botom."
Manas'ın oğlu **Semetey**,
o yerde kaldı.
Bay'ın oğlu bu **Bakay**,
buradan salıp vardı,
Yakup Bay'a geldi:
"A müjde, müjde, Yakup,
gidenin gelmiş, Yakup,
gediğin dolmuş, Yakup,
bu **Manas**'ın çocuğu, Yakup,
döndü geldi evine, Yakup,
a müjde, müjde, Yakup,
Han **Semetey** gelmiş, Yakup!"
Yakup Bay durup sordu:
"*Nerede duruyor bu çocuk?*
Alın gelin çocuğu!"
Bay'ın oğlu bu Bakay,
kapıya çıktı,
dinleyip durdu.
Evin içinde Yakup,
Abeke (ve) **Köböş** üçü
sohbet edip söyleşti.
Yakup Bay oğluna:
"Ak heybedeki *ağu*ları,
onu buraya getiriniz.
Porselen fincanın dibine,
ağuyu sıvayıp sürünüz.
Bu **Manas**'ın çocuğu
Semetey'i **öldürün**,
yanan ateşini **söndürün**!"
Kapıda duran bu **Bakay**
bu sözü duydu.

Duyup (atını) sürüverdi,
Semetey'e vardı:
"Sevgili Semetey, botom,
Yakup Bay'a sen varsan, botom,
araka sakın içmeyin, botom,
porselen fincan dibine, botom,
Yakup Bay büyük baban, botom,
ağu sıvayacak oldu, botom,
seni öldürecek oldu, botom!"
Semetey ata bindi,
Yakup'a (doğru) sürüverdi.
Yakup Bay'ın evine
ulaşıp geldi, girdi:
"Esselâmünaleyküm **Yakup Bay**, ata!"
"Aleykümselâm **Semetey**, botom!"
Ulu atası **Yakup Bay**,
kara güce hıçkıra hıçkıra ağladı.
Ağlayıp ağlayıp durduğunda,
*taş piyâle*ye koydu,
Semetey'e sundu.
Manas'ın oğlu **Semetey**
bu elinden aldı,
Yakup Bay'a ikram etti.
Yakup Bay (piyâleyi) alıp içmedi.
O zaman (şöyle) dedin Semetey:
"Senin içmediğin arakı, Yakup,
ben içecek miyim, Yakup?
bu arakı içmeyeceğim, Yakup,
ite götürüp vereceğim, Yakup!"
(Arakıyı) ite götürüp verdi.
Gözü, kuyruğu morarmış büyük erkek it,
kapıdan girip geldi,
arakıyı koklayıp içti.
(içtikten sonra) dört ayağını gökyüzüne
dikerek ölüp kaldı.
Oradan kalktı **Semetey**,
altın tahtın üstünde
oturan **Yakup Bay**'ı
döşünden gelip tepti.

(840) Büyükbabası Yakup bay,
arka üstü (düşüp) gitti.
O zaman (şöyle) dedi Semetey:
"*Yürü Bakay Ata, Abeke'ye gidelim*!"
(845) O zaman cevap verdi Bakay:
"*Sevgili Semetey, botom,*
atının başını buradur,
(sen) bu yerde duradur.
Ben **Abeke** (ve) **Köböş**'e
(850) *ikisine varıp geleyim*!"
Han çocuğu **Semetey**,
atının başını ***burdu***,
o yerde ***durdu***.
Bay'ın oğlu bu **Bakay**
(855) ata binip ***sürdü***,
Abeke'ye vardı:
"Gidenim gelip kalmıştır,
mızraktan kalan ***bayrağı***,
(860) **Manas**'tan kalan ***beleği***,[834]
keçiden kalan ***oğlağı***,
kursakta kalan '***çunağı***'[835]
Han Semetey bir tanem,
şimdi ulaşıp geldi."
(865) Akılsız doğan **Köböş**'ü,
askı sırığı[836] ile Bakay'ın
başına vurarak yardı.
Akıllı doğan **Abeke**,
kötü söz söyleme." deyip,
(870) '*kıl torko*'yu[837] giydirdi.
Bay'ın oğlu bu Bakay
dönüp (atını) sürüverdi.
"Sevgili **Semetey**, botom,
akılsız doğan **Köböş**'ü, botom,
(875) *budaklı sırık* ile vurdu,
bu gidişatı söyleme deyip,
akıllı doğan **Abeke**
'*kıl torko*'yu örtündü."
O zaman (şöyle) dedin **Semetey**:

---

834. Kırg. **belek**: Armağan, hediye.
835. Kırg. **çunak**: Kesik kulak; kulaksız.
836. askı sırığı: Kırg. **ala bakan.**
837. Kırg. **kıl torko**: Bir tür ipekli kumaş.

(880) "**Bay**'ın tek oğlu sen **Bakay**, ake,
senin başına Bakay, ake,
budaklı sırık ile vurduysa,
onların başını ben, Bakay,
'*Ak albars*' ile iyileştiririm!"
(885) Bu Bakay ile Semetey,
şimdi sürüp vardı.
Oradan varıp Semetey,
eve geldiğinde
girip selâm verdi:
(890) "Esselâmdan selâmün aleyküm,
Abeke (ve) **Köböş**, iki ağam!"
"Aleykümden aleykümselâm,
Han Manas'ın çocuğu,
Han Semetey, botom!"
(895) Girip gelip oturdu.
Abeke (ile) bu **Köböş**
arakıyı verdi.
Hepsini içip doydu.
Abeke (ile) Köböş, kötü kul,
(900) arakı (içip) sarhoş oldu,
(yere) yığılıp kaldı.
Bakay çıkıp geldi,
Han Semetey'e söyledi:
"Sevgili Semetey, botom,
(905) beybabanın '*ak olpok*'u[838], botom,
orada duran (o) olacak, botom,
[ön başı geniş olan] *sırlı Moğol eyeri*, botom,
Manas'ın eyeri (o) olacak, botom,
beybabanın *boz kese*si, botom,
(910) orada duran (o) olacak, botom,
beybabanın *ak hançer*i, botom,
orada duran (o) olacak, botom,
beybabanın '*Tay*[839] *Buurul*'u[840], botom,
bu '*cele*'nin[841] başında, botom,

---

838. Kırg. **ak olpok**: Sık ipekten yapılan ve savaş gömleği yerini tutan giyim.
839. Kırg. **tay**: İki yaşına basan tay.
840. **buurul**: Karışık kır (at donu).
841. Kırg. **cele**: Uçları iki kazığa bağlanarak gerilen, tayları ve buzağıları bağlamak için hizmet eden ip (KS. I, 199).

büyükbabanın **Ak Kula**'sına,
küçük çoro **Tas Maymat**
o bakıyor."
Bakay bunu dedikten sonra,
kalkıp geldi **Semetey**.

Dediğini varıp aldı,
geri bakıp sürdü.
Tay Buural'a binip aldı,
Ak Tulpar'ı yedeğine aldı:
"Bay'ın oğlu Bakay Han,

Sağ ve selâmet olup dur!
Özlemeden mutlu bakıp dur!
Sağ-esen Bakay, mesut ol!"
Semetey şimdi sürdü,
gün boyunca sürdü,

gece boyunca sürdü,
Kanıkey'e vardı:
"Büyükbabanın (atı) **Tay Buurul**'u,
Tay Buurul'u bana verdi.
Yarayacak bütün techizatını,

Abeke (ile) **Köböş** iki ağam
bu babanın vasiyeti deyip
onların hepsini o verdi.
Büyükbabanın (atı) **Ak Kula**,
küçük çoro **Tas Maymat**

yeni kazanı **tez kaynat**,
en iyi erkeğe baktırıyor,
geri geldiğinde al! dedi.
Ben halkıma gideceğim, anam,
ben yurduma gideceğim, anam."

Han çocuğu **Kanıkey**,
oğlunun sözü bitti,
Kara Han'a söyledi.
Kanıkey'in babası
altmış deveye *akça* yükleyip,

yetmiş deveye *çeyiz* yükleyip,
altı kanatlı mükellef beyaz oba,
onu kurup verdi.
Kanıkey ile bu '*çakan*'[842],
Manas'ın oğlu Semetey

842. Kırg. **çakan**: Küçük (KS.I, 245).

göçüp gelip vardı.
Yakup Han'a varmadı,
Çüy'ün başından döndü,
Bakay'ın yattığı yerine,
varıp gelip indi.

Han çocuğu Kanıkey,
aldandığını bildi.
Bakay'a durup (şöyle) dedi:
"Sağ selâmet aldun mu, Bakay?
Hasret çekmeden mutluluk sürdün mü, Bakay,

sağ sâlim oldun mu, Bakay,
canın sıkılmadan sâlimen sürdün mü, Bakay,
sevgili adından, Bakay,
sevdiğim özünden, Bakay,
keçiden kalan oğlağım, Bakay,

kursakta kalan '*çunak*'ım, Bakay,
tatlı sözlerle avutarak geldi, Bakay."
O yerden göçtü.
Manas'ın *han karargâhı* kurduğu yerine
Manas'ın oğlu **Semetey** çadırını dikip kurdu.
Üç dört gün olmuş idi.

Kendi yerinde durduğu
'*hilâl*'*i*[843] *altın tuğ* geliyor.
'*Altı onbin*'lik[844] müfreze geliyor,
dalgalanan *tuğ* geliyor,
'*yedi onbin*'lik müfreze geliyor.

Abeke (ile) **Köböş** kötü kul,
müfrezeyi kurup toplamış,
Manas'ın oğlu **Semetey**'i
onu alayım deyip gelmiş.
Han Semetey genç çocuk,

Tay Buurul'a biniyor.
Tay Buurul denen (at) aksadı.
Han balası **Kanıkey**,
evden çıkıp aldı.
Tay Buurul'un, bindiği atın

---

843. hilâl: Kırg. **ayçık.**
844. altı on bin: Kırg. **altı san.**

(995) ön ayağını büküp baktı.
Manas Han'ın büyük '*tündük*'ü
büyük '*tündük*'ün[845] *perçin çivisi*[846]
bacağına girip gitmişti,
cımbız[847] ile çekip aldı.

(1000) O zaman (şöyle) dedin **Semetey**:
"*Annecik*[848], bu nedir?
" '*Çamgarak*'ımı[849] **yıktığı** yer,
yıkıp, ateşte **yaktığı** yer,
'*Kerege*'mi[850] kestiği yer

(1005) kesip ateşte yaktığı yer.
büyük '*tündük*'ten '*kadoo*' kalan yer,
Manas Han'ın öldüğü yer,
ceylân vurduğu '*maylı*'[851] *yer*,
'*Kuran*'[852] vurduğu kutlu yer,

(1010) **Kanıkey**'in hayal meyal göründüğü yer,
Çakan'ın azap çektiği yer,
Semetey'in öksüz kaldığı yer."
Kanıkey bunu söylediğinde,
'Kak Telki'ye atlayıp bindi:

(1015) "Han Semetey oğlumu
savaşa yalnız çıkarmayayım.
Kendim bir tarafından girip
güçlü bir vuruş yapayım!" dedi.
Semetey'in çocuğu

(1020) annesini attan kaldırdı,
'*kerege*'ye bağladı.
Küçülüp duran büyükanne,
çözüp gönderir, salar diye
büyükannesi **Çakan**'ı

(1025) onu da bağlayıp koydu.
Manas'ın oğlu Semetey,
şimdi savaşa çıktı,
hepsini dağ gibi yığdı.
Elbiselerini ev gibi yığdı.

---

845. Kırg. **tündük**: *Oba*'nın, *uuk*'ların üst uçlarıyla tutulan, yukarıdaki ahşap dairesi (KS. II, 771).
846. Kırg. **kadoo**: Perçin çivisi.
847. Kırg. **iskek**: Cımbız.
848. Kırg. **eneke**: Annecik.
849 **çamgark** için bk. 802.
850. **kerege** için bk. 803.
851. Kırg. **mayluu**: Yağlı.
852. Kırg. **kuran**: Vahşî bir hayvan adı.

Abeke (ile) **Köböş** kötüsünü,
onları yakalayıp aldı.
Büyük babası **Yakup Bay**,
onu yakalayıp aldı.
Sulpu-Kord'un içine,
sık ormanın içine,
üçünü de getirip koydu.
Eve gelip indi,
eve adam gönderdi:
"**Kanıkey** ile **Çakan**'ı
'kerege'den çözüp al!"
Han çocuğu **Kanıkey**
*ak hançer*i aldı,
alıp gelip koşturdu.
Bu ormanın içine,
Abeke (ile) **Köböş**'e vardı:
"Abeke (ile) Köböş kötü kul,
Törömün yemeğini versene!
Başımdan haram düşsene!
Törömün yemeğini versene!
Araka adam koysana!
Peygamberin hızla yürüdüğü **yolu** bu,
Yakup'un tek oğlunun,
Manas'ı kargılayan **eli** bu,
dokunmayayım dese, yapsana!
'Çamgarak'ımı **yıkmışsın**,
yıkıp ateşte **yakmışsın**,
'kerege'mi kesmişsin,
kesip ateşte yakmışsın!"
Elini el gibi kesti,
bacağını but gibi kesti.
Abeke (ile) **Köböş** kötü kulları,
bir öldürüp bıraktı.
Altmışındaki **Çakan**'ın,
Yakup Bay'ın başına
bir oturup aldı:
"Bir eteğimi yel açtı, Yakup,
bir eteğimi sen açtın, Yakup,
hangi yerimi sen kötü buldun, Yakup,
benim bir oğlum **Manas Han**, Yakup,

o cehenneme gönderecek mi, Yakup
Abeke (ile) **Köböş** kötüyü, Yakup,
Cennete dürtüp gönderecek mi, Yakup,
elini koyun gibi kesti, diyor,
bacağını but gibi kesti, diyor,
"Şimdi göğsüm soğudu, deyip,
ben **Allah**'a râzıyım."
Bir iç çekip koydu, demiş,
"Ben **Allah**'a râzıyım."
...

***

(ALTINCI BÖLÜMÜN SONU)

VII. BÖLÜM
SEMETEY

O **Semetey** '**yaş**' oldu,
o akıldan **boş** oldu.
Doğmadan yatıp '**tuyladı**[853],
tüneğe konmayıp **oynadı**.
Onüçünde ok attı,
Onbeşinde düşman yendi,
Han babasından kalan,
kırk çoroya baş oldu.
At semirip **güz** oldu,
er semirip '**tüz**'[854] oldu:
"Atla alım, koşalım!
Özleyip sarışına binelim!
Sıçrayıp savaş atına binelim!
Altın-emel ile **Kürönköy**
Çorom onları gören var mı?
Şemey Kala, **Kızıl Yar**,
onları gören var mı?
Küygön tokuy, **Ku-sere**,
onları gören var mı?
Taş mezar gibi kabiri
onu gören var mı?
Taş-akır'ın kuru tarla,
onu gören var mı?
Bugünkü gün iyi gün,
zurna çalıp öttürün, çorom!
'Kereney' gererek çalın, çorom!
*Ak çadır*ı toplayın, çorom!
Ak Borçık'a yükleyin, çorom!
*Gök çadır*ı toplayın, çorom!
Gök Borçık'a yükleyin, çorom,
altmış genç kısrak, bir aygıra, çorom,
hayvan yeri hazırlayıp sürün, çorom,
Ona çoro (şöyle) dedi:
"Sevgili ay ışığım, töröm,

853. Kırg. **tuyla**-: Sıçramak, kıç atmak.
854. Kırg. **tüz**: Doğru, düzenli.

eskiden baban **Manas**'ın zamanında, töröm,
özleyip '***sargıl***'a binmişiz, töröm,
Kanggay'dan yılkı almışız, töröm,
güvercin gibi bahadırlar yağmalayıp
gönlümüzü basmışız,
saksağan gibi bahadırlar yağmalayıp
kederimizi dağıtmışız.
Yorga atı rahvan salmışız,
kargaşayı iş yapmışız,
azı dişlerini gıcırdatıp, töröm,
bıyıklarını sivriltip, töröm,
bahadırları öldüreceğiz, töröm,
uygun olur, akıllıca olur, töröm,
şimdi (atları) yükleyelim,
(düşman ardında) koşalım, töröm."
Orada duran kırk çoro
toplanıp çıktı evinden.
Birbirine söyleşip (şöyle dediler):
"**Ak Baltar** oğlu **Çubak**'ım,
insandan daha iyi yakın dostum.
Börü'nün oğlu **Börüç**'üm,
atım aksak yürüdüğü zaman
sağlam nal takıverenim.
Tölgöçü ile **Tölök**'üm,
'***Çıb'ağaç***'ını bütün çorolara taksim edenim.
Kırk kişinin başı **Kırgın Çal**,
yatan koyunu uyandırmaz.
Tatlı dilli **Acıbay**,
önümüz altmış (kişiye) bedeliz,
arkamız altmış (kişiye) bedeliz.
Altmışa çıkıncaya kadar,
babası **Manas**'ın atını eyerledik.
Yetmişe çıkıncaya kadar,
Oğulu **Semetey**'in atını eyerledik.
Saldırganla dönmeyen,
dönüp cevabını söylemeyen,
kara kanlı, gök bitli
kesik kulak bu **Semetey.**
Geçidi yüksekteki dağlara,
bizi sürüp götürüp öldürür.

(75) Yaşlılık çattığında,
yiğitlik yel gibi geçtiğinde,
coşkun akan sulara
sürüp götürerek öldürür.
*Ölüm atına bin*elim,

(80) *kefen bezine gir*elim,
özlemle '***sargıl***'a binelim,
Sargır'a sefere çıkalım,
Sıçrayıp '*yürük at*'a[855] binelim
gizlenerek sefere sürelim!"

(85) Kırk çoro şimdi (at) sürdü,
başak kılçığı gibi mızrakları dalgalandırıp,
yedi gün oldu,
Semetey'e haber geldi:
"Gümüş sikke (ile) kürkleri **saçtı**,

(90) babamdan miras kalan,
kırk çorom şimdi **kaçtı**.
Babamdan kalan mirasın
attan gönlü kaldı mı?
giyimden gönlü kaldı mı?

(95) Ey **Kanıkey** anacığım,
şimdi sana dönmeyeceğim,
mirasından ayrılmayacağım,
alıp gelen **Tay Buurul**

(100) Onu yolundan çevirmeyeceğim."
Elbiselerini düğümleyip[856]
kaçarak giden kırk çoroyu
Semetey şimdi kovaladı.
Kaçıp vardığı yolunda

(105) **Manas**'ın oğlu Semetey,
şimdi yetişerek vardı.
O zaman (şöyle) dedi Semetey:
"Aleykümselâm kırk çoro hepinize,
ak sakallı **Kırgın Çal**, yaşlım,

(110) taştan akan bulağım,
bir Tanrı'dan yaratılmışım,
Almambet'im, yakın dostum,
atının barışını **buradur**.
önündeki yere **duradur**.

---

855. Kırg. **buudan**: Yürük at.
856. elbiselerini düğmeleyip: Kırg. **tulu boyun topçulap.**

Attan gönlün kaldı mı çorom?
Kürkten gönlün kaldı mı çorom?
Aştan gönlün kaldı mı çorom?
Anne olup öğreten, çorom,
baba olup büyüten, çorom,
ben babadan '**yaş**'[857] kaldım, çorom,
ben akıldan **boş** kaldım, çorom,
Üç-Koşoy ile **Talas**'ı,
kumar oynayarak **utmuşuz**,
altmış *kunduz* (ile) bin *gümüş sikke*yi[858]
Arka'dan alıp **yutmuşuz**,
kumar oynayarak **utmuşuz**,
yetmiş kunduz (ile) bin gümüş sikkeyi,
Cerken'den alıp **yutmuşuz**,
aşağısı **Talas**, yukarısı **Taşken**,
fikir değiştirip **yatmışız**,
dur çorom, **duradur**!
atının başını **buradur**!
bir yana eğilmeden sürüp git!"
Çoronun önüne doğru
Han **Semetey** saldı.
Tam önüne geldiğinde,
durup kaldı Semetey,
attan inip kaldı.
Tay Buurul gibi *yürük atı*[859]
peşinden çekti.
Durmadı çorolar,
sürüp giderek kaldı.
Semetey atına bindi,
kırk çoroya bağırdı:
"Dur çorom, durunuz!
Sevgili '*koygöşkö*', çorom,
saksağan gibi çevik, çorom,
azı dişlerini gıcırdatıp
*at ölümüne uğra*yasın,

857. Kırg. **yaş**: Genç.
858. Kırg. **cambı**: Gümüş sikke.
859. Kırg. **külük**: Yürük at.

(150) *bıyıklarını dik*ip,
*er ölümüne uğra*yasın!
Dur çorom, durunuz!
Anneciğim gibi **Kanıkey**,
...
(155) '*tipti*' çorom senden ayrılmayayım!"
Kırk çoro ata bindi,
kırk çoro (at) sürüp gitti.
Attan indi **Semetey**,
boynuna mendilini bağladı.
(160) Başını rüşvet verdi,
çorolar gözünü çevirmedi.
Han çocuğu Semetey
öfkelendi durdu.
(165) Ata bindi sıçrayıp,
'*Karaçay*'ın[860] **yarması**,[861]
'*Çegedek*'in[862] **kıyması**,[863]
baltası çelik, ucu keskin,
köknar mızrağı yere **devirdi**,
(170) 'düşman kaçtı!' diye **bağırdı**,
Manas gibi '*uraan*'[864] **çağırdı**,
Semetey gibi bağırdı,
kırk çoroyu kaçırdı
'*Ay balka*'[865] ile vurdu.
(175) O zaman kaçan çoronun,
arka boynunu kırıp saldı,
azı dişlerini gıcırdatıp
*at ölümüne gel*di.
Bıyıklarını dikleştirip,
(180) er ölümüne geldi.
Semetey kırk çorosunu kırdı,
giysilerini yağmalayıp aldı,
atını sürüp aldı.
Semetey eve geldi.

---

860. Kırg. **karaçay**: Köknar.
861. **yarma**: Yararak koparılmış (uzun) çıra.
862. Kırg. **çegedek**: Köknar dalı.
863. **kıyma**: Çarpık kesilmiş.
864. Kırg. **uraan çağır-**: Savaş narası atmak.
865. Kırg. **ay balka**: Topuz.

Acı Bay'ın kadını
hâmile kalmış,
Almambet'in kadını
hâmile kalmış.
Manas'ın oğlu **Semetey**,
attan yere indiğinde
iki kadın doğurdu.
Bir çocuk *kül avuçlayıp doğ*du,
bir çocuk *kan avuçlayıp doğ*du.
Sevincinden **Semetey**
o zaman durup (şöyle) dedi:
"Babadan altı tane olmadım,
her yalnızlık başımda.
Allahu Taalâ Kudret,
Yalnız neden yarattın başımı?
Anadan ikiz olmadım,
her yalnızlık başımda,
yalnız neden yarattın **başımı**?
Neden almadın **yaşımı**?
Yalnızlığım yüzünden
*asil at*lar[866] topladım, at topladım,
bir *yürük at*[867] gibisi olmadı.
Yalnızlığın yüzünden,
yiğit topladım, er topladım,
bir kardeş gibisi olmadı,
en büyük arzum uludur **Tanrı**'ya."
Alnı yıldızlı akıtmalı genç kısrak kesti,
çevredeki halkını topladı;
benekli kısrak kesti,
imece için halkını topladı.
'*Çeç*' tepesi gibi et yığdı,
Issık-Köl gibi *et suyu* yaptı.
Kanıkey'i yanına alıp,
*emçeğ*ini emdirip aldı.
Yeni doğan bu iki bala ile
sütkardeş olup alayım deyip,
halkına ziyâfet çekti.
*Çocuğa ad koydur*ayım deyip,
halkını bir araya getirdi.
*Kül avuçlayıp doğ*an çocuğa

866. asil at: Kırg. **argımak.**
867. yürük at: Kırg. **buudan.**

'**Kül Çoro**' (adını) koydu.
*Kan avuçlayıp doğ*an çocuğa
'**Kan Çoro**' (adını) koydu.
İkisi de altı günde baba deyip,
ikisi de iki günde anne deyip,
kuru daldan *yay* yaptı,
'***çiy***' otundan *ok* yaptı.
kak eden *karga* koymadı,
kuk eden *kuzgun* koymadı.
Ergenlik çağına erdiğinde,
*at yelesini çekip büyü*dü.
Davâyı ikisi davâladı,
düşmanı ikisi kovaladı.
İkisi (de) *batır* çıktı.
Han **Manas**'ın çocuğu,
Semetey gibi kesik kulağı,
evde yatıp *bey* oldu
halkını yönetip *han* oldu.
Melekli canında,
birlikte durdu bu çoro.
Nezâketli canında,
ayrılmayıp durdu bu çoro.
Beli dönüverince,
bel gibi *kızıl söğüt* bitmiş,
verilecek zamanı geldiğinde,
verici **Tanrı** yâr olmuş.
Herşeyi çok verince,
tepe gibi kızıl söğüt bitmiş,
Yardım vakti geldiğinde,
yardımcı **Tanrı** yâr olmuş.
Han çocuğu **Semetey**
evde oturdu özleyip.
Çorolar durup söyledi:
"*Sevgili kesik kulağım,*
niye özleyip oturdun?
aklına ne düştü?
Bir şey mi bildin?"
O zaman (şöyle) dedin Semetey:
"Sevgili **Kan Çoro**,
beri gelsene yanıma!

(265) Canım, sevgilim **Kül Çoro**,
beri gelsene yanıma!
Dağ koçu[868] yakalayıp **aldığında**,
kulağını kesip **saldığında**,
gök çubuklu tüfek aldığında

(270) o zaman duyup kalmıştım,
Akın'ın[869] kızı **Ay Çörök**
(bir) kadından usta imiş,
köy[870] (içine) çıkmaz nazlı imiş,
Akın'ın kızı Ay Çörök'ün

(275) kurnazlığı[871] var imiş,
önceden görüş yeteneği[872] var imiş.
*Sönmüş ateşi yeniden tutuştur*ur,
Akın'ın kızı Ay Çörök
ölen canı diriltir.

(280) **Kökçö**'nün oğlu **Ümütöy**,
Ay Çörök'ün *güveyi*,
'*Terazi yıldızı*' çıktığında
*şafak sök*tüğünde[873],
Çoro, biriniz **Kök Çebiç**'e bininiz!

(285) Çoro, biriniz **Kök Börü**'ye bininiz!
Tay Buurul gibi yürük atı
bana alıp veriniz!
Akın'a doğru süreceğim,
Akın Han'a varacağım,

(290) Akın'ın kızı **Ay Çörök**'ü,
ya elim ile alacağım,
ya düşmanlık ile alacağım!"
Terazi yıldızı çıktığında,
şafak söktüğünde

(295) **Kül Çoro** ile **Kan Çoro**
evden çıkıp geldi.
Birisi **Kök Börü**'süne bindi,
birisi **Kök Çebiç**'ine bindi.
Tay Buurul gibi yürük atı

---

868. dağ koçu: Kırg. **argunak.**
869. Kırg. **akın**: Şâir..
870. köy: Kırg. **ayıl.**
871. kurnazlık: Kırg. **kekselik.**
872. (harikulâde bir tarzda) önceden görüş yeteneği: Kırg. **keret.**
873. şafak söktüğünde: Kırg. **tañ sararıp atkanda.**

yedeğine alarak gelmiş,
ata binip aldı.
Han **Semetey** kesik kulağı
Akın'a doğru sürdü,
Akın Han'a vardı,
yabancı devlete ulaştı.
Alacakaranlık girip, gün batınca,
tatlı dilli, şirin sözlü
iyi doğan **Kül Çoro**,
onu çağırdı **Semetey**:
"Gün ışığı **Kül Çoro**'m,
ata binip alakoy.
Alacakaranlık girip, gün **batınca**,
halkın hepsi dinlenmeye **yatınca**,
halkın arasına varakoy, çorom!
Alan'ın kızı **Ay Çörök**,
otuz kızı refâkatçı alıp,
kırk yiğiti başçı alıp,
Akın'ın kızı **Ay Çörök**,
oyunda başa geçendir,
ağaca varıp kalandır.
Veresi giyimini bele kadar açıp,
peri çarpmış gibi (bir parça) salınıp,
'*küdörö*'[874] gibi titreyip
'*küçübüt*' gibi bağırıp
Ay Çörök bir oyunda sürendir.
Ata binip **alakoy**, çorom!
Ay Çörök'e doğru **salakoy**, çorom!
Ay Çörök'e **varakoy**, çorom!
Sametey kesik kulak geldi deyip
Ay Çörök'ün kulağına salakoy, çorom!"
İyi doğan **Kül Çoro**
ata binip aldı,
Akın'a doğru saldı.
Alacakaranlık girip, gün batınca,
Akın'a vardı.
Halkın hepsi dinlenmeye yatınca,
Ay Çörök'e vardı.
Eğlencede olan **Ay Çörök**,
'*küdörö*' gibi titreyip

874. Kırg. **küdörö**: Tilkiden bir parça büyük olan bir yabanî hayvan.

'*küçübüt*' gibi bağırıyordu.
O zaman geldin **Kül Çoro**.
Semetey kesik kulak geldi deyip,
kulağına söyledi.
Ay Çörök çıkıp geldi,
Semetey kesik kulak aldı.
Atını evine doğru sürdü,
o evine vardı.
Varıp yatıp kaldı.
Kül Çoro ile **Kan Çoro**,
atı yedeğe **aldı**,
yılkıya doğru **saldı**,
ikisi de yılkıya **vardı**.
Orada duran yılkıyı
bir araya toplayıverdi.
İkisi birbirine danıştı.
O zaman dedin ki **Kül Çoro**:
"Sevgili **Kan Çoro**,
ata süvarî takımını salmışız
'*eyer kaktı*'[875] olmuşuz.
Kök Çebiç'e bineyim!
Yağlı Çorbalı[876], yağlı etli[877]
Kalmuk'a doğru varayım!
Ben Kalmuk'a vardıktan sonra,
orada duran Kalmuk'tan
iki (tane) üç yaşına basmış tay irisi **alayım**,
boynuna ip bağlayıp **salayım**,
Kök Çebiç gibi yürük atın
arkasından salıp alayım,
yeniden bacaklarını bağlayayım!
'***Tutkuy***'dan *çadır* dikelim!
'***Tuulga***'dan *kazan* asalım!
Kaburga ateşini **yakalım**!
İkimiz bir ziyâfet **yapalım**!"
Zayıflamış olan **Kül Çoro**,

875. Kırg. **eyer kaktı**: At üzerinde çok dolaşan ve buna alışık olan.
876. yağlı çorba: Kırg. **itkeldüü sorpo.**
877. yağlı et: Kırg. **mayluu et.**

Kök Çebiç'e bindi,
Kalmuk'a doğru sürdü.
Yorgunluktan bitap düşmüş **Kan Çoro**,
Kök Börü'ye bindi,
atları çevirip geldi.

Kök Börü gibi yürük atı
basarak aldı.
*Nakışlı kara keçe*den (yapılmış) üst giyime
bağırarak sarındı.
Kan Çoro ölü gibi uyuyarak kaldı.

Kökçö'nün oğlu **Ümötöy**,
tuğunu tuğa vurmuş,
orduyu orduya vurmuş,
dalgalanan tuğ ile,
yer titreten ordu ile,

nakışları altından tuğ ile
altı bölük *ala ordu* ile,
Ümötöy kesik kulak sürdü,
Semetey'e geldi.
'**Artıştuu Bulak**' başında,

altı su dolan kalabalık yılkı,
altı bölükte altı bin,
at sürüp aldı **Ümötöy**.
Nallıdan tay koymayıp,
damgalıdan at koymayıp,

Tay Buurul'dan başka bir şey kalmadı.
Kökçö'nün oğlu **Ümötöy**
alıp sürüp gitti.
Yorgunluktan bitkin düşmüş **Kan Çoro**,
ölü gibi uyuyup kaldı.

Zayıflayan **Kül Çoro**,
Kalmuk'a varmış değil mi?
İki (tane) üç yaşına basmış tay irisini almış,
boynundan bağlayıp tutmuş,
Kök Çebiç gibi yürük atın

arkasından getirmiş,
yılkının yattığı yere gelmiş,
sürülmüş idi yılkısı.
Sayısını söyleyivereyim:
Altı bölükte altı bin,

*nallıdan tay*ı yok,
*süt emen tay*dan kısrağı yok,
kazılarak izi kalmış,
sararıp yurdu kalmış.
İki gözünü açıp,
iki bacağını sallayıp,
Kül Çoro atını miskin miskin sürdü.
Yorgun düşmüş **Kan Çoro**'nun
tam üstünden çıktı:
"Ey **Kan Çoro** sakın yatma!"
Kül Çoro durup söyledi:
"Miskin **Kan Çoro**
kara ağzın **kan dolsun**!
hayırı olmaz **gün doğsun**!
Burada duran yılkının,
bir ağzına **cin dolsun**!
Hayırı olmayan gün doğsun,
baban sevgili töröme,
ölmeyip diri **kaldım** diyerek,
sönmeyip ışık **saldım** diyerek,
töreme nasıl varacağım?
Nasıl varıp söyleyeceğim?
Tozluda şimdi tozu görüyorum,
kaleye tutuşarak bakıyorum,
ölürsem '*seyit*'in yanına **gideyim**
öldürürsem gazâ **edeyim**!"
Zayıflamış olan **Kül Çoro**,
iki (tane) üç yaşına basmış tay irisini aldı,
(O) yere götürüp kesti.
(Kurban edilen tayın) butunu koparıp aldı.
Giden yılkının ardından
Kül Çoro atını miskince sürdü.
Babayiğit gibi kesik kulağım
iyi doğan **Semetey**
evde yatıp (olacakları) bildi.
Evden yavaşça inleyerek çıktı,
eve kükreyerek girdi.
Akın'ın kızı **Ay Çörök**
tunçlu[878] *ibrik*[879] aldı,
elini yüzünü yıkadı.

878. tunçlu: Kırg. **kololuu.**
879. ibrik: Kırg. **kumgan.**

(455) *Nakışlı ibrik* aldı,
yüzünü elini yıkadı.
"Sevgili ay ışığı, töröm,
inleyerek çıktınız, töröm,
kükreyerek **girdiniz**, töröm,
(460) bir şeyi mi **bildiniz**, töröm,
bilmediyseniz ay ışığı, töröm,
(öyleyse) nesine **güldünüz**, töröm,
bıyığını kımıldattın, töröm,
dudağını sarılattın, töröm,
(465) çabuk söyleyiverip, baş olsana, töröm!"
O zaman (şöyle) dedin **Semetey**:
"**Akın**'ın kızı **Ay Çörök**, *hanım*[880],
inleyerek çıkmıştım, hanım,
kükreyerek girmiştim, hanım,
(470) **Kökçö**'nün oğlu **Ümötöy**, *hurçın*[881],
altıyüzbin ala ordu ile,
hilâli altın tuğ ile,
nallıdan tay koymuyor,
Tay Buurul gibi yürük atımı
(475) yedeğine alıp geliyor.
Evimdeki yılkının
sayısını söyleyivereyim!
Altı bölükte altıbin
sürüp varıp geliyor.
(480) Uyuyan kişi uykusunu alır,
geceleyin yürüyen ise at kazanır.
Bugün alıp, o varırsa,
Kül Çoro da diri olursa,
yarın varırsam ben alırım.
(485) Miskinleşmiş **Kan Çoro**,
ölüp kalmış bileydim,
göçüp kalmış bileydim,
Kül Çoro diri olsa,
vermiyor bile haberi.
(490) Miskinleşmiş **Kül Çoro**
ardından kovulmuş değil mi?
Tozludan tozu görmüştü,
Kül Çoro kaleye varmıştı,
hilâli altın tuğ imiş,

880. hanım: Kırg. **dolo.**
881. hırçın: Kırg. **dolu.**

altıyüzbin yabancı asker imiş,
ordusunu bozup, dağıtmamış mı?
Yılkısını sürüp götürmemiş mi?
Tay Buurul gibi yürük atını
yedeğine alıp çekmemiş mi?
Miskinleşmiş **Kül Çoro**'nun
yanmayan yeri kül oldu,
alevden '*çalbır*'ı kömür[882] oldu
Kül Çoro, Tay Buurul'u gördüğünde:
"Ölsem '*esit*'e çözeyim." demiş,
"Karnıma bıçak sokayım." demiş,
"Törömden nasıl (ayrı) kalayım?" demiş.
Miskinleşmiş **Kül Çoro**
köknardan mızrağı **yatırdı**,
Manas gibi '*savaş narası*'nı **bağırdı**,
Semetey gibi toplanmaya **çağırdı.**»
Miskinleşmiş **Kül Çoro**
altıyüzbin yabancı kalabalık askere
Kül Çoro saldırıp hareket etti.
Kül Çoro aralarına girip vardı,
Tay Buurul'u tutan kişiyi,
Kül Çoro dolu dizgin koşturdu.
Tay Buurul gibi yürük atı
elinden çekip aldı.
Gökyüzünü bulut kapladı,
miskinleşmiş **Kül Çoro**
altıyüzbin yabancı kalabalık askerin
arasından kaçıp kurtuldu,
Kan Çoro'ya vardı:
"Sevgili Kan Çoro,
atı yedekleyip **alıver**!
Töröm uçayım dese **kanatı** yok,
bineyim dese **atı yok**.
Kamış başı **kalem** de!
Töreme duâyı **selâm** de!
Yedi günde '*arı*'[883] var!
Yedi günde *beri* gel!
'Arı' varış yedi gün,
Beri geliş yedi gün.

882. kömür: Kırg. **çok.**
883. Kırg. **arı**: Öteye.

(535) Aygır gibi **kapışıp**,
boğa gibi **süsüşüp**,
onbeşini helâk ederim,
dokuzunu kışlık et yaparım,
hilâli altın kalabalık askeri
(540) sizler geri gelinceye
hareket ettirmeyip tutarım.
Yedi günden çok sen kalırsan,
seni yiyen *karga* bana yok,
beni yiyen karga bana yok."
(545) **Kül Çoro** durup **kaldı.**
Miskinleşmiş **Kan Çoro**
atı yedekleyip **aldı,**
eve doğru **saldı,**
o evine **vardı.**
(550) Törösü ile selâmlaşıp aldı.
O zaman durup **Semetey**
Kan Çoro'ya şöyle dedi:
"Yedeğe aldığın at kurusun, çorom!
Sürüp götürdüğün yılkı kurusun, çorom!
(555) **Kül Çoro** sağ-salim değil miymiş?"
Semetey gibi bu yiğit,
Kan Çoro'yu hayırsız adam[884]
Altıyüzbin yabancı asker olsa,
...
(560) üne koydu bu,
ölüp, kaldı desene
sönüp kaldı desene,
bütün gövdesini düğmeleyip
bütün vücudunu *"üpçüleyip"*[885]
(565) **Semetey** kesik kulağa sürdü, diyor.
Miskinleşmiş **Kül Çoro**
onbeşini helâk etmiş değil mi?
Dokuzunu kesip doğramış değil mi?
Yersiz yurtsuz kalan
(570) *oynağı*[886] çelik gibi
bacak arası çukur gibi
dimdik duran sivri kulakları,
kız çocuğuna benzeyen
yürüyüşü asker gibi,

---

884. hayırsız adam: Kırg. **oñbogan.**
885. Kırg. **üpçüle-**: Giyime, düğme yerine dikilen şeritleri bağlamak.
886. toynak: Kırg. **tuyag.**

semizliği "*sümbö*"[887] gibi,
akımsız kalan **Kök Çebiç,**
yedi gündür koşturdu,
Yedi günü geçtikten sonra
sırtından yağırlaştı,
ayağından aksadı.
Yukarı çeksen acı acı ağladı,
aşağı çeksen gitmedi.
Miskinleşmiş **Kül Çoro** zavallı,
iki gözünü korkuyla açıp
Bacağını sallayıp
yorgun düşmüş **Kül Çoro** zavallı
acı acı ağlayıp durmuş değil mi?
Kökçö'nün oğlu **Ümötöy,**
*kara akıtmalı, dik boyunlu*yu
yedeğine alarak binmiş değil mi?
Yer ortası oldu mu?
Salıp çıkmış değil mi
Manas'ın oğlu **Semetey**'in
hızla koşup geldiğini,
Ümütöy görüp durmuş değil mi?
Atını askere doğru mahmuzladı,
ablasından doğan
iki yeğeni var imiş.
Ona söyledin **Ümütöy:**
"Ablamdan doğan yeğenim
Kök Börü sultanım
düşmanı kovalayıp **atıyoruz,**
askeri askere **katıyoruz.**
Askerin sayısını bilmiyoruz.
Dün geceli gündüzlü kapışan,
Kül Çoro ***kulu*** değil mi?
Manas'ın ***oğlu*** Semetey,
Tay Buurul'a binmiş,
şimdi buraya gelmiyor mu?
Yorgun düşen **Kül Çoro**
Semetey'e doğru (at) sürdü:
"Aleyküm selâm ay ışığı, töröm,
Sağ-selâmet oldun mu, töröm?
Zihnine beni aldın mı, töröm?

887. Kırg. **sümbö**: Harbi, demir çubuk.

Hatırına beni aldın mı, töröm?"
O zaman (şöyle) dedin **Semetey:**
"Aleyküm selâm ay ışığı, batur,
sağ-selâmet olanım, batur,
zihnime seni almışım, batur,
esen ve sağ olanım, batur,
hatırıma seni almışım batur."
O zaman (şöyle) dedin **Kül Çoro:**
"Sevgili ay ışığı, töröm,
bakımsız kalan **Kök Çekiç,** töröm,
yedi gün koşturdu, töröm,
yedi gün geçtikten sonra, töröm,
sırtında *yağır* oldu, töröm,
ayağından aksadı, töröm,
yukarı kovalasam acı acı ağlıyor, töröm,
aşağı kovalasam ulaşmadı, töröm,
bakımsız kalan **Kök Çebiç'**e, töröm,
o günden bu güne, töröm,
ot otlatamadım, töröm,
o günden bu güne, töröm,
suyu ağzına koyamadım, töröm,
ot otlatayım, töröm!
Su içireyim, töröm!
Arkandan yetişeyim, töröm!
*Çıkrığ*ını çevirmeyen, töröm,
gıcırdayan sesini basmayan, töröm,
Manas'ın savaş narasını bağırıp, töröm,
Semeteyce çağırıp, töröm,
kaçan düşmanı **sordursan**, töröm,
Hareket ettirmeyip düşmanı **durdursan**, töröm,
Yiğit gibi kesik kulağı,
düşman dendiğinde **sevinen**
at üstünde **giyinen,**
at kulağından söz alan,
ateş eden düşmandan bilgi alan,
saldırısından dönmeyen,
dönüp cevabını vermeyen,
öne doğru uzattığı mızrağı çekmeyen,
vakur bir tavır takınıp cevabını söylemeyen,
Tay Buurul gibi yürük atı

takıma salıp' **aldı,**
koltuk altına koyup **saldı.**
Köknarın yarması,
köknar dalının çarpık kesilmişi,
baltası çelik, ucu keskin
ucuna koyduğu, *kara çelik*,
demirden yapılmış kabzası.
Kabzanın siperi altınla zengin olur,
başa vursa ölüm olur,
Sarı yayla zirvesine
*kurt dilli kır ok*la
sağ parmağın gücünü sınayalım, töröm,
sağ böbrekten batırıp
sol böbrekten basıp, çekip, alıp,
töröm bir arzudan çıkışıp,
Semetey gibi kesik kulağın
şaşaasından ay korkuyor,
pırıltısından güneş korkuyor.
Semetey gibi kesik kulak,
Manas'ça '*uraan*' bağırdı,
Semeteyce haykırdı,
köknar mızrak **savurdu,**
düşman kaçtı diye **bağırdı.**
altı bölük yabancı kalabalık askerin
Semetey, arasında girip gitti.
Altı bölük yabancı kalabalık askeri
at sağrısına saldı,
yayılarak kaçıp sürdü.
Arasına girip **Semetey,**
eğilerek yiğit vuruyor
ikisini beraber bir vuruyor,
dayanaraktan bir vuruyor,
dördünü beraber bir vuruyor.
Semetey gibi kesik kulağı,
doğan hücum etmiş *alaca karga* gibi,
küme hâlinde toplayıp saldırıp girdi.
Kurt hücum etmiş *koyunlar* gibi
olup, yayılıp girdi.
Azı dişlerini gıcırdatıp,
*at ölümü ol*du.

Bıyıklarını sivriltip
*yiğit ölümü ol*du.
Kökçö'nün oğlu **Ümütöy,**
ordu önüne çıktı,
askeri durduru verdi.
Hilâli altın tuğ ile,
altı bölük yabancı asker ile
Semetey'in önüne saldı.
Yersiz yurtsuz kalan **Tay Buurul,**
dimdik duran sivri kulaklı,
kız çocuğa benzeyen,
bağrı dolu yağ idi,
boynu dolu yağ idi,
ter dökerek yorgun düştü,
içi kabarıp kaldı.
Semetey'in bindiği **Tay Buurul,**
olmayıp geliyor.
Arkası kötü kurudu.
Kökçö'nün oğlu Ümütöy,
altı bölük yabancı kalabalık askerden
görülüp, çıkıp sıyrıldı.
Semetey'in kaçacak yeri kalmadı.
Yorgunluktan bitkin düşmüş **Kül Çoro,**
Kök Çebiç gibi yürük ata
ot otlatmış değil mi?
Su içirmiş değil mi?
Eyersiz ata sıçrayıp bindi,
mızrağını çekip aldı.
Manas gibi savaş narası atıp,
Semetey gibi haykırıp,
altı bölük yabancı kalabalık askeri(n)
Kül Çoro (önünü) kesip, durdurdu.
Kökçö'nün oğlu **Ümütöy**
dönüp halkın içine girince,
at başını çevirinceye kadar,
kuruyup kalan **Kül Çoro,**
fırlatıp koyup saldı.
Kara akıtmalı, dik boyunlu
(atı) tutup, alıp çıktı,
Kül Çoro'su oldu,

(735) **Kan Çoro**'su oldu,
Semetey keşik kulak oldu.
Üçü beraber oldu.
Üçü beraber olduktan sonra,
kara kabire dursun mu?

(740) Kapalı şehir, pek çok halk
at sağrısına saldı.
Yiğit gibi kesik kulağa,
azı dişlerini gıcırdatıp,
at ölümü oldu.

(745) Bıyığını sivriltip,
bahadır ölümü oldu.
Semetey gibi kesik kulağı,
altmış atı bir yerde
bir durdurup gitti.

(750) Kuruyup kalan **Kül Çoro,**
yetmiş atı bir yerde
durduruverdi.
Kuruyup kalan **Kan Çoro,**
seksen atı bir yerde

(755) durduruverdi.
'*Topçuluk*' u[888] bir '*tutam*[889]',
hepsini alacak kişi yok.
'*Büçülük*' ü[890] bir '*tutam*'
'*buulum*' u alacak kişi yok.

(760) Hepsini dağ gibi yığdı,
'*dalumboo*' yu ayırıp giydi,
atı seçip aldı,
kürkü yağmalayıp aldı,
bahadırı bağlayıp aldı,

(765) yılkıyı ayırıp aldı.
Semetey eve vardı,
Kökçö'nün oğlu **Ümütöy**'ü
evine götürüverdi.
Koyunun semizini kesti,

---

888. Kırg. **topçuluk**: (düğmeleri iliklemek için) Giyim üzerine dikilen ilmik.
889. Kırg. **tutam**: Dört parmak genişliğinde olan uzunluk ölçüsü.
890. Kırg. **büçülük**: Kadınların göğüslerinde taşıdıkları bir ziynetin adı.

*el pençe divan dur*du.
Semetey gibi kesik kulak,
üç gün rahat yattı.
Erler dinlensin diye söyledi.
Altı gün rahat yattı,
at(lar) dinlensin diye söyledi.
O zaman (şöyle) dedin **Semetey:**
"Tatlı dilli, şirin sözlü,
iyi doğan **Kül Çoro,**
ata binip hazır ol!
Er dinlensin dediğim,
altı gün yattığım,
ben özüm yeğeni oluşum.
Bir tayın varmış,
Kan ter için kaçıp ben geldim,
Ümütöy vara koy,
Ümütöy anne tarafımdan akrabam olur,
ben kendim yeğeni olurum.
Bir akrabam var idi,
alıp, kaçıp ben geldim!"
Alayım desen, **alsın** de!
Aldığı yerde de olsa,
atım olsa, **binsin** de!
Kürküm olsa, **giysin** de!
Beni yeğen **kılsın** de!
Kendisi akraba **olsun** de!
Ak ay yalnız olur,
ben de yalnız olmuşum.
İkimiz sürüp büyük oluruz,
birimiz kusurlu oluruz.
Baba yaşlı, çocuk yok,
halkı fakir yaparız."
Tatlı dilli, şirin sözlü
iyi doğan **Kül Çoro**
ata binip gitti.
Ümütöy'e doğru saldı.
Kökçö'nün oğlu **Semetey,**
selâm verip aldı,
O zaman (şöyle) dedin **Kül Çoro:**
"Ey **Ümütöy**, Ümütöy,

benim töröm **Semetey**,
üç gün yattığım, diyor
yiğitler dinlensin dediğim.
Altı gün yattığım, diyor
at(lar) dinlensin dediğim.
Ben yeğen olurum,
Sen akraba olursun.
Bir tayın var idi,
alarak kaçıp ben geldim.
Alalım diyorsan, alınız.
koyayım desen, koyunuz.
Aldığın yerde de olsa,
atım olsa bininiz.
Kürküm de olsa giyiniz!
Beni yeğen kılınız!
Kendiniz akraba olunuz.
Böyle sürüp büyük oluruz,
baba yaşlı, çocuk yok,
birimiz ölüp kalırız,
halkı fakir yaparız.
İyi ölürse, hepsi ölür,
kötü ölürse, biri ölür.
Cins, asil atın semirdi,
acıkan karnı doydu."
Şimdi **Ümütöy** durup dedi ki:
Ben askerin (önüne) inip **diyeceğim,**
ben korktuğumdan **söyleyeceğim.**
Bu büyük, güzel sözlerin doğru olsa,
öte yakadan beri yakaya
atanızdan babanız,
alarak sürüp doymadı,
aç gözlülüğü doymadı,
şimdi bunca alıp **gelesin,**
şimdi bunu alıp ne **edesin?**
Ben ne gibi murada ereceğim,
bu büyük güzel sözün gerçek olursa,
atı olursa, **bindirsin!**
Kürkü olursa, **giydirsin!**
Bunu yeğen **kılayım,**
kendim akraba **olayım!**

Kül Çoro ata binip **aldı,**
Semetey'e doğru **mahmuzladı.**
Semetey'e (şöyle) dedi:
"**Kökçö'**nün oğlu Ümütöy,
seni yeğen **kılayım** diyor.
Kendim akraba **olayım** diyor.
Bu aldığı kadını almayacağım,
beni akraba kılayım derse,
kürkü varsa **giydirsin,**
atı varsa **bindirsin."**
Sevincinden **Semetey,**
Tay Buurul gibi yürük atı
alıp gelip bindirdi.
Manas'tan kalan değil mi?
Yakası altın, yeni bakır,
ak cebesi *tarla kuşu* gözlü,
*pistonlu tüfeğ*inin mermisi batmayan,
felâketin mermisi geçmeyen,
***'çımbadana'** tarla kuşu gözlü zırh*ı,
alıp gelip giydirdi.
Ata binip aldı,
kürkü giyip aldı,
kendisi akraba oldu,
Semetey yeğen oldu.
Ümütöy sürüp gitti.
Ay Çörök gibi aldıktan sonra,
Semetey yatıp kaldı.
Ay Çörök ile Semetey
durup yatıp kaldığında,
iyi doğan Semetey
gece yatıp düş gördü.
Sabah olup kalktığında,
Semetey durup kalktığında:
"Sevgili **Kül Çoro,**
canım **Kan Çoro,**
gece yatıp düş gördüm,
kavak dibinden **sallandı.**
deniz dipten **çalkalandı.**
Devrilmeyen titrek kavak,
yattığın yerin bu yer,

hoca (ile) molla hepsinin
doğduğu yer bu yer.
Eskilerden ölü ile dirinin,
rûhunu şimdi çağırdık.
Ölü ile dirinin
rûhları ata binip geldiler.
Muhterem insanları[891] attık,
Terazi Yıldızı doğduğunda,
tan sararıp attığında,
biriniz **Kök Çebiç**'e bininiz!
Biriniz **Kök Börü**'ye bininiz!
Yersiz yurtsuz kalan **Çong Baş**'ın
bağrı yağ dolu imiş,
boynu yağ dolu imiş.
Kulların '*kuruk*' saldığı yok,
işçinin ata eyersiz bindiği yok,
yelesi nefesinden **kabarmış,**
yağı *kalın bağırsağına* kadar **varmış,**
yarın onu alıveriniz!
Ak Boz *kısrağını alalım!*
Han babamın mezarında,
kurban edip gelelim!"
Terazi Yıldızı çıktığında
tan sararıp attığında,
Kan Çoro, Kök Börü'süne binmiş,
Kül Çoro, Kök Çebiç'ine binmiş
bir kısrağı yedekleyip aldı,
bir atı yedekleyip aldı,
Semetey'e alıp geldi.
Semetey ata bindikten sonra,
Semetey (atı) mahmuzlayıp gitti
Akın'ın kızı **Ay Çörök**,
zincirli kımız torbası ile *çini kâse*yi
Ay Çörök koltuk altına koyup aldı,
Semetey'in tam önüne çıktı:
Atının başını **buradur,** töröm,
bu yerde **duradur,** töröm!
Geceleyin yatınca bir düş gördüm, töröm!
Geceki düşün '***opkon***'[892] düş,
Yüreğimin başı '***kopkon***'[893] düş,

---

891. muhterem insan (lar): Kırg. **arbaktı korgon** (kişi).
892. Kırg. **opkon**: Korkunç.
893. Kırg. **kopkon**: Koparan, kaldıran.

ben düşümü **deyeyim,**
(ben) bu yerden **döneyim!**
Kavak dibinden **sallandı,**
deniz dibinden çalkandı,
Töröm, bu ne demek oluyor?
Ölü ile dirinin,
ruhları ata binmiştir,
ruhların huzuru gelmiştir.
Göğe uçan '***sarı***'[894] ağlıyor,
çok yaşayan '***karı***'[895] ağlıyor,
gökyüzündeki hıçkırıkla ağlıyor,
altı yaşındaki çocuk ağlıyor,
ben düşündüm ürküyorum,
bu sefer bıraksana!
Sonraki sefere varsana!
Hilâli altın tuğu gördüm,
altı bölük yabancı asker gördüm,
dalgalanan tuğ gördüm,
yerleri titreten ordu gördüm,
bu sefer vazgeçiniz!
Bu seferden vaz geçmezsen,
bir genç kısrağın boynuna bakma[896],
bir genç kısrağa bindirip,
büyük babanla yarıştırıp,
Tay Buurul'u alınız!
Tay Buurul'a bindikten sonra,
o sefere çıkınız.
Büyük babana **varmazsan**
Tay Buurul'u **almazsan,**
bir genç kısrağın boynuna bakarsan,
kötü olur seferin!"
Akın'ın kızı **Ay Çörök,**
'*arka kolon*'a[897] sarıldı
*dizgin*ini topladı,
Semetey'i göndermeyip

894. Kırg. **sarı**: Karakuş türlerinden biri.
895. Kırg. **karı**: Yaşlı, ihtiyar.
896. boynuna bak-: Kırg. **moynun kara-** (Bir baytal moynun karaba.).
897. arka kolan (eyer başına takılır): Kırg. **oloñ**

yatıp kaldı **Ay Çörök.**
Semetey gibi kesik kulağı
dinlemeyip, durup (şöyle) dedi:
"Düşündüm bana ne olur?
Tilkinin boku o olur?
Sen kendin ne olursun,
benim bokum sen olursun!"
Beş yaşlık öküzün derisinden
örülmüş kırbacı
eline aldı **Semetey.**
Orada duran **Ay Çörök'**e
kırbaç ile vurdu.
(Ay Çörök)ün *ipekli elbise*si yırtılıp, parça parça oldu,
*kaburga*sının üstündeki eti kesildi.
İyi doğan Ay Çörek
yerde yatıp kaldı.
Semetey gibi kesik kulak
ata binip gitti.
Semetey'e varan haberi
Kanıkey'e ulaştı.
Kanıkey ata binip **aldı,**
yalnız birini arkasına **saldı.**
Kanıkey gelip ağladı:
"O Semetey kesik kulağın
atının başını **buradur!**
Altındaki yere **duradur!**
Mızraktan kalan **yeleğim,**
bir tek kalan **beleğim**[898],
cebeden kalan '***kuyak'***ım[899],
ey Semetey '***çunak'***ım[900],
bu seferi **bıraksana!**
Sonraki sefere **varsana!**
Ay Çörök'ün düşü '***opkon'***[901] düş,
Yüreğinin başı '***kopkon'***[902] düş."
Ağlasa da **Kanıkey**

---

898. Kırg. **belek**: Hediye.
899. Kırg. **kuyak**: Döküm.
900. Kırg. **çunak**: Kulaksız, kesik kulak.
901. Kırg. **opkon**: Korkunç.
902. Kırg. **kopkon**: Kaldıran.

batur doğan **Semetey,**
Kanıkey'in haberini almadı.
Ağlayıp kalan Kanıkey
acı sesini **kesmedi,**
hıçkırığını **basmadı.**
Gözünün yaşı göl oldu,
ağlayınca göğsü rahatladı,
iki gözü birden parladı.
Kanıkey ata bindi,
arkasına saldı.
Ağlayarak yine söylüyor:
"Ey **Semetey duradur'**
Atının başını **buradur!**
Dinlemeyip varıyorsun!
Yığıp koyan '*meçin*'[903] var,
iyi okuyup kılarsın,
Ak Boz kısrağı **kesersin,**
büyük babamın ruhuna
şimdi kurban **edersin!**
Asılıp duran *kazan* var,
yapılmış olan *sacayak*[904] var,
biriniz eti **salarsınız,**
biriniz odun **alırsınız,**
biriniz ateş **yakarsınız.**
Kazanı tez kaynatıp alırsın,
kazanın üstü köpüklenip kaynarsa,
han baban ***yeniden dirilmiş*** olur,
koyu kırmızı kan çıksa,
han büyükbaban yeniden ölmüş olur.
Sol böbreğine dayanı,
sultanım, ak sakallım de, acı acı ağla!
Sağ böbreğine dayanıp,
'*Oyronum!* diye, acı acı ağla!
Ata binip acı acı ağlayacaksın,
sevgili bir tanem,
eve doğru yönelsin."
Bu yerde kaldın **Kanıkey.**
Semetey (atını) mahmuzlayıp gidip vardı.
Çıkıp koyan '*meçin*'e

903. Kırg. **meçin**: Doğu Türkistan Kalmuklarında bir memur.
904. Kırg. **tulga**: Sacayak; 52a Kırg. oyron (Farsça: viran): Kadın ölen kocası için ağlarken, adet olduğu üzere, kocasını böyle adlandırır (KS. II, 605).

Semetey salıp girip verdi.
Yatsı namazını[905] kıldı,
Ak Boz kısrağı kesti.
*Ölünün rûhuna kurban kes*ti.
Biri odun aldı,
birisi ateşi yaktı,
birisi de eti (kazana) saldı.
Kazan kaynayıp taştı,
koyu kırmızı kan çıktı.
Üçü (de) ağlayıp '*kobo*" kaldı.
(Semetey) sol böbreğine dayanıp,
'*sultanım babam*!" dedi,
acı acı ağlayıverdi.
Ata binip kaldı,
*kötü bıçak gibi kır taş*a,
kızıl yamaçlı taş yığınına (doğru),
üçü yarışa çıkıp vardı.
Ön tarafına baktı,
hilâli altın tuğ geliyor,
altı bölük yabancı asker geliyor,
dalgalanan tuğ geliyor,
yer titreten asker geliyor.
Dağ gibi olan bir adam,
doru ata binip gelmiştir.
Altı bölük yabancı kalabalık askeri,
toplayıp yığmış,
sürüp beriye getiriyor.
(O adam) **Semetey** kesik kulağı gördü,
görünce durup (şöyle) söyledi:
"Sevgili **Kül Çoro,**
atının başını **buradur!**
Altındaki yerde **duradur!**
Saksağan gibi er yağmalayıp,
Kaderimizi bastıralım!
Güvercin gibi er yağmalayıp,
gönlümüzü basalım!
Sevgili **Kül Çoro,**
saplanmış gelen **Boz Uçuk**,
yönelerek, varıp, yolu kapat!
Sevgili **Kan Çoro'**m,

905. yatsı namazı: Kırg. **kuptan.**

sipsivri kayalığa,
yönelerek, varıp, yolu kapat!
Dirsek gibi boz dağ eteğine,
sabırla salıp **varayım!**
*Atı köstekle*yip **salayım!**

'Alaydan' düşen Semetey'in tüfeğine,
harbi ile mermiyi **vurayım,**
doldurup barut **koyayım,**
tetiği çekip ateş **edeyim!**
Fitili zorlayıp **çekeyim!**

Yönelip alıp varayım!
Öteki dağ gibi doru atı,
başka Huda'dan dileyeyim!"
Semetey gibi kesik kulağı
tetiği çekip ateş etti.

Falya deliğini zorlayıp **saldı,**
yüzüne dayayıp **kaldı.**
Dağ gibi doru atı sorarsan,
dikilmiş dura kaldı.
Doru at (şöyle) dedi sahibine:

"Benim gördüğümü gördün mü?
Benim bildiğimi bildin mi?
Bildiğimi söyleyeyim:
Dikilip gelen ***'boz uçuk'***u[906]
Kül Çoro kulu bulmuş,

Kül Çoro'yu gördün mü, töröm,
sivri kayalık yeri
Kan Çoro kulu kapatmış,
dirsek gibi boz yamacı,
Semetey kesik kulak kapatmış.

'Alay' dan düşen Semetey'in tüfeği *'ak kelte'*ye
harbi ile mermi koymuş.
Tetiği çekip ateş etmek için,
(tüfeği) yanağına dayamış,
şimdi çekip *'ıymek'* olmuş.

Ben derlenip toplanıp saklanayım,
(onu) bir şaşırtayım.
Atın kuyruğunun yukarısını bağlayıver,
Ayağını çözüp koyuver!"
O zaman, duran Semetey

906. Kırg. **uçuk**: Sezdirmeksizin, giyimine iplik parçası takan kadına, erkek tarafından verilen hediye.

takırtı ile tüfeği koydu,
dağ gibi (iri) doru at kısılıp büzüldü.
At(ın) kuyruğunu bağladı.
Doru ata binen bu yiğit,
hilâli altın tuğ ile
Semetey'e saldırdı.
Semetey ata bindi,
askerin önündeki düze çıktı,
Manasça nâra attı,
Semeteyce haykırdı.
Semetey gibi bu kesik kulak
aralarına gelip girdi.
Eğilip **er** vuruyor,
iki sırayı **bir** vuruyor.
Semetey gibi kesik kulağın
bakımsız kalan bu **Çoñ-baş**,
bağrı dolu yağ imiş,
'yele altı' dolu yağ imiş.
'karın yağı' [907] semirmeye denk oldu,
'yele altı yağı' [908] toplanıp tepe oldu.
Bakımsız kalan **Çoñ-baş**'ı
sivri boz taştan
meyledip aşağı vardığında,
başını sallayıp durdu.
Binmek istedi, basamadı.
Yedeklemek istedi, yürümedi.
Yalnız arkası kavruldu.
Semetey kesik kulağın
işi müşkül, içinden çıkılmaz vaziyetteydi.
'Alay' dan düşen Semetey'in tüfeği *'**ak kelte**'*yi
Semetey bir eline aldı.
Miskinleşen **Kül Çoro,**
dönerek baktı,
Semetey'i gördü,
Semetey'e doğru yöneldi:
"Sevgili ay ışığı töröm,
yorgunluktan halsiz düşen **Kök Çebiş**'in,
*toynağı*nda çatal yok,
yürük ata benzemiyor mu?
Sivri kamış kulaklı,

907. Kırg. **kazı**: Karın yağı (atın).
908. Kırg. **cal**: Atın yele altındaki yağı.

kız çocuktan '*sıyaktuu*'[909]
Kök Çebiç'e binekoy, töröm,
versene böyle canını, töröm,
kaçıverip kurtulsan, töröm,
öcümü alırsın, töröm,
intikamımı alırsın, töröm,
Kök Çebiç'e bininiz, töröm!
Eve doğru mahmuzlayınız, töröm!"
O zaman (şöyle) dedi **Semetey:**
"Sevgili **Kül Çoro,**
ata binip **alacağım,**
eve doğru **salacağım.**
Ben kurtuluşu ne **edeyim,** çorom,
ne murada **ereyim,** çorom,
ölüp kalsam **derede,** çorom,
diri kalsam **tepede,** çorom
Kök Çebiç gibi yürük ata,
İkimiz birlikte **binelim!**
Yankılı patika yol,
patika yola doğru kaçıp (**inelim**)!"
Semetey ile **Kül Çoro,**
Kök Çebiç gibi yürük ata
ikisi, birlikte bindi,
patika yola doğru sürdü.
Yediger (kabilesinden) **Er Kıyas,**
hilâli altın tuğ ile
Semetey'i peşinden kovaladı.
Yorulup bitkin düşen Kök Çebiç
ikisini birden bindirdiği için
bütün vücudu ısındı,
bağırsağı kızıştı.
Zorlukla ağzını **açtı,**
ak köpüğünü **saçtı.**
Yorulup bitkin düşen **Kök Çebiç**'in
dört *toynağı* da çelik gibiydi.
Büzülüp kalan toynağı
dört çukur gibi oldu.
Patika yola **girdiğinde,**
adımları yere değdiğinde,
Kök Çebiç'in toynağı

909. Kırg. **sıyaktuu**: Benzeyen.

yere batmayıp duruverdi.
İkisi de attan indi,
yere yattı.
Yediger (kabilesinden) **Er Kıyas**
(onların) önünü çevirdi.
Gökyüzü bulutla kaplandı.
Miskinleşen **Kül Çoro,**
Kök Çebiç'e bindi,
kalabalık asker arasından kaçıp kurtuldu.
Semetey yerde yatsa da
azametinden *ay* korkuyor,
parıltısından *güneş* korkuyor(du).
(Yerde) kalan Semetey kesik kulağı
yakalamak için adam çıkmadı.
Kuruyup kalan **Kül Çoro**
kurtulup da kaçıverdi.
Kara '***tumçuk***'**lu**[910] **Kan Çoro**
tam önüne çıktı:
"Of, **Kül Çoro** ***duradur,***
atının başını ***buradur!***
Semetey'in yaptığı işi **çok** idi,
Semetey'in yapmadığı işi **yok** idi.
*Dağ koyunu*nu yakalayıp **aldığında,**
Kulağını kesip **saldığında,**
(o kulağı) bana vermeyip, sana vermiş(ti),
sen küçük olsan da,
ben büyük olsam da,
o zaman bir defa gönlüm kaldı.
Ulu Baş'ın dağında,
yılkı yağmalayıp, yılkı aldığında,
Yedigerli **Er Toltoy,**
kovuğundan çıkıp geldiğinde,
Semetey gibi bu kesik kulağı
sallayarak koyduğunda,
Kıl ciren gibi yürük atın(ı),
yedeğe alıp çıktığında,
bana vermeyip sana vermiş(ti),
o zaman bir defa (daha) gönlüm kaldı.
Koyun sahibi malını ak taşta,
koyunu(nu) yağmalayıp aldığında,

910. Kırg. **tumçuk**: Hayvan suratı, hayvan burnu.

kocamış adam yaşlı kızı **Çaçıke**'yi
yakalayarak alıp çıktığında,
(onu) bana vermeyip, sana vermiş(ti)
o zaman(da) bir defa (daha) gönlüm kaldı.
Gönlüm bir kalmadı, üç kaldı.
Gel! **Er Kıyas**'a katılalım,
Semetey'den ayrılalım!
Senin baban **Acıbay**,
onu öldürmüş Semetey.
Benim babam **Almambet**,
onu öldürmüş Semetey,
Er Kıyas'a katılalım!
(Biz) yalnız **yaylayalım**,
alınmayan öcün öcünü **alalım!**
Alınmayan intikamın intikamını alalım!"
O zaman (şöyle) dedin **Kül Çoro:**
"Ey Tanrım, yiğit **Kan Çoro**,
at benimki dedi mi?
Aş benimki dedi mi?
Attan gönlün kaldı mı?
Aştan gönlün kaldı mı?
Ölürsem *şehit* **olurum**,
öldürürsem gazâ **kılarım.**
Karnıma bıçak **salayım**,
nasıl töremden diri **kalayım!**"
Yorgun düşmüş **Kül Çoro**'nun
bu sözünü duyduğunda,
içi ateş gibi yandı,
yanmayan yer kül oldu.
Köknar mızrağı '*capır*'dı[911],
"*düşman kaçtı*!" diye **bağırdı**,
Manasça savaş nârası **çağırdı.**
Altı bölük yabancı kalabalık askerin,
arasına gelip girdi.
Yorgun düşmüş **Kül Çoro**,
Yedigerli **Er Kıyas**,
Too-toru üstünden
sıçrayarak saldı.
Bakımsız kalan **Too-toru**
er kaçmış(tı).

911. Kırg. **capır**-: Devirmek, bükmek, yere doğru eğmek.

(1280) Yorgun düşmüş **Kül-Çoro**
altı bölük yabancı kalabalık askerin,
arasından kaçıp kurtuldu.
bütün vücudunu '***caşırdı***'[912]
elma gibi başını '***aşırdı***'.[913]
(1285) Bekleyip bakıyordu:
"Törömü öldürüp **salmaz mı?**
At kuyruğuna düğüm **atmaz mı?**
Demir toynaklı, bakır bilekli,
Kök Çebiç gibi yürük atıma
(1290) ot otlatıvereyim!
Su içirivereyim!
Eve hücum ettiğinde
Kök Çebiç'e bineyim!
Törö'mün ölümüne varayım!
(1295) Ölüsünü gelip alayım!
(Onu) yere gömeyim!
Semetey'in evinde
Akın'ın kızı **Ay Çörök**'ün
hünerleri var idi,
(1300) *önceden sezgisi* var idi.
Sönmüş ateşi tutuşturan,
ölmüş canı dirilten,
insandan farklı kişi idi.
Törömün efendisini kollayan
(1305) **Ay Çörök**'e varayım!"
Yatıp kalan **Kan Çoro,**
(atını) **Er Kıyas**'a (doğru) mahmuzladı.
Er Kıyas'a (şöyle) dedi:
"Sevgili **Er Kıyas,** töröm,
(1310) altı bölük yabancı asker olsa, töröm,
yakalamaya kimse çıkmadı, töröm,
birini ben yakalayıversem, töröm,
neyi kısmet edersen, töröm?"
O zaman (şöyle) dedin Er Kıyas:
(1315) "Sevgili **Kan Çoro,**
birini yakalayıp sen versen,
birini öldürdükten sonra,
evine hücum ettikten sonra,
kocamış, yaşlı kızı **Çaçıke**

912. Kırg. **caşır-**: Gizlemek.
913. Kırg. **aşır-**: Çıkarmak.

Kül Çoro'nun kadını
Kan Çoro'yu sana nikâh kıyayım!
Yanan ateşi **söndürüp,**
halkı o yerden **göçtürüp,**
Ösöndüü Bulak'tan, **Ondur Su**'dan
yukarıya çıkarıp, bir kondurup salayım!
Han yapıp seni kaldırayım!"
Bunu duyan **Kan Çoro**
arkasından vardı,
Semetey'i yakalayıverdi.
Yedigerli Er Kıyas,
ay balta ile saldırdı,
arka boynunu kırıp koydu.
Birini şimdi öldürdü.
Şimdi Yedigerli **Er Kıyas,**
(atını) evine doğru sürdü.
Tanrı'ya varan **Kan Çoro,**
asker önüne çıktı:
"İmdat **Kıyas duradur**!
Atının başını **buradur**!
Bunun hâlini bilmezsin,
ben bilirim bunun hâlini,
dünkü gün hızlı koştuğunda,
gökyüzünde bulut **tutulmuş,**
Taştuu-Too'ya **Kül Çoro**
çıkarak kaçıp **kurtulmuş.**
Bütün vücudunu saklayıp,
elma gibi başını çıkarıp,
gözetleyerek, bakıp duruyor.
Askeri ***kaz*** gibi **sürün!**
Ovanın odununu kesip **(dürün)!**
Dağın odununu kesiniz!
Semetey gibi kesik kulağın
kemiğini **yakınız!**
Külünü savurup **atınız!"**
Yedigerli **Er Kıyas,**
Söylendiği gibi **yaptı,**
Semetey'in ak kemiğini
ateşe atıp **yaktı.**
Semetey'in evine

doğru sürdü **Er Kıyas.**
Miskinleşmiş **Kül Çoro**
Semetey gibi biricik kişinin
öldüğünü şimdi bildikten sonra,
Semetey'in evine
doğru (at) sürdü **Kül Çoro.**
"*Eyvah, töröm öldü!*" deyip,
Ay Çörök'e vardı.
Hilâli altın tuğ ile
altı bölük asker ile
çıkıp geldi **Er Kıyas.**
Miskinleşmiş **Kül Çoro,**
ata binip girdi.
Boğa gibi olup *tos vuruş*up,
aygır gibi olup dövüşüp,
gece gündüz yedi gün
(birbirlerine) tutuşup kaldı(lar).
Kül Çoro'nun Kök Çebiç
yedi gündür koşturdu.
Yedi günün sonunda
sırtından yağırlaştı,
ayağı topallaştı.
Miskinlenmiş Kül Çoro'yu
yakalayıp aldı Er Kıyas
Sağ *kürek kemiği*nin[914] kıkırdağını
oyarak kesip, saldı
yağ kaynatıp (içine) koydu.
Hoca ile *molla*yı topladı,
Kül Çoro'nun kadını,
ihtiyar, yaşlı kızı **Çaçıke**'yi
Kan Çoro'ya nikâh kıydı.
O yerden alıp götürüp,
yanan ateşi söndürüp
il sınırından alıp varıp,
su boyunda kondurup
Kan Çoro adlı kulunu
han kaldırıp yaptı.
Akın'ın kızı **Ay Çörök**'ü
evinden alıp gitti.
O evine vardıktan sonra

914. kürek kemiği: Kırg. **dalı.**

Akın'ın kızı Ay Çörök'ü
Kıyas kendine nikâhladı.
O zaman (şöyle) dedin Er Kıyas:
"Kuruyup kalan Kül Çoro'nun
yaptığı işi **çok** oldu,
yapmadığı işi **yok** oldu.
Dokuzu bir gibi *yılkıcı,*
o kulu alınız!
Dayak atıp öldürüveriniz!"
Dokuzu bir gibi yılkıcı
dayak atıp, çekip gitti.
*Odunu al*an **Kül Çoro,**
*ateşi yak*an Kül Çoro,
*kazan as*an Kül Çoro,
*işkenbe koy*an Kül Çoro,
deredeki diken
acı acı ağlıyor Kül Çoro,
gördüğüm günü kurusun!
İçtiği suyu kurusun!
Kül Çoro hayvan olup ot yemedi,
Kül Çoro it olup pislik yemedi.
Kül Çoro görmediğini şimdi gördü.
Akın'ın kızı **Ay Çörök'**ü
Er Kıyas almış değil mi?
Altı ay (önce) hâmile (kalmış) değil mi?
Altı aylık olan çocuğunuz
Semetey'den değil mi?
Aydan aydan ay geçip,
ay oniki, yıl oldu.
Günden günden gün geçip
gün oniki ay, yıl oldu.
Ay Çörök erkek doğurmuş değil mi?
Ay Çörök erkek doğurdu diye
tepede oturan **Kıyas'**a
müjdeci varmış değil mi?
Kıyas diyor bu sözü:
"Zehirin dibi zehir olur,
kurunun dibi kuru olur,
Akın'ın kızı **Ay Çörök,**
çocuğun ile kuruyup kal!

(1440) Doğan erkek çocuğun
elma gibi başını alınız!"
Kadınlar çocuğa vardı,
kadınlar çocuğu gördüğünde,
çocuğun gözü '*zühre yıldızı*' gibi (parlıyordu).
(1445) Çocuğu öldüremedi
Bir genç *genç kadın*[915] (şöyle) söyledi:
"Sevgili yengeler,
benim bir çocuğum yok idi,
şunu öldürsek ne yapacaksınız?
(1450) Şu çocuğun gözü *zühre yıldızı* gibi,
şu çocuğun başı *elma* gibi,
şunu öldürmeyip bana **veriniz**!
Ondan sonra **Er Kıyas**'a **varınız!**
Öldürüverdik deyiniz!
(1455) Ben şunu evlâtlık alayım,
ben yetiştireyim!"
Orada duran kadınlar
(çocuğu) genç kadına verdi.
Genç kadın (çocuğu) koynuna koyup aldı.
(1460) Tepede oturan **Er Kıyas**
(çocuğu) öldürmediğini **bildi**
eve girip **geldi.**
Kılıcını tutup **aldı**,
kınından tutup **saldı.**
(1465) Genç kadının koynundan
çocuğu çekip çıkardı.
Çocuğu çekip aldıktan sonra,
Ay Çörök durup kaldı:
"Yedigerli Ay Çörök, töröm,
(1470) *akıl başa sonradan gelir*, töröm,
öfke ise çabuk gelir,töröm,
altı ayı onunki,
altı ayı seninki,
'*çarana*'daki[916] bu çocuk
(1475) hangi şehrini yakıp yıktı?
Bu çocuğu öldürme!
Bu çocuğu öldürürsen,
*ak kuğu elbisemi giy*mezsem,
Akın Han'a **varmazsam,**

915. genç kadın: Kırg. **kelinçek.**
916. Kırg. **çarana**: Yeni doğan çocuğun tenini örten zar.

(1480) alınmamış öcümü **almazsam,**
alınmamış intikamımı almazsam,
Ay Çörök adım kurusun!"
Korkusundan **Er Kıyas**
Ay Çörök'ün çocuğunu
(1485) kucağına koyup verdi,
büyük *toy* yaptı.
Tâbiiyetindeki halklarını
sabah ezanından itibaren **kurdu**
akşam geç vakte kadar **durdu.**
(1490) Çocuğa ad koyan kişi yok(tu).
Akşamın beşi olduğunda,
Altın sakallı **Ay Koco**
*gökyüzünden dönerek inip gel*di.
Yere inince (şöyle) dedi:
(1495) "Yedigerli **Er Kıyas** oğlum
halkı sabah ezanında **kurdunuz,** balam,
akşam geç vakte kadar **durdunuz,** balam,
ne öğüt vardı, balam!"
O zaman (şöyle) dedin **Er Kıyas:**
(1500) "Sevgili Ay Koco'm,
halkı sabah ezanında **kurdum,** Koco'm
akşam geç vakte kadar **durdum**, Koco'm,
bir çocuğum vardı, Koco'm,
*ad koyma*ya kişi yok, Koco'm."
(1505) **Ay Koco** durup (şöyle) dedi:
"*Adı yok çocuk* bu ise, balam,
ad koymaya kişi yok ise, balam,
adını (ben) koyuvereyim, balam,
Semetey'in çocuğu
(1510) **Seytek** olsun!"
Ay Koco adını koyduktan sonra,
gözden kayboldu.
Yedigerli Er Kıyas
yatıp kaldın bu yerde.
(1515) Miskinleşen **Kül Çoro,**
yılkının içinde yattı.
Aşağıya geçen *bezirgân*,
yukarıya geçen yolcu,
"**Ay Çörök** erkek çocuk doğurdu" diye,

haber söyleyip, yürüdü.
Kül Çoro'nun kulağına
bu haber ulaşıp gelmez mi!
Miskinleşen Kül Çoro,
"**Ay Çörök** çocuk doğurdu" dendiğinde,
Kül Çoro '*iğreti keçe ev*' de **yatmadı**
yüreği at gibi kıç atıp **batmadı.**
O yerden **gideyim** deyip,
O **Seytek**'e **yeteyim** deyip,
(atını) dereye mahmuzlayıp vardı.
Kül Çoro üstüne giydiği
nakışlı keçeden[917] *kara üst giyimi*ni[918]
dikiş yerinden böldü,
kendiliğinden söktü.
Kalmış olan parçayı
boynuna asıp aldı.
Yılkı (çobanlarının) en yaşlısı[919] **Kara Bii**'ye
Kül Çoro koşarak yetişip geldi:
"Ey ana dedem Kara Bii,
nakışlı keçeden kara üst giyim, ake,
dikiş yerinden bölündü, ake,
kendiliğinden söküldü, ake,
bir genç kısrağı versene, ake,
Ay Çörök'e ben varayım, ake,
sağlam *iğne, 'şoona ip'* ake,
delik olsa diktirip, ake,
yırtık olsa büzdürüp, ake,
geri geleyim, ake."
Ak sakal **Kara Bii**
öfkelenip bağırdı:
"Kölenin söylediği sözü duy!
O köle ***keçe ev***de yatmadı,
hatunu erkek çocuk doğurduğunda,
*yüreği at gibi hopla*madı.
Ay Çörök'e sen varsan,
benim ateşimi kim **alır**?
Benim işkembemi (kazana) kim **salır**?
Kazanımı (ateş üstüne) kim asar?
Dokuzu bir olan yılkı çobanı,

---

917. nakışlı keçe: Kırg. **şırdamal, şırdak.**
918. keçeden üst giyim: Kırg. **kementay.**
919. en yaşlı: Kırg. **ak sakal.**

dokuz sopa alınız!
(Köleyi) yıkarak, atılıp **vurunuz!**
Kaburgasını kıtır kıtır **kırınız!**
başını kesip alınız!
Dokuzu bir olan yılkı çobanı,
dokuz sopa aldı,
köleyi yere yıkıp vurdu.
Miskin Kül Çoro,
ölür ölmez can havliyle,
akciğer (ve) *karaciğeri*(nin) gücü ile
başını kaldırıp kaldı.
Yılkı çobanının başı **Kara Bii**
o zaman durup bunu söylüyor:
"Babanın mezarı **Kül Çoro**,
bu yılkının arkasında
kısa kuyruklu kara kısrak var,
o kısrağa binip al!
Bugün varıp, bugün gel!
Bugün (burada) kalırsan,
koyun gibi başını kesmezsem,
su gibi kanını dökmezsem,
Kara Bii olan adım kurusun!"
Kısa kuyruklu kara kısrağı
boynundan (iple) bağladı,
yedeğine alıp geldi.
İp kuskun ile *ip arka kolanı*
karnının altından kuvvetli çekip aldı,
eve doğru mahmuzladı.
Yedigerli Er Kıyas
tepede oturmuş durmuyor mu!
Kül Çoro'yu görekoydu.
Yedigerli Er Kıyas
Kül Çoro'yu çağırdı,
Kül Çoro (ona doğru) yönelip gitti.
Yedigerli Er Kıyas
kısa kuyruklu kara kısrağı
öyle çekti ki, bir yana eğdi,
(yere düşen) Kül Çoro'nun göğsüne
Er Kıyas oturup aldı.

Ayağındaki *deri papuç*la
Yedigerli Er Kıyas
Kül Çoro'yu teperek vurdu,
(Kül Çoro'nun) iki kaburgası kırıldı.
Miskin Kül Çoro
sopa ile dövülüp yere yıkıldı.
(Yere) yatınca hatırladı.
Kül Çoro başını kaldırıp kaldı,
Ay Çörök'e vardı.
İyi doğan Ay Çörök
Kül Çoro'yu gördüğünde,
yanmayan yer kül oldu,
alev alev yanıp kor oldu,
acı sesini kesmedi,
çınlayan sesini bastırmadı.
(Ay Çörök) miskin Kül Çoro'yu
bir kucaklayıp aldı:
"Sevgili Kül Çoro,
kısa kuyruklu kara kısrak
bineyim diyeceğin at mıydı?
Nakışlı keçeden kara üst giyimi,
giyeyim diyeceğin kürk müydü?"
Ağlayarak bağrı rahatladı,
iki gözü (ağlamaktan) şişti.
Sağlam *iğne* (ve) *deve tüyünden yapılmış kalın ip* ile
nakışlı keçeden kara üst giyimini
tamamen dikiverdi.
Genç kısrağa binen Kül Çoro'ya
Ay Çörök durup şöyle söyledin:
"Sevgili Kül Çoro,
atının başını **buradur!**
Altındaki yere **duradur!**
Mızraktan kalan bayrağı,
ertesi geçen yalnızı,
altı ay kalan **beleği,**
o **Seytek** kesik **kulağı,**
öç almadan öcünde kalır,
intikam almadan intikamında kalır,
*erkeklik çağına er*diğinde,
*at yelesine tutunup büyü*düğünde,

uygun bir zaman bularak gelip bak!"
Ata bindi **Kül Çoro,**
yılkıya doğru **saldı,**
köle gecikip **kaldı.**
Dokuzu bir olan yılkı çobanı,
dokuz ata binmiş (şöyle dediler):
"Kül Çoro'nun iri yüreği,
at gibi kıç atıp **batmadı.**
Bay Biçe erkek çocuk doğurduğunda,
Kül Çoro keçe evde **yatmadı.**
Kül Çoro seni yola koyarız,
senin başını Kül Çoro
kol-basan ile kalıba sokarız."
Dokuzu bir olan yılkı çobanı
dokuz topuz aldı,
dokuz (kez) vurarak çıktı.
Kısa kuyruklu kara kısraktan
Kül Çoro baş aşağı, bacaklar yukarı yıkıldı.
Kül Çoro gibi bahadıra
bayırdaki dikeni
'kokuy-kokuy!' diye, haykırarak yoldurdu.
Odunu alan Kül Çoro
ateşi yakan Kül Çoro
kazanı asan Kül Çoro
işkembeyi salan Kül Çoro'nun
görmediği mezar oldu,
biriktirmediği bok oldu.
O **Seytek** kesik kulağı
altı günden (sonra) '*baba*' deyip,
iki günden (sonra) '*ana*' deyip,
kuru daldan yay yapmış değil mi?
'*Çiğ*' *otundan ok* yağmış değil mi?
'*Kak*' *(diye) öten karga*yı koyan yok,
'*kuk*' *(diye) öten kuzgun* yok.
*Helâl (mal*dan) bir tepe yapıp,
fakir ile fakir oldu.
Seytek hayır dua alıp yattı.
Miskinleşen **Kül Çoro**
yılkı çobanı ile sürdü.
Derin dereye koşturmuş değil mi?

Üstümdeki kötü keçe giyim,
didip almış değil mi?
Oba başı **Kara Bii,**
ona koşup gelmiş değil mi?
"Sevgili **Kara Bii**
bir genç kısrağı versene!
Ben evime varayım,
üstümdeki keçe giyim,
dikiş yerlerinden ayrıldı,
Ay Çörök'e varayım!
Sağlam iğne, kalın deve yününden ip ile
delik varsa diktirip
geri dönüp geleyim!"
Kara Bii durup (şöyle) söylüyor:
"Babamın mezarı **Kül Çoro,**
derin elem geçirdim,
uysal elem geçirdim.
Bugün varıp, bugün gel!
Bugünden (sonraya) kalsan,
koyun gibi başını kesmezsem,
su gibi kanını dökmezsem,
Kara Bii adım kurusun!"
Kısa kuyruklu kara genç kısrağı,
Kül Çoro binip aldı,
eve doğru mahmuzladı.
Eve girip vardı,
Yedigerli Er Kıyas
bir çağırıverip **aldı,**
kısa kuyruklu kara genç kısraktan
eğilerek çekip saldı.
Göğsüne binip bastı,
iki kaburgası kırıldı.
Ölür ölmez can havliyle
Kül Çoro başını kaldırdı,
Ay Çörök'e vardı.
Ağlayarak (şöyle) söyledin Ay Çörök:
"Sevgili Kül Çoro,
kısa kuyruklu kara genç kısrak,
bineyim diyeceğin at mıydı?
üstündeki keçe giyim,

(1720) **giyeyim diyeceğin kürk müydü?**
Gücüm çok kötü kurudu,
çevikliğim çok kötü tükendi,
at yorulunca ay doğar,
ata serin gün doğar,
(1725) **altındaki yerde duradur!"**
İyi doğmuş **Ay Çörök,**
Seytek'i şimdi çağırdı:
"Mızraktan kalan bayrağım,
yalnız başına altı ay kalan beleğim,
(1730) *cebe*den kalan '***kuyak***'ım[920],
bir tek kalan '***tuyak***'ım[921],
ey **Seytek**, kesik kulağım.
*Atmaca*nın[922] kanadı
*ak atmaca*nın[923] gagası,
(1735) **Too-toru**'ya bineceğim deyip,
tepede oturan babana,
ağlayarak çıkıp varıver!
Boynuna sarılıp alagör!
Too-toru'ya binmezsen,
(1740) çekip attığı **ok** olsan,
dışkıladığı **bok** olsan,
benim analığım kurusun!"
Çocuk oynayarak gitti,
Kül Çoro ata bindi.
(1745) Kül Çoro gidip vardığında,
çocuk görüverdi.
Ay Çörök'ün dediği sözler
çocuğun aklına düşüp kaldı.
Tepede oturan **Kıyas**'a
(1750) **Seytek** ağlayarak çıkıp vardı, (şöyle dedi):
"Sevgili babacığım,
Too-toru'ya ben bineceğim,
yılkıyı çiftleştirmeye ben gideceğim!"
(Çocuğun) boynuna sarılıp, kucakladı.

---

920. Kırg. **kuyak**: Döküm.
921. Kırg. **tuyak**: Soy, sop, zürriyet.
922. atmaca: Kırg. **karçıga.**
923. beyaz atmaca: Kırg. **tuygun.**

(1755) **Yedigerli Er Kıyas**
Kül Çoro'yu çağırdı.
yorgunluktan bitkin düşmüş Kül Çoro:
" *Buyurunuz efendim!*"[924] dedi:
O zaman (şöyle) dedim Er Kıyas:
(1760) '*Babanın mezarı*'[925], çiktir kul,
senin yaptığın **çok** olmuş,
yapmadığın işin **yok** olmuş,
çocuğu **Too-toru**'ya bindirip,
yılkının yanına alıp varın.
(1765) *Üç gün* yılkı ile yatsın,
Üç günden sonra, Kül Çoro,
eve dikkatlice alıp gel!
Üç günden sonra alıp gelmezsen,
koyun gibi başını kesmezsem,
(1770) kanını su gibi dökmezsem,
benim **Er Kıyas** adım kurusun!"
Miskinleşen **Kül Çoro,**
çocuğu yanına aldı,
yılkının yanına vardı.
(1775) O zaman (şöyle) dedin Kül Çoro:
" Mızraktan kalan bayrağım,
yalnız başına kalan **beleğim,**
ey **Seytek**, kesik **kulağım,**
gördüğüm güneşim kurusun!
(1780) İçtiğim suyum kurusun!
Eve dönüp geldiğimde,
dokuzu bir arada yılkı çobanı,
yolumu kesip kapattı,
kısa kuyruklu kara kısraktan
(1785) yıkarak, koşup vardı!"
O zaman **seytek** durup (şöyle) dedi:
" Sevgili takkeye
ülküsüz[926] *dünya olur mu?*
Ecelsiz kişi ölür mü?

---

924. buyurunuz efendim!: Kırg. **lepay taksir!** (<Arapça. Lebbeyk taksir).
925. babanın mezarı: Kırg. **atañnıñ körü!** (Sövme tabiri) (Kırg. **kör** < Farsça: **gûr**: mezar).
926. ülkü: Kırg. **arman.**

(1790) *İlmikli kement* ile seni terbiye etse,
'Ay balta' ile kalıplarız!"
O zaman (şöyle) dedi **Kül çoro**:
"Sevgili kesik kulağım,
söyleyişine inandım,
(1795) *akraba gibi dayan*dım.
Söylediğine inandım,
*at gibi güven*dim!"
Yorgun düşmüş **Kül Çoro**
(nun) sevincinden göğsü kabardı.
(1800) Kısa kuyruklu kara genç kısrağın
'aybır şaybır' yorga (yürüyüşünü)
rahvanına saldı.
Dokuzu bir olan yılkı çobanının
dokuzu gelip vurdu.
(1805) Kısa kuyruklu kara genç kısraktan
baş aşağı,
bacaklar yukarı düştü.
Seytek, kesik kulak bu çocuk
kapı (gibi) enli *ay balta*yı eline şimdi aldı,
(1810) dokuzu bir olan yılkı çobanını
yıkarak, kesip vurdu.
Yerde yatan Kül çoro'yu
ata bindirip aldı.
Çırıl çıplak kaçtı yılkı çobanı.
(1815) Yorgun düşmüş **Kül Çoro**
*' Küçük keçe ev'*e,[927] vardı.
Bahadır doğan bu **Seytek**,
yılkıya doğru **saldı**
kısır kısrağı yakalayıp **aldı.**
(1820) Küçük keçe evin kapısını
yıkarak çekip saldı,
karın yağı[928] ile *kalın bağırsağı*[929]
Kül Çoro'yu yağa bulayıp sardı.
Yedi günden sonra **Seytek**

927. küçük keçe ev (ağaç kafesleri küçük keçe ev olup, at çobanları kurarlar): Kırg. **colum.**
928. karın yağı: Kırg. **kazı.**
929. Kırg. **karta kazı:** Kalın bağırsak (atın kalın bağırsağı olup, lezzetli parçasıdır.).

açarak alıp baksa,
sağ kürek kemiğindeki kıkırdağı
oyup kesen kul,
yağ kaynatıp döken kul,
felce uğramış kürek kemiği[930]

yağa konulmuş değil mi?
Açarak alıp baksa,
yorgun düşmüş Kül Çoro'nun
kara gözü ***Çolpan (yıldızı)*** gibi,
iki yüzü, iki iri köpek (ve) atmaca gibi,

iki omuzuna iki kişi konmuş gibi.
O zaman (şöyle) dedi **Kül Çoro**
" Sevgili Seytek'im,
ata binip **alakoy**!
Yılkıya doğru **salakoy**!

Kök Çebiç'i alıp gel!"
Ata bindi bu Seytek,
yılkıya doğru koşturdu.
Kök Çebiç'i alıp geldi.
Miskinleşen **Kül Çoro**

(atı) eyerleyip bindi.
Bahadır doğan bu **Seytek**
Too-toru'ya bindi.
Kül Çoro ile Seytek
Er Kıyas'a doğru sürdü.

İkisi yarışıp girip vardı.
O zaman Kül Çoro durup (şöyle) söylüyor:
" Selâmün aleyküm **Er Kıyas,** töröm!"
"Aleyküm selâm **Kül Çoro,** batır!"
" Canım **Er Kıyas,** töröm!"

"Sevgili **Kül Çoro**, batır!"
"*Satıp yersen bir günlük,*
sağıp yersen bin günlük.
Kuşak bağlayıp[931] *dünür*[932] *ol*ayım!
*Kucaklaşıp dost ol*ayım!

930..felce uğramış kürek kemiği: Kırg. **kuu dalı.**
931. kuşak bağlamak: Kırg. **kurçal-**
932. dünür: Kırg. **kuda**

beni azıcık (da olsa) kötü kılmayın!"
O zaman (şöyle) dedin Kül Çoro:
" Sağ kürek kemiğimdeki kıkırdağı, töröm,
oyup, kesip, salan, töröm,
babanın öcü var mıydı, töröm?
Ananın intikamı var mıydı, töröm?"
Yorgun düşen Kül Çoro
kara çelik kalıcını
kavrayıp aldı kabzasından,
sıyırıp çekti kınından,
düğme gibi olan bahadırı
yuvarlayıp kesti.
Kül Çoro ile bu Seytek
ata binip kaldı,
Kanıkey'in izini sürdü.
Tanrı'dan bulan **Kan Çoro,**
yorgun düşen **Kanıkey**'e
koyun güttürüp baktırmış.
Eline *değnek* vermiş.
Gâzi çocuk hanların
işkembesi sallanan kısraklarını,
yalan söyleyen(lerin) iyisini
Kan Çoro toplayıp almış, değil mi?
Kan Çoro söylüyor bu sözü:
"**Manas**'ın oğlu **Semetey,**
Almambet benim babamı,
öldürüp atıverdi.
Kül Çoro'nun babası
tatlı dilli, şirin sözlü
iyi doğan **Acıbay**'ı
öldürüp atıverdi,
Onun için öcümü aldım.
Birisini haklayıverdim,
Er Kıyas'a şimdi girdim."
Kan Çoro'nun dediğini
işiten **Kül Çoro**
atından atlayıp **indi,**
Kan Çoro'nun geniş göğsüne
Kül Çoro alıp **bindi.**
Bacağını, kolunu bağladı,

kapı çerçevesine bağlayıp koydu.
Kuruyup kalan **Kanıkey**
karşı gelmiş değil mi?
Koyunu bırakmış değil mi?
Koşturup yetişmiş değil mi?

" Sevgili **Kül Çoro**, balam,
hepsini söyleyip ne edeyim, balam,
Kan Çoro'nun kanından
bir kaşık kan versene, balam,
Onun *kanını* içeyim!

içtikten sonra ben öleyim!"
Kanıkey, ak çelik kılıcı aldı,
Kan Çoro'yu param parça etti,
Kan Çoro'nun kanına doydu.
İyi doğan bu **Seytek**

ipekliden seçip giydirdi,
yorga attan seçip bindirdi,
Kanıkey'i alıp geldi,
Ay Çörök'ü alıp geldi.
üç gün orada rahat yattı,

Üç günden sonra göçürdü.
Geniş **Kul-ata** kıyısında,
geniş **Talas'ın** vâdisinde,
orada yatan **Manas**'ın
ev kurduğu yerde ev kurdu.

Üç Koşoy ile **Talas**'ı
hareket ettirmeden tuttu.
Ayağı **Talas**'ta, başı **Taşken'e**
hâkimiyet kurdu.

***

(YEDİNCİ BÖLÜMÜN SONU)

Manas üzerine ilk araştırmaları yazan ünlü Kazak bilim adamı Çoban Valihanov, Manas Destanını şöyle değerlendirmektedir:

"Manas Destanı, aynı zamana taşınan ve bir insanın, yani Kahraman Manas'ın çevresinde toplanan Kırgız Efsanelerinin, masallarının, atasözlerinin bir ansiklopedisidir. Bu, bir bozkır "İlyada"sıdır. Bu son derece büyük epopede Kırgızların yaşamı, gelenekleri, coğrafyası, din ve kültür anlayışı ve uluslararası ilişkileri yer almıştır."

Bir milyonu aşan dize(mısra)yi içeren büyük Manas Destanı'nın dünyanın epik gök kubbesinde Çoban Yıldızı gibi parladığı tartışma götürmez bir olaydır.

Manas, insanların yarattığı diğer başka destanlardan yalnız hacmi bakımından değil, anlam derinliği, eşsiz güzelliği ve ulaşılmaz hayal zenginliği ile de ayrılır.

Bu destanda vatanın bağımsızlığı için şehitler verilen savaşlardan, insan yüreğini sızlatan dertlere kadar hayatın acıları her yönüyle yansıtılmıştır.

Manas, bir ulusun manevi bakımdan yenilenmesini, bir yakadan baş, bir yenden el çıkaran birliğini ve bütünlüğünü, güneşli Kırgızistan'da yaşayan her ulusun kardeşliğini yansıtan kutsal bir belgedir.

Büyük ve küçük olmak üzere iki bölüme ayrılan Kırgız destanları içinde bir okyanus gibi olan Manas'ın ayrı bir yeri vardır.

Manas Destanı yalnızca Kırgızların değil bütün Türk dünyasının da kültürel mirası niteliğindedir. Bütün dünyada bu destanın haklı bir şöhreti vardır.

İSBN 975-338-404-1
9 789753 384049
AKÇAĞ
BASIM YAYIM PAZARLAMA A.Ş.
Tuna Caddesi 8/1 06420 Kızılay / ANKARA
Tel: (0.312) 432 17 98 - 433 36 51
Fax: (0.312) 432 28 02
İnternet:www.akcag.com.tr
E-mail: akcag@akcag.com.tr